

MISSIE VERHALEN
interviews met missionarissen

samengevat door
K. Prent CM

DEEL 1
Indonesië

Toestemming voor raadpleging vereist dit kunt u aanvragen door het formulier "Toestemming raadpleging KomMissieMemoires KMM" in te vullen

Nijmegen / 1989
Katholiek Documentatie Centrum

Indonesië

AUGUSTIJNEN (OSA)

W.J.A.C. Rijven

KMM 459

* 4 december 1918 / interview: 24 februari 1978, 128 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1957-1967.

Functie: pastoraal; beleid; onderwijs.

Pater Rijven werkte van 1957 tot 1967 in de tegenwoordige bisdommen Sorong Manokwari en Jayapura. Zijn voornaamste onderwerpen zijn pastoraal en onderwijs. Pastoraal: dit verhaal speelt zich vooral af in Sorong en wel vóór de soevereiniteits-overdracht. Hij vertelt over de verhouding tot de protestanten (onder meer de kwestie van de zogenaamde Demarcatielijn), tot het gouvernement en tot de oliemaatschappijen. In de stad was de pastoraal vooral gericht op de Nederlanders, in mindere mate ook op Papua's en Chinezen. Het eigenlijke missiewerk speelde zich in het binnenland af. Hij bespreekt verder de accentverschuiving van sacramentele kerk naar liturgische gemeenschap in de jaren zestig, en het verschil van pastorale aanpak bij verschillende orden en congregaties. Tenslotte gaat hij kort in op enkele veranderingen na de overdracht: de niet-christelijke signatuur van de nieuwe machthebbers, de veranderde plaats van de kerk, beperking van vrijheden, aanvankelijk communistische infiltratie enz. Onderwijs: dit verhaal gaat hoofdzakelijk over de periode na de overdracht. Daarvóór was het onderwijs praktisch geheel in handen van missie en zending. Na de machtswisseling waren er pogingen tot nationalisering en kwam er een groot aantal openbare scholen bij. De missie coördineerde haar beleid in één bureau voor verschillende bisdommen en pater Rijven werd gesprekspartner met de regering betreffende het gehele katholieke onderwijs. Verder werden honderden Indonesische katholieke onderwijzers van elders aangetrokken. Naast deze twee hoofdonderwerpen komen enkele varia ter sprake. Hierbij is wat informatie over de autochtone bevolking in het binnenland, over taalkundige inspanningen van missionarissen, over Indonesianisatie en de mentaliteit van de Indonesische kerk enz.

Trefwoorden: Bisdom Sorong-Manokwari; Bisdom Jayapura; Irian Jaya; Protestanten; Regering; Schoolbeheer; Indonesianisatie; Indonesische kerk.

AUGUSTINESSEN

M.E. Laan [kloosternaam: zuster Euphrasia]

KMM 319

* 1 januari 1921 / interview: 13 mei 1980, 210 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1949-1969; (Java) 1969-1977; (Kalimantan) 1977-1980.

Functie: verpleging; beleid.

In 1949 kwamen de zusters augustinessen naar Ketapang om zich te belasten met de gezondheidszorg. Zuster Euphrasia behoorde tot die groep pioniers. Over de moeilijkheden van die begintijd, de armoede, de hitte, de spanningen, de kennismaking met de bevolking, gaat haar eerste lange verhaal. Met zijn aandacht voor details zet het meteen de toon voor de rest van het interview. Aangezien zij behalve verpleegster ook lange tijd overste en missieoverste was, zijn haar ervaringen zeer gevarieerd. Allereerst was er dan de gezondheidszorg in de stad en later in het binnenland. Zij maakte er kennis met geloof, bijgeloof en adat van de Daya's, met de praktijken van de 'dukuns' of medicijnmannen, de positie van de vrouw en de macht van de grootmoeder enz. Wat verder uitgewerkt wordt het thema geboortenregeing. Een ander onderwerp is de Indonesianisatie in haar congregatie en bij anderen. Onder meer bespreekt zij de veranderende criteria voor toelating, moeilijkheden rond het celibaat, de overdracht van functies. Ook over het onderwijs is er informatie: verschillende soorten scholen in Ketapang en in het binnenland, het aanvankelijk lamentabele peil van het onderwijs, de moeizame opbouw van de technische school, de moeilijkheid voor missiescholen om het salarispeil van de regeringsschoen bij te houden. Een bijzondere ervaring was toen zij in Tumpang op Oost-Java een studiehuis voor jonge zusters hielp oprichten. Zij volgde een theologie-cursus in Malang en maakte kennis met allerlei activiteiten op Java. Tenslotte bevat het interview een aantal varia zoals de samenwerking tussen haar congregatie en de passionisten, de opleiding van catechisten, politiek spannende tijden zoals na de onafhankelijkheid en tijdens de mislukte coup van 1965.

Trefwoorden: Bisdom Ketapang; Bisdom Malang; Kalimantan; Java; Adat; Bestuursfuncties; Bijgeloof; Catechisten; Celibaat; Geboorteregeling; Gezondheidszorg; Vrouwen; Zusteropleiding; Indonesianisatie.

BROEDERS VAN DONGEN

C.W. Helwig [kloosternaam: broeder Hilarius]

KMM 3

* 26 juni 1912 / interview: 6 april 1979, 140 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1948-1950; (Sumatera) 1950-1975.

Functie: verpleging.

In het interview van broeder Hilarius maken we vooral kennis met twee instellingen: een oudemannenhuis voor gewezen tinmijnkoelies en een volkssanatorium. Dit waren namelijk zijn voornaamste werkterreinen op het eiland Bangka tussen 1950 en 1975. Daarvóór was hij twee jaar surveillant en ziekenbroeder geweest in een jongens-internaat in Bogor (Java), doch zijn verhaal hierover is kort. Van het oudemannenhuis in Pangkalpinang geeft hij een gedetailleerde beschrijving. Er woonden 120 mannen, meest gewezen Chinese koelies uit de tinmijnen; er was een boerderijtje bij om het huis te helpen financieren. Hij legt zijn eigen werkzaamheden uit als verpleger op de ziekenzaal en elders. Verder zijn er details als gebruik van opium en arak, mannen die elders een gezin hadden enz. Broeder Hilarius werkte ook dertien jaar in een sanatorium. Tuberculose kwam erg veel voor op het eiland. Het sanatorium werd geëid door broeders van zijn congregatie. Er was wat hulp van de regering en van de Memisa; toch bleef het een moeizame onderneming. Jarenlang was er geen controlerend geneesheer en broeder Hilarius raakte zelf besmet. Wat korter besteedt het interview verder aandacht aan onderwerpen als de Indonesianisatie in zijn congregatie, een visserscoöperatie opgezet door de paters, oecumenische contacten met de protestanten. Om gezondheidsredenen keerde hij in 1975 naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Bogor; Java; Bisdom Pangkalpinang; Sumatera; Bejaardenzorg; Broederopleiding; Coöperaties; Gezondheidszorg; Memisa; Oecumene; Indonesianisatie.

E.H.J. Kampert [kloosternaam: broeder Eduard]

KMM 275

* 3 maart 1919 / interview: 3 juni 1977, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1938-1967; (Java) 1967-1973.

Functie: onderwijs.

Broeder Eduard vertrok in 1938 als onderwijzer naar Indonesië. Zijn interview bevat een kort verhaal over zijn vooroorlogse periode op Bangka (een Europese school met veel Chinese kinderen; schoolgeld naar financiële draagkracht; het 'Bronnenboek' dat iedere onderwijzer moest kennen enz.). Verder een opvallend kort verslag over de oorlog en de internering, en een uitgebreid relaas over de tijd dat hij in de Bataklanden op Noord-Sumatera werkte. Zijn arbeidsterrein was het eiland Samosir in het Tobameer en later Pematang Siantar. Hij gaf daar les aan middelbare scholen en hielp op een internaat voor jongens. Over dit werk vertelt hij: over de contacten met de leerlingen, over financiering en subsidie, over de situatie van de leerkrachten enz. Maar zijn belangstelling reikt verder dan de school en gaat ook uit naar het dagelijks leven van de Bataks, hun gebruiken, inheemse geneeskunde en 'dukuns', het eigenlijke missiewerk en sociale activiteiten, de opleiding van broeders en priesters en dergelijke. In 1973 keerde hij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Pangkalpinang; Bisdom Medan; Aartsbisdom Jakarta; Java; Sumatera; Adat; Broederopleiding; Onderwijs; Priesteropleiding; Oorlog; Internering.

A.J.H. Pijnenburg [kloosternaam: broeder Antonius]

KMM 424

* 20 september 1919 / interview: 28 maart 1979, 195 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1949-1975.

Functie: opvoeding; beleid.

Broeder Antonius vertrok in 1949 naar Indonesië. Hij had een opleiding gevolgd voor verpleegkundige diploma B en had bovendien ervaring opgedaan in internaten met moeilijk opvoedbare kinderen. Zijn werkzaamheid in Indonesië vertoont twee hoofddaccenten: een taak in een internaat en sociaal werk. Zijn eerste standplaats was Bogor op West-Java, waar hij in een jongensinternaat belast werd met de zorg voor een zaal met tachtig jongens. Hij beschrijft dit internaat en zijn eigen werk; de internen waren aanvankelijk armlastige kinderen, doch om financiële redenen werden later op advies van mgr. Willekens ook rijkere jongens aangenomen. Hij signaleert verschillende problemen: onder de leerlingen verschillen in sociale herkomst, landaard en godsdienst; binnen de leiding spanningen tussen leerkrachten en surveillanten. Langzamerhand breidde broeder Antonius zijn activiteit uit naar sociaal werk. In het interview komt niet altijd duidelijk uit, welk precies zijn aandeel was in de diverse projecten die hij noemt. Duidelijk is dat hij een aantal clubs oprichtte om werkloze jongeren op te vangen; dat hij samen met studenten huisjes ging bouwen voor daklozen waarvoor men steun ontving van de American Catholic Relief Service; hij was ook betrokken bij de oprichting van een polikliniek met behulp van de Memisa, bij werkverschaffing aan bedelaars die men kaarsen leerde maken, judopakken, en directoires uit jutezakken. De broeder werd zelfs gekozen tot lid van het gemeentebestuur, doch dat duurde niet lang omdat hij zich teveel met sociale problemen bemoeide. Deze projecten krijgen ruime aandacht in het interview. Korter besproken worden enkele andere onderwerpen: de Indonesianisatie binnen zijn congregatie, waarbij hij wijst op verschillen in mentaliteit van Batakse en Javaanse broeders; verder enkele politieke gebeurtenissen en de houding van de Islam. In 1975 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdóm Bogor; Java; American Catholic Relief Service; Internaten; Islam; Memisa; Sociaal werk; Willekens, P.J.; Indonesianisatie.

R.G. Reijers [kloosternaam: broeder Richarius]

KMM 433

* 13 september 1907 / interview: 5 februari 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1934-1941; (Java) 1941-1962; (Sumatera) 1963-1967; (Java) 1967-1975.

Functie: verzorging.

Het missionarisleven van broeder Richarius speelde zich beurtelings af in de tegenwoordige bisdommen Jakarta, Bogor (beide op Java) en Pangkalpinang (Bangka en Billiton). Ook zijn functies waren gevarieerd, zo bijv. administratief en huishoudelijk werk in een sanatorium op Bangka en een weeshuis in Bogor, surveillant op diverse scholen en internaten. Zijn verhaal gaat gedeeltelijk over zijn eigen werk, doch vooral over wat hij om zich heen zag gebeuren, waarbij niet altijd duidelijk wordt in hoeverre hij rechtstreeks bij die gebeurtenissen betrokken was. Hij vertrok in 1934 naar Indonesië en geeft uitvoerig verslag over deze reis. Na een korte periode van werk aan een kleuterschool in Jakarta werd hij benoemd voor Bangka. Hierover gaat zijn langste verhaal: over de tinmijnen en de Chinese koelies die daar werkten; over initiatieven van de missie ten behoeve van deze mensen zoals onderwijs aan de kinderen en opvang van bejaarden in 'oudemannenhuisen'; over koloniale verhoudingen, ook binnen congregaties, over een jongensdorp voor wezen na de oorlog enz.; in het verhaal worden nogal wat personen genoemd en soms beschreven, onder andere mgr. N. Van der Westen SSCC. Behalve een relatief kort verhaal over de oorlog en de internering bevat het interview verder nog informatie over Bogor: beknopt over zijn werk in een weeshuis, wat uitgebreider over personen en toestanden; zo bijv. over mgr. N. Geise OFM, de verhouding tussen paters franciscanen en

conventuelen, de onderlinge relaties bij de broeders, onder andere tussen Europeanen en Javanen. In 1975 keerde broeder Richarius vanwege zijn leeftijd terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Bogor; Bisdom Pangkalpinang; Aartsbisdom Jakarta; Sumatera; Java; Bejaardenzorg; Oorlog; Internering; Geise, N.J.C.; Westen, N. van der; Wezenzorg.

BROEDERS VAN HUIJBERGEN

M.J. Bosman [kloosternaam: broeder Bernulfus]

KMM 57

* 9 september 1905 / interview: 16 juni 1977, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1932-1974.

Functie: onderwijs.

Geheel in de lijn van zijn opleiding en functies is het interview van broeder Bernulfus vooral een verhaal over onderwijs in het tegenwoordige bisdom Pontianak. Hij arriveerde daar in 1932 en werd aangesteld als onderwijzer aan een Hollands-Chinese school. Hij vertelt over de leerlingen, de methode en het niveau van het onderwijs, regeringssubsidie en schoolgeld, andere soorten scholen die er waren enz. Zijn aandacht gaat echter vooral uit naar het godsdienstonderwijs en de rol van de school in het bekeringswerk (voorzichtig en zonder dwang). Verderop in het interview beschrijft hij de na-oorlogse situatie: eerst herstelscholen en Engelstalig onderwijs, daarna de volledige Indonesianisatie. Het aantal leerlingen steeg explosief, het aantal landeigen onderwijzers nam toe, de financiering veranderde, en vooral na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) kwam er beweging in het godsdienstonderwijs. Betreffende beide periodes wijst hij op de bijzondere positie van de Chinese bevolkingsgroep, zowel in de maatschappij als op de school. Een tweede onderwerp wordt wat minder uitgebreid behandeld, namelijk enkele ontwikkelingen binnen zijn congregatie, vooral na de oorlog. Hier komen ter sprake: de opleiding van eigenlandse broeders, een initiatief dat moeilijk van de grond kwam en waarvan hij de levensvatbaarheid betwijfelt; verder verschuivingen in het takenpakket: van onderwijs naar jeugdwerk, pastoraal en ontwikkelingswerk. In zijn visie voor de toekomst liggen hier de beste kansen. Tenslotte zij opgemerkt dat broeder Bernulfus ook vier jaar in het kamp heeft doorgebracht doch daar nauwelijks over spreekt.

Trefwoorden: Aartsbisdom Pontianak; Kalimantan; Broederopleiding; Godsdienstonderwijs; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Indonesianisatie; Eigenlandse broeders; Tweede Vaticaans Concilie.

V. Moonen [kloosternaam: broeder Valentinus]

KMM 377 * 30

augustus 1905 / interview: 16 juni 1977, 177 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1930-1974.

Functie: onderwijs.

Broeder Valentinus heeft 44 jaar in de stad Pontianak gewerkt en steeds in het onderwijs. Dit feit beperkt het onderwerp doch geeft er tegelijkertijd diepte aan. In de loop van het interview beschrijft hij de situatie in Pontianak zoals hij die aantrof in 1930 en latere ontwikkelingen: vóór de oorlog een overheersende aanwezigheid van Chinezen met verder wat Nederlanders, Maleiers, Arabieren, Indiërs enz., na de oorlog een toevloed van Javanen en Bataks. Broeder Valentinus leerde Chinees om meer contact te krijgen met de oudere generatie. In het interview levert dit een lange beschrijving op van Chinese zeden en gebruiken: begrafenisritueel, het familieverband met de bijzondere plaats van de grootmoeder, de rol van de clan in handel en industrie enz. De hoofdmoot van zijn verhaal gaat echter over het onderwijs. De eerste jaren gaf hij les op een Hollands-Chinese school; het leerprogramma en de methodes waren geïkt op die van scholen in Nederland. Wel voegde hij reeds vanaf 1934 een cursus Chinees toe, maar het gouvernement zag daar niet veel in. In 1951 werd het Nederlands uitgerangeerd in overleg met de mensen en begon men een Engels-Chinese school, bekostigd door de Chinese gemeenschap. De school breidde zich sterk uit, onder meer met behulp van leerkrachten uit Singapore. De voertaal was Engels, doch vakken als catechese en bijbelse geschiedenis werden in het Chinees gegeven. Op de

laatstgenoemde vakken en op het bekeringswerk via de scholen gaat hij wat dieper in. In 1958 werden scholen met een vreemde voertaal verboden en begon de volledige omschakeling naar Indonesisch. Tenslotte is er een aantal gevarieerde onderwerpen. De meeste aandacht krijgen hier de opleiding van onderwijzers en priesters; eveneens de praktijk van het geestelijk leven vóór en na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). De oorlog, de internering en wat andere onderwerpen worden zeer summier besproken.

Trefwoorden: Aartsbisdom Pontianak; Kalimantan; Boeddhisme; Godsdienst-
onderwijs; Onderwijs; Priesteropleiding; Tweede Vaticaans Concilie; Oorlog;
Internering.

BROEDERS VAN MAASTRICHT (FIC)

J.M. Aldenhoven [kloosternaam: broeder Ferdinand]

KMM 7

* 23 oktober 1894 / interview: 14 augustus 1979, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1926-1953.

Functie: onderwijs.

Bijzonder in dit interview is het feit dat broeder Ferdinand vóór de oorlog praktisch altijd les gegeven heeft aan eigenlandse kinderen. Hij kwam in 1926 in Indonesië aan en werd benoemd aan een opleidingsklas voor Javanen in Yogyakarta. Enige jaren later verhuisde hij naar Muntilan en ook hier waren zijn leerlingen bijna allemaal Javanen. Over deze vooroorlogse periode gaat zijn langste verhaal: de leerlingen, het lesprogramma, de examens, het godsdienstonderwijs, het internaat enz. Natuurlijk komt pastoor F. van Lith SJ hierbij regelmatig ter sprake. Elders in het interview bespreekt hij zijn motivatie om dit werk te doen: daar was zucht naar avontuur bij, doch vooral het verlangen dit volk te helpen verheffen. In dit verband spreekt hij ook over zijn geestelijk leven. Zeer uitgebreid is ook zijn relaas over de oorlog en de internering. Eerder bondig daarentegen vertelt hij over de korte periode dat hij na de oorlog nog les gaf in Indonesië. Wel bespreekt hij de sterke aanwas van Javaanse broeders na de oorlog en de veranderingen die dit meebracht. In 1950 werd hij gepensioneerd; hij gaf daarna nog wat les aan een particuliere Nederlandse school in Semarang. In 1953 keerde hij in verband met een nieuwe benoeming naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Godsdienstonderwijs; Internaten; Lith, F. van; Onderwijs; Oorlog; Internering.

C.M. Hendrickx [kloosternaam: broeder Willibrordus]

KMM 207

* 7 augustus 1897 / interview: 14 augustus 1979, 90 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1928-1968.

Functie: onderwijs.

Dit interview is een kort verhaal over een lang leven. Vanaf 1928 was broeder Willibrordus bijna veertig jaar lang wiskundeleraar op lagere en middelbare scholen in Midden-Java. Maar, zegt hij, dat is “niet veel anders dan werk hier in Holland”. Toch bevat zijn relaas, zij het in beknopte vorm, heel wat informatie over het katholieke onderwijswerk op Midden-Java vroeger en nu. Eveneens over de rol van zijn congregatie, die aanvankelijk alleen op scholen van de Canisiusvereniging van de paters jezuiten werkzaam was, doch later zelf ook een weeshuis en diverse typen scholen, waarvan sommige met internaat, oprichtte. Ontwikkelingen en vernieuwingen in het kloosterleven worden summier aangeduid. In tegenstelling tot vele anderen besteedt broeder Willibrordus slechts vijf minuten aan de interneringstijd. In 1968 keerde hij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Canisiusstichting; Onderwijs; Wezenzorg; Oorlog; Internering.

B.W. Knottenbeld [kloosternaam: broeder Neo]

KMM 298

* 14 februari 1893 / interview: 23 mei 1977, 105 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1925-1955.

Functie: onderwijs; beleid.

Broeder Neo stond vanaf 1925 in het onderwijs op Midden-Java en wel in het onderwijs aan Javaanse kinderen. Door omstandigheden bracht hij de oorlogstijd niet

in Indië maar in Nederland door. Na de oorlog was hij minder rechtstreeks bij het onderwijs betrokken. Het interview is dan ook vooral toegespitst op de eerste periode. Allerlei aspecten hiervan komen aan de orde; allereerst een stuk geschiedenis over begin en ontwikkeling van de scholen voor Javanen op Midden-Java met daarin de rol van de paters F. Van Lith SJ en J. Hoevenaars SJ en van zijn eigen congregatie; verder een uitvoerige beschrijving van scholen en internaten voor Javaanse kinderen in Yogyakarta, Solo en Muntilan; we horen over de kwaliteit van het onderwijs waardoor voor de meeste scholen gelijkstelling verkregen kon worden; ook over godsdienstonderwijs (wel vorming en voorbeeld, geen proselitisme); dan over contacten met de ouders, ouderavonden en toneelstukken; over de eerste eigenlandse broeders uit de kweekschool van Muntilan enz. Het verslag over de na-oorlogse periode geeft eerder korte berichten over diverse onderwerpen; zo onder meer over allerlei moeilijkheden vóór en tijdens de politionele acties, over de aanpassing van het onderwijs aan de nieuwe situatie, over de Indonesianisatie binnen zijn congregatie, over het werk van het Roncalli-instituut; tenslotte evalueert hij zijn eigen missionarisleven. In 1955 keerde hij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Broederopleiding; Godsdienstonderwijs; Hoevenaars, J.; Internaten; Lith, F. van; Onderwijs; Politionele acties; Roncalli-instituut; Indonesianisatie; Eigenlandse broeders.

C.H. van der Linden [kloosternaam: broeder Joachim]

KMM 343

* 11 september 1910 / interview: 22 december 1977, 135 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1949-1977.

Functie: onderwijs; vormingswerk.

Het interview van broeder Joachim maakt een zeer heldere en overzichtelijke indruk. Twee factoren dragen daartoe bij: ten eerste valt zijn missionaire leven uiteen in twee duidelijk omschreven periodes, elk met een eigen werkterrein; ten tweede begeeft de broeder zich zelden op zijpaden, doch beperkt zich tot gedetailleerde informatie over deze twee werkterreinen. Broeder Joachim kwam in 1949 naar Indonesië. Hij had toen reeds een lange ervaring van onderwijs aan kweekscholen in Nederland achter de rug. Dit werd ook zijn taak in Semarang en Yogyakarta, waarbij hij ook geruime tijd de functie van directeur bekleedde. Vanuit deze ervaring schetst hij de verschillen tussen Nederland en Indonesië, en de specifieke problemen waarmee hij in laatstgenoemd land geconfronteerd werd: tekort aan materiële voorzieningen, onbevoegde leerkrachten, gebrekkige vooropleiding bij de studenten, godsdienstonderwijs op een katholieke school met grotendeels niet-katholieke leerlingen enz. Aan dit verhaal knoopt hij een beschouwing vast over de eigenlandse roepingen voor zijn congregatie: die kwamen meer uit de kringen van onderwijzers dan van de kweekscholen. Na zijn pensionering kreeg hij als taak de begeleiding van jongere medebroeders. Op instigatie van het bisdom Semarang werd dit werk ook opengesteld voor andere congregaties. In betrekkelijk korte tijd leidde dit tot de oprichting van het Roncalli-instituut. Aanvankelijk was dit een informatiecentrum; later werd het een vormingscentrum, dat cursisten aantrok uit heel Indonesië. Broeder Joachim informeert uitvoerig over dit instituut: financieel beheer en ontwikkeling bleven ressorteren onder zijn congregatie, de staf werd echter uitgebreid met leden van andere congregaties. Er zijn cursussen voor jonge broeders en zusters, voorbereiding op geloften, toerustingscursussen voor novicenmeesters en -meesteressen, oversten enz. In 1974 moest hij zich om gezondheidsredenen uit dit werk terugtrekken. Hij kreeg een taak als bibliothecaris en is van plan de geschiedenis van de provincie te gaan schrijven.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Beroepsonderwijs; Eigenlandse roepingen; Broederopleiding; Godsdienstonderwijs; Roncalli-instituut; Salatiga.

A.J. van Nistelrooij [kloosternaam: broeder Josué]

KMM 392

* 15 maart 1912 / interview: 2 juni 1978, 300 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1938-1971.

Functie: community development.

Broeder Josué geeft als zijn functie in de missie aan dat hij zich heeft bezig gehouden met community development. Die term zal hem niet in gedachten gekomen zijn toen hij in 1938 naar Indonesië ging, maar dekt wel exact wat uit het interview naar voren komt. Voor hij broeder werd had hij de landbouwschool gevolgd en voor hij naar de missie ging een cursus weven. Hij werd benoemd voor het weeshuis in Bara op Midden-Java. Er waren daar reeds enkele weeftoestellen dus hij kon onmiddellijk aan de slag. Hij vertelt over de aanvankelijke moeilijkheden: hij kende de taal niet, begreep de mentaliteit niet, de leerlingen stelden zich terughoudend op, het klimaat was zwaar, het leven primitief. Betrekkelijk snel echter leerde hij Javaans en begon meer greep te krijgen op het werk. De weverij begon een goede werkverschaffing te worden, ook voor de straatarme bevolking uit de streek. Toen begon de oorlog en de internering, waarover hij uitvoerig vertelt. Na de oorlog moest hij op verlof naar Nederland. Hij maakte van de gelegenheid gebruik om alle aspecten van het weven te bestuderen; hij werkte als arbeider mee in een fabriek en behaalde een diploma weven en spinnen. In 1948 werd hij in Bara feestelijk ontvangen door de Javaanse broeders en jongens. Na een moeizame periode van wederopbouw begon het werk in een stroomversnelling te raken. De weverij werd uitgebreid; een technische school werd geopend, aanvankelijk met handgeschreven cursussen en zelfopgeleide leerkrachten. De school werd later wettelijk erkend. Omdat er voor vele afgestudeerden geen werk was werd een fabriekje opgericht. In 1966 werd een polikliniek voor school en bedrijf geopend met hulp van de Memisa, die bovendien voor een aantal naaimachines voor de naaischool zorgde. Ook ging een project veeteelt van start met uit Australië geïmporteerde varkens, een initiatief dat in het dorp navolging vond. Het verhaal over dit alles neemt vijf uur in beslag en biedt veel interessante details. In 1971 keerde broeder Josué naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdome Semarang; Java; Beroepsonderwijs; Memisa; Ontwikkelingswerk; Wezenzorg; Oorlog; Internering.

C.B. Peeters [kloosternaam: broeder Ferdinando]

KMM 410

* 17 juni 1899 / interview: 3 maart 1979, 145 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1929-1973.

Functie: onderwijs; novicenmeester.

Broeder Ferdinando heeft in Indonesië twee functies gehad: onderwijzer en novicenmeester. De opname van zijn verhaal over de begeleiding van Javaanse novicen is door een technisch mankement verloren gegaan, de oorlogsjaren bracht hij door omstandigheden in Nederland door; wat overblijft gaat dan ook grotendeels over zijn werk als broeder-onderwijzer in Midden-Java. Hij kwam in Solo aan in 1929 en heeft daar de meeste tijd les gegeven aan lagere scholen en MULO's. Hij bespreekt het peil van het onderwijs, waarbij hij onder andere opmerkt dat de MULO-examens zwaarder waren dan in Nederland. Ook vergelijkt hij verschillende scholen zoals gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde, katholieke en protestantse; de verhouding tussen de laatstgenoemden was eerder stroef. Uitgebreid vertelt hij over het godsdienstonderwijs. Veel leerlingen waren islamiet, godsdienst werd niet als schoolvak gegeven. Hij zelf met een andere broeder gaven een cursus buiten schooltijd, die regelmatig bekeringen en religieuze roepingen opleverde. Naast onderwijs wordt een aantal andere onderwerpen kort aangesneden. Zo onder meer het

dagelijks leven van de bevolking in en rond Soo, de inheemse cultuur, het geestelijk leven in de gemeenschap, een evaluatie van het werk van de broeders en van zijn eigen missionarisleven. In 1973 keerde hij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdome Semarang; Java; Godsdienstonderricht; Onderwijs; Protestanten.

BROEDERS VAN O.L. VROUW VAN ZEVEN SMARTEN

A. Blom [kloosternaam: broeder Robertus]

KMM 41

* 13 augustus 1914 / interview: 19 oktober 1978, 180 minuten.

Werkgebied: China 1947-1949; Indonesië (Maluku) 1949-1961; (Irian Jaya) 1961-1975.

Functie: kok; verzorging.

Broeder Robertus heeft tussen 1947 en 1975 in China en Indonesië gewerkt. In het klooster had hij een opleiding voor bakker gekregen. In de missie lag zijn arbeidsterrein vooral in internaten en scholen. In Tangshan, bisdom Yungpingfu, waren belangrijke mijnen en een grote Europese kolonie. Er waren veel weeskinderen vanwege mijnongelukken en overstromingen. De broeders hadden de leiding van een weeshuis dat eigendom was van de mijn, en gaven technisch en agrarisch onderricht. Broeder Robertus had de zorg voor de keuken. Dit eerste verhaal gaat vooral over wat hij om zich heen zag: de leefsituatie van de mijnwerkers en van de Europeanen, het werk van de broeders. Uitgebreid vertelt hij ook over de komst van de communisten en over zijn vertrek in 1949. Zijn volgende werkterrein was Langgur in het tegenwoordige bisdom Amboina. Ook hier kreeg hij een taak in een internaat, doch daarnaast gaf hij les aan een soort lagere technische school. Hij beschrijft het internaatsleven en bespreekt de resultaten van het onderwijs. Een nadeel was dat veel leerlingen na hun opleiding niet meer naar hun kampong wilden terugkeren. In 1961 werd hij overgeplaatst naar Nieuw-Guinea dat toen nog Nederlands was. Hier leidde hij internaten in het tegenwoordige bisdom Merauke, zowel in de stad als in het binnenland. Hij vertelt over de koloniale situatie die hij aantrof en de overgang naar Indonesisch bestuur. Uitgebreider horen we over het internaatsleven, de leerlingen, het onderwijs en de adat. In het binnenland hielp hij bovendien in de pastoraal. In 1975 keerde hij terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Yungpingfu; China; Bisdom Amboina; Maluku; Aartsbisdom Merauke; Irian Jaya; Beroepsonderwijs; Internaten; Wezenzorg.

W.B. den Dubbelden [kloosternaam: broeder Bernulphus]

KMM 134

* 20 mei 1910 / interview: 7 oktober 1978, 150 minuten.

Werkgebied: China 1931-1949; Indonesië (Malakku) 1949-1959; (Irian Jaya) 1960-1978.

Functie: timmerman; onderwijs.

Broeder Bernulphus kreeg in Nederland een opleiding timmeren en vaktekenen. Hij werkte daarna zeventien jaar in China en bijna dertig jaar in Indonesië. In 1931 vertrok hij naar Tangshan in het bisdom Yungpingfu. De kolenmijn aldaar, een Engels-Belgische onderneming, had een weeshuis nodig. Hij werd leraar timmeren voor de weesjongens en was daarnaast actief in de bouw (MULO, nieuw weeshuis enz.). Ook gaf hij godsdienstles en bereidde kinderen voor op het doopsel. Uitgebreid gaat hij in op een initiatief om Chinese broeders op te leiden. Hij zelf werd novicenmeester zodat hij uit eigen ervaring kan spreken over hun opleiding, geestelijke vorming en de problemen die zich voordeden. Dat er bij het vertrek van de Europese missionarissen geen broeders meer waren wijt hij aan communistische indoctrinatie. Een lang verhaal is er verder over gebeurtenissen rond de Japanse oorlog, de komst van de communisten en het vertrek van de missionarissen in 1949. Hij kreeg een benoeming voor de Kei-eilanden in het tegenwoordige bisdom Amboina. Hij repareerde en bouwde hier kerken, scholen en internaten. In dit verband bespreekt hij de gestadige uitbreiding van het missiewerk. Na tien jaar werd de gemeenschap opgeheven en werd

hij gevraagd voor het bisdom Merauke in Irian Jaya. Hier werd hij surveillant en 'klusjesman' op een internaat met lagere technische school. Aanvankelijk kwamen de jongens uit het binnenland naar dit centrale internaat. Het probleem deed zich echter voor dat zij na hun opleiding niet meer teruggingen. Daarom werden kleinere internaten in het binnenland opgericht met minder 'standing', doch meer vrucht voor de bevolking. Behalve over het internaat vertelt hij ook wat over de levensomstandigheden in dit gebied. In 1978 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Yungpingfu; China; Bisdom Amboina; Malakku; Aartsbisdom Merauke; Irian Jaya; Beroepsonderwijs; Broederopleiding; Internaten; Wezenzorg.

J.H. Klein Gunnewiek [kloosternaam: broeder Plechelmus]

KMM 289

* 11 juni 1911 / interview: 8 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: China 1936-1949; Indonesië (Irian Jaya) 1951-1976.

Functie: landbouw.

Broeder Plechelmus heeft gewerkt in China en in Indonesië. In 1936 begon zijn missionarisleven in Tangshan, bisdom Yungpingfu. De broeders hadden de zorg voor een weeshuis, dat eigendom was van de mijn. Hij beschrijft de stad en de omgeving, het weeshuis en zijn eigen taak in de tuin, later op de boerderij. Ook vertelt hij over een aantal lazaristen die in het bisdom werkten. Dit alles tamelijk kort. Meer tijd besteedt hij aan een nieuwe stichting die door de broeders zelf gefinancierd werd: een internaat met drukkerij, schoenmakerij, tapijtmakerij en boerderij. Eveneens uitgebreid vertelt hij over de oorlog. Hij zelf bleef buiten de internering en verzorgde de boerderij; er waren moeilijke momenten maar hij had ook gelegenheid om de geïnterneerden te helpen. Een tweede lang verhaal gaat over de komst van de communisten: al gauw na de oorlog begonnen allerlei 'pesterijen', later kwamen de communistische legers en zagen de missionarissen zich genoodzaakt te vertrekken. Een aantal Chinese broeders en zusters werd van hun geloften ontslagen en naar huis gezonden, anderen vluchtten naar het buitenland; sommige priesters doken onder. In 1951 ging hij naar het bisdom Merauke. Hij maakte daar zowel het Nederlandse als het Indonesische bestuur mee. Zijn eigen werkterrein lag eerst in de stad, later in het binnenland doch had steeds met land- en tuinbouw te maken. Hij vertelt uitvoerig over diverse initiatieven: scholen, internaten, een agrarisch trainingscentrum enz. Godsdienstige vorming en de rol van het onderwijs in het missiewerk krijgen hierbij een prominente plaats. Bovendien komen regelmatig details boven over de aard en adat van de bevolking, over politieke ontwikkelingen enz. Wegens ziekte keerde hij in 1976 terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Yungpingfu; China; Aartsbisdom Merauke; Irian Jaya; Beroepsonderwijs; Internaten; Wezenzorg; Oorlog; Internering.

G. Oostermeijer [kloosternaam: broeder Ladislaus]

KMM 403 *

18 april 1891 / interview: 23 april 1979, 330 minuten. *Werkgebied:* China 1927-1948; Indonesië (Irian Jaya) 1948-1964.

Functie: beleid; pastoraal.

Allereerst moet worden opgemerkt dat voor een deel van dit interview twee personen hun ervaringen inbrachten. In het tweede deel (betreffende Merauke) komen namelijk beurtelings broeder Ladislaus Oostermeijer en broeder Xaverius van Roon aan het woord. In 1927 vertrok broeder Ladislaus met de eerste groep van zijn congregatie naar China. In Tangshan, bisdom Yungpingfu, werd hun zorg gevraagd voor jongens, kinderen van Chinese mijnwerkers. De financiering geschiedde door de Europese mijn eigenaren. Hij beschrijft het begin van het werk, het tehuis en de school; verder de boerderij en de ambachtsschool die later werden opgericht. Ook vertelt hij over de

Dochters der Liefde die voor de meisjes zorgden, over de stad en de Chinese bevolking en de Europeanen in hun eigen wijk. Veel aandacht besteedt hij aan het werk van de paters lazaristen en de positie van pater V. Lebbe. Eveneens aan de opleiding van eigenlandse broeders, de problemen daarbij en het ontslag van geloften toen de broeders zich terugtrokken. Hij zelf vertrok in 1948 naar het bisdom Merauke in Indonesië. Voor deze periode, zie het interview van J.W. van Roon.

Trefwoorden: Bisdom Yungpingfu; China; Aartsbisdom Merauke; Irian Jaya; Beroepsonderwijs; Eigenlandse broeders; Broederopleiding; Catechisten; Internaten; Lebbe, V.; Wezenzorg.

A.M. Roelofs [kloosternaam: broeder Sarto]

KMM 438

* 23 maart 1937 / interview: 27 oktober 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1961-1980.

Functie: onderwijs.

Broeder Sarto werkte van 1961 tot 1980 in het bisdom Merauke. De langste tijd gaf hij catechese en Engels aan een middelbare school. Zijn belangstelling gaat vooral uit naar de catechese. Sprekend over het onderwijs in het algemeen geeft broeder Sarto een overzicht van de scholen van zijn congregatie in de Nederlandse tijd. Na de overdracht volgde er in eerste instantie een teruggang. Ook anderszins waren er moeilijkheden, bijv. infiltratie van communisten. Vanaf ongeveer 1970 ging het echter weer in stijgende lijn. Zijn eigen werkerrein lag vooral in het binnenland. Hij bespreekt uitvoerig de lessen die hij gaf in bijbel en liturgie, en zijn inspectiereizen om de catechese in goede banen te leiden. Uitgebreid gaat hij daarbij ook in op de pastoraal, waarbij aanpassingen in de liturgie en de toenemende deelname van de leken de meeste aandacht krijgen. Ook het beleid van mgr. H. Tillemans MSC en mgr. J. Duivenvoorde MSC wordt hier toegelicht. Tenslotte is er een bespreking van de Indonesianisatie. De opleiding van eigenlandse priesters stuitte op veel moeilijkheden zodat men ging denken aan meer diversificatie, bijv. diakens. Bij de zusters was er een aantal kandidaten. Bij zijn eigen congregatie waren er aanvankelijk enkele kandidaten, maar daar bleef er maar één van over. Hij legt uit waar de problemen lagen. Later is men met een nieuwe poging gestart. In 1980 verhuisde broeder Sarto naar de missie van Kenya omdat hij vond dat men hem in Indonesië niet meer nodig had.

Trefwoorden: Aartsbisdom Merauke; Irian Jaya; Broederopleiding; Diaconaat; Duivenvoorde, J.; Godsdienstonderwijs; Leken; Liturgie; Onderwijs; Pastoraat; Eigenlandse priesters; Priesteropleiding; Tillemans, H.; Indonesianisatie.

J.W. van Roon [kloosternaam: broeder Xaverius]

KMM 445

* 10 december 1919 / interview: 23 april 1979, 330 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1950-1976.

Functie: onderwijs; pastoraal.

In dit gezamenlijke interview (zie inleidende opmerking bij broeder Gerrit Oostermeijer) komt voor de Indonesische periode vooral broeder Xaverius van Roon aan het woord, aangevuld door broeder Ladislaus Oostermeijer. Hun congregatie was gevraagd voor onderwijs en dit vormt dan ook het hoofdonderwerp van het interview. Zij beschrijven de situatie tijdens de Nederlandse en de Indonesische tijd, en de bijdrage van hun congregatie aan het lager, technisch en landbouwonderwijs; ook hadden zij de zorg voor internaten. Veel aandacht besteedt het interview ook aan de politieke situatie vóór, tijdens en na de overdracht van de soevereiniteit. Tenslotte wordt onder de noemer 'kerkophbouw' een aantal onderwerpen kort behandeld. Zo onder meer de missiemethode van de MSC, de inbreng van de bisschoppen, plaatselijke gebruiken en de aanpassing daaraan, de opleiding van broeders, priesters, zusters en

catechisten.

Trefwoorden: Aartsbisdom Merauke; Irian Jaya; Beroepsonderwijs; Internaten.

H.A.A. Wouters [kloosternaam: broeder Gervasius]

KMM 606

* 25 september 1916 / interview: 6 oktober 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1953-1976.

Functie: onderwijs; beleid.

Toen broeder Gervasius in 1953 naar het bisdom Merauke (Irian Jaya) vertrok was hij in het bezit van diploma's N.O. Timmeren en Kinderbescherming plus een ruime dosis ervaring in Nederland. Van het gouvernement kreeg hij een aanstelling aan een ambachtsschool in de stad Merauke. Dit werk vormt het hoofdonderwerp van het interview. Hij vertelt over de gestadige uitbreiding van de school, over besprekingen die hij voerde in politiek Den Haag, over verschillen tussen de Nederlandse en Indonesische tijd (subsidies, leerkrachten), over de leerlingen en hun moeilijkheden (verschillende stammen, talen en adat; vervreemding van eigen milieu). Na het behalen van een diploma kwamen de jongens vaak moeilijk aan de slag. Daarom begon hij in samenwerking met bedrijven een nazorg-project en later een praktisch-theoretische vervolgopleiding. Om in de eigen behoefte aan leerkrachten te voorzien startte hij een lerarenopleiding. Een tweede onderwerp dat aandacht krijgt is de vorming van eigenlandse broeders. Hij beschrijft de eerste aanzetten daartoe en geeft enkele redenen aan waarom dit initiatief vooralsnog moeilijk van de grond kwam. Verder bespreekt hij een project van zijn medebroeders waarbij moeraspapua's werden verhuisd naar hoger gelegen gronden en landbouwonderricht kregen. Tenslotte wordt onder de noemer 'kerkophbouw' een aantal aspecten van het missiewerk kort belicht: aanpassingen in de liturgie, hoofdstaties en dienstreizen, opleiding van pastorale werkers, participatie van de leken op plaatselijk niveau, de mogelijkheden voor een eigenlandse clerus enz.

Trefwoorden: Aartsbisdom Merauke; Irian Jaya; Beroepsonderwijs; Eigenlandse broeders; Broederopleiding; Ontwikkelingswerk.

BROEDERS VAN OUDENBOSCH

J.C.F. de Held [kloosternaam: broeder Marcus]

KMM 202

* 5 april 1897 / interview: 21 mei 1977, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1925-1948.

Functie: beleid.

Het interview van broeder Marcus geeft een gedetailleerd verslag van een kwarteeuw zorg voor weeskinderen. In 1925 kwam hij in Indonesië aan en begon zijn taak als surveillant, later directeur, van het weeshuis Candi in Semarang. Alle aspecten van het leven daar worden uit de doeken gedaan. Zo onder meer: een stuk geschiedenis van het weeshuis en de situatie die hij in 1925 aantrof, de gebouwen, het dagelijks programma van de weesjongens en van de broeders, de taak van de priester-president en zijn ervaringen met enkele van deze presidenten, de godsdienstige vorming van de jongens en de regelmatig terugkerende godsdienstoefeningen, de gezondheidszorg in het weeshuis, vrijetijdsbesteding waartoe ook het muziekcorsus behoorde, voorlichting van de jongens in de puberteit, begeleiding van oud-pupillen, tastbare resultaten in jongens die goed terecht kwamen enz. Broeder Marcus zegt van zijn werk: "wij leefden zo'n beetje op een eilandje". Hij heeft dit eiland dan wel tot in alle hoeken verkend. Zeer uitgebreid, hoewel niet in een aaneengesloten verhaal, is ook zijn informatie over de oorlog en de internering. Daarna was hij slechts korte tijd terug in het weeshuis. Om gezondheidsredenen keerde hij in 1948 naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Candi-weeshuis, Semarang; Wezenzorg; Oorlog; Internering.

C.J. Künter [kloosternaam: broeder Chrysologus]

KMM 317

* 11 april 1909 / interview: 20 oktober 1977, 168 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1936-1967.

Functie: onderwijs.

Broeder Künter kwam in 1936 naar Indonesië. Toen de Japanners kwamen gaf hij zich op verzoek van mgr. P. Willekens SJ uit voor Duitser op basis van zijn Duits geboortebewijs. Zo kon hij buiten het kamp blijven en had veel contact met mgr. Willekens; diens persoon en betekenis bespreekt hij uitvoerig. Na de oorlog werd broeder Künter verbindingspersoon met regeringsinstanties; in dit kader vertelt hij over zijn ervaringen met diverse ministeries. Eveneens uitgebreid spreekt hij over de bijzondere problematiek van onderwijscongregaties als de zijne; hoofdzakelijk uitgekomen voor Nederlandse scholen moesten zij na de oorlog volledig omschakelen naar Indonesisch onderwijs. In dit verband beschrijft hij ook de financiering van diverse werken. Na de oorlog kwam bovendien de Indonesianisatie in orden en congregaties op gang. Hij geeft daarover een aantal cijfers en beschrijft het proces binnen zijn eigen congregatie. Verder besteedt hij aandacht aan het godsdienstonderwijs vroeger en nu en signaleert een aantal knelpunten en mogelijkheden voor de toekomst.

Trefwoorden: Aartsbisdom Jakarta; Java; Broederopleiding; Godsdienstonderwijs; Willekens, P.J.; Indonesianisatie.

M.F.J. van der Voort [kloosternaam: broeder Engelbertus]

KMM 574

* 25 december 1898 / interview: 20 oktober 1977, 165 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1920-1976.

Functie: onderwijs; beleid.

Vanaf zijn komst in Indonesië in 1920 tot aan zijn pensioen in 1954 was broeder

Engelbertus voornamelijk werkzaam in het onderwijs, daarna in bestuurlijke functies. Zijn langste verhaal gaat over de scholen waaraan hij vóór de oorlog verbonden was. Dat waren onder meer een Europese Lagere School en een Hollands-Inlandse School in Surabaya en een MULO in Bandung. Tal van onderwerpen komen hier aan de orde. Zo bijv. godsdienstonderwijs en bekeringen, de verhouding met de priesters, het doel van het onderwijs, contacten met de ouders, de Indonesische onderwijzers, vergelijkingen met het werk van de Broeders van de Onbevleete Ontvangenis die meer rechtstreeks onder de inheemse bevolking werkten en ook eigenlandse broeders hadden. Toen kwam de oorlog en daarna de internering, waarover hij uitvoerig vertelt. Bijzonder is dat hij na het kamp in Bandung een internaat hielp oprichten voor zwerfende kinderen uit de kampen. Veel beknopter is zijn verhaal over de jaren na de oorlog. Hij gaf nog enkele jaren les aan een HBS, een SMP en SMA in Surabaya en was examinerator in Jakarta en Semarang. Na zijn pensionering in 1954 bekleedde hij functies in zijn congregatie als plaatsvervangend missie-overste en econoom. Hij bespreekt kort het noviciaat voor eigenlandse broeders in Madiun en de Indonesianisatie bij broeders en clerus. Ook worden sommige financiële aspecten van het werk van de broeders wat nader toegelicht, onder meer de verhouding tussen Nederland en Indonesië. In 1976 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Surabaya; Bisdom Bandung; Java; Bestuursfuncties; Broederopleiding; Godsdienstonderwijs; Internaten; Onderwijs; Oorlog; Internering; Eigenlandse broeders; Indonesianisatie.

KAPUCIJNEN (OFMCAP.)

Th.H. van den Acker

KMM 5

* 30 september 1907 / interview: 4 oktober 1978, 240 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1935-1975.

Functie: pastoraal; beleid.

Pater Van den Acker was vanaf 1935 bijna veertig jaar werkzaam in de pastoraal in het tegenwoordige bisdom Medan, de meeste tijd in Baligé en Lintongnihuta. Bovendien bekleedde hij enige tijd de functie van superior regularis (missie-overste). Het interview gaat vooral in op het missiewerk onder de Bataks. Er zijn details over hun volksaard, adatrecht, zeden en gebruiken. De taal vormde een groot probleem; pater Van den Acker stelde zelf een Batak-grammatica samen. Vanwege het grote aantal staties moesten de missionarissen veel reizen en trekken. Kerken en schooltjes werden in grote getale gebouwd; in Baligé werd een cursus ingericht voor de opleiding van onderwijzers en catechisten. Vooral vóór de oorlog waren er regelmatig botsingen met de protestantse zending. In het interview komen ook veelvuldig vergelijkingen tussen de aanpak van mgr. L. Brans OFMCap. en mgr. A. Van den Hurk OFMCap ter sprake. Over de oorlog, de internering en de eerste jaren daarna vertelt pater Van den Acker uitvoerig. In dit verhaal komt een episode voor over de catechist Mahutson die zich opwierp als bisschop. De Indonesianisatie vormt geen afzonderlijk hoofdstuk, doch verschillende aspecten ervan komen in de loop van het interview ter sprake: de aanwas van eigenlandse kapucijnen, de opbouw van de plaatselijke kerk rond lekenvoorgangers (zoals bij de zending), aanpassingen in de liturgie (gebeden, zangen, dansen), inspelend op Batakse ideeën en gebruiken.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Aanpassing; Bestuursfuncties; Brans, L.T.; Catechisten; Hurk, A.H. van den; Leken; Mahutson; Pastoraat; Protestanten; Oorlog; Internering; Eigenlandse kapucijnen; Indonesianisatie.

184. G.J. van Grinsven

KMM 184

* 20 februari 1901 / interview: 24 oktober 1977, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1929-1966.

Functie: pastoraal.

Pater van Grinsven werkte van 1929 tot 1966 in de pastoraal in het tegenwoordige bisdom Pontianak. Hij bespreekt vooral twee periodes: de jaren in het binnenland onder de Daya's, en het parochiewerk in de stad Singkawang. Daarnaast was hij nog enige tijd secretaris van de bisschop. Na een korte impressie van zijn kennismaking met de missie geeft pater Van Grinsven een uiteenzetting van bijna een uur over de Daya's, hun filosofie, hun geloof, hun adat. Zowel algemene ideeën als concrete details vinden hier een plaats: dynamisme, animisme, voorwerpen met bepaalde krachten of eigenschappen, geesten en halfgoden, dodencultus, gunstige en ongunstige tijdstippen, straffen bij overtredingen enz. Hij knoopt hieraan een aantal beschouwingen vast over de houding van de missie en invalshoeken voor het christendom. Eveneens beschrijft hij zijn eigen manier van werken, het reizen en trekken, de contacten met de bevolking. Na de oorlog die hij in Nederland doorbracht kreeg hij een benoeming voor Singkawang. Het verslag over deze periode is tamelijk kort. We horen wat over jeugdwerk (vooral via fraters en zusters), over de Derde Orde onder de élite, over arbeiders en andere kleine lieden, over de financiering van de parochie en dergelijke. Tussendoor bevat het interview enkele reflecties van meer algemene aard, die echter niet breed worden uitgewerkt. Aldus over de eigenlandse clerus en overname van

functies, over prioriteiten in het werk die veranderden met de omstandigheden enz. In 1966 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Aartsbisdom Pontianak; Kalimantan; Adat; Animisme; Bestuursfuncties; Geestencultus; Jeugdzorg; Pastoraat; Eigenlandse clerus.

F.M. Hensen [kloosternaam: broeder Cosmas]

KMM 210

* 13 augustus 1898 / interview: 12 december 1980,90 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1923-1969.

Functie: onderwijs; bouwwerker.

Broeder Cosmas had een gedeeltelijke opleiding tot architect achter de rug toen hij in 1923 naar het bisdom Pontianak vertrok. Behalve een onderbreking door de kampjaren heeft hij tot 1969 in de bouw gezeten en een ambachtsschool geleid; dit vormen tevens de hoofdpunten van het interview. Hij beschrijft hoe hij begon met een school te bouwen, daarna een internaat, ziekenhuis en vele andere projecten. De tekeningen maakte hij zelf evenals de begrotingen. Ook voor de bouwstijl was hij verantwoordelijk en eventueel voor voorzieningen als waterleiding en dergelijke. Zijn opdrachtgevers waren het bisdom, broeders, zusters en later ook leken en de regering. Van de opbrengst kon de ambachtsschool rondkomen. Over deze school heeft hij een afzonderlijk verhaal. Het begon met de opleiding van jongens die bij hem werkten. Overdag leerden zij al werkend, in de avond kregen zij tekenlessen. De procureur zorgde voor materiaal. Verder had hij inkomsten uit de projecten en voor de tekenles moesten de jongens zelf wat bijdragen, "anders wordt dat niet zo gewaardeerd". Na de oorlog breidde de school zich verder uit en kreeg uiteindelijk subsidie en erkenning. Ook is er nog het verhaal van de brandweer die op verzoek van het gouvernement werd opgericht en waarin paters en broeders actief waren onder leiding van broeder Cosmas. Zijn relaas over het kampleven is kort.

Trefwoorden: Aartsbisdom Pontianak; Kalimantan; Beroepsonderwijs; Ontwikkelingswerk.

A.H. van den Hurk

KMM 248

* 16 maart 1907 / interview: 6 november 1978, 222 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1953-1976.

Functie: beleid; bisschop.

Als apostolisch vicaris en later (aarts)bisschop van Medan heeft mgr. Van den Hurk een eigen invalshoek. Zijn onderwerpen liggen voornamelijk op diocesaan niveau. In hoofdzaak zijn het de volgende: 1. Een aantal observaties betreffende de toestand van de missie in Noord-Sumatera en in het bijzonder de Bataklanden, opgedaan tijdens een visitatie aldaar in 1948 en bij zijn aankomst als missionaris in 1953. 2. Een zeer uitgebreide beschouwing over de inheemse geestelijkheid. Na enkele inleidende opmerkingen over criteria, opleiding in binnen- of buitenland en dergelijke, gaat zijn aandacht vooral uit naar de optie seculier of Regulieren; hij geeft de argumenten aan die ertoe geleid hebben dat men aanvankelijk koos voor binding aan een orde of congregatie; latere ontwikkelingen openden de mogelijkheid voor een gevarieerder aanbod. 3. Ontwikkelingen binnen de zustercongregaties werkzaam in zijn bisdom: een accentverschuiving van stad naar binnenland, meer samenwerking tussen de congregaties, aanwas van Batak-zusters, aanpassing enz. 4. Andere krachten in het missiewerk. Zo bijvoorbeeld diakens, voorgangers, ouderlingen, wijkhoofden. Hierbij komen ook de (veranderende) inbreng van de scholen ter sprake, de rol van verenigingen, sociaal werk enz. 5. Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). Hierover heeft de bisschop een uitgebreid verhaal: zijn eigen ervaringen daar, de ontmoeting met andere kerken, de invloed van het concilie op latere ontwikkelingen vooral binnen

seminaria en andere opleidingsinstituten. 6. Tenslotte wordt een aantal gevarieerde onderwerpen tamelijk kort besproken, onder andere de mislukte coup van 1965, de overdracht van zijn eigen taak aan mgr. Pius Datubara, de Islam, documentatie betreffende het missiegebied Medan.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Bestuursfuncties; Datubara, Pius; Diaconaat; Leken; Priesteropleiding; Seculier/Regulieren; Sociaal werk; Tweede Vaticaans Concilie; Verenigingen.

A.K.M. van de Laar

KMM 320

* 19 juli 1909 / interview: 1 januari 1977, 254 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1938-1976.

Functie: pastoraal; priesteropleiding.

Pater Van de Laar vertrok in 1938 naar Indonesië en hoorde op de boot dat hij benoemd was voor Sumatera. Hij werkte daar jarenlang in de pastoraal en twaalf jaar in de priesteropleiding. Dit zijn tevens de twee hoofdonderwerpen van het interview. Pastoraal: dit is een lang verhaal geworden met boeiende details over tal van onderwerpen. Zo vertelt hij over zijn eerste werkzaamheden in Pematang Siantar, een ambtenarencentrum met Westerse allure: godsdienstles geven aan Europese kinderen in de stad, dienstreizen per motorfiets naar de vele plantages in dit gebied, een eerste kennismaking met de Bataks. De missie onder deze Bataks is een onderwerp dat in de loop van het interview verder wordt uitgediept: de stammen en hun talen, de catechetische methode, de liturgie en diverse experimenten vóór en na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965), de wederzijdse beïnvloeding van adat en christelijke gebruiken, de gevoeligheid van het volk voor de sacramenten, sacramentalia en devotionalia. Een ander onderwerp dat veel aandacht krijgt is de verhouding tot het Protestantisme vóór en na de oorlog en de oecumenische ontwikkelingen op verschillende niveaus. Hieraan wordt een beschouwing over de verhouding tot de Islam vastgeknoot. Dan is er een lang verhaal over sociaal werk, waarin een aantal projecten wordt belicht. Priesteropleiding: na de oorlog was pater Van de Laar enkele jaren aalmoezenier op Java, doch hij besteedt slechts enkele minuten aan deze episode. In 1950 werd hij benoemd om in Padang een kleinseminarie op te richten. Dat bleek een moeilijke onderneming. We horen over de pogingen om het seminarie wetenschappelijk op peil te brengen, over financiële problemen en de houding van de bisschop. Ook is er een uiteenzetting over de kwestie seculier of regulier. Een aantal redenen wordt opgesomd waarom men aanvankelijk koos voor een opleiding tot capucijn, terwijl daarnaast ook de argumenten voor een diocesane clerus hun plaats krijgen. Opvallend is dat over de oorlog niet gesproken wordt. In 1975 keerde pater Van de Laar uit eigen keuze naar Nederland terug.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Bisdom Padang; Sumatera; Aalmoezeniers; Adat; Godsdienstonderwijs; Isam; Christendom; Seminarie; Liturgie; Oecumene; Pastoraat; Plantages; Seculieren; Regulieren; Sociaal werk.

W.M. Schepens

KMM 475

* 27 mei 1924 / interview: 4 januari 1979, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1953-1979.

Functie: pastoraal.

Pater Terentius kwam in 1953 in Indonesië aan en kreeg een benoeming voor zielzorg in de Bataklanden in het bisdom Medan. In zijn interview gaat hij vooral in op vier onderwerpen. 1. Land en volk worden het uitvoerigst besproken. Er zijn veel details over de adat rond geboorte, huwelijk en overlijden; ook over de landbouw waarbij Godsdienstonderwijs; rooibouw en migratie veel voorkomende verschijnselen zijn;

verder over de manier van contacten leggen met een bepaalde bevolkingsgroep meestal via een vertrouwenspersoon. 2. Ook veel aandacht is er voor het pastorale werk. Hier informeert hij over de arbeid van catechisten en voorgangers, over de catechetische methode die gebruikt wordt, over de voorbereiding op het Doopsel. Wat het laatste betreft signaleert hij verschillen in zienswijze over de voorwaarden voor toelating. Verderop in het interview komt ook nog de rol van de leken en de positie van de vrouw ter sprake. 3. De verhouding tot de protestantse zending. Tot en met de eerste jaren na de oorlog was er nogal wat antagonisme. Vooral na 1965 kwam er meer samenwerking, onder meer vanwege een soort lotsverbondenheid ten opzichte van de Islam. Deze ontwikkeling wordt met voorbeelden geïllustreerd. 4. Tenslotte worden enkele financiële aspecten besproken. Hier komt o.m. naar voren de hulp van buiten, bijv. van de Vastenactie, de Miva en vooral de Memisa. Daarnaast de hulp uit de eigen Orde. Aan dit laatste wordt een beschouwing vastgeknoopt over de herbezinning binnen de Orde over het omgaan met gelden en goederen, over oppotten, investeren enz.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Adat; Catechisten; Catechumenaat; Isam; Christendom; Leken; Memisa; Missie Verkeersmiddelen Actie (MIVA); Pastoraat; Protestanten; Vastenactie; Vrouwen.

H.J. van Valenberg

KMM 539

* 19 maart 1890 / interview: 21 juli 1977, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1925-1959.

Functie: pastoraal; bisschop; beleid.

Het interview van mgr. Van Valenberg valt in twee delen uiteen. Allereerst is daar zijn levensloop met vooral zijn eerste missiejaren. Daarna volgt een min of meer systematische bespreking van een aantal onderwerpen. Vooral dit tweede deel is interessant, omdat Van Valenberg praktisch vanaf het begin bestuurlijke functies heeft bekleed in het bisdom Pontianak, en omdat hij ook vermeldt wat zich achter de schermen afspeelde. Levensloop: al vóór zijn vertrek in 1925 had hij zich intensief met missiewetenschap bezig gehouden. Kort gaat hij in op de geschiedenis van de missie in Borneo. Vooral echter vertelt hij over zijn ervaringen in het binnenland, de dienstreizen, de oprichting van staties, katholieke centra (onder meer op plantages), de werking van artikel 123, de sterke aanwezigheid van Chinezen enz. Ook horen we iets over zijn ervaringen als secretaris van mgr. P. Bos OFMCap. en over de interneringstijd. Van de besproken onderwerpen wordt een aantal zeer breed uitgewerkt. Op de eerste plaats is dit de Indonesianisatie bij zusters, broeders en vooral priesters. Verschil van mening was er onder andere over de vraag: eigenlandse congregaties of aansluiting bij de bestaande orden of congregaties. Bijzonder voor priesters was er de kwestie seculier of regulier, een vraag die ook werd voorgelegd aan de kerkvoogdenconferentie te Semarang in 1939. Verderop in het interview wordt ook nog ingegaan op de oprichting van seminaries en de rol van de internuntius daarbij. Eveneens uitgediept worden de verwickelingen rond de oprichting van de hiërarchie in 1961. We horen hier over het standpunt van Rome, de internuntius en de Indonesische regering, over verwachtingen die bij sommige Indonesiërs werden opgeroepen en over vergissingen die gemaakt werden. Een derde onderwerp dat veel aandacht krijgt is de verhouding van de kerk tot de overheid: vóór en ná de oorlog waren er conflicten en compromissen, doch over het algemeen was de verhouding goed. Het laatste grote onderwerp is het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965), waarbij vooral het decreet over de missie ter sprake komt. Aansluitend is er een verhaal rond Veterum Sapientia.

Trefwoorden: Aartsbisdom Pontianak; Kalimantan; Artikel 177 Indische Staatsregeling; Bestuursfuncties; Bos, P.; Oorlog; Internering; Eigenlandse congregaties; Broederopleiding; Hiërarchie; Majelis Agung Waligereja Indonesia;

Missiologie; Pastoraat; Indonesianisatie; Eigenlandse congregaties; Priesteropleiding; Seculieren; Regulieren; Tweede Vaticaans Concilie; Veterum Sapientia.

W.E. van Veghel

KMM 544

* 15 september 1900 / interview: 9 juni 1978, 135 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1931-1977.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Van Veghel is in hoofdzaak een verhaal rond missiewerk onder de Daya's in het binnenland van de tegenwoordige bisdommen Pontianak en Sanggau. Het beschrijft zijn eerste ervaringen en latere ontwikkelingen. Toen hij in 1931 aankwam was de missie in het binnenland nog maar pas begonnen. Hij vertelt over zijn tochten langs de kampongs per boot en te voet; in sommige kampongs had men zelfs nog nooit een blanke gezien. Aanvankelijk was het vooral een kwestie van contacten leggen, later kon men beginnen met godsdienstonderwijs en catechumenaat. Al heel gauw gingen missieschooltjes een belangrijke rol spelen. Broeders en zusters waren aanvankelijk alleen op de hoofdplaatsen werkzaam, doch waaierden later uit naar staties en nevenstaties en brachten beter onderwijs en gezondheidszorg tot diep in het binnenland. Vooral na de onafhankelijkheid nam de ambitie om te leren sterk toe. Een korter verhaal wijdt pater Van Veghel aan de priesteropleiding in het bisdom Pontianak: hij spreekt over het groeiend aantal roepingen, vooral na de oorlog; ook over de houding van de familie waarbij hij verschil opmerkt tussen Daya's en Chinezen; ook over de zorg om de seminaristen niet van hun omgeving te laten vervreemden. Over de oorlog en de internering is er een tamelijk kort relaas. In 1977 keerde hij terug naar Nederland.

Trefwoorden: Aartsbisdom Pontianak; Bisdom Sanggau; Kalimantan; Pastoraat; Priesteropleiding; Oorlog; Internering.

M.A.P. van der Weijden

KMM 594

* 29 oktober 1908 / interview: 23 april 1979, 162 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1934-1971.

Functie: pastoraal.

Pater van der Weijden werkte van 1934 tot 1971 op Sumatera. Zijn interview kent in hoofdzaak twee aandachtsvelden, namelijk pastoraal en priesteropleiding. In de zielzorg was hij werkzaam in de steden Medan, Sibolga en Padang en op het eiland Nias. Aan laatstgenoemd werkterrein is ongeveer eenderde van het interview gewijd. Punten die besproken worden zijn onder meer: de moeilijke verhouding met de protestantse zending vooral vóór de oorlog, de redenen waarom de bevolking zelf om katholieke missionarissen vroeg, de opleiding van de catechisten en hun betekenis voor de missie (bijv. tijdens de internering van de pastoors), zijn eigen werk op de missiestatie en op dienstreis. Kortere informatie is er over de drie eerdergenoemde steden. In Sibolga begon hij en maakte er kennis met het missiewerk. In zijn parochie waren veel Bataks en Chinezen; mgr. Brans stuurde toen al aan op een eigenlandse kerk. In Medan werkte hij vóór de oorlog enige tijd in de parochie voor Indiase mensen; in 1948 kwam hij daar terug en maakte allerlei veranderingen mee, onder meer een nieuwe indeling van de parochies, nu niet meer op ethnische gronden doch op geografische. In Padang deed hij parochiewerk, doch gaf ook cursussen en lessen. Het werk was er vóór de oorlog nogal gericht op de Chinezen. Aan de hele oorlogstijd worden slechts vier minuten besteed. Vanaf 1962 was hij docent aan het grootseminarie van Parapat. In dit verband spreekt hij uitvoerig over de kwestie seculier of regulier. Hij geeft de redenen aan waarom aanvankelijk gekozen werd voor binding met een orde of congregatie. Verder vertelt hij over veranderingen in de

priesteropleiding na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). In 1971 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Bisdom Sibolga; Aartsbisdom Padang; Sumatera; Brans, L.T.; Catechisten; Oorlog; Internering; Eigenlandse kerk; Seminarie; Indiërs; Pastoraat; Protestanten; Seculieren; Regulieren; Tweede Vaticaans Concilie.

CISTERCIËNZERS (OCSO)

C.W. Corèl [kloosternaam: broeder Maurus]

KMM 832

* 12 oktober 1921 / interview: 29 juni 1984, 310 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1953-1967; Kenya 1967-1972; Indonesië (Java) 1972-1977; Kenya 1977-1983.

Functie: monnik.

Dit is het verhaal van een trappistenleven in twee continenten: tussen 1953 en 1983 was broeder Maurus namelijk tweemaal in Indonesië en tweemaal in Kenya. Indonesië: reeds in 1928 waren er plannen voor een trappistenklooster; door omstandigheden werd het 1953 voor de eerste groep vertrok. Broeder Maurus was daarbij. Een groot deel van het interview is dan ook gewijd aan de op- en uitbouw van Rawa Seneng op Midden-Java: het primitieve begin, de agrarische activiteiten die deels bedoeld waren als bron van inkomsten deels ook een voorbeeldfunctie hadden voor de plaatselijke bevolking. Uitgebreid vertelt hij ook over het kloosterleven, in het bijzonder over de toetreding van eigenlandse kandidaten, de selectiecriteria die daarbij werden gehanteerd, de aanpassingen die noodzakelijk bleken en de belangrijke rol van de Javaanse pater Frans Harjawiyata OCSO bij dit alles. Ook zijn eigen taak, problemen en ideeën komen ruimschoots aan bod. Toen hij in 1972 na enkele jaren Kenya naar Rawa Seneng terugkeerde viel hem vooral de snel voortgeschreden Indonesianisatie op. Kenya: in 1967 werd hij gevraagd voor een taak als gastenbroeder in Kipkelion. Zijn verhaal over de twee periodes die hij daar doorbracht is aanzienlijk korter dan dat over Java. Hij beschrijft zijn reis en eerste indrukken: er waren behalve Europeanen ook Afrikanen van verschillende stammen. Dit laatste bracht wat problemen mee, bijv. in de voertaal. De afrikanisatie leek hem wat moeizaam op gang te komen. Als oorzaak daarvan noemt hij onder meer de vooropleiding die op een lager niveau stond dan op Java en moeilijkheden rond het celibaat. Van de andere kant vond hij de Afrikanen opener dan Aziaten. Over zijn werk als gastenbroeder, in de kleermakerij, wasserij en verpleging vertelt hij uitvoerig. Naast goede ervaringen waren er ook moeilijkheden. In 1983 keerde hij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Kenya; Broederopleiding; Celibaat; Contemplatieven; Harjawiyata, F.; Rawa Seneng-abdij; Kenya; Kipkelion; Indonesianisatie; Celibaat.

CLARISSEN-CAPUCINESSEN

E.A. Zurlohe [kloosternaam: zuster Benigna]

KMM 613

* 1 februari 1908 / interview: 22 december 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1937-1979.

Functie: beleid.

Als contemplatief heeft zuster Benigna een eigen invalshoek. In 1937 vertrok zij met een groep van negen zusters naar het tegenwoordige bisdom Pontianak om in Singkawang een klooster te stichten. Een groot deel van het interview speelt zich af binnen de muren: de praktijk van het contemplatieve leven (gebed en liturgie, later een verschuiving van ascese naar charisma), de middelen van bestaan (een hostiebakkerij, een wasserij voor het ziekenhuis, aanvankelijk ook bedelen, wat voor de mensen daar vreemd was). De groep bleef altijd klein en overplaatsingen waren eigenlijk niet mogelijk. Contacten met de buitenwereld waren er weinig. Een aantal vicarissen (c.q. bisschoppen) en priesters wordt besproken in relatie tot het klooster. Alleen over mgr. Van Valenberg is er een bredere uitweiding, waarbij tevens de discussie over seculiere of reguliere priesters ter sprake komt. Door de internering (waarover zij een relatief kort verhaal heeft) kwam er meer contact met andere congregaties. Eveneens gebeurde dit door cursussen die zij later gingen geven. Als abdis en novicenmeesteres had zij rechtstreeks te maken met de Indonesianisatie in haar orde. Getalsmatig bleef de aanwas beperkt. Op zich hebben Daya's volgens haar een zekere aanleg voor contemplatie, doch andere eigenschappen vormden eerder een belemmering. Opleiding in Nederland bleek averechts te werken. Tegenstellingen tussen Daya's en Chinezen bemoeilijkten soms het communiteitsleven. De toekomst vindt zij moeilijk te voorspellen.

Trefwoorden: Aartsbisdom Pontianak; Kalimantan; Bestuursfuncties; Contemplatieven; Liturgie; Valenberg, H.J. van; Zusteropleiding; Oorlog; Internering; Indonesianisatie.

DIENARESSEN VAN DE H. GEEST

G.J. van Bladel [kloosternaam: zuster Elina]

KMM 40

* 3 augustus 1917 / interview: 20 april 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1969-1977.

Functie: verpleging.

Zuster Elina was reeds 52 jaar oud toen zij in 1969 naar de missie van Flores vertrok. Zij kreeg een taak in de gezondheidszorg in het bisdom Larantuka. Het hoofdthema van het interview wordt gevormd door haar werk als vroedvrouw in een kliniek. Daarnaast hielp zij ook in de verpleging en bij de opleiding van verpleegkundigen. Zij vertelt over het voedselpakket van de bevolking, over hun gehechtheid aan traditionele geneeswijzen, over de ziektes die er heersten, over bevallingen thuis en in de kliniek, over de opleiding van verpleegsters in het regeringsziekenhuis en in de kampong, over geborrteregeling enz. In dit verband weidt zij ook uit over de positie van de vrouw in huwelijk en samenleving. Een wat korter verhaal is er over landeigen zusters. We vinden hier informatie over hun verhouding tot de Europese zusters, de regel, de leiding, en problemen die kunnen ontstaan als de familie financiële steun van een zuster verwacht. Na acht jaar werd zuster Elina ernstig ziek en moest zij met pijn in 't hart terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Larantuka; Flores; Geborrtteregeling; Gezondheidszorg; Vrouwen.

H.M. Koggel [kloosternaam: zuster Dorothildis]

KMM 674

* 25 september 1912 / interview: 1 juni 1982, 240 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1947-1982.

Functie: onderwijs.

Onder dit nummer werden twee zusters tegelijk geïnterviewd. Over sommige zaken (met name onderwijs in het algemeen) berichten zij gezamenlijk, over huishoudonderwijs vertelt vooral zuster Dorothildis Koggel, over de opleiding van eigenlandse zusters vooral zuster Anfrida van de Werff. Beiden kwamen in 1947 op Flores aan en vertellen over hun eerste indrukken. Voor het overige speelt het verhaal zich vooral af in de bisdommen Ende en Larantuka met slechts hier en daar een verwijzing naar Ruteng. Algemene informatie over het onderwijs: in de loop van het interview worden we ingelicht over diverse soorten scholen, over de moeilijkheden bij de omschakeling naar volledig Indonesisch onderwijs, over niveau en resultaten, over godsdienstonderwijs en de verwachtingen van de kerk enz. Wat het huishoudonderwijs aangaat vertelt zuster Dorothildis dat de nadruk op de praktijk lag en men zich richtte op de vorming van goede huismoeders; toch werden veel meisjes later onderwijzeres. Ook de ondergeschikte positie van de vrouw in de maatschappij komt ter sprake en de bijdrage van het onderwijs aan haar verheffing. Bijzonder uitgebreid wordt een huishoudschool in Boto beschreven. Zuster Anfrida was enkele jaren novicenmeesteres van de eigenlandse congregatie Reinha Rosari en heeft daar een uitvoerig verhaal over. Zij vertelt over de stichting en uitbreiding, de rol van mgr. G. Manek SVD en mgr. A. Thijssen SVD, de dagorde, de regel, veranderingen na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965), de nadruk op sociaal engagement, financiële aspecten enz.

Trefwoorden: Bisdom Ende; Bisdom Larantuka; Flores; Beroepsonderwijs; Godsdienstonderwijs; Manek, G.; Onderwijs; Thijssen, A.H.; Tweede Vaticaans Concilie; Vrouwen; Eigenlandse zusters; Zusteropleiding; Zusters van Reinha Rosari.

G.M.C. Poels [kloosternaam: zuster Claverita]

KMM 783

* 14 december 1914 / interview: 16 januari 1984, 170 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Timor) 1948-1982.

Functie: onderwijs; catechese.

Dit is hoofdzakelijk een verhaal over lager en kleuteronderwijs op het eiland Timor (bisdommen Atambua en Kupang). Na een inleiding over de eerste moeilijke maanden in 1948-1949 vertelt zuster Claverita in een lang verhaal hoe zij een lagere school oprichtte in Kefamnanu, de eerste meisjesschool ter plaatse. Zij begon met de eerste klas in een varkenshok met een tafel en wat stoelen, en daarmee was het vol. Ondanks tal van moeilijkheden kon zij de school opwerken tot de vierde klas. Toen moest er een hoofd komen, wat zij zelf niet mocht zijn. Zij heeft daarna nog twee kleuterscholen opgericht in en even buiten Kupang. Ook hierover worden we uitvoerig geïnformeerd: begin, uitbreiding, leermiddelen, financiële aspecten. Vooral vertelt zij graag over haar manier van godsdienstles geven (zoveel mogelijk aansluiten op de realiteit van de kinderen). Naast dit hoofdonderwerp komen nog wat andere zaken ter sprake: haar eigen hulp aan zieken en armen, de oprichting en opheffing van een diocesane congregatie van landeigen zusters, politieke verwickelingen (moeilijkheden met opstandelingen en rond de mislukte coup van 1965). In 1982 keerde zij naar Nederland terug om zodoende ruimte te geven aan een eigenlandse opvolgster.

Trefwoorden: Bisdom Atambua; Bisdom Kupang; Timor; Godsdienstonderwijs; Onderwijs.

M.E. Smiggels [kloosternaam: zuster Teresita]

KMM 496

* 20 juni 1901 / interview: 23 mei 1977, 256 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1925-1928; (Java) 1928-1946.

Functie: onderwijs.

Dit is een lang interview met tal van bijzonderheden over uiteenlopende zaken. Die details worden gerangschikt rond drie hoofdonderwerpen: Larantuka (Flores), Blitar (Java) en de oorlog. Larantuka: zuster Teresita werkte hier van 1925 tot 1928 in het onderwijs. Haar verhaal gaat echter niet alleen over kloosterleven en lesgeven. Ook het missie- en ontwikkelingswerk van de paters SVD krijgen er een plaats. Reeds in die tijd had de missie projecten voor de watervoorziening en werden vakopleidingen gegeven. Zij leerde Indonesisch en Arabisch en had mede daardoor ruim contact met de bevolking. Dit resulteert in een levendige beschrijving van gewoonten en gebruiken. Zo bijv. de maatschappelijke structuren, de invloed van de radja's en de kamponghoofden; op godsdienstig gebied bij de katholieken de confreria's, processies en andere gebruiken, deels van Portugese herkomst; in de bergstreken de traditionele godsdienst: godsbegrip, dodenverering, initiatierituelen enz.; verder vindt men hier ook een aantal opmerkingen over het dagelijks leven, de gezondheidszorg en dergelijke. Blitar: in 1928 werd zij benoemd voor Blitar, waar haar onderwijsaktes beter tot hun recht kwamen. Het begon hier met een kleuterschool die later uitgroeide tot een lagere school. Zij vertelt over de leerlingen (Europeanen, Javanen, Chinezen), over tegenwerking van de zijde van het gouvernement en de Loge, over financiële moeilijkheden omdat men geen subsidie kreeg, ook over het ziekenhuis van de zusters dat financieel de scholen ondersteunde. De oorlog: zuster Teresita heeft in vier verschillende kampen gezeten, en over elk daarvan heeft zij een uitgebreid verhaal. In 1946 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Larantuka; Flores; Bisdom Surabaya; Java; Adat; Onderwijs; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Regering; Vrijmetselarij.

S.A. van der Werff [kloosternaam: zuster Anfrida]

KMM 590

* 1 april 1911 / interview: 23 maart 1979, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1947-1977.

Functie: beleid.

Toen zuster Anfrida in 1947 naar Indonesië vertrok had zij een akte LO en Nuttige Handwerken plus enkele jaren praktijk in Nederland. Zij kreeg dan ook werk aan een lagere school en later in het middelbaar onderwijs. Zij vertelt over de diverse scholen in het bisdom Ende waar zij les gegeven heeft, over de kinderen, over problemen zoals gebrek aan lesmateriaal en de aanpassing aan de plaatselijke situatie. Naast dit eerste hoofdonderwerp krijgt een ander evenveel aandacht en wel haar taak als novicenmeesteres in het bisdom Larantuka van een door mgr. G. Manek SVD opgerichte inheemse zustercongregatie (Puteri Reinha Rosari). Zij bespreekt de kandidaten, de regel die zij opstelde, normen voor aanname, oorzaken van uittreding enz. Voor het overige is het interview erg gevarieerd van inhoud. Van de talrijke onderwerpen die kort besproken worden kan een groot deel worden ondergebracht onder de noemer 'de bevolking en hun gewoonten': wonen, voedsel, huwelijk, begraven enz. Verder is er wat over eigenlandse priesters en hun opleiding, gezondheidszorg, ontwikkelingswerk en dergelijke.

Trefwoorden: Bisdom Ende; Bisdom Larantuka; Flores; Adat; Manek, G.; Onderwijs; Zusteropleiding; Zusters van Reinha Rosari; Eigenlandse priesters; Gezondheidszorg; Ontwikkelingswerk.

DOCHTERS DER LIEFDE VAN DE H. VINCENTIUS A PAULO

M.A.E. Bruno [kloosternaam: zuster Elisabeth]

KMM 78

* 20 augustus 1890 / interview: 23 oktober 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1934-1945.

Functie: onderwijs.

Zuster Elisabeth was negen jaar als onderwijzeres in Nederland werkzaam geweest voor zij in 1934 naar Indonesië vertrok. Zij was gevraagd voor Kediri, waar toen juist begonnen werd met de opbouw van het katholiek onderwijs. Zij beschrijft de ontwikkeling van 'wilde school' naar gesubsidieerde school en het onderwijs zoals dat gegeven werd aan Europeanen, Indo-Europeanen en Chinezen. Het communiteitsleven en de geestelijke oefeningen waren op Nederlandse leest geschoeid. In het aantrekken van eigenlandse kandidaten zagen verschillende congregaties aanvankelijk weinig heil. Uitvoerig vertelt zij over de internering door de Japanners. In 1945 keerde zij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Surabaya; Java; Indo-Europeanen; Onderwijs; Internering.

A.C. van Dun [kloosternaam: zuster Brigitta]

KMM 137

* 30 mei 1920 / interview: 19 oktober 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1949-1978.

Functie: onderwijs.

In 1949 vertrok zuster Brigitta naar Indonesië. Haar eerste standplaats, Surabaya, viel nogal tegen omdat alles zo Europees leek. Dit veranderde met haar benoeming voor Kediri. Zij bespreekt haar werk daar op de kleuterschool en de lagere school; eveneens haar latere taak in het weeshuis van Surabaya. Ook hielp zij de pastoor bij de catechese en met huisbezoek. Zo maakte zij kennis met de plaatselijke bevolking. Met concrete voorbeelden schetst zij hun aard, gewoonten en gebruiken; ook hun problemen, vooral de grote armoede. Ter bestrijding van die armoede hielpen de Dochters der Liefde onder andere bij een project voor daklozen in Malang. Tenslotte vertelt zij over de moeilijkheden tijdens de politionele acties rond 1949 en de mislukte staatsgreep in 1965. Voor de toekomst put zij hoop uit de voortschrijdende Indonesianisatie.

Trefwoorden: Bisdom Surabaya; Java; Adat; Godsdienstonderwijs; Onderwijs; Politionele acties; Sociaal werk; Staatsgreep; Wezenzorg; Indonesianisatie.

H.M.G. Grooten [kloosternaam: zuster Josephine]

KMM 190

* 23 oktober 1896 / interview: 23 oktober 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1937-1966.

Functie: verpleging.

Zuster Josephine was reeds 41 jaar oud toen zij in 1937 naar Indonesië vertrok. Zij was toen als zuster al vele jaren werkzaam geweest in de verpleging. Het interview behandelt vooral de koloniale periode en de oorlog. Haar eerste benoeming was voor Surabaya, waar zij hielp in een tehuis voor verwaarloosde kinderen. Uitvoeriger vertelt zij over haar tweede standplaats, Kediri, waar zij werkzaam was in de gezondheidszorg op het platteland. Gedetailleerd informeert zij over de primitieve omstandigheden waaronder zij haar werk moest verrichten. Ook haar contacten met pastoor J. Wolters CM, wiens werk vooral gericht was op de Javaanse bevolking, komen ter sprake. Ruim een uur duurt haar verhaal over de oorlog, de internering en de eerste jaren van de Republiek. Over laatstgenoemd onderwerp geeft zij meer

bijzonderheden dan vele andere interviews, omdat zij pas in 1952 op verlof ging. Over de jaren na dit verlof is zij zeer kort. In 1966 keerde zij om gezondheidsredenen voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Surabaya; Java; Gezondheidszorg; Wolters, J.; Oorlog; Internering.

B.A. Hellebrekers [kloosternaam: zuster Ludgera]

KMM 203

* 23 januari 1912 / interview: 27 oktober 1978, 250 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1938-1978.

Functie: onderwijs; beleid.

Zuster Ludgera vertrok in 1938 naar Indonesië. Zij vertelt over haar eerste jaren in Kediri: 's-morgens op school, 's-middags in de desa, onder anderen in samenwerking met pastoor J. Wolters CM. In dit verhaal gaat haar aandacht vooral uit naar de voor haar vreemde koloniale verhouding tussen Nederlanders en inheemsen. Uitvoerig is ook haar verhaal over de moeilijke tijden die zij heeft meegemaakt: de oorlog, de internering en de mislukte coup van 1965. Na de oorlog was zij dertien jaar lang novicenmeesteres, en wel juist in de tijd dat de Indonesianisatie in haar congregatie op gang kwam. Haar relaas hierover is uitgebreid en indringend; het begint met de eerste discussies vóór de oorlog over eigenlandse roepingen en geeft de achtergronden aan van de late start van de Dochters der Liefde in deze materie; zij gaat in op de specifieke problemen van een westerse novicenmeesteres in haar relatie tot oosterse novicen, op de criteria die zij hanteerde bij toelating en uittreding, op het gemeenschaps- en gebedsleven, op de samenwerking met andere congregaties enz. Wat minder uitvoerig bespreekt zij haar andere activiteiten op diverse plaatsen in het bisdom Surabaya: een melaatsenkolonie in Kediri, een tehuis voor verwaarloosde kinderen in Surabaya, armenzorg en godsdienstonderwijs her en der. Zij wil daar graag nog enige tijd mee doorgaan, maar dan liefst in een ondergeschikte positie.

Trefwoorden: Bisdom Surabaya; Java; Godsdienstonderwijs; Oorlog; Internering; Melaatsen; Onderwijs; Wolters, J.; Eigenlandse roepingen; Zusteropleiding; Indonesianisatie.

DOCHTERS VAN MARIA EN JOZEF

C.Th. van Laarhoven [kloosternaam: zuster Martinetta]

KMM 321

* 5 november 1922 / interview: 12 juni 1980, 143 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1953-1980.

Functie: sociaal werk.

Zuster Martinetta kwam in 1953 naar Indonesië en werd benoemd tot lerares huishoudkunde aan een doofstommen-instituut in Midden-Java. Zij beschrijft het ontstaan van dit instituut en haar werk daar. Rond 1969 kwam zij in contact met broeder Servaas FIC, die in Semarang veel aan sociaal werk deed. Zij beschrijft diens pioniersarbeid onder armen en daklozen en hoe daaruit de Stichting Mgr. Soegyapranata ontstond. Haar deeltijdhulp aan dit werk groeide uit tot een volledige dagtaak. Samen met een andere zuster betrok zij een huisje midden in de kampong. Dit initiatief ontwikkelde zich tot een communiteit van zes à zeven zusters van verschillende congregaties, die allen bij het sociaal werk betrokken waren. Haar eigen taak bestond vooral in het geven van naaicursussen, bejaardenzorg als directrice van een opvangtehuis voor arme bejaarden en pastoraal werk in de parochie. Deze drie activiteiten worden uitgelegd. In het interview komt ook een hoofdstuk voor over de Indonesianisatie in de congregatie. Deze kwam volgens haar te laat op gang. Mede daardoor is de groep nu (1980) nog te klein om het over te nemen. In de ontwikkeling van haar geestelijk leven kent zij een voorname plaats toe aan de begeleiding door het Roncalli-instituut en aan de charismatische beweging.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Bejaardenzorg; Charismatische beweging; Doofstommen; Roncalli-instituut, Salatiga; Sociaal werk; Soegyapranata; Indonesianisatie.

DOCHTERS VAN O.L. VROUW VAN HET H. HART

H.M. Berns [kloosternaam: zuster Gerardine]

KMM 37

* 27 september 1899 / interview: 20 juni 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Maluku) 1937-1973.

Functie: onderwijs.

Zuster Gerardine was van 1937 tot 1973 werkzaam in het onderwijs in het tegenwoordige bisdom Amboina. Haar standplaatsen waren Ambon en Langgur. Haar voornaamste onderwerpen zijn onderwijs, de oorlog, en de Indonesianisatie. Vóór de oorlog was zij hoofd van een Europese Lagere School op Ambon. Zij vertelt over het peil van de school, de leerlingen van verschillende ethnische afkomst en de moeilijke verhouding tot protestanten die daar de overhand hadden. Verder bespreekt zij ook de verwoestingen tijdens de oorlog en de wederopbouw daarna. Na de oorlog gaf zij les op Langgur, dat overwegend katholiek en een belangrijk missiecentrum was. Dit verhaal gaat niet zozeer over haar eigen werk, doch vooral over de verschillende typen scholen en internaten. Pater J. Bus MSC speelde een belangrijke rol bij de oprichting daarvan. Over de oorlog en de internering is er een lang verhaal, met daarin onder meer de moord op J.Aerts MSC en twaalf missionarissen door de Japanners. Haar informatie over de Indonesianisatie bij de zusters gaat vooral over de inheemse congregatie van Maria Mediatrix die in 1927 werd opgericht, over het groeiende aantal eigenlandse zusters in haar eigen congregatie, en over de (wisselende) relaties tussen deze twee instituten.

Trefwoorden: Bisdom Amboina; Maluku; Aerts, J.; Bus, J.; Onderwijs; Protestanten; Zusteropleiding; Indonesianisatie; Eigenlandse zusters; Zusters van Maria Mediatrix; Oorlog; Internering.

M.H. van den Engel [kloosternaam: zuster Brigistine]

KMM 150

* 5 september 1915 / interview: 24 juni 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Maluku) 1947-1978.

Functie: onderwijs; beleid.

Zuster Brigistine kwam in 1947 naar Indonesië. In het tegenwoordige bisdom Amboina was zij werkzaam in het onderwijs en als novicenmeesteres. Verreweg het uitgebreidst (meer dan anderhalf uur) spreekt zij over de Indonesianisatie bij de zusters. Het gaat daarbij zowel over haar eigen congregatie als over de eigenlandse congregatie van Maria Mediatrix. De twee instituten hadden trouwens verschillende raakvlakken in opleiding en werken. Zij bespreekt haar werk als novicenmeesteres en een aantal problemen die zich voordeden. Zo waren er soms moeilijkheden met de bisschop, bijv. over het intreden van eigenlandse zusters bij de Nederlandse congregatie; jongere zusters hadden soms meer opleiding genoten dan hun oudere oversten enz. Uitvoerig gaat zij ook in op de veranderende criteria voor toelating en opleiding van de kandidaten, op aanpassing aan en moeilijkheden vanuit de adat. Verder spreekt zij over de overdracht van functies. Veel minder uitgebreid is zij over haar ervaringen in het onderwijs. Zij gaf les op lagere en middelbare scholen. Deze waren eigendom van het bisdom. Vóór de oorlog kreeg men geen subsidie, later wel. Ook in het onderwijs gingen de hogere functies over naar eigenlandse krachten. Tenslotte komt de RMS (Republiek Maluku Selatan) enkele malen ter sprake. Vooral in het begin (rond 1950) kreeg zij de indruk dat de bescherming van het christendom tegen de Islam een voorname factor was. In Ambon zelf lijkt haar de beweging minder fanatiek dan in Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Amboina; Maluku; Aanpassing; Adat; Onderwijs; Republiek

Maluku Selatan; Zusteropleiding; Indonesianisatie; Eigenlandse zusters; Zusters van Maria Mediatrix.

M.C. Jansen [kloosternaam: zuster Marcaria]

KMM 258

* 24 mei 1905 / interview: 23 juni 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Maluku) 1936-1974.

Functie: verpleging.

Zuster Marcaria heeft een levendige verteltrant, waarbij haar regelmatig dingen te binnen schieten die ook nog vermeld hadden moeten worden. Het gevolg is dat sommige details chronologisch of geografisch moeilijk te plaatsen zijn. De grote lijn is echter duidelijk omdat zij van 1936 tot 1974 praktisch altijd in de gezondheidszorg werkte, in ziekenhuizen op de Kei-eilanden en Tanimbar, beide in het tegenwoordige bisdom Amboina. Haar eigen ervaringen in dit werk vormen het hoofdthema van het interview. Zo horen we over de uitbouw van ziekenhuizen en faciliteiten. Veel hulp ondervond men daarbij van Memisa. Financieel waren de zusters afhankelijk van het bisdom, maar zij zelf ontplooidde allerlei activiteiten ter plaatse en in Nederland om aan de nodige middelen te komen. Dikwijls was zij meer dokter dan verpleegster en verrichtte zij ook kleine operaties. Zij vertelt ook over haar contacten met de bevolking. De mensen noemden haar 'grootmoeder' en dat betekende veel invloed. Die wendde zij bijv. aan als zij volgens de adat huwelijksonderhandelingen moest voeren voor de weeskinderen die aan haar zorg waren toevertrouwd. Over abortus, gemengde opleidingen en dergelijke had zij zo haar eigen opvattingen, wat wel eens tot botsingen leidde. Een tweede lang verhaal is er over de oorlog en de internering. Korte berichten zijn er tenslotte over de RMS (Republiek Maluku Selatan), en over de vorming van landeigen zusters.

Trefwoorden: Bisdom Amboina; Maluku; Abortus; Adat; Gezondheidszorg; Memisa; Republiek Maluku Selatan; Wezenzorg.

J.C. de Kort [kloosternaam: zuster Adriana]

KMM 304

* 17 mei 1899 / interview: 2 januari 1980, 230 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Maluku) 1926-1928; (Irian Jaya) 1928-1933; (Maluku) 1933-1949; (Irian Jaya) 1950-1972.

Functie: beleid.

Het interview van zuster Adriana heeft enkele trekken die het maken van een overzicht bemoeilijken. Zij is nogal eens verhuisd en herinneringen aan die verschillende locaties lopen soms door elkaar. Verder lijkt zij gemakkelijker over personen te praten dan over onderwerpen, waarbij het gesprek soms afdwaalt. Van 1926 tot 1972 werkte zij afwisselend in de tegenwoordige bisdommen Amboina en Merauke. In beide bisdommen was zij werkzaam in internaten en bekleedde zij leidende functies. Er is wat informatie over dit werk, doch relatief weinig. Wel noemt zij veel namen van bisschoppen, paters, zusters, leken die zij ontmoet heeft en over velen heeft zij een aantal bijzonderheden over persoon of werk. Als curiosum zij vermeld dat ook Rockefeller jr. daarbij is. Uitgebreid spreekt zij verder over de oorlog, de internering en de moeilijke tijden onmiddellijk na de oorlog. Ook de moord op mgr. Aerts krijgt hier een plaats. Veel aandacht besteedt het interview ook aan de Indonesianisatie bij de zusters, zowel in Amboina als Merauke. We horen hier details over de oprichting van eigenlandse congregaties, over onderlinge verschillen tussen zusters van verschillende ethnische afkomst, over selectiecriteria enz. In 1972 keerde zij terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Amboina; Maluku; Aartsbisdom Merauke; Irian Jaya; Aerts, J.; Bestuursfuncties; Rockefeller jr.; Eigenlandse congregaties; Zusteropleiding;

Indonesianisatie.

J.H. Kox [kloosternaam: zuster Williana]

KMM 306

* 9 januari 1927 / interview: 26 juni 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Maluku) 1967-1978.

Functie: verpleging.

Zuster Williana bespreekt haar eerste missieperiode (1967-1978) in Langgur en Saumlaki, beide gelegen in het bisdom Amboina. Op beide plaatsen werkte zij als verpleegster in het ziekenhuis, later werd haar de leiding van een ziekenhuis toevertrouwd. Haar ervaringen daar vormen het hoofdthema van het interview. Tot deze ervaringen behoort een moeilijke beginperiode: zij kende de taal en de mentaliteit nog niet voldoende en moest zonder hulp van een dokter dingen doen die zij nooit geleerd had. Allerlei praktijken voortvloeiend uit adat en bijgeloof kwam zij bij haar werk tegen en beschrijft zij uitvoerig. Een lang verhaal over een cholera-epidemie illustreert duidelijk de moeilijke omstandigheden waaronder men moest werken. Als ziekenhuis-directrice kreeg zij te maken met het financiële beheer en met allerlei activiteiten tot uitbreiding van de faciliteiten en voorzieningen (waterleiding, voorlichting in de kampongs enz.). Ook de zorg voor weeskinderen werd haar toevertrouwd. In een tamelijk lang verhaal vertelt zij over haar eigen aanpak van dit werk. Kortere berichten zijn er tenslotte over het pastorale werk van de priesters en catechisten, over haar samenwerking met en overdracht van functies aan eigenlandse zusters, over contacten met de Islam en Protestanten.

Trefwoorden: Bisdom Amboina; Maluku; Adat; Bijgeloof; Catechisten; Gezondheidszorg; Eigenlandse zusters; Isam; Christendom; Protestanten; Wezenzorg.

I.M. Lavrijssen [kloosternaam: zuster Perpetua]

KMM 328

* 10 april 1911 / interview: 4 januari 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1939-1949; (Irian Jaya) 1951-1979.

Functie: onderwijs; beleid.

Zuster Perpetua vertrok in 1939 naar Indonesië. Zij vertelt kort over haar taak als lerares huishoudschool in Tegal op Java en uitgebreid over de internering en de moeilijkheden vlak na de oorlog, o.a. de dood van vijf jezuiten. In 1951 werd zij benoemd voor een ander gebied, nl. Irian Jaya. Zij verhaalt over de mentaliteit en de gebruiken van de verschillende stammen die zij daar leerde kennen. Eveneens informeert zij uitvoerig over het missiewerk in het algemeen op Irian Jaya, en over de verschillen in aanpak door mgr. H. Tillemans MSC en mgr. J. Duivenvoorde MSC in het bijzonder. Als een rode draad loopt door het interview haar eigen taak als novicenmeesteres van een eigenlandse congregatie. Zij streefde daarbij naar een vereniging van zusters van Irian en van de Kei-eilanden in één provincie.

Trefwoorden: Bisdom Purwokerto; Java; Aartsbisdom Merauke; Irian Jaya; Beroepsonderwijs; Duivenvoorde, J.; Tillemans, H.; Eigenlandse congregatie; Zusteropleiding.

C.J.M. Rutten [kloosternaam: zuster Regina]

KMM 455

* 21 augustus 1904 / interview: 19 juni 1978, 165 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1933-1957; (Maluku) 1958-1966.

Functie: onderwijs.

Zuster Regina heeft praktisch heel haar leven in het lager en middelbaar onderwijs gestaan: eerst enkele jaren in Nederland, daarna vele jaren in Midden-Java en in de Molukken. De twee laatstgenoemde periodes leveren in het interview elk een eigen verhaal op. Het eerste verhaal gaat over Europees onderwijs in Tegal, Midden-Java,

waar zij vanaf 1933 les gaf aan een Hollands-Inlandse school. De voertaal was Nederlands; als voorname bekommernissen noemt zij de soms stroeve houding van het gouvernement ten aanzien van de missiescholen, het streven naar gelijkstelling met de regeringsscholen en de daarmee samenhangende zware inspecties. Ook na de oorlog was zij nog enkele jaren betrokken bij het Europees onderwijs; zij vertelt over de pogingen tot wederopbouw en de uiteindelijke neergang. Geheel anders en veel uitgebreider is haar verhaal over Langgur op Klein-Kei, waar zij vanaf 1958 werkzaam was. Zij spreekt met bewondering over het onderwijsstelsel dat daar door de missie werd opgebouwd. Enkele factoren waren volgens haar bepalend voor de eigen aard: 1. het feit dat de centrale regering weinig belangstelling had voor dit afgelegen gebied, zodat praktisch alle scholen door de missie werden opgericht; 2. de vervoersproblemen op het eiland zelf, waardoor men genoodzaakt was de kinderen in internaten bijeen te brengen; 3. de grote inbreng van de bevolking bij het bouwen van scholen en internaten, de grote zelfwerkzaamheid ook van de leerlingen in de internaten. Zij spreekt ook over haar eigen werk op school en in het jongensinternaat, over het dagelijks leven van de bevolking en de leerlingen; eveneens over aangepaste liturgievieringen met eigen liederen en dansen. Voor de toekomst heeft zij goede verwachtingen, waarbij zij kadervorming als een belangrijk element beschouwt. Daarbij helpt ook het Roncalli-instituut in Saatiga, Java, waar pas geprofeste religieuzen bijscholing krijgen. In 1966 keerde zij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdome Purwokerto; Java; Bisdome Amboina; Maluku; Internaten; Kadervorming; Onderwijs; Onderwijs; Regering; Roncalli-instituut, Salatiga.

FRANCISCANEN (OFM)

A.G. Baan

KMM 784

* 19 december 1927 / interview: 27 januari 1984, 195 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1967-1978.

Functie: wetenschappelijk onderzoek.

Pater Baan had zich bij zijn priesterwijding in 1955 opgegeven voor Java. Door visum-problemen werd het 1967 voor hij daarheen kon. De tussenliggende jaren vallen buiten het bestek van deze samenvatting, doch voor zijn Indonesische periode is het nodig te vermelden dat hij sociologie studeerde en enige tijd bij het KASKI werkte. In 1967 kon hij naar Indonesië vertrekken op uitnodiging van mgr. N. Geise OFM. De Indonesische bisschoppen wilden iets in de zin van het KASKI. In het verhaal van pater Baan vindt men allereerst informatie over de verwezenlijking van dit plan en zijn eigen aandeel daarin: er werd een bureau opgericht dat naast sociaal-Kerkelijk onderzoek ook de begeleiding van opbouw- en ontwikkelingsprojecten ten doel had. De laatstgenoemde doelstelling kreeg in de loop der jaren de overhand. Pater Baan zelf deed een aantal onderzoeken op regionaal en landelijk niveau. Enkele daarvan worden uitvoerig toegelicht. Aldus een onderzoek naar de Papuanisering van de kerk in Irian Jaya en een ander, meer algemeen, naar de staat van de kerk in de Molukken. Verder een nationaal onderzoek, vooral onder jongeren, naar het bestaande priesterbeeld en de aantrekkelijkheid daarvan. Ook deed hij een statistisch onderzoek betreffende de religieuzen: aantallen, aanwas, toename van ontwikkelingspeil enz. Van deze onderzoeken zet hij uiteen hoe ze werden voorbereid, de methodes die werden gebruikt en de problemen die hij ontmoette bij de uitvoering, de verwerking van het materiaal, de resultaten en eventueel ook de reacties en wat er mee gedaan werd. Vanuit ervaringen opgedaan in de hele archipel besteedt pater Baan ook aandacht aan een aantal andere onderwerpen. Het uitvoerigst worden besproken: de mogelijkheden voor basisgemeenschappen in Indonesië en de oecumene (waarbij wordt opgemerkt dat men in de Islam nauwelijks een gesprekspartner vindt). In 1978 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Aartsbisdom Jakarta; Java; Basisgroepen; Geise, N.J.C.; Islam; Christendom; Katholiek Sociaal-Kerkelijk Instituut; Oecumene; Ontwikkelingswerk; Sociaal-kerkelijk onderzoek.

Th. van de Broek

KMM 69

* 14 juli 1944 / interview: 3 augustus 1979, 255 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1975-1979.

Functie: sociaal gedelegeerde.

Dit is een verslag over vijf jaar arbeid als sociaal gedelegeerde. Gezien het de eerste vijf jaar waren is het niet verwonderlijk dat er behalve over resultaten ook nogal wat over verkennen en aftasten gesproken wordt. Frater Theo van de Broek volgde de volledige priesteropleiding bij OFM doch besloot geen priester te worden. Hij studeerde sociologie der niet-westerse volken in Leiden. In 1975 vertrok hij naar Indonesië en werd delegatus socialis van het bisdom Jayapura. Hij legt allereerst uit wat die taak inhield: begeleiding van projecten, adviseren inzake beleid en planning, waarin ook pastorale planning en gemeenschapsopbouw een plaats vonden. Hij belicht enkele problemen: de concrete invulling van zijn functie was niet vanaf het begin duidelijk, toepassing van ideeën op de realiteit kon soms tot verschil van mening leiden (hoewel hij bij bisschop en confraters een grote openheid vond), bij het begeleiden van eigenlandse krachten voelde hij zich soms een buitenstaander. De Baliem-vallei en het gebied van de Wisselmeren worden bijzonder onder de loupe genomen. De specifieke

problemen van beide gebieden worden besproken. Zo ook de plaats van de eigen cultuur te midden van de 'vooruitgang', de plaats van de kerk enz. Tenslotte wordt een aantal projecten doorgelicht, met name een huishoudschool en een landbouwproject. Wat korter worden enkele andere activiteiten besproken zoals cursussen gericht op kadervorming, emancipatie van de vrouw enz.

Trefwoorden: Bisdome Jayapura; Irian Jaya; Emancipatie; Kadervorming; Ontwikkelingswerk.

B.C.M. Divendal [kloosternaam: broeder Winand]

KMM 740

* 24 mei 1919 / interview: 24 augustus 1983, 250 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1947-1983.

Functie: sociaal werk.

Het interview van broeder Winand is hoofdzakelijk een verhaal over het Vincentius Weeshuis in Jakarta. Hij werkte daar vanaf zijn aankomst in 1947, werd er later onderdirecteur en in 1970 directeur. Het langste verhaal gaat over de uitbouw van het weeshuiscomplex en de financiering daarvan. De capaciteit werd opgevoerd en het aantal scholen uitgebreid. Dit alles ging niet zonder problemen en vergde grote kapitalen. Broeder Winand vertelt gedetailleerd hoe hij en anderen hulp zochten bij instellingen, sponsors en adoptie-ouders in binnen- en buitenland; ook over mede- en tegenwerking van diverse instanties. Uitgebreide informatie biedt het interview ook over de pupillen: de criteria voor aanname (eerste criterium was de nood van het kind, met voorkeur voor katholieke kinderen), de zeer verschillende sociale en ethnische achtergronden van de kinderen, de godsdienstige vorming (geen proselitering, wel een katholieke opvoeding), de dagorde, de houding van de pupillen bij politieke spanningen in het land, de nazorg enz. Tenslotte is er ook ruime informatie te vinden over de staf; aanvankelijk waren de topfuncties in handen van (vooral Nederlandse) paters en broeders; in 1968 was hij als enige broeder over en zocht men meer Indonesische lekenkrachten. Broeder Winand heeft bewust een opvolger gevormd; aan hem droeg hij in 1982 de leiding over. Hij zelf ging toen werken voor Terre des Hommes. Zijn bericht over dit laatste onderwerp is eerder kort.

Trefwoorden: Aartsbisdom Jakarta; Java; Vincentius-weeshuis, Jakarta; Weezorg.

J.K.J. Donkers

KMM 750

* 17 mei 1938 / interview: 11 september 1983, 447 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1967-1983.

Functie: pastoraal.

Hoewel dit interview bijna acht uur beslaat blijft het overzichtelijk omdat de onderwerpen duidelijk gegroepeerd zijn rond de twee taken (pastoraal en beleid) die pater Donkers gehad heeft. Hij arriveerde in 1967 in het bisdom Jayapura en werd benoemd voor Komopa. Zijn verhaal over deze periode gaat in eerste instantie over de politieke toestand en over de sociale structuren en de gebruiken bij de plaatselijke Papua's (huwelijk, godsdienst enz.). Tegen deze achtergrond vertelt hij over zijn pastorale aanpak: respect voor de eigen identiteit van volk en individu, nadruk op de religieuze waarden van het christendom meer dan op het inlijven bij een club. In 1971 werd hij ressortleider en kreeg daarmee verantwoordelijkheid over een gebied van meerdere parochies. Deze functie hield onder meer in het bevorderen van contacten met en samenwerking tussen de zielzorgers in dit gebied, het uitzetten van pastorale lijnen. Rond 1976 werd een Pastoraal Concilie gehouden, waarvan de voorbereiding begonnen was op het niveau van de parochies; hierover brengt hij uitvoerig verslag uit. In 1977 werd hij regionaal overste. Dit levert een verhaal op over de inhoud van deze functie (vooral contacten met confraters, het bisdom, andere regio's in binnen- en

buitenland) en hoe hij daaraan gestalte probeerde te geven. Zo horen we over vierjaarlijkse evaluatierapporten, over de vorming van eigenlandse franciscanen, over de Katholieke Theologische Hogeschool in Jayapura enz. Op het eind van het interview worden nog enkele gevarieerde onderwerpen behandeld. Als voornaamste kunnen genoemd worden: de missievliegtuigen, de rol van de scholen vroeger en nu, diverse ontwikkelingsprojecten.

Trefwoorden: Bisdome Jayapura; Irian Jaya; Adat; Bestuursfuncties; Missie Verkeersmiddelen Actie (MIVA); Ontwikkelingswerk; Pastoraal Concilie; Pastoraat; Eigenlandse franciscanen; Priesteropleiding; Katholieke Theologische Hogeschool.

N.J.C. Geise

KMM 802

* 7 febr 1907 / interview: 23 maart 1984, 220 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1938-1984.

Functie: pastoraal; onderwijs; bisschop; beleid.

Mgr. Geise vertrok naar Indonesië in 1938 na in Leiden Indonesische letteren en antropologie gestudeerd te hebben. De eerste jaren deed hij aan wetenschappelijk onderzoek voor een proefschrift over de Badujs, een pre-islamitisch volk op Java. Hij gaat in op zijn bevindingen betreffende hun godsidee, vooroudergeloof, verschil met moslims enz. In 1941 werd hij benoemd tot pastor in Sukabumi. Dit wordt aanleiding tot een uitweiding over het begin van de franciscaanse missie op Java, in het bijzonder de problemen rond het verkrijgen van een eigen gebied. Daarnaast geeft hij een beschrijving van het missiewerk in Sukabumi vlak vóór en na de oorlog. Over de oorlog zelf en de internering is hij eerder beknopt. Vanaf 1948 beweegt het interview zich meer op diocesaan en landelijk niveau. In dat jaar werd hij benoemd tot apostolisch prefect van Sukabumi (later bisdom Bogor). Hij geeft een overzicht van de situatie in dit gebied: het geringe aantal katholieken en de latere aanwas daarvan (meer import dan Sundanezen), de plaats van het onderwijs in het missiewerk, de congregaties die er werkten, de financiële problemen enz. Uitvoerig wordt ook de katholieke universiteit Parahyangan besproken, een gezamenlijke onderneming met de kruisheren van Bandung. We horen hier over de oprichting, uitbouw en erkenning van de universiteit, de belangrijke rol van mgr. P. Arntz OSC en verschillende kruisheren, zijn eigen taak als rector en docent, het belang van de universiteit vooral voor West-Java, de verhouding tussen Indonesiërs en Chinezen enz. Politieke ontwikkelingen krijgen eveneens ruim aandacht. Zo bijv. president Sukarno, die hij meermalen ontmoet heeft, het communisme, president Suharto en de Islam, de Partai Katolik met Kasimo en F. Seda enz. Tenslotte is er informatie, zij het minder uitvoerig, over het indonesianisatieproces, de priesteropleiding, de invloed van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) en zijn verwachtingen voor de toekomst.

Trefwoorden: Bisdome Bogor; Java; Arntz, P.; Badujs; Bestuursfuncties; Hoger onderwijs; Isam; Kasimo, I.; Oorlog; Internering; Parahyangan-universiteit; Partai Katolik; Pastoraat; Priesteropleiding; Seda, F.; Suharto; Sukarno; Tweede Vaticaans Concilie; Voorouderverering; Indonesianisatie.

F.H.M. Lieshout

KMM 770

* 15 januari 1935 / interview: 16 december 1983, 360 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1963-1983.

Functie: pastoraal; onderwijs.

Pater Lieshout begon zijn missiewerk in 1963 in het bisdom Jayapura. Zijn eigen ervaringen liggen in de pastoraal (binnenland en stad) en in de opleiding van onderwijzers. Een brede belangstelling blijkt uit de gevarieerde informatie die bij de bespreking van deze twee onderwerpen naar boven komt. Wel is het van belang te

noteren dat verderop in het interview soms nog iets wordt toegevoegd aan een eerder behandeld thema. Heel gedetailleerd horen we eerst over het pastorale werk in het binnenland, met name in de Baliem-vallei. Zo onder meer over de Papua's daar (cultuur, gebruiken, godsdienstige opvattingen, stamoorlogen), over de dienstreizen van de paters, over dorpschooltjes en de rol van de onderwijzers, over politieke moeilijkheden rond en na de soevereiniteitsoverdracht (waarover meer elders in het gesprek), over aanpassingen in de liturgie. In 1973 werd hij rector van een kweekschool in de stad Jayapura. Hij vertelt over de school, over de aanname-procedure, en over de zeer goede resultaten. Voorts signaleert hij dat in de jaren zeventig de status van onderwijzer als kerkelijk functionaris grotendeels verdween en werd overgenomen door catechisten. In 1981 werd hij pastoor, later deken en lid van de diocesane raad. Uit deze periode bespreekt hij problemen als urbanisatie, transmigratie (elders in het interview verder uitgewerkt), samenwerking met andere godsdiensten enz. Ook vergelijkt hij de werkwijze van mgr. Münninghof OFM met die van mgr. R. Staverman OFM; tenslotte informeert hij over vormen van samenwerking tussen verschillende bisdommen op Irian en over de Katholieke Hogeschool voor Theologie in Jayapura.

Trefwoorden: Bisdom Jayapura; Irian Jaya; Aanpassing; Beroepsonderwijs; Catechisten; Münninghof, H.; Pastoraat; Staverman, R.J.; Transmigratie.

J.W. Oudejans

KMM 773

* 13 september 1914 / interview: 20 december 1983, 405 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1950-1965.

Functie: wetenschappelijk onderzoek.

Pater Oudejanuaris vertrok in 1950 naar Indonesië met een opdracht voor wetenschappelijk onderzoek: een sociale studie van de stad Jakarta. Dit bleek zo'n gigantisch project dat het uiteindelijk bij een aantal deelonderzoeken gebleven is. Dit verhaal vormt min of meer een apart hoofdstuk, want via een verzoek van zijn overste om een opengevallen plaats in te nemen bij het katholieke weekblad *Penabur* kwam hij in de journalistiek terecht. Dit wordt dan het hoofdbestanddeel van het interview. Hij raakte daardoor betrokken bij een aantal gebeurtenissen en ontwikkelingen waarvan hij de volgende uitvoerig beschrijft. 1. De katholieke pers. Hier geeft hij informatie over de oprichting en uitbouw van *Penabur*, de opleiding van katholieke journalisten, het vooraanstaande dagblad *Kompas* dat goeddeels onder katholieke leiding staat, de ontwikkeling van de Indonesische taal inzonderheid godsdienstige terminologie, de oprichting van de katholieke uitgeverij *Obor*, de uitgave van katholieke boeken enz. 2. Politiek. Men vindt hier profielschetsen van president Sukarno en van de katholieke voormannen I. Kasimo en F. Seda. Verder een beschouwing over de relatie tussen de katholieke kerk en de jonge republiek, alsmede informatie over de Islam en het communisme. Ook concrete voorvallen krijgen hier een plaats zoals het optreden van *Penabur* tegen de Baperki (een Chinese vereniging) als een communistische mantelorganisatie, en een interview met mgr. A. Soegyapranata dat nogal wat stof deed opwaaien. Het meest gedetailleerd wordt echter een episode uit de Nieuw-Guineakwestie besproken. Zijn medebroeders waren bij dit conflict nauw betrokken, enerzijds via Nederlandse politici als L. Beaufort OFM en J. Stokman OFM en anderzijds via hun missiegebied in Nieuw-Guinea. Pater Oudejanuaris ging naar Nederland en sprak daar met verschillende topmensen van de KVP. Hij beschrijft zijn pogingen om de missie zo goed mogelijk door het conflict heen te loodsen en de tegenslagen die hij daarbij ondervond. 3. Katholieke Universiteit. Zijn eigen rol hierin komt niet duidelijk uit de verf. In ieder geval geeft hij een uiteenzetting van de gebeurtenissen en controversen rond de oprichting van de

Bandungse universiteit Parahyangan en de lekenuniversiteit Atma Jaya in Jakarta. In 1965 keerde hij op doktersadvies terug naar Nederland.

Trefwoorden: Aartsbisdom Jakarta; Java; Atma Jaya-universiteit; Baperki; Beaufort, L.; Hoger onderwijs; Kasimo, I.; Katholiek Volkspartij; *Kompas* (dagblad); Obor uitgeverij; Parahyangan-universiteit, Bandung; *Penabur* (weekblad); Pers; Seda, F.; Soegyapranata, A.; Stokman, J.; Sukarno.

J.H.J. Paulissen

KMM 861

* 20 oktober 1921 / interview: 17 september 1984, 220 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1951-1962; Zuid-Korea 1967-1983.

Functie: onderwijs; pastoraal.

Pater Paulissen begeeft zich in zijn interview nogal eens op zijpaden. En aangezien hij zowel op Nieuw-Guinea als in Zuid-Korea gewerkt heeft en vooral in laatstgenoemd gebied gevarieerd werk heeft gedaan, komen er heel wat onderwerpen op tafel. In 1951 had men in Hollandia (thans Jayapura) een leraar Nederlands nodig voor een nog op te richten HBS. Met een lichtelijk wrange humor vertelt hij hoe hij daar terecht kwam, hoe die school er kwam en wat zijn eerste ervaringen waren. Verder gaat hij kort in op de rol van het onderwijs in het algemeen en op de politieke situatie in Nieuw-Guinea. Juist tijdens zijn verlof vond de overdracht plaats en kon hij niet meer terug. Na enkele jaren Nederland kreeg hij een uitnodiging om in Zuid-Korea te komen werken. Hij vertrok daarheen in 1967. De hoofdonderwerpen van zijn verhaal zijn de drie terreinen waarop hij zich bewogen heeft. Daartussendoor wordt veel informatie verschaft over karakter, cultuur en taal van de Koreanen, over de geschiedenis van de RK kerk in Korea en over de Koreaanse franciscaanse gemeenschap waar hij enige tijd woonde. Zijn eerste taak was aan een taalschool voor buitenlanders, waarvan hij al spoedig de leiding kreeg. Hij bespreekt maatregelen om het peil van de school te verhogen, de boeken (Engels-Koreaans) die hij samenstelde, democratisering in de school enz. Een tweede werkterrein werd de zielzorg onder de buitenlanders in de hoofdstad. Het was zijn initiatief om daar iets aan te doen. Dit resulteerde in een internationale parochie waaraan hij zelf enige tijd verbonden was. Een derde verhaal gaat over zijn werk voor de Vietnamezen. Hij vertelt hoe hij via het Rode Kruis met hen in aanraking kwam, wat hun problemen waren en hoe hij, met hulp van de Orde, heeft kunnen helpen. In 1983 moest hij om gezondheidsredenen voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Jayapura; Irian Jaya; Beroepsonderwijs; Zuid-Korea; Onderwijs; Pastoraat.

A.C.J.M. Schnijder

KMM 786

* 16 september 1915 / interview: 1 februari 1984, 270 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1946-1971.

Functie: pastoraal; sociaal werk.

Pater Schnijder kwam in Indonesië aan in 1946. Zijn eerste benoeming was voor het Vincentius Weeshuis in Jakarta. Hij vertelt over zijn ervaringen daar, het moeizame herstel na de oorlog, de aanpassing aan de nieuwe situatie, zijn contacten via het weeshuis met mensen als mgr. Willekens, A. Boogaart enz. Na drie jaar kreeg hij een taak in de pastoraal. Hij informeert over zijn werk in Rangkasbitung, Cianjur en Cicurug: de scholen, de katholieke verenigingen, de dienstreizen naar plantages, de moeilijke politieke omstandigheden enz. Juist in die tijd kregen de paters franciscanen een eigen gebied toegewezen in West-Java. Naar aanleiding hiervan is er een uitweiding over persoon en werk van mgr. Geise OFM, zijn prioriteiten in het missiewerk en de oprichting van de katholieke universiteit Parahyangan in Bandung.

In 1956 werd hij overste. In die functie kreeg hij ook te maken met de franciscanen die zich in het bisdom Ruteng gevestigd hadden. Hij spreekt kort over de ontwikkeling van de franciscaanse gemeenschap daar en over de komst en opleiding van Florinese priester- en broedercandidaten in West-Java. Contacten met mgr. W. van Bekkum SVD leidden tot een aanstelling in de interdiocesane commissie voor liturgie. Hij werkte mee aan nieuwe vertalingen van de bijbel en aan de samenstelling van een gebedenboek. Moeilijkheden hierover, onder andere met Rome, deden hem besluiten zich uit de commissie terug te trekken. Het interview bevat verder her en der nogal wat gevarieerde onderwerpen waarbij hij zelf niet altijd rechtstreeks betrokken was. In 1971 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Aartsbisdom Jakarta; Bisdom Bogor; Java; Bekkum, W. van; Bestuursfuncties; Boogaart, A.; Broederopleiding; Geise, N.J.C.; Hoger onderwijs; Liturgie; Parahyangan-universiteit; Pastoraat; Priesteropleiding; Verenigingen; Vincentiusweeshuis, Jakarta; Wezenzorg; Willekens, P.J.

W. Slippens [kloosternaam: broeder Maxentius]

KMM 771 *

15 mei 1916 / interview: 16 december 1983, 145 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1949-1970.

Functie: sociaal werk.

Het interview van broeder Maxentius is vooral een verhaal over het Vincentius Weeshuis in Jakarta. Hij begon zijn werk daar in 1949. Er waren toen in het huis circa zeshonderd kinderen tussen de zes en de achttien jaar, meest Indo-Europeanen, Chinezen en kinderen uit de interneringskampen. Een groep van vijftig jongens werd aan zijn zorg toevertrouwd. Hij legt uit hoe zulke groepen werden samengesteld en wat zijn taak was; hij geeft een overzicht van de dagorde van de broeders en van de pupillen. De voertaal was toen nog Nederlands, doch werd rond 1953 Indonesisch. Aanvankelijk waren de kinderen overwegend van katholieke komaf, later werd meer gekeken of een kind in de narigheid zat. In dit verhaal vertelt hij ook over de godsdienstige vorming en wat wel en niet verplicht was. Persoonlijk voelde hij niet veel voor 'zieltjeswinnerij' en hij legt uit waarom. Wat de opleiding betreft: toen hij begon was aan het huis een lagere school verbonden en konden de grotere jongens gratis terecht op de vervolgschool van de broeders van Oudenbosch. Later had Vincentius een eigen vervolgschool en technische school. In 1949 waren de staffuncties vooral in handen van Nederlanders, later werd steeds meer overgedragen aan eigenlandse krachten. Een soortgelijke ontwikkeling signaleert en beschrijft hij in zijn orde als geheel. In 1970 ging hij op verlof naar Nederland en kon wegens ziekte niet meer terug naar Indonesië.

Trefwoorden: Aartsbisdom Jakarta; Java; Sociaal werk; Indo-Europeanen; Vincentiusweeshuis, Jakarta; Wezenzorg; Oorlog; Internering.

R.J. Staverman

KMM 775

* 8 april 1915 / interview: 28 december 1983, 270 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1955-1971.

Functie: pastoraal; bisschop; beleid.

Mgr. Stavermans' vertrek naar de missie was onverwacht. Na zijn wijding had hij theologie gestudeerd in Nijmegen en pastoraal werk gedaan in Friesland. Men vroeg hem voor de functie van regionaal overste in Nieuw-Guinea. Hij aanvaardde dit en vertrok in 1955. Een jaar later werd hij apostolisch vicaris, daarna bisschop van het tegenwoordige bisdom Jayapura. De eerste tijd besteedde hij vooral aan verkenning van het gebied. Hij vertelt over de missieposten waar de levensomstandigheden uiterst primitief en geïsoleerd waren en hoe vooral de radioverbindingen en de missie-

vliegtuigen hier verbetering in brachten. Verder beschrijft hij het werk van broeders, zusters, catechisten en onderwijzers in de pastoraal, de gezondheidszorg, het onderwijs en ontwikkelingshulp. Een tweede hoofdonderwerp is de vorming van een kerkelijk kader. We horen hier hoe de Katholieke Theologische Hogeschool in Jayapura ontstond: de aanvankelijke keuze voor een gerichte priesteropleiding, de latere uitbreiding van de opzet naar een op de praktijk gerichte opleiding van 'hoger kerkelijk kader'. Ook de eerste resultaten worden bekeken. Veel aandacht besteedt het interview ook aan de soevereiniteitsoverdracht in 1963: wat er aan vooraf ging, de beweging voor een onafhankelijk Nieuw-Guinea, de positie van de missie. Met lof spreekt hij over de rol van pater Haripranata SJ die als verbindingsman tussen regering en missie in deze tijd bijzonder goed werk deed. De missie heeft zich tot taak gesteld de belangen van de Papua's te verdedigen. Tenslotte zijn er wat kortere berichten over de deelname van het Irianse episcopaat aan de Indonesische bisschoppenconferentie, over het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965), en over zijn eigen opvolging. In 1971 keerde hij naar Nederland terug. Zijn functie in de Nederlandse Missie Raad (NMR) levert nog een afzonderlijk verhaal op.

Trefwoorden: Bisdom Jayapura; Irian Jaya; Bestuursfuncties; Catechisten; Haripranata, H.; Kadervorming; Majelis Agung Waligereja Indonesia; Missie Verkeersmiddelen Actie (MIVA); Ontwikkelingswerk; Pastoraat; Priesteropleiding; Tweede Vaticaans Concilie; Nederlandse Missie Raad (NMR).

FRANCISCANESSEN VAN AERDENHOUT

H.B. Brouwer [kloosternaam: zuster Aegidia]

KMM 72

* 28 maart 1909 / interview: 5 juli 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1938-1976.

Functie: verpleging.

Zuster Aegidia vertrok in 1938 naar Indonesië. Tot 1976 werkte zij voornamelijk in de gezondheidszorg in de Bataklanden, met name in Baigé. Haar langste verhaal gaat over de situatie in deze streek vóór de oorlog. Met veel details vertelt zij over haar ervaringen: de verschillende stammen en marga's met hun onderlinge tegenstellingen, taalproblemen, zeden en gebruiken, het werk van de missie, wrijvingen met de protestantse zending, en natuurlijk vooral over haar werk in de gezondheidszorg. Bij laatstgenoemd onderwerp komen onder meer de hygiënische situatie ter sprake, de ziektes die er heersten, de invloed van de toverdokters (dukuns). Dan is er een lang verhaal over de oorlog en de internering. Haar verslag over de na-oorlogse periode is over het algemeen wat bondiger doch bevat wel verschillende nieuwe elementen. Naast informatie over vooruitgang in de gezondheidszorg komen nu ook ter sprake: de politieke situatie, onder meer een beweging op Sumatera om zich los te maken van Java; problemen rond de door de regering gepropageerde family-planning; de Indonesianisatie binnen haar congregatie en haar eigen evaluatie daarvan; geestelijk leven in de missie en haar eigen motivatie om dit werk te doen. In 1976 keerde zij naar Nederland terug in de overtuiging dat de tijd rijp was voor overname door eigenlandse krachten.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Geborrteregeling; Gezondheidszorg; Protestanten; Oorlog; Internering; Indonesianisatie.

M.C. Hartog [kloosternaam: zuster Bavona]

KMM 195

* 21 maart 1898 / interview: 3 juli 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1930-1970.

Functie: verpleging.

Zuster Bavona werkte vanaf 1930 veertig jaar lang op Sumatera en bijna al die tijd in de gezondheidszorg in Tanjungbalai. Het interview bevat drie delen van ongeveer gelijke lengte: de situatie en haar werk in Tanjungbalai vóór de oorlog, de oorlog en de internering, de situatie en haar werk na de oorlog. Vóór de oorlog: Tanjungbalai lag in een gebied met veel plantages, het had een gemengde bevolking met veel islamieten en weinig katholieken, er was een school en internaat voor Chinese kinderen. Er was ook een polikliniek. Hier en in de wijkverpleging lag het werkterrein van zuster Bavona. Zij vertelt over de slechte hygiënische toestanden, over de ziektes die er heersten en wat zij daaraan probeerde te doen. Verder ook over het kloosterleven, de katholieke verenigingen in de parochie en het internaat waar zij enige tijd als surveillante fungeerde. Na de oorlog: naast haar werk komen nu nieuwe onderwerpen aan bod. Zo zijn er onder meer korte berichten over de aanwas van Batakse zusters, vernieuwingen in het geestelijk leven, allerlei politieke ontwikkelingen en hun gevolgen op het dagelijks leven, financiële steun uit binnen- en buitenland. In 1970 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Oorlog; Internering; Gezondheidszorg; Kloosterleven; Verenigingen.

J.E. Hollink [kloosternaam: zuster Bonita]

KMM 229

* 19 januari 1911 / interview: 3 juli 1979, 50 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1953-1970.

Functie: verpleging.

Dit is een onvolledig interview. Blijkens een toegevoegde notitie zijn er wel plannen geweest voor een volledig interview.

Op deze band vertelt zuster Bonita alleen een aantal persoonlijke ervaringen betreffende bijgeloof en vooral vergiftigingen in de Bataklanden, in het bijzonder in haar standplaats Pakkat; waarom en hoe men iemand vergiftigde en wat de 'datu' daartegen doen kon.

Trefwoord: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Bijgeloof; Bataklanden.

S.A. Niggenaber [kloosternaam: zuster Harlindis]

KMM 391

* 2 september 1900 / interview: 4 juli 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1933-1946.

Functie: onderwijs.

Het missionarisleven van zuster Harlindis kan worden ingedeeld in twee periodes, en wel tien jaar als onderwijzeres in Tanjungbalai in het tegenwoordige bisdom Medan, en vier jaar in het interneringskamp. Haar verhaal over de eerste periode betreft voornamelijk het (lager) onderwijs, maar daarnaast vertelt zij honderduit over alles wat zij gehoord, gezien of meegemaakt heeft. Tanjungbalai beschrijft zij als een havenstad met een achterland rijk aan plantages, en een gemengde bevolking van Europeanen, Chinezen, Indonesiërs en anderen. Haar congregatie leidde er een Hollands-Chinese lagere school van drie klassen. Hier werd zij in 1933 onderwijzeres. De voertaal was Nederlands. Zij vertelt over de kinderen op school en in het internaat, over de lessen, over inspectie "door afgedankte rijksambtenaren", over godsdienstonderwijs aan kinderen en volwassenen door de pastoor, over het leven en de geestelijke oefeningen in het klooster enz.; verder ook over het klimaat, allerlei ziektes, Chinese begrafenissen enz. Over de oorlog en de internering heeft zij een zeer gedetailleerd verhaal. Vanwege ziekte moest zij in 1946 naar Nederland en om dezelfde reden mocht zij niet meer terug naar de missie.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Oorlog; Internering; Godsdienst-
onderwijs; Internaten; Kloosterleven; Onderwijs.

D.M. van Paassen [kloosternaam: zuster Jeanette]

KMM 405

* 12 december 1936 / interview: 4 juli 1978, 360 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1969-1978.

Functie: verpleging.

Dit is een lang interview waarin tal van onderwerpen op tafel komen. Dit gebeurt niet in aaneengesloten blokken, doch bijna elk onderwerp wordt in de loop van het interview twee of driemaal hernomen en verder uitgediept. De besproken onderwerpen kunnen gegroepeerd worden naar de volgende aandachtsvelden: 1. De eigen werkkring van zuster Jeanette als vroedvrouw-verpleegster in de Bataklanden. In 1969 begon haar werk in het hulpziekenhuis te Pakkat in het bisdom Medan. Zij beschrijft de functie van dit ziekenhuis voor een wijde omgeving, pogingen om een nieuw ziekenhuis van de grond te krijgen, volksziektes als tuberculose, malaria, naveltetanus bij kinderen, slechte hygiëne en ongezonde voeding. Een aantal concrete gevallen illustreert dit alles. 2. Nauw verbonden met het voorafgaande zijn de uitvoerige beschouwingen rond family-planning. Hierbij komen ter sprake het beleid van de regering, verschillende opvattingen in katholieke kring, diverse methodes van geborrteregeling en wat in de gegeven situatie wel en niet mogelijk is. Ook hier vinden we voorbeelden uit de praktijk. 3. De Bataks, hun volksaard, zeden en gebruiken. In dit verband wordt gesproken over woningbouw, huwelijksgebruiken, bruidsschat,

vluchthuwelijken, bijgeloof, de rol van de marga's enz. En natuurlijk over inheemse medicijnen en geneeswijzen. Ook dit wordt verlucht met verhalen en voorbeelden. 4. Tegen het einde van het interview concentreert de aandacht zich op een aantal min of meer 'religieuze' onderwerpen: haar motivatie als missionaris, haar geestelijk leven, verhoudingen binnen de congregatie, samenwerking met andere congregaties en haar visie op de toekomst van het missiewerk in Indonesië.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Adat; Bijgeloof; Gebortteregeling; Gezondheidszorg.

C.G.W. de Vogel [kloosternaam: zuster Cypriana]

KMM 573

* 6 juni 1909 / interview: 6 juli 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1936-1975.

Functie: verpleging; beleid.

Zuster Cypriana werkte van 1936 tot 1975 in de Bataklanden in het bisdom Medan, vóór de oorlog voornamelijk als verpleegster, na de oorlog ook als novicenmeesteres en missie-overste. Hiermee zijn meteen de twee voornaamste onderwerpen van het interview aangeduid, namelijk de gezondheidszorg en het Indonesianisatie -proces. Daarnaast krijgen ook de oorlog en de internering een ruime plaats toebedacht. In het verhaal over de gezondheidszorg komen we vooral de namen Tanjungbalai en Balige tegen. Zij werkte daar in de polikliniek en trok elke week een paar dagen de kampongs in. Zij vertelt over dit werk, over de aanvankelijk zeer slechte hygiënische toestanden, over de ziektes enz. Veel hulp ontvingen zij onder meer van de Memisa en de Miva. Na de oorlog nam de regering een deel van dit werk over. Verder gaat het verhaal ook over de Bataks, over het missiewerk onder hen, over de verhouding tot de protestantse zending. Na de oorlog breidde het aantal roepingen uit de Bataklanden zich snel uit. Door haar functies kreeg zij te maken met de begeleiding van dit proces. Vooral in het begin was nog veel onduidelijk, doch langzamerhand werden de selectiecriteria scherper, de aanpak minder Europees, de samenwerking met andere congregaties intensiever, geestelijke lectuur in het Indonesisch en Bataks ruimer aanwezig. Er blijven nog problemen zoals de vele uittredingen en de soms moeilijke relaties tussen verschillende groeperingen. Zij is van mening dat er geen Europese zusters meer daarheen moeten gaan omdat dit remmend werkt op de ontwikkelingen daar. In 1975 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Bestuursfuncties; Gezondheidszorg; Memisa; Missie Verkeersmiddelen Actie (MIVA); Protestanten; Zusteropleiding; Oorlog; Internering; Indonesianisatie.

FRANCISCANESSEN VAN BENNEBROEK

B.M. Hoogma [kloosternaam: zuster Radboda]

KMM 234

* 30 april 1934 / interview: 22 maart 1979, 120 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1963-1977.

Functie: onderwijs; sociaal werk.

Toen zuster Radboda in 1963 in het bisdom Jayapura aankwam begonnen de meeste Nederlanders juist het land te verlaten in verband met de overdracht. Zij werd benoemd voor de Baliem-vallei, een missie in het binnenland die nog maar pas was gesticht. Zij beschrijft vooral het pionierswerk in het onderwijs, waarin ook zij zelf een taak kreeg. Bij haar aankomst had het schooltje twee klassen, maar elk jaar kwam er een bij. Het verloop onder de leerlingen was groot, lesmateriaal moest zij grotendeels zelf maken. Naast de school kwamen er ook internaten. Haar aandacht gaat hier vooral uit naar het meisjespensionaat. De meisjes werden er zelfbewuster en zelfstandiger, wat niet overal instemming vond. Uitgebreid spreekt zij over het godsdienstonderwijs. Zij zet vraagtekens bij de westerse en abstracte ideeën die met het christendom meekwamen. In haar lessen legde zij niet zozeer de nadruk op godsdienstonderwijs in strikte zin doch meer op brengen van het heil. Daarom probeerde zij ook buiten de school iets aan ontwikkelingswerk te doen. Niet als een ontwikkelingswerker die een concreet project komt realiseren, maar als een missionaris die tussen de mensen leeft en kijkt wat er moet gebeuren. Naast dit hoofdthema besteedt zij ook aandacht aan allerlei veranderingen na de overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië, aan de houding van de bevolking, de groeiende politieke bewustwording, de overname van functies door Indonesische priesters en zusters (veel uit Flores). In 1977 trok haar congregatie zich terug uit dit gebied. Een maand na hun vertrek brak de opstand tegen de regering uit, die zij al eerder had voelen aankomen.

Trefwoorden: Bisdom Jayapura; Irian Jaya; Godsdienstonderwijs; Internaten; Onderwijs; Ontwikkelingswerk.

A.M. van de Laak [kloosternaam: zuster Dionysio]

KMM 318

* 13 juli 1903 / interview: 14 juni 1977, 165 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1935-1976.

Functie: beleid.

Zuster Dionysio werkte vanaf 1935 meer dan veertig jaar in Indonesië, deels in het onderwijs, deels in leidende functies. Het interview kent duidelijk twee hoofdmomenten: het missiewerk in Bukittinggi vóór de oorlog en eigenlandse roepingen (priesters en zusters) na de oorlog. Over de oorlog zelf spreekt zij slechts enkele minuten. Wel verwijst zij naar een dagboek dat zij in het kamp bijhield. Eveneens kort is zij over Borneo waar zij enkele jaren verbleef. Haar eerste lange verhaal betreft dus Bukittinggi, toen nog Fort de Kock. De zusters hadden er een Chinese school en gaven allerlei cursussen, meest profane vakken. Contact met de inheemse bevolking was er nauwelijks, wel met Europese en Chinese dames en meisjes via het onderwijs en de Maria-vereniging. We horen verder over moeilijkheden die de scholen soms ondervonden van de kant van de regering, en over het dagelijks leven van de zusters. Haar tweede lange verhaal speelt vooral na de oorlog en gaat over de Indonesianisatie, meer specifiek over eigenlandse roepingen. In eerste instantie informeert zij over ontwikkelingen bij de geestelijkheid: diverse pogingen van afzonderlijke congregaties, de latere samenwerking, aanpassingen in de opleiding enz. Maar haar aandacht gaat natuurlijk vooral uit naar wat bij de zusters

gebeurde. Allerlei aspecten worden van nabij bekeken. Zo onder meer de selectiecriteria, de motivatie bij de eigenlandse kandidaten, de relatie tot de familie, de eigen mentaliteit, de onderlinge tegenstellingen niet alleen tussen Europeanen en Indonesiërs maar ook tussen stammen en marga's, de dure opleiding, de overdracht van functies aan eigenlandse krachten, omgaan met geld enz.

Trefwoorden: Bisdom Padang; Sumatera; Bestuursfuncties; Onderwijs; Priesteropleiding; Regering; Eigenlandse roepingen; Zusteropleiding; Indonesianisatie.

P.A. van der Landen [kloosternaam: zuster Relindis]

KMM 327

* 31 oktober 1907 / interview: 10 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1936-1976.

Functie: verpleging.

De grote teleurstelling van zuster Relindis toen zij in 1936 op Sumatera aankwam was dat alles zo Hollands was: het klooster, de school, het eten, de taal. Dit is de hoofdtoon van het korte verhaal over haar eerste jaren als kleuterleidster in de missie, die voor haar geen missie was. Na de internering, waarover zij zeer uitvoerig verslag doet, mocht zij op verlof naar Nederland. Binnen een maand begon zij aan een opleiding verpleging A en kraamverpleging, want zij "droomde nog altijd van de Batakanden". Over de vervulling van die droom gaat het grootste deel van het interview. Na haar terugkeer begon zij met een polikliniek onder de Bataks. Het begin was erg primitief: geen dokter, onvoldoende taalkennis, te weinig ervaring met tropische ziektes enz. Zij vertelt over fouten en tegenslagen, maar ook over succes en hulp van buiten, waaronder zeer veel van de Memisa. Ook over de Bataks waartussen zij leefde en die haar een Batakse naam gaven als teken dat zij er bij hoorde. Het werk groeide uit, er kwamen zusters bij, een volwassen kliniek met een Batakse arts, schoen, internaten, cursussen enz. Eén aspect van die vooruitgang werkt zij nader uit, namelijk het snel groeiende aantal Batakzusters in haar congregatie. Zij spreekt over de noodzakelijke aanpassing in mentaliteit, de overdracht van functies, bepaalde gevaren zoals de Batakse gewoonte dat iemand die verdient ook voor de familie moet zorgen. In 1976 kwam zuster Relindis tot het besluit om terug te gaan naar Nederland. Het was met een zwaar hart doch vanuit de overtuiging dat het tijd werd de Batakzusters de ruimte te geven om zich te ontplooiën.

Trefwoorden: Bisdom Padang; Aartsbisdom Medan; Sumatera; Oorlog; Internering; Gezondheidszorg; Kloosterleven; Memisa.

G. Versluys [kloosternaam: zuster Casimira]

KMM 565

20 september 1921 / interview: 9 juli 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1959-1977.

Functie: verpleging; beleid.

De twee voornaamste verhalen van zuster Casimira zijn nauw verbonden met de twee locaties van haar werkzaamheid: de stad Jayapura en de Baliem-vallei; beide in het tegenwoordige bisdom Jayapura. Zij kwam in 1959 als verpleegster naar Nieuw-Guinea, doch ondervond nogal wat moeilijkheden voor zij als zodanig in Jayapura aan de slag kon. Haar eerste verhaal gaat over die moeilijkheden, over huishoudelijk werk in een internaat dat zij in afwachting van een aanstelling deed, en over de situatie in het ziekenhuis en de poliklinieken waar zij na enige tijd een taak kreeg. Deze periode duurde niet lang, want reeds in 1960 werd zij benoemd voor de Baliem-vallei. Dit tweede verhaal is langer en gevarieerder. Zij vertelt over de ontdekking van dit geïsoleerde gebied door pater C. Kammerer OFM, over wetenschappelijk onderzoek naar de plaatselijke taal en gebruiken door paters franciscanen. Wat haar eigen werk betreft zijn er twee hoofdonderwerpen. Allereerst is dat de gezondheidszorg: het werk

(met een aantal concrete voorbeelden), de problemen (waaronder corruptie en gebrek aan samenwerking) enz. Vervolgens de emancipatie van de vrouw waar zij samen met een medezuster aan werkte. Zij beschrijft de traditionele rol van de vrouw en pogingen tot bewustmaking. De paters hadden daar niet veel begrip voor, vindt zij. Naast deze lange verhalen is er nog een korte beschouwing over de Indonesianisatie in de zin van overdracht van functies, en informatie over het vertrek van haar congregatie uit dit gebied. In 1977 keerde zij terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Jayapura; Irian Jaya; Emancipatie; Gezondheidszorg; Kammerer, C.; Indonesianisatie.

M.S. de Vuyst [kloosternaam: zuster Serafino]

KMM 580

* 6 december 1905 / interview: 27 juni 1977, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1938-1947; (Irian Jaya) 1959-1968.

Functie: onderwijs; beleid.

Zuster Serafino is twee periodes in Indonesië geweest: van 1938 tot 1947 in het tegenwoordige bisdom Padang en van 1959 tot 1968 in Irian Jaya. In de eerste periode was zij werkzaam als onderwijzeres doch hierover wordt nauwelijks iets vermeld; meer is er over de situatie in het klooster, maar de hoofdmoot wordt toch gevormd door een lang verhaal over de internering. In Irian Jaya werkte zij in het lager en middelbaar onderwijs in het tegenwoordige bisdom Jayapura. Ook hier wordt deze taak tamelijk kort behandeld. Zij beschrijft haar eerste school in de Nederlandse tijd met slechts enkele Papua-leerlingen. Na de overdracht kwam zij in een middelbare school voor Papua-kinderen. Het waren vooral jongens, want meisjes hield men liever thuis vanwege de bruidsschat. Het hoofdonderwerp uit deze periode is de vorming van eigenlandse zusters. De bisschop had aan haar congregatie gevraagd deze taak op zich te nemen en als missie-overste was zij daar nauw bij betrokken. Zij gaat in op de ethnische en culturele achtergronden van de meisjes, de kloosterregel, de dagorde, de praktijkopleiding, de verhoudingen tussen de kandidaten onderling en ten opzichte van de Europese zusters. Het experiment mislukte in eerste instantie en zij noemt enkele redenen daarvoor. Een nieuwe poging die ondernomen werd duidt zij slechts kort aan, want deze vond plaats in Ternate. Tenslotte bespreekt zij kort nog wat andere onderwerpen als daar zijn de oecumene, de opleiding van priesters en catechisten enz. In 1968 keerde zij terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Padang; Sumatera; Bisdom Jayapura; Irian Jaya; Bestuursfuncties; Onderwijs; Oorlog; Internering; Eigenlandse zusters; Zusteropleiding.

FRANCISCANESSEN VAN DE H. ELISABETH

Appolonia Bierman [kloosternaam: zuster Constance]

KMM 39

* 20 juli 1896 / interview: 14 oktober 1977, 157 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1928-1975.

Functie: verpleging.

Zuster Constance had een verpleegstersdiploma en enkele jaren ervaring op een operatiekamer toen zij in 1928 naar Indonesië vertrok. Bijna vijftig jaar werkte zij in Medan, de meeste tijd in het katholieke ziekenhuis. Daarover gaat dan ook haar langste verhaal. Na aankomst in Medan werd zij gevraagd voor het gemeenteziekenhuis en was zij enige tijd werkzaam als wijkverpleegster, doch al spoedig kwam haar benoeming voor het nieuwe St. Elisabeth Ziekenhuis. Zij vertelt over de financiering door het moederhuis en uit bijdragen van patiënten, over de uitbreiding van het ziekenhuis en de verpleegstersopleiding, over haar werk in de operatiekamer, over de schade door de oorlog en de wederopbouw daarna. Uitgebreid is ook haar verhaal over de oorlog en de internering. Verder schenkt zij aandacht aan het kloosterleven en de geestelijke verzorging van de zusters. In dit kader is er ook wat informatie over de overdracht aan eigenlandse zusters: de Batakse zusters zijn zeer talentvol, maar het verloop onder de kandidaten is groot. Ook de onderlinge verhoudingen tussen Europeanen, Javanen en Bataks komen hierbij ter sprake. De laatste jaren vond zij meer tijd voor wat eigenlijk altijd haar ideaal was geweest: werk voor armen en melaatsen. In 1975 keerde zij op eigen initiatief naar Nederland terug.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Gezondheidszorg; Kloosterleven; Melaatsen; Sint Elisabeth Ziekenhuis; Oorlog; Internering; Eigenlandse zusters.

C.G. Scheen [kloosternaam: zuster Beatrix]

KMM 472

* 11 augustus 1903 / interview: 20 april 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1939-1971.

Functie: verpleging; beleid.

Zuster Beatrix kwam in 1939 in Indonesië aan en kreeg een taak als verpleegster in het ziekenhuis van Medan. Zij heeft daar bijna haar hele missionarisleven gewerkt. Vanzelfsprekend vormt dit een van de voornaamste onderwerpen van het interview. Het wordt in lengte alleen overtroffen door haar relaas over de oorlog en de internering. Het ziekenhuis van Medan was eigendom van haar congregatie; het was comfortabel ingericht, ook de verblijven van de zusters; de patiënten waren voornamelijk beter gesitueerde Europeanen en Chinezen. Echt missiewerk vond zij het eigenlijk niet. Dat begon pas na de oorlog. Zij vertelt over de moeizame wederopbouw van de gezondheidszorg, over slechte hygiënische toestanden, over de meest voorkomende ziektes, over de hulp van Memisa en Miva enz. Toen zij zelf ziek werd, werkte zij nog tien jaar in de apotheek. Nog aan een derde onderwerp besteedt zuster Beatrix veel aandacht, namelijk aan de Indonesianisatie in haar congregatie. Zij signaleert een aantal fouten die vooral in het begin gemaakt werden; zo bijv. te jong aangenomen kandidaten, een te Europees stempel op de vorming, opleiding in Nederland. Ook vermeldt zij moeilijkheden als verschillen in ethnische afkomst, uittreden na kostbare studies en dergelijke. De toekomst acht zij onzeker, al zijn er bemoedigende tekenen. In 1971 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Gezondheidszorg; Memisa; Missie Verkeersmiddelen Actie (MIVA); Zusteropleiding; Indonesianisatie; Oorlog; Internering.

A.M. Walraven [kloosternaam: zuster Isfrida]

KMM 582

* 8 februari 1899 / interview: 9 maart 1979, 120 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1931-1965.

Functie: verpleging.

Zuster Isfrida vertelt tamelijk beknopt over haar werk in het ziekenhuis van Medan vóór en na de oorlog, uitgebreid over de oorlog en de internering, en eveneens uitvoerig over de Indonesianisatie in haar congregatie. Het ziekenhuis in Medan was nog maar pas door haar congregatie begonnen toen zij in 1931 in Indonesië aankwam. Hoewel het milieu erg Europees was voelde zij het toch wel als missiewerk. Zij vertelt wat over het reilen en zeilen van het ziekenhuis en over uitbreidingen met steun uit Nederland. Na de oorlog hielp zij mee aan de wederopbouw van het ziekenhuis. Later kwam zij van de verpleging meer in de administratie terecht. Veel details geeft zij in haar verhaal over de eigenlandse zusters. De eerste kandidaten maakten het noviciaat in Nederland, vanaf 1954 begon men met een eigen opleiding. Zij informeert over verdere ontwikkelingen, over de eigen statuten voor de Batakzusters, over een gemeenschappelijk vormingscentrum voor alle congregaties. In 1965 besloot zij naar Nederland terug te gaan, enerzijds vanwege haar leeftijd, doch ook omdat zij vond dat haar werk ook door een ander gedaan kon worden.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Oorlog; Internering; Gezondheidszorg; Eigenlandse zusters; Zusteropleiding; Indonesianisatie.

FRANCISCANESSEN VAN ETTEN-LEUR

P.C. de Bruyn [kloosternaam: zuster Imeldine]

KMM 79

* 24 september 1907 / interview: 13 oktober 1978, 225 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1939-1974.

Functie: onderwijs.

Zuster Imeldine kwam in 1939 in Indonesië aan. Haar congregatie werkte daar in de gezondheidszorg en het onderwijs in het tegenwoordige bisdom Pontianak. Hoofdthema van het interview is het lager onderwijs waarin zij vóór en na de oorlog werkzaam was, aanvankelijk als onderwijzeres, later ook als hoofd. Vooral de eerste jaren krijgen de aandacht. Alles was primitief: de klaslokalen met een vloer van aangestampte leem, de leermiddelen die tweedehands uit Nederland kwamen, geen waterleiding of electriciteit. Van de lessen bespreekt zij vooral het godsdienstonderwijs. Na de oorlog waren er tal van veranderingen, doch deze komen eerder beknopt ter sprake. Een ander onderwerp dat in het interview ruim uitgemeten wordt is het missiewerk in het algemeen. Hier spreekt zij over de vele bekeringen onder de Daya's, over de groeiende inbreng van leken, over aanpassingen in de liturgie, over paters die zij gekend heeft, in het bijzonder pater Dismas Waterreus OFMCap. Ook informatie over het Indonesianisatie-proces in haar eigen congregatie vindt hier een plaats. Het interview bevat nog twee lange verhalen. Het eerste gaat over een bloedig conflict tussen Chinese communisten en Daya's en over de gewelddaden tijdens de mislukte coup van 1965, het tweede geeft een uitgebreid relaas over de oorlog en de internering. In 1974 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Aartsbisdom Pontianak; Kalimantan; Aanpassing; Godsdienstonderwijs; Leken; Onderwijs; Waterreus, Dismas; Indonesianisatie; Oorlog; Internering.

C.M. Franken [kloosternaam: zuster Sophie]

KMM 161

* 16 juni 1879 / interview: 27 december 1980, 120 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1924-1950.

Functie: onderwijs; beleid.

Zuster Sophie was 101 jaar oud toen dit interview werd opgenomen. Haar zonnige kijk op het leven uit zich in de slotzin: "Ik leef van het ene feest naar het ander – daar houde het leven mee..." Zij vertrok in 1924 als overste van de eerste groep missiezusters voor Sambas, in het tegenwoordige bisdom Pontianak. Haar taak omschrijft zij als lesgeven in handwerken, verpleging en onderwijs; daarnaast moest zij als overste proberen een goede moeder te zijn voor de zusters. Zij beschrijft het leven daar dat zo helemaal anders was. Maar de mensen waren goed, het moederhuis in Etten zorgde voor alles waar zij om vroegen en zij ondervond veel steun van mgr. H. van Valenberg OFMCap. Een grote moeilijkheid was de taal; zij hadden veel met Chinezen te maken en kregen daarom Chinese les. Uitvoerig vertelt zij dan over de school, over het grote feest als de kinderen de Eerste Communie deden, over de opbouw van een internaat en over de polikliniek die uitgroeide tot een klein ziekenhuis. In het begin was het allemaal erg primitief, zowel het onderwijs als de gezondheidszorg, maar gaandeweg werd het beter. Toen er meer zusters kwamen werd zij algemeen overste. Er werden nieuwe kloosters gesticht en zij moest vaak op reis. In dit kader vertelt zij ook over de eigenlandse zusters die intraden en over hun vorming en opleiding. Toen kwam de oorlog en de internering, waar zij uitvoerig op ingaat. In 1950 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Aartsbisdom Pontianak; Kalimantan; Bestuursfuncties; Gezondheids-

zorg; Internaten; Onderwijs; Valenberg, H.J. van; Oorlog; Internering; Eigenlandse zusters.

M.P. Graumans [kloosternaam: zuster Aline]

KMM 183

* 1 maart 1906 / interview: 12 oktober 1978, 225 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1936-1963.

Functie: verpleging.

Zuster Aline was van 1936 tot 1963 werkzaam in de kraamverpleging en poikliniek in Sambas, in het tegenwoordige bisdom Pontianak. Het interview bevat twee lange verhalen, één over haar werk in de gezondheidszorg en één over de oorlog, de internering en de terugkomst in Sambas. Als verpleegster in een onderwijscongregatie heeft zij het vaak moeilijk gehad. Bovendien had zij geen opleiding voor kraam mogen volgen, maar moest zij wel het werk doen. Volgens haar heeft dit ongeukken veroorzaakt en de gewetensnood hierover klinkt herhaaldelijk door in het interview. Naast deze schaduwzijde heeft zij ook veel positiefs te melden: zij heeft veel mensen kunnen helpen, de capaciteit van kliniek en ziekenhuis groeiden gestadig. Zij vertelt ook over de ziektes die er heersten (framboesia, malaria, naveltetanus), de primitieve werkwijze, het gebrek aan hygiëne bij de mensen; ook over de verschillende bevolkingsgroepen (Maleiers, Chinezen, Daya's, Madoerezen), elk met hun eigen geaardheid, gebruiken, godsdienstige overtuigingen, feesten enz. Zij heeft nogal wat kinderen gedoopt, soms onder het mom van medicijnen toedienen. Beknopt spreekt zij over de Indonesianisatie in haar congregatie; aanvankelijk waren het vooral Chinese meisjes die intraden, later meer Daya's. In 1963 ging zij op verlof en kon toen niet meer terug. Het was voor haar een groter offer dan haar vertrek naar de missie.

Trefwoord: Aartsbisdom Pontianak; Kalimantan; Gezondheidszorg; Oorlog; Internering; Indonesianisatie.

A.M. Sweep [kloosternaam: zuster Cypriana]

KMM 521

* 20 mei 1898 / interview: 4 maart 1978, 138 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1927-1973.

Functie: onderwijs; beleid.

Zuster Cypriana was reeds enige tijd als onderwijzeres in Nederland werkzaam geweest toen zij in 1927 naar het tegenwoordige bisdom Pontianak vertrok. In grote lijnen kan men zeggen dat zij vóór de oorlog hoofdzakelijk werkzaam was in het onderwijs, na de oorlog vooral in bestuursfuncties. Vanaf het begin echter is het interview breder van opzet dan alleen maar de school. Over de school waar zij les gaf verstrekt zij details betreffende de leerlingen, de tegenwerking van de sultan, financiële problemen en subsidies, de omschakeling naar Indonesisch onderwijs enz. Uitgebreider spreekt zij over de opbouw van de kerk in haar geheel, over de Daya's en hun adat, de rol van de vrouw, koppensnellen, de opstand van de Daya's tegen de Chinezen in 1968. Verder horen we iets over haar arbeid als algemeen missie-overste. Hiertoe behoort ook informatie over de opleiding van eigenlandse zusters, waarbij rekening gehouden werd met de adat. Zeer uitvoerig is haar verhaal over de oorlog en de internering. In 1973 keerde zij terug naar Nederland "om als gewezen overste geen obstakel meer te zijn".

Trefwoorden: Aartsbisdom Pontianak; Kalimantan; Bestuursfuncties; Koppensnellen; Onderwijs; Vrouwen; Eigenlandse zusters; Zusteropleiding; Oorlog; Internering.

M. Verkooyen [kloosternaam: zuster Nicodema]

KMM 559 *

4 maart 1910 / interview: 29 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1946-1974.

Functie: verpleging.

Zuster Nicodema vertrok in 1946 naar het tegenwoordige bisdom Pontianak. Zij werkte daar als verpleegster en als vroedvrouw in het ziekenhuis en in de kampongs. Haar verhaal gaat dan ook vooral over de gezondheidszorg. Zo onder meer over de ziektes die er heersten (tuberculose, framboesia, malaria enz.) en over haar eigen leerschool in de dagelijkse praktijk. Naast de voldoening mensen in nood te mogen helpen, waren er ook tegenslagen: heimwee, tegenwerking en, vooral in het begin, fouten door onbekwaamheid. Veel steun ondervond zij echter ook van diverse zijden, waarbij met name de Memisa herhaaldelijk vermeld wordt. Verder geeft zij een korte uitweiding over de bevolking; hier vertelt zij wat over de Daya's, in het bijzonder over het huwelijk. Ook over de tegenstellingen tussen Daya's en Chinezen, die ook doorwerkten binnen de congregatie. Tenslotte is er een lang verhaal over een verlof naar Nederland, dat met allerlei strubbeingen gepaard ging omdat haar papieren niet in orde waren.

Trefwoorden: Aartsbisdom Pontianak; Kalimantan; Adat; Gezondheidszorg; Memisa.

J.C. Voermans [kloosternaam: zuster Eucharía]

KMM 571

* 19 februari 1900 / interview: 11 oktober 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1935-1974.

Functie: onderwijs.

Zuster Eucharía vertrok in 1935 naar het tegenwoordige bisdom Pontianak. Zij ging daarheen als onderwijzeres, maar aangezien zij ook enige tijd overste was, directrice van een ziekenhuis en van een meisjesinternaat, blijft het interview niet beperkt tot het onderwijs. Vóór de oorlog gaf zij les aan een Hollands-Chinese school. Zij vertelt over de leerlingen, over schoolgeld en financiële hulp door het ziekenhuis, de samenwerking met andere congregaties, de houding van het plaatselijke gouvernement enz. Over de na-oorlogse periode zijn er wat minder details: de scholen werden Indonesisch, er kwam meer middelbaar onderwijs en men kreeg subsidie. Uitvoerig vertelt zij over de Daya-bevolking: behuizing, middelen van bestaan, bijgeloof (ook bij de zusters), het huwelijk (geen vrijheid van keuze en veel mislukkingen), de slechte verhouding tussen Daya's en Chinezen, wat tot uitbarstingen leidde. Deze tegenstelling was ook voelbaar binnen de congregatie. In dit verband gaat zij wat dieper in op het Indonesianisatie - proces. Scheiding van Daya's en Chinezen kon wel eens de beste oplossing zijn. Opleiding in Nederland, zoals dat vóór de oorlog gebeurde, is een vergissing geweest. Men heeft trouwens in het algemeen teveel het westerse patroon overgebracht. Tenslotte is er een lang verhaal over de oorlog en de internering.

Trefwoorden: Aartsbisdom Pontianak; Kalimantan; Adat; Bestuursfuncties; Bijgeloof; Onderwijs; Oorlog; Internering; Indonesianisatie.

FRANCISCANESSEN VAN HEYTHUYSEN

146. M.J. Elfrink [kloosternaam: zuster Florentia]

*14 maart 1906 / interview: 10 maart 1979, 270 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1931-1977.

Functie: verpleging.

Zuster Florentia vertrok in 1931 naar Indonesië met het ideaal om als verpleegster onder de armste mensen te gaan werken. Haar eerste benoeming voor een Europees ziekenhuis in Semarang kwam dan ook als een anticlimax. Tot haar vreugde werd zij na een jaar overgeplaatst naar Bara in het binnenland. Op instigatie van haar overste begon zij Javaans te leren. Dit was volgens haar eerder een uitzondering, want de meeste zusters kenden niet of nauwelijks de taal van het land. Uitgebreid vertelt ze dan over haar werk in de gezondheidszorg, over de primitieve hygiënische toestanden, de armoede en de ondervoeding, de clandestiene 'nooddoopjes' enz. In dit verhaal komt een uitweiding voor over pater J. Prenthaler SJ, de stichter van Bara. Zeer gedetailleerd is haar informatie over de oorlog en de internering. Het relaas over de naoorlogse periode heeft twee hoofdmomenten: de noodzakelijke mentaliteitsverandering en haar werk. Mentaliteitsverandering: zij had niet verwacht dat de Javanen de blanken kwijt wilden, en nu voelde zij overal de overtuiging 'morgen kunnen wij het zelf wel af'. Uit uitlatingen van mgr. Soegyapranata merkte zij duidelijk dat hij aan de kant van de nationalisten stond. Jaren later heeft iemand haar gezegd: "Zuster Florentia, je bent een blanke Javaan" en zij beschouwt dat duidelijk als een compliment. Zij koos ook al vroeg voor het Indonesisch staatsburgerschap. Haar werk: in zekere zin was dit hetzelfde als vroeger, namelijk gezondheidszorg onder de armen. Maar de omstandigheden waren helemaal anders: de grotere inbreng van de Indonesische krachten, de toenemende dreiging van het communisme rond 1960 ook in haar directe omgeving, de vooruitgang op vele gebieden vooral na 1965. Tussendoor heeft zij hier nog een verhaal over mgr. P.J. Willekens als novicenmeester. Om gezondheidsredenen keerde zij in 1977 voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Oorlog; Internering; Gezondheidszorg; Prenthaler, J.; Soegyapranata, A.; Willekens, P.J.

J.G. Jagers [kloosternaam: zuster Renata]

KMM 254

11 september 1904 / interview: 9 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1938-1958; Tanzania 1964-1971.

Functie: verpleging.

Zuster Renata vertrok in 1938 naar Indonesië, na eerst in Nederland een opleiding voor verpleegster en vroedvrouw gevolgd te hebben. Zij werd benoemd voor de garnizoenstad Ambarawa. Wat haar opviel waren de totaal andere ziektes en hygiënische toestanden die ze hier aantrof, en de koloniale houding van de Nederlanders tegenover de Javanen, ook binnen het klooster. Toen kwam de oorlog en de internering, waarover zij zeer uitgebreid vertelt. Na de oorlog groeide bij haar het bewustzijn dat een tijdperk van Indonesische zelfstandigheid was aangebroken. Volgens haar heeft het bestuur van haar congregatie daar te langzaam op gereageerd. Mede daarom begon zij zelf aan de opleiding van Indonesische meisjes tot kraamverzorgster en -verpleegster, eerst samen met een protestantse vrouwelijke arts, later alleen. Voor de oplossing van ethische problemen als abortus en geboorteregeling ondervond zij van bestuur en geestelijkheid weinig hulp. Haar verhaal schenkt ook aandacht aan de praktijk van het geestelijk leven in de missie. In 1958 moest zij wegens t.b.c. naar Nederland terug. Daar ontmoette zij in 1964 een zuster uit Tanzania

en besloot met haar mee te gaan. Land en volk van Afrika vond zij “woester”, minder verfijnd dan Indonesië. Maar de sfeer onder de zusters en de samenwerking met de priesters bevielen haar beter en in het werk, vooral met kinderen, voelde zij zich helemaal thuis.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Tanzania; Oorlog; Internering; Abortus; Gebortteregeling; Gezondheidszorg; Kloosterleven.

M.M.J. Salden [kloosternaam: zuster Franciscus]

KMM 461

23 oktober 1902 / interview: 16 oktober 1978, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1934-1951.

Functie: onderwijs.

In het missionarisleven van zuster Franciscus heeft de oorlog een duidelijke scheidslijn getrokken. Zij werd in 1934 voor Indonesië benoemd omdat men in Semarang een directrice voor de kweekschool nodig had die opvoedkunde had gestudeerd. Over deze taak gaat haar eerste en langste verhaal. Het ging hier om een Europese meisjesschool. Volgens de heersende regels mocht hoogstens vijf procent van de leerlingen niet-Europees zijn. De meisjes waren voor het merendeel protestant en afkomstig uit de betere kringen, Indonesisch leren werd voor haar niet nodig geacht, kortom het was niet wat zij zich van de missie had voorgesteld. Pogingen om subsidie te verkrijgen strandden onder andere op het feit dat de school niet gemengd was en mgr. Willekens geen gemengde school wilde toestaan. Om financiële redenen werd daarom langzamerhand het aantal niet-Europese leerlingen uitgebreid en uiteindelijk een Hollands-Inlandse-Chinese Kweekschool (HICK) opgericht. De zuster vertelt over haar eigen werk als directrice en lerares, over het leven van de zusters, over leerkrachten en leerlingen, over (soms clandestiene) bekeringen enz. Na de oorlog en de internering, waarover we uitvoerig worden ingelicht, begon een geheel nieuwe periode. Als assistente van de missie-overste werd haar de zorg voor de wederopbouw van de scholen toevertrouwd: één voor één opknappen, van lesmateriaal voorzien en voor leerkrachten zorgen. Vanaf 1948 gaf zij opnieuw enkele jaren les aan de kweekschool. De leerlingen waren nu vooral Javanen en Chinezen. Pedagogiek geven in het Indonesisch was een groot probleem. In 1951 werd haar vanuit Nederland gevraagd terug te keren omdat men haar daar nodig had. Tenslotte besteedt zuster Franciscus beknopt aandacht aan de Indonesianisatie binnen haar congregatie. Toen zij in 1934 aankwam was er al een aantal Indonesische zusters. Volgens haar heeft men de eigenlandse zusters te laat de kans gegeven zich te bewijzen. Thans presteren zij veel en hebben zij over het algemeen meer gestudeerd dan de Nederlandse zusters. In dit verband vermeldt zij ook de trainingscursussen op het Roncalli-instituut.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Beroepsonderwijs; Bestuursfuncties; Roncalli-instituut, Salatiga; Willekens, P.J.; Oorlog; Internering; Eigenlandse zusters; Indonesianisatie.

M.E.A. Savelbergh [kloosternaam: zuster Xaverio]

KMM 465

4 maart 1897 / interview: 16 oktober 1978, 113 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1924-1951.

Functie: beleid.

Zuster Xaverio was van 1924 tot 1951 in Indonesië. Praktisch al die tijd werkte zij in bestuurlijke functies, aanvankelijk als assistente van de missie-overste, later zelf als missie-overste. En eveneens bijna al die tijd verbleef zij in Semarang, Midden-Java. Een aantal onderwerpen krijgt uitgebreid aandacht in het interview. Allereerst is dat het ziekenhuis in Semarang, de bouw ervan (zonder subsidie, “anders had je niets te vertellen”), de verhouding tot het bisdom (onder anderen mgr. Soegyapranata) en de

plaatselijke geestelijkheid, regelingen voor doktoren en patiënten, de opleiding van inheems personeel enz. Een ander hoofdthema vormen de Indonesische zusters, hun herkomst, de karakterverschillen tussen Javanen en Chinezen, haar eigen ervaringen als overste. Zeer uitvoerig is ook haar verslag over de oorlog, de internering en de eerste tijd daarna. Minder tijd wordt toebedeeld aan de scholen van de zusters; daarbij wordt beknopt ingegaan op de houding van de mensen ten opzichte van de katholieke scholen, de verhouding tussen katholieke en protestantse leerlingen, godsdienstonderwijs en bekeringen, katholieke huwelijken uit contacten tussen scholen enz. Ten slotte maakt zij enkele opmerkingen over spiritualiteit en geestelijk leven van de zusters en novicen.

Trefwoorden: Bisdome Semarang; Java; Bestuursfuncties; Gezondheidszorg; Godsdienstonderwijs; Protestantisme; Soegjapranata, A.; Oorlog; Internering.

FRANCISCANESSEN VAN VEGHEL

A.J.M. van Mil [kloosternaam: zuster Hildegardis]

KMM 369

6 augustus 1892 / interview: 1 mei 1977, 83 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1921-1972.

Functie: onderwijs.

Dit is een betrekkelijk kort verhaal over vijftig jaar missie-arbeid. Plaats van handeling is het tegenwoordige bisdom Pontianak. Zuster Hildegardis stond daar van 1921 tot 1972 in het lager en middelbaar onderwijs, eerst als onderwijzeres later als hoofd der school. Haar langste verhaal gaat over dit werk. Vóór de oorlog gaf zij les aan een Hollands-Chinese school en had dus voornamelijk te maken met Chinese kinderen. Zij vertelt ook kort over de financiering van deze school. Na de oorlog werden de scholen Indonesisch en kwamen er ook Daya-kinderen. Zij gaf toen ook les op een SMP. Onder andere was dat godsdienstonderwijs, waarbij rekening gehouden diende te worden met de islamitische leerlingen. Even lang ongeveer is haar verhaal over de 'missiekinderen'. Hiermee worden baby's bedoeld die door Chinezen aan de zusters werden afgestaan. De meeste werden later gedoopt, enkele meisjes zijn zuster geworden. Zij legt kort uit waarom deze baby's werden afgegeven en hoe zij werden opgevoed. Tenslotte is er een kort relaas over haar ervaringen tijdens de oorlog en de internering.

Trefwoorden: Aartsbisdom Pontianak; Godsdienstonderwijs; Onderwijs; Oorlog; Internering.

J.P.M. van Mil [kloosternaam: zuster Philomena]

KMM 370

2 januari 1899 / interview: 2 november 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1933-1973.

Functie: verpleging.

Zuster Philomena werkte vanaf 1933 veertig jaar in het ziekenhuis van Singkawang, gelegen in het tegenwoordige bisdom Pontianak; eerst als verpleegster, later als directrice. Haar verhaal over dit werk is kort. We horen wat over de meest voorkomende ziektes (framboesia, tuberculose, cholera, naveltetanus), over de vele bevallingen, over hulp van de Memisa, en over bijgelovige gebruiken bij ziekte. Verreweg het uitvoerigst worden de oorlog en de internering beschreven, alsmede de moeilijke dagen rond de mislukte coup van 1965. Tenslotte is er wat summiere informatie over de aanwas van eigenlandse zusters; vóór de oorlog traden hoofdzakelijk Chinese meisjes in, na de oorlog ook Daya's.

Trefwoorden: Aartsbisdom Pontianak; Kalimantan; Bijgeloof; Gezondheidszorg; Memisa; Oorlog; Internering; Eigenlandse zusters.

C.W. Slits [kloosternaam: zuster Alena]

KMM 492

8 maart 1897 / interview: 1 november 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1924-1968.

Functie: verpleging; beleid.

Het verhaal van zuster Alena gaat hoofdzakelijk over de ziekenhuizen in Singkawang en Pontianak, waar zij gewerkt heeft als verpleegster en directrice. Haar stijl is anecdotisch met veel aandacht voor concrete feiten en gebeurtenissen. In 1924 kwam zij in Indonesië aan. Zij vertelt over haar werk daar, over de patiënten, zusters, dokters en weldoeners, over tarieven en salarissen. Verder over de ziektes die er heersten (framboesia, malaria, cholera enz.), en de slechte hygiënische toestanden. Ook over de

schade tengevolge van de oorlog en over latere uitbreidingen van de gebouwen en voorzieningen (water, electriciteit, operatiekamer, cardiologie, verpleegstersopleiding enz.). Een tweede lang verhaal betreft de oorlog en de internering. Korter is haar bericht over de Indonesianisatie na de oorlog. Hier bespreekt zij vooral de stichting van een eigenlandse congregatie. Zij noemt enkele getallen en problemen. Zo bijv. de moeilijkheid om Daya's echt te begrijpen, tegenstellingen tussen Daya's en Chinezen, de overdracht van financiële verantwoordelijkheid. Alles bij elkaar genomen heeft zij echter het volste vertrouwen dat het werk in de toekomst zal doorgaan.

Trefwoorden: Aartsbisdom Pontianak; Kalimantan; Gezondheidszorg; Zusteropleiding; Oorlog; Internering; Indonesianisatie; Eigenlandse congregatie.

FRATERS VAN TILBURG

J.H. Claassens [kloosternaam: frater Boudewijn]

KMM 92

18 juni 1914 / interview: 11 oktober 1977, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sulawesi) 1947-1976.

Functie: onderwijs.

Frater Claassens was vanaf 1947 werkzaam in het onderwijs in de bisdommen Makassar (Ujung Pandang) en Manado. Wat het onderwijs betreft verschaft hij wat informatie over de scholen van de fraters, doch zijn aandacht gaat nadrukkelijk uit naar catechese. In dit verband komen onder meer ter sprake de methodiek van het godsdienstonderwijs voor scholen en parochies, de rol van het catechetisch centrum (opleiden en coördineren), de (voorzichtige) houding ten aanzien van niet-christenen inzonderheid de Islam, de aanpassing aan volkstaal en traditie, financiële beslommingen. Een tweede onderwerp vormen de eigenlandse fraters: problemen kunnen ontstaan tussen verschillende stammen, diakenwijding zou een grote stimulans zijn, verantwoordelijke functies dienen te worden overgedragen. Tenslotte biedt het interview beschouwingen over allerlei facetten van het missiewerk. Uitvoerig wordt bijv. gesproken over de geestelijkheid: hun houding ten opzichte van de fraters (vaak onderwaardering), de positie van de buitenlandse missionaris, de optie seculier of regulier, het benoemingsbeleid van de bisschop, een accentverschuiving naar meer sociale inzet (ook bij de fraters) en een toekomst zonder buitenlandse hulp.

Trefwoorden: Bisdom Ujung Pandang; Bisdom Manado; Sulawesi; Aanpassing; Eigenlandse fraters; Broederopleiding; Diaconaat; Godsdienstonderwijs; Islam; Christendom; Onderwijs .

A.J. Heeren [kloosternaam: frater Hugo]

KMM 198

30 juni 1905 / interview: 12 juni 1978, 225 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sulawesi) 1926-1970.

Functie: onderwijs; beleid.

Opvallend in het interview van frater Hugo is dat hij veel plaats inruimt voor de activiteiten van anderen. Hij arriveerde in Indonesië in 1926 en werkte tot 1970 in de tegenwoordige bisdommen Manado en Makassar (Ujung Pandang), de meeste tijd in het onderwijs en enkele jaren als regionaal overste. Over de laatste functie is hij overigens zeer kort. Wat het onderwijs betreft valt de nadruk op de vooroorlogse periode. Hij beschrijft vooral de volksschooltjes, de primitieve behuizing, moeilijkheden met de protestanten en met regeringsambtenaren; aan het godsdienstonderwijs wordt ruim aandacht besteed. Aangaande de situatie na de oorlog bespreekt hij vooral de overschakeling naar Indonesisch onderwijs en de verdiensten van frater Amando daarbij. Veel vreugde beleefde hij aan de vele oud-leerlingen die slaagden in het leven. Over de oorlog en de internering heeft hij een uitvoerig verhaal. Uit het interview straalt verder een grote bewondering voor het werk van de paters MSC en de zusters MJM. Van de eerstgenoemden prijst hij de levensstijl en de grote aandacht voor sociaal werk. Vooral de figuur van pater Domsdorf MSC met zijn vele sociale initiatieven reeds in de jaren twintig wordt herhaaldelijk voor het voetlicht gehaald. Van MJM beschrijft hij de activiteiten in onderwijs en gezondheidszorg.

Trefwoorden: Bisdom Ujung Pandang; Bisdom Manado; Sulawesi; Amando, frater; Bestuursfuncties; Domsdorf, A.M.; Godsdienstonderwijs; Onderwijs; Protestanten; Sociaal werk; Oorlog; Internering.

A. van de Lisdonk [kloosternaam: frater Asterius]

KMM 772

1 september 1907 / interview: 19 december 1983, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1929-1940; Indonesië (Sulawesi) 1946-1976.

Functie: onderwijs.

Frater Asterius was van 1929 tot 1940 onderwijzer aan een Europese lagere school in Padang; zijn werk in Manado na de oorlog was gevarieerder van aard. Het verhaal over de eerste periode gaat uitvoerig in op allerlei aspecten van het werk van de fraters in het onderwijs. Zo horen we over de methode van lesgeven (geijkt op het Nederlandse voorbeeld), over godsdienstles (voor iedereen verplicht) en bekeringswerk (op de lagere school zeer voorzichtig), over de houding van het gouvernement ten opzichte van katholieke scholen, over de samenwerking met de paters en de goede relatie met mgr. L. Brans OFMCap. De school van de fraters kreeg subsidie; dit vormt de aanleiding om enkele verwijten te bespreken die soms aan de fraters gemaakt werden, en zijn antwoord hierop. Verder gaat hij in op de mogelijkheden die er voor Indonesische kinderen waren. Tijdens de oorlog was hij op verlof in Nederland. Na de oorlog werd hij benoemd voor Manado. In deze periode bekleedde hij vooral leidende functies in zijn congregatie. Wat het onderwijs betreft spreekt hij hier uitvoerig over de wederopbouw van de scholen, over de omschakeling naar Indonesisch onderwijs en over ontwikkelingen in het catechese-onderwijs. In een afzonderlijk verhaal vertelt hij over zijn werk als regionaal overste van Celebes, zijn taakopvatting, problemen, veranderingen in het gemeenschapsleven. In dit verband komt ook de Indonesianisatie in zijn congregatie ter sprake. In 1976 besloot hij terug te keren naar Nederland, omdat hij in Indonesië nauwelijks nog werk had.

Trefwoorden: Bisdom Ujung Pandang; Sumatera; Bisdom Manado; Sulawesi; Bestuursfuncties; Brans, L.T.; Broederopleiding; Godsdienstonderwijs; Godsdienstonderwijs; Onderwijs; Onderwijs; Regering; Indonesianisatie.

FRATERS VAN UTRECHT

J.A.M. Cox [kloosternaam: frater Vincentio]

KMM 100

4 februari 1922 / interview: 5 juni 1978, 143 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1949-1967; (Java) 1968-1972.

Functie: onderwijs.

Frater Vincentio had reeds enige jaren ervaring als onderwijzer in Nederland toen hij in 1949 een benoeming aanvaardde als kortverbander voor Flores in Indonesië. Hij beschrijft en evalueert de school waar hij werd aangesteld (in het tegenwoordige bisdom Ende), het schoolsysteem op Flores, de resultaten en de financiering daarvan. Dit alles tegen de achtergrond van de missionaire strategie van de paters SVD. Hij gaat ook in op de priesteropleiding en het celibaat, en knoopt daaraan een beschouwing vast over opvang, opleiding en taak van eigenlandse fraters. Politieke ontwikkelingen hadden hun invloed op het werk: het tijdperk van de federale staat, de Permestabeweging, de Irian-kwestie, de houding van de Islam. Dit aspect wordt echter slechts kort besproken. Geheel anders was de situatie in het bisdom Malang op Java waar hij de laatste vier jaar werkte. De beschrijving van deze periode is nogal summier en eindigt met de beslissing in 1972 om terug te keren naar Nederland. Zijn verhaal besluit met een reflectie over het missiewerk vroeger en nu.

Trefwoorden: Bisdom Ende; Flores; Bisdom Malang; Java; Broederopleiding; Celibaat; Islam; Onderwijs; Permestabeweging; Eigenlandse fraters; Priesteropleiding; Celibaat.

G.J.M. Wentholt [kloosternaam: frater Irenaeus]

KMM 589

19 januari 1915 / interview: 24 maart 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1940-1956; (Timor) 1956-1958; (Flores) 1958--1963; (Java) 1963-1970; Indonesië (Sumatera) 1970-1974.

Functie: onderwijs; beleid.

Frater Irenaeus kwam in 1940 aan in Indonesië. Zijn eerste benoeming was voor een Hollands-Chinese school in Palembang. Na de oorlog was hij als leraar of hoofd verbonden aan diverse typen scholen (herstelschool, technische school, SMP) op Sumatera, Flores en Java. De informatie over dit alles is tamelijk summier en verspreid over het gehele interview. Veel uitvoeriger bespreekt hij de oorlog, de internering, de moeilijke situatie in Palembang na de oorlog (hij ging pas in 1948 op verlof), en politieke strubbelingen op Timor (waarvan de paters J. Kersten SVD en H. van Wissing SVD slachtoffer werden). Een ander duidelijk hoofdonderwerp is de opleiding en vorming van eigenlandse broeders voor zijn congregatie. Als novicenmeester (Timor en Flores), begeleider van junioren (Java) en uit hoofde van bestuurlijke functies had hij hier een bijzondere verantwoordelijkheid. Hij beschrijft een aantal problemen. Bij zichzelf de moeilijkheid om als Europeaan deze jongens te begrijpen, twijfels of hij zelf wel religieus genoeg was om anderen te leiden, wat te doen met de veranderende denkbeelden in de jaren zestig; bij de kandidaten de overgang naar een nogal Europese levensstijl, het verplichte celibaat, de concurrentie van de priesteropleiding enz. Ook rees de vraag of het niet beter zou zijn met andere congregaties te fuseren. Als positieve factoren zag hij een sterke motivatie bij de novicen, een goede kern van oudere eigenlandse fraters, een verbreding van het aandachtsveld van onderwijs naar de sociale en pastorale sector. De toekomst van zijn congregatie in Indonesië acht hij hoopgevend. Tenslotte komen nogal wat secundaire onderwerpen op tafel: hoe zijn congregatie in 1928 naar Indonesië kwam; de goede verstandhouding, al gauw na de oorlog, tot Indonesische instanties; het protestantisme op Timor; de theologiecursus

van pater P. Januarissen CM in Malang enz. In 1974 keerde hij naar Nederland terug.
Trefwoorden: Bisdom Palembang; Sumatera; Bisdom Kupan; Timor; Bisdom Larantuka; Bisdom Ende; Flores; Bisdom Surabaya; Bisdom Malang; Java; Bestuursfuncties; Bestuursfuncties; Eigenlandse broeders; Broederopleiding; Celibaat; Januarissen, P.; Oorlog; Internering; Kersten, J.; Onderwijs; Wissing, H. van.

KARMELIETEN (OCARM.)

H.H. Mollink

KMM 680

25 september 1917 / interview: 22 juni 1982, 252 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1949-1965; (Sumatera) 1966-1970; (Java) 1970-1976; (Sumatera) 1976-1981.

Functie: priesteropleiding; pastoraal; opleiding religieuzen.

Dit interview gaat hoofdzakelijk over priesteropleiding en in mindere mate over zielzorg. Beide activiteiten speelden zich af in het bisdom Malang en het bisdom Medan. Pater Mollink had in Rome theologie gestudeerd toen hij in 1949 benoemd werd voor het grootseminarie in Malang. Hij beschrijft de situatie die hij aantrof: een opleiding die nog in de opbouwfase verkeerde, veranderingen in locatie, staf en aanpak. Hij informeert over methodiek, practica, geestelijke en pastorale vorming van de studenten, de keuze wereldheer of religieus, de celibaatskwestie enz. Ook de opleiding op het kleinseminarie en persoon en werk van mgr. A. Albers OCarm. komen ter sprake. In 1966 begon een samenwerkingsverband met de paters kapucijnen in Medan. De redenen voor de verhuizing naar Sumatera worden uiteengezet; zo ook de opkomst van een nieuwe stijl in de priesteropleiding, ethnische problemen op het seminarie enz. Na enkele jaren kwam de opleiding weer terug naar Java en fuseerde met die van de lazaristen; later voegden zich ook andere partners bij dit verband. Pater Mollink was ook enige tijd werkzaam als novicenmeester en prior. Vanuit deze invalshoek wordt de kloosterlijke vorming bekeken. Pastorale ervaring deed hij op in parochies op Java en Sumatera. In dit kader vertelt hij over het dagelijkse zielzorgwerk, ontwikkelingen na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965), sociaal werk onder meer voor daklozen, en evangelisatie onder de Bataks. Tenslotte komen nog wat gevarieerde onderwerpen op tafel. De meeste aandacht gaat daarbij uit naar de mislukte coup van 1965 met de politieke en economische ontwikkelingen daarna, en naar de overdracht van functies aan eigenlandse krachten. In 1981 keerde pater Molink naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Malang; Java; Aartsbisdom Medan; Sumatera; Albers, A.; Celibaat; Seminarie; Pastoraat; Pastoraat; Seculieren; Regulieren; Celibaat; Sociaal werk; Tweede Vaticaans Concilie.

H.H. Vissers

KMM 586

21 oktober 1907 / interview: 26 april 1979, 270 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1935-1956; Filippijnen 1957-1967.

Functie: pastoraal.

De missionaire arbeid van pater Vissers speelde zich af in zeer verscheidene gebieden (Java, Madura, Filippijnen); het is dan ook niet verwonderlijk dat onderlinge vergelijkingen regelmatig in het interview opduiken. Op Java werkte hij vóór de oorlog in de buitenplaats Jember en maakte vandaaruit veel dienstreizen naar het binnenland. Ook het jeugdwerk werd hem toevertrouwd, wat hem later in Malang goed van pas kwam toen hij ook daar met de zorg voor jeugdwerk belast werd. Na Jember kwam Madura. Uitgebreid vertelt hij over zijn werk daar als eerste en enige vaste pastoor voor het hele eiland. Het was veel reizen en trekken en de eerste contacten op dit sterk islamitische eiland waren vooral met Chinezen. Eveneens uitvoerig is zijn verhaal over de oorlog, de internering en de moeilijke jaren daarna. Na de oorlog kwam hij in de zielzorg in Malang en “begon pas het eigenlijke missiewerk”. Dit werk alsmede de priesteropleiding in het bisdom Malang worden

bondig besproken. In 1956 werd pater Vissers gevraagd voor de Filippijnen. Hij beschrijft zijn aanvankelijk zoeken naar de juiste plaats in die samenleving en zijn uiteindelijke optie voor de arbeiders. In dit verband komen onderwerpen als kadervorming, coöperaties en diverse projecten aan de orde. Vooral in de vergelijkingen tussen Nederland, Indonesië en de Filippijnen komt een groot aantal onderwerpen ter sprake, onder andere priesteropleiding en celibaat, mentaliteit en cultuur, geloofsbeleving en godsdienstige praktijken, politiek enz.

Trefwoorden: Bisdom Malang; Java; Filippijnen; Celibaat; Coöperaties; Jeugdzorg; Kadervorming; Pastoraat; Priesteropleiding; Celibaat; Oorlog; Internering.

JEZUÏETEN (SJ)

M. van den Bercken

KMM 29

28 mei 1909 / interview: 14 februari 1980, 270 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1939-1976.

Functie: priesteropleiding.

Pater van den Bercken ging in 1939 naar Indonesië als docent filosofie en theologie voor het grootseminarie in Midden-Java. In het interview beschrijft hij de historische ontwikkeling van de priesteropleiding vanaf de eerste aanzet door pater Van Lith en vanuit de scholen van Muntilan. Helder formulerend en uit eigen ervaring besteedt hij verder vooral aandacht aan de volgende onderwerpen: – Hoe en waarom de opleidingen SJ en non-SJ beurtelings samengevoegd werden en weer uit elkaar gingen. – De didactische methodes die de docenten moesten ontwikkelen voor grotendeels Oosterse studenten. De verschillen tussen Oosters en Westers denken in filosofie, theologie, spiritualiteit enz. Volgens pater Van den Bercken zal de adaptatie vooral van de Indonesiërs zelf moeten komen. Een Westers docent moet open staan en tegelijkertijd grenzen durven signaleren, zoals hij zelf probeerde in zijn cursus moraal-filosofie. – De voortgezette vorming van priesters, religieuzen en leken; het Institut Filsafat Teologi (IFT), het Roncalli-instituut en verschillende retraite-huizen doen hier belangrijk werk. Van den Bercken keerde in 1976 voorgoed naar Nederland terug vanwege leeftijd en gezondheid, doch ook omdat hij zich niet meer zo nodig voelde.

Trefwoorden: Bisdome Semarang; Java; Aanpassing; Seminarie; Institut Filsafat Teologi, Yogyakarta; Lith, F. van; Retraites; Roncalli-instituut, Salatiga.

M. Ferouge

KMM 156

1 januari 1914 / interview: 26 februari 1981, 999 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1934-1978.

Functie: onderwijs.

Het gaat hier om een interview van zeventien uur waarin tal van onderwerpen ter sprake komen, sommige als een aaneengesloten verhaal, andere broksgewijze in de loop van het interview. Omwille van de overzichtelijkheid worden hier twee opmerkingen vooraf geplaatst en daarna de belangrijkste zaken bij elkaar gebracht. Opmerkingen vooraf: 1. Als Indo-Europeaan heeft pater Marcel Ferouge een eigen invalshoek. Dit manifesteert zich in de beschrijving van zijn jeugd in Surabaya, zijn relaties op het seminarie, en later in zijn werk bij contacten met de Indische gemeenschap. 2. Het interview bevat een zeer groot aantal namen van personen (vooral geestelijken) die pater Ferouge in de loop van zijn leven ontmoet heeft. Veelvuldig wordt aan deze namen een typering van persoon en werk toegevoegd. De volgende onderwerpen worden uitgebreid besproken: 1. de priesteropleiding. Op de eerste plaats komt hier zijn eigen opleiding ter sprake op klein- en grootseminarie in Midden-Java: de studies, de docenten, de verhoudingen tussen studenten van verschillende landaard, het nationalisme onder de seminaristen enz. Na de oorlog werd hij zelf docent aan het grootseminarie. In dit kader bespreekt hij de explosieve toename van eigenlandse roepingen, de optie voor diocesane clerus of religieus en dergelijke. Een uitweiding over de opleiding van catechisten kan men hier gevoeglijk bij rekenen. 2. schoolbeheer. Zowel vóór als na de oorlog bekleedde pater Ferouge functies bij katholieke instellingen die scholen beheerden, onder meer de Canisiusstichting en de Stradavereniging. Vele uren van het interview zijn gewijd aan de werkwijze en problemen van deze stichtingen, tegengestelde visies op het

onderwijsbeleid, diverse vormen van onderwijs die werden geëntameerd, de Katholieke Onderwijzers Bond (KOB) enz. Een breed uitgesponnen episode vormt de actie 'katholieke onderwijzers voor Irian Barat' die in 1962 van start ging. Hij was officieus coördinator van deze actie die bedoeld was om de invloed van de Islam in Irian in te dammen. Hij rekruteerde vrijwilligers op Java, organiseerde een eigen opleiding, maakte een inspectiereis naar Irian en bemiddelde in aldaar gerezen problemen. 3. pastoraal. Pater Ferouge was ook enige tijd werkzaam in de pastoraal in Midden-Java en Jakarta. Zijn verslag hierover is relatief kort; wel is er een uitweiding over de veranderingen na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). 4. politieke ontwikkelingen. Hiertoe kan men rekenen zijn beschouwingen over de positie van de Indische gemeenschap in de koloniale tijd, zowel in de sameneving in het algemeen als in de katholieke kerk. Eveneens hoort hier thuis zijn uitgebreide verhaal over oorlog en internering. Verder zijn overzicht van de verhouding tussen kerk en staat, waarbij de rol van mgr. Soegyapranata ter sprake komt; eveneens de verhouding Islam en Republiek. Tenslotte zijn ervaringen tijdens de mislukte coup van 1965. In 1978 vertrok pater Ferouge om gezondheidsredenen voorgoed naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Surabaya; Bisdom Semarang; Aartsbisdom Jakarta; Java; Canisiusstichting; Catechisten; Indo-Europeanen; Islam; Katholiek Onderwijzers Bond; Eigenlandse roepingen; Seminarie; Pastoraat; Schoolbeheer; Seculieren; Regulieren; Soegyapranata, A.; Stradavereniging; Tweede Vaticaans Concilie; Oorlog; Internering.

T.J.M. Jacobs

KMM 768

13 juli 1929 / interview: 26 november 1983, 226 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1949-1983.

Functie: pastoraal; onderwijs.

Dit interview heeft een beperkt aantal onderwerpen, die echter diepgaand en van verschillende kanten worden belicht. Misschien is het zelfs in de geest van pater Jacobs te zeggen dat er maar één onderwerp is: de opleiding van mensen die een functie kunnen vervullen bij de opbouw van de kerk. Priesteropleiding vormt dan de hoofdmoot, gevolgd door de vorming van religieuzen en catechisten. Priesteropleiding: het eerste lange verhaal van pater Jacobs gaat over zijn eigen opleiding tot priester-jezuïet. Door politieke omstandigheden voltrok deze zich van noviciaat in 1949 tot priesterwijding in 1959 geheel in Indonesië. Uitgebreid vertelt hij over noviciaat en studie in Giri Sonta en Yogyakarta en over de praktijkjaren in Semarang. Het meest echter over zijn theologie-studie: vanwege de Irian-kwestie kon men niet naar Maastricht en moest er op Java zelf een theologie-opleiding uit de grond gestampt worden. Met bewondering beschrijft hij het werk dat pater M. van den Bercken SJ hiervoor verzet heeft. Na zijn wijding werd hij zelf docent theologie. Met enige onderbrekingen voor studie in Rome is hij dat steeds gebleven. In dit verhaal krijgen verschillende ontwikkelingen de aandacht evenals zijn eigen aandeel daarin. Zo horen we over de fusie tussen de opleidingen van jezuïeten en overige priester-candidaten. Vervolgens werd het draagvlak verder verbreed toen het grootseminarie werd omgevormd tot een instituut voor filosofie en theologie, waar ook broeders, zusters en leken konden studeren. Verder horen we over ontwikkelingen in de theologie in het algemeen en in het theologisch denken van pater Jacobs in het bijzonder, en over de denkwereld van de Indonesische studenten. Tenslotte een beschouwing over de overdracht van functies aan eigenlandse krachten, waarbij onder meer wordt opgemerkt dat hierbij vaak de factor ouderen-jongeren in het spel is. Religieuzen: pater Jacobs kreeg met hun vorming te maken via zijn werk voor het Roncalli-instituut. Hij heeft vooral getracht de geest van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-

1965) onder de religieuzen te brengen en hen te vormen in de richting van een zinvol functioneren in de opbouw van de katholieke gemeenschap. Catechisten: verschillende opleidingen worden besproken en die van Yogyakarta kritisch onder de loupe genomen. Tenslotte somt pater Jacobs een aantal redenen op waarom hij graag met dit werk door wil gaan.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Bercken, M. van den; Priesteropleiding; Religieuzen; Catechisten; Seminarie; Instituut Filsafat Teologi; Leken; Roncalli-instituut, Salatiga; Tweede Vaticaans Concilie.

H.L.P.M. Loeff

KMM 347

6 februari 1909 / interview: 5 februari 1980, 130 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1930-1970.

Functie: onderwijs; pastoraal.

Pater Loeff vertrok in 1930 na zijn noviciaat naar Indonesië. Hij studeerde filosofie in Yogyakarta, maakte kennis met taal en volk en keerde daarna terug naar Nederland voor verdere studies in theologie en pedagogiek. Vanwege de oorlog kon hij pas in 1947 opnieuw naar Indonesië gaan. Meer dan twintig jaar had hij in Midden-Java een taak in de lerarenopleiding. Hij informeert over verschillende ontwikkelingen in deze tak van onderwijs, waarbij ook diverse typen van opleiding, herkomst van de studenten, internaten, schoolgeld, subsidies, officiële erkenning enz. aan de orde komen. Uitvoerig zet hij ook zijn ideeën uiteen over de missionaire taak van een docent. Voor hem vormden pedagogiek en psychologie een ideaal uitgangspunt om in te gaan op levensvragen en actuele kwesties. Godsdienst was een verplicht vak; dit riep dan weer het probleem op van al dan niet specifiek katholiek onderwijs en vereiste oplettendheid bij bekeringen. Verder spreekt pater Loeff over de gedachtenwereld van de studenten, hun Godsbegrip, hun opvattingen over moraal enz. Een aantal andere onderwerpen raakt hij min of meer in het voorbijgaan aan, doch lijken het noteren waard. Zo bijv. zijn ervaringen in Yogyakarta bij het begin van de Republiek; waarom de jezuiten niet meededen aan de oprichting van een katholieke universiteit zoals gepland door de franciscanen en kruisheren; waarom hij Indonesisch staatsburger werd en de reactie van mgr. Soegyapranata daarop; de opkomst van het communisme enz. In 1970 keerde hij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Beroepsonderwijs; Hoger onderwijs; Soegyapranata, A.

C.A.W. Rommens

KMM 444

12 september 1914 / interview: 14 oktober 1977, 290 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1935-1972.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Rommens vertoont twee hoofdaccenten: zijn ervaringen in de pastoraal en in het werk met catechisten. Het verslag over zijn missionarisleven verloopt soms chronologisch, soms ook zijn verschillende episodes gegroepeerd rond bovengenoemde thema's. Pater Rommens vertrok in 1935 naar Indonesië en maakte zijn noviciaat en filosofie op Midden-Java. Deze periode bespreekt hij tamelijk uitvoerig: de voordelen van een opvoeding samen met Indonesische studenten, de wetenschappelijke opleiding, de taalproblemen enz. Als scholastiek kreeg hij tevens zijn eerste taak in de zielzorg. Het verhaal hierover vormt de inleiding op uitvoerige informatie over parochiewerk vóór en na de oorlog. Voor hem was dat voornamelijk, en bewust, werk onder de Javanen en dat bij voorkeur op het platteland. Hij verwijst hierbij naar de ideeën van pater Van Lith, van wie hij enkele brieven heeft. Ook koos hij vanaf het begin voor een sociale dimensie aan zijn pastoraal met verschillende

soorten van opbouwwerk als coöperaties, kleinschalige ontwikkelingsprojecten en dergelijke. Hij beschrijft het leven in de desa, de sociale structuren, gewoonten en gebruiken en zijn pogingen om de kerkelijke organisatie en liturgie daaraan aan te passen. Na de oorlog was hij enige tijd pastoor in Semarang en dit geeft hem de gelegenheid vergelijkingen te trekken tussen stadspastoraat en zielzorg in de desa. Het tweede hoofdthema komt wat minder uitgebreid en wat meer verspreid op tafel. Besproken worden onder andere de rol van de catechisten vooral op het platteland, en hun opleiding vroeger en nu. Tenslotte vindt men nog wat varia: een gedetailleerd verhaal over de internering en de bersiap-tijd die hij in Midden-Java meemaakte; een korter verhaal over het communisme en een ander over de transmigratie van Javanen naar de buitengewesten. Hij besluit met een terugblik op zijn leven en een beschouwing over 'de Kerk op eigen voeten' in Midden-Java, Flores, Medan en andere gebieden.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Aanpassing; Catechisten; Coöperaties; Lith, F. van; Ontwikkelingswerk; Pastoraat; Priesteropleiding; Transmigratie; Oorlog; Internering.

Henricus Stolk

KMM 509

26 augustus 1928 / interview: 22 juni 1978, 200 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1948-1978.

Functie: pastoraal; onderwijs.

Pater Stolk kwam in 1948 in Indonesië aan en bereidde zich in Midden-Java gedurende ongeveer tien jaar voor op het priesterschap. Op deze eerste periode gaat hij uitvoerig in. Hij evalueert de filosofische en theologische opleiding, en vertelt over de wijze waarop hij probeerde zich in te werken in zijn leefmilieu. Daartoe behoorden Javaans leren (waarbij hij uitlegt waarom het Javaans zo'n nadruk kreeg bij de paters jezuïeten), studies over aanpassing onder andere in de Indonesische kerkenbouw, "wroeten in de Javaanse denkpatronen", contacten met zijn medestudenten en met de bevolking. Zijn tertiaat maakte hij onder leiding van mgr. P.J. Willekens SJ, van wiens persoon en werk hij een beschrijving geeft. Uit zijn priesterleven bespreekt pater Stolk drie onderwerpen: retraitswerk, studentenpastoraat in een politiek moeilijke situatie en liturgie. Retraitswerk: gedurende enige tijd was hij directeur van het retraitshuis in Giri Sonta. Hij licht verschillende soorten van retraites toe: aan scholieren, onderwijzers, militairen, oecumenische retraites enz. Studentenpastoraat: dit was in de moeilijke tijd rond de mislukte coup van 1965. Er is nogal wat inside-information over wat zich in studentenkringen afspeelde. Ook over de verhoudingen tussen katholieke en andere studentenorganisaties. Aansluitend hieraan weidt hij uit over de zorg voor politieke gevangenen, over de economische politiek van Suharto en het studentenverzet, over de islam en hun streven naar een islamstaat, over artikel 177 en de rol van Rome. Liturgie: als secretaris van de Nationale Liturgie Commissie had pater Stolk een eigen inbreng in tal van vernieuwingen. Men ontmoette daarbij tegenstand uit verschillende hoeken. De aanpassing aan eigen culturele waarden verliep soms moeizaam mede door de grote afstanden en de gevarieerde cultuurpatronen. Aan het slot van het interview geeft pater Stolk zijn visie op de toekomst, waarin onder meer de volgende vragen naar voren komen: is het katholicisme sterk genoeg om het animisme aan te kunnen? Mag men een blijvende groei in de roepingen verwachten? Onduidelijk is ook nog hoe de eigen Indonesische identiteit zich zal ontwikkelen en hoe de ontmoeting Oost-West afloopt. Wel is er het élan van een land en een kerk in opbouw.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Animisme; Artikel 177 Indische Staatsregeling; Islam; Liturgie; Oecumene; Priesteropleiding; Retraites; Studenten-

pastoraat; Suharto; Willekens, P.J.

KLEINE ZUSTERS VAN DE H. JOSEPH

Th.P. Heezen [kloosternaam: zuster Ludwino]

KMM 201

18 november 1921 / interview: 1 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1955-1977.

Functie: onderwijs; sociaal werk.

Zuster Ludwino werkte vanaf 1955 in het binnenland van het bisdom Jayapura. Er zijn in het interview twee lange verhalen en een groot aantal details over gevarieerde onderwerpen. Het eerste lange verhaal betreft haar voornaamste werkterrein, namelijk een huishoudschool en verschillende internaten. De nadruk valt niet zozeer op het lesprogramma als wel op de wijze waarop men daar leefde en werkte: de primitieve omstandigheden, de ruilhandel (kleden en kralen), de uitzet die de meisjes meekregen na het internaat enz. Een tweede lange verhaal gaat over moeilijkheden tijdens de strijd tussen Papua's en Indonesiërs rond de Wisselmeren: hoe men de kinderen wist te redden, hoe de zusters moesten vluchten en hoe bij hun terugkeer alles vernield bleek. Naast deze hoofdonderwerpen is er informatie voorhanden over tal van zaken. Zo betreffende verschillende paters, broeders en zusters, over de adat bij de bevolking (onder meer iets over initiatieriten), over de gezondheidstoestand (ondervoeding, ziektes, kindersterfte), over geloof in geesten, over het bekeringswerk enz. In 1977 keerde zij terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Jayapura; Irian Jaya; Adat; Beroepsonderwijs ; Geestencultus; Internaten.

M.H.B. Metsemakers [kloosternaam: zuster Jovinia]

KMM 362

4 februari 1895 / interview: 16 augustus 1979, 120 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Maluku) 1937-1952; (Irian Jaya) 1953-1966.

Functie: beleid.

Zuster Jovinia werkte van 1937 tot 1952 op Ternate in het tegenwoordige bisdom Amboina, daarna in het gebied van de Wisselmeren in het huidige bisdom Jayapura. Verhalen over mensen en gebeurtenissen kenmerken het interview, meer dan het uitdiepen van bepaalde onderwerpen; vele zaken duiken daarbij op en verdwijnen weer. Het gedeelte over Ternate is nogal summier: we krijgen een korte impressie van het klimaat, het missiewerk, de katholieke scholen en de moeilijke relatie met de protestanten. Over de oorlog en de internering is er een uitgebreid relaas. Ook over Irian Jaya is er een lang verhaal, dat zich hoofdzakelijk afspeelt in Kaukonao. Een bonte mengeling van personen en feiten passeert de revue. De meeste aandacht krijgt hierbij de bevolking: hun woon- en leefsituatie, de adat, gezondheidsproblemen enz. Verder het werk van diverse paters, broeders en zusters in de pastoraal, het onderwijs en ontwikkelingswerk. Wat korte informatie is er verder over de Indonesianisatie bij de zusters. In 1966 keerde zuster Jovinia terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Amboina; Maluku; Bisdom Jayapura; Irian Jaya; Ontwikkelingswerk; Protestanten; Oorlog; Internering; Indonesianisatie.

P.M.M. Pelckmans [kloosternaam: zuster Johanno]

KMM 411

30 november 1911 / interview: 28 februari 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1958-1976.

Functie: verpleging.

Zuster Johanno was 45 jaar toen zij in 1958 naar Nieuw-Guinea vertrok. Zij had een veelzijdige opleiding in de verpleegkunde gehad, maar in de missie kwam het accent vooral op de kraamverpleging te liggen. Het interview bevat niet zozeer

aaneengesloten blokken van informatie over bepaalde onderwerpen, doch vertelt veeleer over mensen, gebeurtenissen, situaties enz. die zij ontmoette. Wel kan men zeggen dat de gezondheidszorg in het binnenland van het bisdom Jayapura als een rode draad door heel het verhaal heen loopt. In het kader van deze zorg krijgen we veel inlichtingen over de hygiënische situatie, over een vaak te eenzijdig voedselpakket, over de meest voorkomende ziektes en inheemse geneesmiddelen. Ook aborterende middelen worden vermeld. Verder vertelt zij over haar werk in poliklinieken en kampongs. Dit alles wordt geïllustreerd met een aantal bijzondere voorvallen, zoals een geval van voedselvergiftiging, een vliegtuigongeluk enz. Naast de gezondheidszorg komen in de loop van het interview ook andere zaken kort ter sprake. De voornaamste hiervan zijn: gewoonten en gebruiken bij de Papua's, huwelijk en polygamie, de missievliegtuigen, paters die zij gekend heeft, de overdracht van het gebied aan Indonesië, een moeilijk begin van Indonesianisatie enz.

Trefwoorden: Bisdom Jayapura; Irian Jaya; Abortus; Adat; Gezondheidszorg; Missie Verkeersmiddelen Actie (MIVA); Polygamie; Indonesianisatie.

B.M.R. Widdershoven [kloosternaam: zuster Bernardo]

KMM 599

21 december 1908 / interview: 5 juli 1979, 240 minuten.

Werkgebied: China 1947-1952; Indonesië (Irian Jaya) 1953-1979.

Functie: verpleging.

Toen dit interview werd opgenomen had zuster Bernardo vijf jaar in China gewerkt en meer dan 25 jaar in Indonesië, in beide landen hoofdzakelijk in de gezondheidszorg. Zij vertrok naar China in 1947 en werd aangesteld in een nieuw ziekenhuis in Peking. Haar ervaringen daar vormen het hoofdonderwerp van dit deel: de inrichting van de gebouwen, het personeel, haar eigen werk als verloskundige en in de operatiekamer, de meest voorkomende ziektes enz. Een tweede lang verhaal is gewijd aan de komst van de communisten: de eerste vrijheidsbepalingen, dan beschuldigingen van kindermoord, volksgerichten, de houding van de Chinese zusters (deels solidair met de Europese zusters, deels vatbaar voor indoctrinatie), en het uiteindelijk vertrek uit China in 1952. Haar volgende arbeidsterrein was Nieuw-Guinea en wel het Mimika-gebied dat juist aan het bisdom Jayapura was overdragen. Ook hier vormt de gezondheidszorg het hoofdthema, doch daarnaast komen ook enkele andere onderwerpen ter sprake. We horen dan allereerst over de missieziekenhuizen, over de in deze streek voorkomende ziektes, over het gevaar voor besmetting als geïsoleerde stammen in contact komen met de buitenwereld, over gedeeltelijk mislukte pogingen om meer preventief te gaan werken, tournees door de kampongs, opleiding en bijscholing van verpleegsters enz. Van de andere onderwerpen krijgt de Indonesianisatie de meeste aandacht: er is wat informatie over aanpassingen aan de eigen cultuur, maar vooral over de moeilijkheid om het werk aan eigenlandse krachten over te dragen (priesters, zusters, leken). In dit kader wordt ook de opleiding aan de Theologische Hogeschool van Jayapura besproken. Wat bondiger is haar informatie over politieke gebeurtenissen en over ontwikkelingshulp. Tenslotte zij vermeld dat zij in de loop van het interview enkele vergelijkingen trekt tussen China en Indonesië.

Trefwoorden: Aartsbisdom Peking; China; Bisdom Jayapura; Irian Jaya; Gezondheidszorg; Gezondheidszorg; Grootseminaries; Indonesianisatie.

KRUISHEREN (OSC)

B. Leenders

KMM 332

28 januari 1911 / interview: 4 oktober 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1936-1966.

Functie: pastoraal; beleid.

Pater Leenders vertrok naar de Apostolische Prefectuur van Bandung in 1936. De zielzorg daar was Europees georiënteerd, doch pater Leenders had zich van meet af aan toegelegd op de taal en kreeg daardoor meer te maken met de inheemse bevolking. Hij vertelt over de pastoraal en het communiteitsleven in die tijd. Persoonlijke tegenstellingen hadden lange tijd een negatieve invloed op de ontwikkeling van de Prefectuur. Ook spreekt hij over de politieke bewustwording van de intellectuele Indonesiërs, over Japanners en hun activiteiten vóór de oorlog. Uitgebreid vertelt hij over de oorlog zelf, de internering en de troebele jaren daarna. In het kamp studeerde hij Sundanees. Daardoor kreeg hij na de oorlog veel contact met dit volksdeel. Uitvoerig staat hij stil bij de eigen aard en gebruiken van de Sundanezen, in het bijzonder bij de massale bekering vanuit de Agama Jawa Sunda in Cigugur en omgeving. Ook met politiek kreeg hij te maken als vertegenwoordiger van de kerk bij het gewestelijk bestuur ten tijde van de federale staat. Later vroeg de bisschop hem voor werk onder de Chinezen. Hij studeerde daarvoor Chinees en trachtte een aantal van hun gebruiken te integreren in de diensten. Als overste had hij deel aan het proces van Indonesianisatie. In het kort memoreert hij ook het aandeel van de kruisheren in de Katholieke Universiteit van Bandung. In 1966 keerde hij terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Bandung; Java; Agama Jawa Sunda; Bestuursfuncties; Hoger onderwijs; Pastoraat; Oorlog; Internering; Indonesianisatie.

647. J. van der Pol

KMM 647

26 augustus 1909 / interview: 13 november 1981, 225 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1939-1981.

Functie: pastoraal.

Hoewel pater Van der Pol pas in 1939 naar Indonesië ging, is toch een groot deel van zijn interview gewijd aan de vooroorlogse periode. Van huis uit sociaal bewogen schrok hij van de armoede en van de gevolgen van het koloniale systeem. Hij zelf en enkele andere priesters voelden zich verwant met de nationalistische beweging doch kregen daarbij weinig steun van de officiële kerk. In zijn relaas over de internering vertelt pater Van der Pol over de zware beproevingen van het kamp, doch ook over positieve ervaringen zoals een intiemere ontmoeting met God en met allerlei slag mensen. Het uitroepen van de Republiek schonk hem grote voldoening, maar de eerste jaren daarna zijn er erge dingen gebeurd. Nadat de Europeanen vertrokken waren kreeg hij vooral te maken met Chinese katholieken. Hij vertelt over zijn ervaringen met hen, over het boeddhisme dat hij uitgebreid bestudeerde, en over de dikwijls moeilijke samenwerking tussen Chinezen en Indonesiërs. Gedurende een korte periode was hij ook betrokken bij de massale overgang naar het christendom vanuit de Agama Jawa Sunda. Nog een aantal andere onderwerpen komt min of meer uitgebreid op tafel; zo de mislukte coup van 1965 en de opkomst van de Islam. De Indonesianisatie beziet hij vooral vanuit de hoek van de priesteropleiding en van de liturgie. Vooral op dit laatstgenoemde terrein hoopt hij in de toekomst nog een steentje te kunnen bijdragen.

Trefwoorden: Bisdom Bandung; Java; Aanpassing; Agama Jawa Sunda; Boeddhisme; Islam; Pastoraat; Priesteropleiding; Oorlog; Internering; Indonesianisatie.

LAZARISTEN (CM)

André IJlst

KMM 609

13 september 1898 / interview: 20 juni 1977, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1927-1976.

Functie: pastoraal.

Wat het eerste opvalt in het verhaal van pastoor IJlst is het zeer grote aantal precieze data, cijfers, percentages, namen van personen en instellingen e.d., ook uit langvervlogen jaren. Pastoor IJlst ging in 1927 naar Indonesië en werkte bijna 50 jaar in de stad Surabaya. In zijn ervaringen zijn twee hoofdmomenten te onderscheiden: zielzorg in de grootstad en schoolwerk. Wat het eerste betreft vertelt hij vooral over de zielzorg onder de Europeanen en Indo-Europeanen en over het katholieke verenigingsleven, waarbij de Mariacongregatie en de sportorganisaties het meest op de voorgrond treden. Het werk onder Javanen en Chinezen krijgt minder tijd toebedeeld. Wat het schoolwerk aangaat, gedurende een aantal jaren was pastoor IJlst belast met het beheer van de scholen in het bisdom Surabaya. Hij schetst enkele financiële aspecten daarvan, het onderwijssysteem, godsdienstonderwijs op de scholen, de aanpassingen na de oorlog enz. Uitvoerig wordt ook bericht over de oorlog, de internering (in het kamp richtte hij nog enkele Maria-congregaties op) en de troebelen daarna. Verder biedt het interview een aantal miscellanea, waarbij het weekblad *De Katholieke Gids* wat ruimer besproken wordt. Tenslotte een terugblik op het verleden en een optimistische kijk op de toekomst van de kerk in Indonesië.

Trefwoorden: Bisdom Surabaya; Java; Godsdienstonderwijs; Indo-Europeanen; *De Katholieke Gids* (weekblad); Internering; Maria-congregatie; Pastoraat; Schoolbeheer; Verenigingen; Oorlog; Internering.

J.A. Verbong

KMM 796

18 november 1917 / interview: 6 maart 1984, 384 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1947-1971.

Functie: pastoraal; priesteropleiding.

Tussen 1947 en 1971 speelde het missionarisleven van pater Verbong zich hoofdzakelijk af op drie terreinen: pastoraal in de stad Surabaya, studentenpastoraat, en priesteropleiding op het kleinseminarie. Pastoraal: dit valt uiteen in twee periodes, namelijk aan het begin en aan het einde van zijn loopbaan, en levert daardoor twee zeer verschillende verhalen op. Het eerste verhaal gaat over de situatie die hij aantrof in Surabaya: een pastoraal die vooral op de Nederlanders gericht was, veel Nederlandse militairen, pastoors die nog vol waren van oorlog en kamp enz. In deze periode deed hij twee bijzondere ervaringen op: een verblijf in de frontstad Kediri (waar de Indonesische pastoors zielzorg hadden zowel onder de Indonesische vrijheidsstrijders als onder de Nederlanders, inclusief militairen), en zijn gevangenneming door guerilla's tijdens een dienstreis in de bergen. Vooral over dit laatste is er een boeiend verhaal. De tweede periode (einde jaren zestig) geeft een geheel ander beeld van een parochie in Surabaya: eigenlandse en Chinese katholieken, een indeling van de parochie in 'kringen' met kringhoofden wat zeer stimulerend werkte op de zelfwerkzaamheid van de leken, een parochieraad, een actieve jeugdbeweging en Maria Legioen, vernieuwingen in de liturgie enz. Studentenpastoraat: in 1947 werd pater Verbong moderator van een groep medische studenten in Surabaya; in 1948 werd een vereniging opgericht die later fuseerde met andere studentenverenigingen met als uiteindelijk resultaat de PMKRI (Perhimpunan

Mahasiswa Katolik Republik Indonesia). Deze ontwikkeling heeft hij van nabij meegemaakt en beschrijft hij. Ook is er informatie over de politieke rol van de studenten in later jaren. Priesteropleiding: vanaf 1957 was pater Verbong ongeveer tien jaar verbonden aan het kleinseminarie van het bisdom Surabaya, de meeste tijd als rector. Hij bespreekt het ontstaan en de uitbouw van het seminarie, de motivatie van de seminaristen, de staf, het leerprogramma, de moeilijkheden tijdens de Nieuw-Guineakwestie en de mislukte coup van 1965 enz. Tenslotte vindt men verspreid over het interview ervaringen betreffende de Indonesianisatie, en schetsen van persoon en werk van collega's die hij van nabij gekend heeft, onder anderen I. Dwidjoesastra CM, A. Hadisudarsa pr., J. Beek SJ. In 1971 keerde hij voorgoed naar Nederland terug. *Trefwoorden:* Bisdom Surabaya; Java; Beek, J.G.; Dwidjoesastra, I.; Hadisudarsa, A.; Jeugdzorg; Priesteropleiding; Seminarie; Leken; Liturgie; Maria Legioen; Pastoraat; Perhimpunan Mahasiswa Katolik Republik Indonesia; Studentenpastoraat; Indonesianisatie.

LEKEN

J.M. van Diejen-Roemen

KMM 633

6 juni 1896 / interview: 14 september 1981, 1122 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Maluku) 1920-1957.

Functie: sociaal werk.

Dit is om meerdere redenen een opmerkelijk interview. Ten eerste beslaat het bijna negentien uur. Vervolgens is mevr. Van Diejen-Roemen een leek die in 1920 begon als vrouw van een planter in een uithoek van Indonesië en na de oorlog van president Sukarno zelf de eretitel 'Moeder van de Molukken' kreeg. Tenslotte heeft zij enorm veel bekende en onbekende mensen ontmoet en over velen van hen heeft zij een verhaal. Hoewel elke poging tot samenvatting tekort doet aan dit even kleurrijke als lange leven, volgen hier toch enkele hoofdlijnen. Behalve tijdens de internering speelde haar leven zich hoofdzakelijk af op eilanden in het noordelijk deel van het tegenwoordige bisdom Amboina. Vóór de oorlog deelde zij in de ups and downs van het plantersleven, richtte een eigen plantage op en maakte verschillende reizen. Zij beschrijft diverse gewassen, spreekt zeer uitvoerig over de plaatselijke bevolking (stammen, gebruiken, legendes enz.), vertelt over gouvernements-ambtenaren en missionarissen die zij gekend heeft. Zij probeerde zoveel mogelijk de missie te helpen met godsdienstonderwijs en sociaal werk onder de bevolking. Haar verhaal over de oorlog en de internering is ook zeer gedetailleerd. Behalve haar eigen belevenissen horen we ook wat zij over de dood van haar man heeft kunnen achterhalen. Haar verhaal over een Japanse kampleider krijgt verderop een vervolg in het verslag over een reis naar Japan om de man enigszins te rehabiliteren. Na de oorlog keerde zij aanvankelijk terug naar haar plantage. Zij beschrijft deze moeilijke tijd en haar uiteindelijk besluit om de zaak van de hand te doen. Vanaf dat moment begon een nieuwe episode in haar leven waarin zij zich vooral aan sociaal werk wijdde. Zij vertelt onder meer over een landbouwhuishoudschool die zij hielp oprichten, over haar werk bij de sociale dienst op Ternate waarbij zij op verzoek van de sultan met een omgebouwde schoener de eilanden afreisde voor kampongonderzoek (gezondheidszorg, coöperaties enz.), over politieke verwickelingen rond Nieuw-Guinea en een ontmoeting met president Sukarno; over haar werk voor een leproserie en vele andere activiteiten. In 1957 keerde zij naar Nederland terug. In 1980 bracht zij een bezoek aan Indonesië en signaerde vele veranderingen.

Trefwoorden: Bisdom Amboina; Maluku; Beroepsonderwijs; Coöperaties; Godsdienstonderwijs; Leken; Melaatsen; Regering; Sociaal werk; Sukarno; Oorlog; Internering.

M.J.E. Dorrestein

KMM 785

17 augustus 1931 / interview: 30 januari 1984, 252 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1954-1964; Brazilië 1964-1969.

Functie: onderwijs; sociaal werk.

Mej. Dorrestein was onderwijzeres en wilde graag naar de missie. Via een advertentie in het schoolblad kreeg zij werk aangeboden in het tegenwoordige bisdom Jayapura, Irian Jaya. Zij vertelt over haar avontuurlijke reis naar het binnenland in 1954. Daar werd zij aangesteld op een lagere school die bedoeld was voor leerlingen die de capaciteiten hadden om verder te leren. Er was tevens een internaat aan verbonden, waar zij ook hielp. De zusters hadden ook nog een huishoudschool. Het verhaal gaat hier wat dieper in op de plaatselijke adat, vooral met betrekking tot de vrouw.

Eveneens op de houding van de Nederlandse regering ten opzichte van missie en zending. Later kwam zij op een school in Holandia (Jayapura) en kreeg daar meer te maken met Europese kinderen. Vervolgens op een internaat voor Papua-meisjes in Sentani, waar zij de soevereiniteitsoverdracht meemaakte. In 1964 keerde zij terug naar Nederland. In haar hele verhaal klinken nogal wat teleurstellingen door. Hetzelfde jaar nog vertrok zij naar Brazilië. De bedoeling was dat zij in het bisdom Tefé cursussen zou gaan geven voor vrouwen en meisjes. Uiteindelijk is het daar ook van gekomen, maar dan op eigen houtje. In een lang verhaal beschrijft zij haar ervaringen, wat goed en wat mis ging in deze periode. Na enige tijd trok zij naar Divinópolis in Brazilië. Daar gaf zij cursussen aan jonge vrouwen. Het werk liep goed en zij won het vertrouwen van de bevolking. Zij bespreekt hier ook het veranderende kerkbeeld in Brazilië. In 1969 keerde zij terug naar Nederland. Over haar ervaringen in Irian Jaya en Brazilië schreef zij later enkele boeken.

Trefwoorden: Bisdom Jayapura; Irian Jaya; Brazilië; Leken; Onderwijs; Regering; Sociaal-charitatief werk; Vrouwen.

Fr. Geraets

KMM 800

22 december 1918 / interview: 19 maart 1984, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1952-1983.

Functie: onderwijs; ontwikkeling.

Dit is een nauwkeurig verteld verhaal over een stuk ontwikkelingswerk in een zeer primitieve samenleving. Zuster Fried Geraets was lid van een lekeninstituut dat van mgr. Cremers OFM het verzoek ontving om in zijn gebied (tegenwoordig bisdom Jayapura) te komen helpen. Zij vertrok in 1952 en werkte dertig jaar in het gebied van de Wisselmeren. Zij omschrijft haar opdracht als 'ontwikkeling van de vrouw' en relateert dit meteen zelf door uit te leggen op welk niveau dit in feite begon: een klein internaat met zeven meisjes, die aanvankelijk alleen samen wat in de tuin werkten. Daarna begon de opbouw van het werk: een lagere school, een vervolgschool, een huishoudschool. De zuster vertelt ook wat zoal onderwezen werd en gaat wat nader in op het godsdienstonderwijs. Heel langzaam groeide het werk, ondanks tegenstand van verschillende kanten. Tegenstand was er vanuit de locale bevolking (met name de mannen), omdat vrouwen en zeker jonge meisjes ondergeschikt dienden te blijven; tegenstand ook vanuit een Amerikaans zendinggenootschap, dat eerder in die streek was begonnen en de mensen tegen de missie opzette. Andere problemen waren de primitieve levensomstandigheden, het gebrek aan verbindingen met de buitenwereld, problemen ook bij de meisjes zelf die vanuit het kampongmilieu naar een internaat werden overgeplant enz. Later werd het werk uitgebreid naar oudere, gehuwde vrouwen. Dit gebeurde met cursussen op een centraal punt en met reizen naar de kampongs. Ook hierover wordt uitvoerig verteld. Tenslotte biedt het interview tamelijk wat informatie over zeden en gebruiken van de plaatselijke Papuabevolking, over een opstand in 1956 en over reacties op de overdracht aan Indonesië. Na de laatste jaren bewust gewerkt te hebben aan de vorming van opvolgers keerde zuster Geraets in 1983 naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Jayapura; Irian Jaya; Cremers, A.; Emancipatie; Godsdienstonderwijs; Leken; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Protestanten.

T. Jacobs

KMM 793

3 oktober 1919 / interview: 24 februari 1984, 176 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1955-1962.

Functie: onderwijs.

Dit interview gaat in hoofdzaak over één specifiek onderwerp: de opleiding van

dorpsonderwijzers in Fak-Fak (thans diocees Sorong, in de besproken periode nog bediend door de paters franciscanen). Toon Jacobs werkte hier van 1955 tot 1962. Waarom hij naar de missie wilde en hoe hij via het CMC hier terecht kwam wordt in het begin en aan het eind van het interview verteld. Even buiten Fak-Fak werd hij leraar, later directeur, aan een ODO (opleiding voor dorpsonderwijzers). Gedetailleerd legt hij uit wat deze opleiding inhield. De school was van de regering, wat min of meer regelmatige inspectie betekende. Het bestuur was toevertrouwd aan de franciscanen. Binnen bepaalde grenzen had hij de vrijheid het programma zelf in te vullen; hij maakte daarvan gebruik om een praktijk-gerichte opleiding te bevorderen. Verder horen we over de leerlingen, godsdienstonderwijs, een internaat bij de school, en de dorpschooltjes waar de afgestudeerden werden aangesteld. Naast dit hoofdonderwerp komt een aantal andere ervaringen ter sprake: de leefsituatie van hemzelf en zijn gezin, zijn deelname aan een conferentie van de wereldgezondheidsorganisatie in Nieuw-Caledonië, verdiensten en gebreken van de Nederlandse administratie, indrukken over het missiewerk, de stemming in het land toen de overdracht begon te naderen. Op het eind van zijn verblijf werkte hij nog een half jaar op een HBS in Hollandia, doch zijn verslag hierover is kort.

Trefwoorden: Bisdom Sorong-Manokwari; Irian Jaya; Beroepsonderwijs; Godsdienstonderwijs; Leken; Opleiding voor Dorpsonderwijzers.

J.J.C. Waijers

KMM 780

6 maart 1921 / interview: 23 januari 1984, 105 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1952-1982.

Functie: ontwikkeling.

Dit is een ongewoon interview omdat het 't verhaal is van een militair die in Nieuw-Guinea bleef om de missie te helpen. Waijers had twee jaar kweekschool achter de rug toen hij zich als vrijwilliger meldde bij de marine. In 1952 werd hij gedemobiliseerd in Hollandia. De nu volgende dertig jaar werkte hij als leek-missionaris in het binnenland, waarmee een oud ideaal in vervulling ging. Mgr. A. Cremers OFM (van wie hij een korte beschrijving geeft evenals van diens opvolger mgr. Staverman) stelde hem eerst aan als leraar aan een school in het binnenland. Uitvoerig vertelt hij over zijn lessen, en hoe hij later als directeur de school beheerde en uitbreidde. Buiten de school had hij veel contact met de bevolking en woonde vaak hun vergaderingen bij. Hij stimuleerde de mensen om voor hun rechten op te komen. In 1959 begon een nieuwe werkring. Het verhaal over deze periode bevat informatie over een vliegveld dat hij aanlegde, over het management van dit en nog een ander vliegveld, over zijn taak om de buitenposten te bevoorraden. Tussendoor vertelt hij over het missiewerk zoals hij dat van nabij zag. Ook de laatste tien jaar bracht hij in het binnenland door, maar nu meer als assistent van de plaatselijke pastoor: administratie en allerhande klusjes die zich voordeden. In dit verband vertelt hij over veranderingen in de kerk die hij meemaakte, over het leven van de Papua's en dergelijke. In 1982 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Jayapura; Irian Jaya; Cremers, A.; Leken; Missie Verkeersmiddelen Actie (MIVA); Onderwijs; Staverman, R.J.

MEDISCHE MISSIEZUSTERS

J.M. Schopmeijer [kloosternaam: zuster Miriam]

KMM 480

23 maart 1917 / interview: 2 juni 1980, 210 minuten.

Werkgebied: Pakistan 1948-1952; Indonesië (Java) 1952-1958; Zuid-Afrika 1958-1966; Pakistan 1968-1979.

Functie: verpleging; vroedvrouw.

Vooraf zij opgemerkt dat zuster Miriam regelmatig de chronologische voortgang van haar interview onderbreekt om een stuk geschiedenis van haar congregatie of van de Nederlandse pro-provincie op te halen. Verder dat zij in drie zeer verscheidene landen gewerkt heeft, zij het wel steeds in de gezondheidszorg. In Pakistan was zij tweemaal, hoofdzakelijk in Karachi en Rawalpindi. Uit de eerste periode (1948-1952) horen we ervaringen met de bevolking, de maatschappelijke positie van de vrouw, het kaste-stelsel. Verder details over de ziekenhuizen waar zij werkte, over de opleiding van eigenlandse verpleegsters en over principes die gehanteerd werden ten aanzien van sterilisatie, abortus, voorbehoedsmiddelen en dergelijke. De tweede periode (vanaf 1968) was veel langer en krijgt ook meer ruimte toebedeeld. Er was intussen veel veranderd in Pakistan en ook tijdens haar verblijf vonden belangrijke politieke gebeurtenissen plaats (strijd Bangladesh, India enz). Zij gaat hierop in en op de veranderingen in leven en werk van de zusters. Het ziekenhuis werd aanvankelijk sterk uitgebreid, daarna echter vanwege allerlei problemen overgedragen aan het bisdom, later aan de regering. Ook vertelt zij hier over gezondheidszorg door de zusters in het binnenland onder de laagste kaste. In Indonesië werkte zij van 1953 tot 1958 en wel in de bisdommen Semarang en Makassar. Deze periode wordt slechts kort beschreven: haar werk als vroedvrouw en verpleegster, de politieke toestand, de intrede van eigenlandse zusters. Weer geheel anders was de situatie in Zuid-Afrika. Hier was zij van 1958 tot 1966 verbonden aan een groot ziekenhuis in Welkom (bisdom Kroonstad). Het ziekenhuis was eigendom van de goudmijnen, exclusief bestemd voor zwarte mijnwerkers. De zusters mochten zich alleen met verpleging bezighouden. Echt contact met de mensen was er weinig, wat haar persoonlijk zwaar viel na de ervaringen in de missie. Na enige tijd mochten zij beginnen met de opleiding van negerjongens tot verpleger, wat goede resultaten afwierp.

Trefwoorden: Aartsbisdom Karachi; Bisdom Rawalpindi; Pakistan; Bisdom Semarang; Java; Bisdom Kroonstad; Zuid-Afrika; Abortus; Gebortteregeling; Gezondheidszorg; Eigenlandse verpleegsters; Pakistan; Zuid-Afrika; Vrouwen.

Bep Tijssen [kloosternaam: zuster Baptista]

KMM 527

27 januari 1920 / interview: 27 augustus 1979, 230 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1953-1955; Brazilië 1975-1979.

Functie: sociaal werk; pastoraal.

Zuster Baptista werkte in de jaren vijftig twee jaar in Indonesië, daarna ongeveer twintig jaar in Nederland en vanaf 1975 in Brazilië. Bij haar intrede bezat zij een hoofdakte onderwijs en een verpleegstersopleiding. In 1953 vertrok zij naar Lawang in Oost-Java met als opdracht daar een noviciaat op te richten. Een huis werd gekocht en met enkele meisjes die religieuze wilden worden is ze toen begonnen. In 1955 werd zij ernstig ziek en moest naar Nederland terugkeren. Haar verslag over deze Indonesische periode is uiteraard kort: zij vertelt over haar eerste indrukken, over de begeleiding van de kandidaten en over haar eigen motivatie. De nu volgende twintig jaar in Nederland vallen buiten het bestek van deze samenvatting. In verband met wat volgt zij toch vermeld dat zij theologie en pastoraal studeerde, dat zij actief bezig was met missiologie en dat zij sociaal en pastoraal werk zocht en vond in sloopwijken onder de

laagste klassen van de maatschappij. Rond 1975 kwam haar groep van vier zusters in contact met de actiegroep “Brasil op weg”. Dit leidde tot het besluit om naar Brazilië te gaan. Het werd Belém in het noorden omdat daar veel armen wonen. Zij gaat in op twee facetten van de kerk in Brazilië: enerzijds een benauwend conservatieve stroming die haar persoonlijk eerder van de kerk als instituut vervreemdde, anderzijds aanzetten tot een kerk der armen waar de basis meetelt. Veel aandacht schenkt zij ook aan de repressieve politiek van de regering. Zij zelf heeft een taak gevonden in een Centro Comunitário. Er wordt daar gewerkt aan bewustwording en mentaliteitsverandering, en tegelijkertijd concrete hulp geboden in de vorm van gezondheidszorg, alfabetisering, het verstrekken van leningen, opvang van kinderen enz. Tenslotte voegt zij een beschouwing toe over de bevrijdingstheologie en over de CELAM-conferentie van Puebla.

Trefwoorden: Bisdom Malang; Bisdom Semarang; Java; Brazilië; Bevrijdingstheologie; Brazilië; Missiologie; Ontwikkelingswerk; Zusteropleiding.

M.H.G. Vorachen [kloosternaam: zuster Judith]

KMM 575

30 oktober 1916 / interview: 27 augustus 1980, 220 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sulawesi) 1952-1977; Thailand 1979-1980.

Functie: verpleging.

Het interview van zuster Judith speelt zich af op twee duidelijk onderscheiden locaties: van 1952 tot 1977 werkte zij in het tegenwoordige bisdom Ujung Pandang, in 1979 enkele maanden in Thailand onder Cambodjaanse vluchtelingen. Wat zij vertelt heeft direct of indirect steeds te maken met gezondheidszorg. In Indonesië was zij hoofd van een kliniek en docente aan een vroedvrouwenschool in de stad Ujung Pandang. Het reilen en zeilen van deze instellingen wordt uitvoerig beschreven. Zo ook de opleiding die er gegeven werd, en het streven om het werk over te dragen aan eigenlandse krachten. Een belangrijk deel van dit verhaal gaat over de gespannen verhouding tot de plaatselijke instanties die herhaaldelijk probeerden de zusters weg te werken. Vooral in de tijd vóór de mislukte coup van 1965 bereikten de plagerijen een hoogtepunt en trok zuster Judith zich enige tijd uit het werk terug. Een tweede deel bespreekt de Indonesianisatie in haar congregatie. Zij wijst op enkele problemen die zich daarbij voordeden, zoals de stoeve samenwerking tussen meisjes uit verschillende streken en stammen. In 1979 werd zij gevraagd om als Rode Kruis-helpster te gaan werken onder de Cambodjaanse vluchtelingen in Thailand. Bijna een uur vertelt zij over de kampen, de vluchtelingen, de menselijke ellende waarvan zij getuige was, en vooral over het werk in de kampziekenhuizen. Ondervoeding en verminkingen door landmijnen vormden de grootste problemen.

Trefwoorden: Bisdom Ujung Pandang; Sulawesi; Gezondheidszorg; Thailand; Cambodjaanse vluchtelingen; Regering; Indonesianisatie.

MISSIEZUSTERS VAN DE H. ANTONIUS, ASTEN

G.M. Thorborg [kloosternaam: zuster Xaveria]

KMM 531

22 oktober 1896 / interview: 16 oktober 1977, 174 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1931-1968.

Functie: beleid.

Zuster Xaveria was reeds 35 jaar oud toen zij in 1931 benoemd werd voor het ziekenhuis van Sintang in Indonesië. Alleen onderbroken door de oorlog werkte zij daar tot 1965. Haar langste verhaal gaat dan ook over dit ziekenhuis, met name over de vooroorlogse periode. De eerste jaren waren uiterst primitief, zowel het ziekenhuis (op een vlot in de rivier) als de behuizing van de zusters (in een schuur van de assistent-resident). Financieel kwam men op de rand van een faillissement. Hulp van de regering was mager, waarbij veel afhing van de houding van de plaatselijke (assistent-)residenten en controleurs. Tal van voorvallen passeren in dit eerste verhaal de revue: de dagelijkse beslommingen in het ziekenhuis, amok, koppensnellers, patiënten die soms weken moesten varen om Sintang te bereiken enz. Daarnaast wordt ook melding gemaakt van gestadige vooruitgang, zoals de bouw van een nieuw ziekenhuis en internaat, de opleiding van (hulp)verpleegsters. Veel steun ondervond men daarbij van de Memisa. Vooral na de oorlog begonnen de zusters ook meer werk te maken van eigenlandse roepingen. Als overste had zuster Xaveria te maken met de aanname van kandidaten, hun opleiding en vorming, de overdracht van functies en dergelijke. Verder bevat het interview een zeer uitgebreid verslag over haar ervaringen tijdens de oorlog en de internering.

Trefwoorden: Bisdom Sintang; Kalimantan; Bestuursfuncties; Gezondheidszorg; Koppensnellen; Memisa; Eigenlandse roepingen; Zusteropleiding; Oorlog; Internering.

I.F. van de Ven [kloosternaam: zuster Willemine]

KMM 548

28 januari 1911 / interview: 25 juli 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1946-1975.

Functie: verpleging.

Zuster Willemine werkte van 1946 tot 1975 als verpleegster en vroedvrouw in het tegenwoordige bisdom Sintang. Het begin was moeilijk: het klimaat, de taal, de primitieve omstandigheden. Later werden veel dingen gemakkelijker bij de ontwikkeling van de infrastructuur. Zij beschrijft het ziekenhuis, de apotheek en het laboratorium waar zij werkte; eveneens de meest voorkomende ziektes. Uitgebreider gaat zij in op haar werk als vroedvrouw: zij assisteerde bij duizenden bevallingen in allerlei omstandigheden, doopte soms kinderen, en kreeg te maken met allerlei vormen (ook inheemse) van geboorteregeling. Ook maakte zij dienstreizen en leerde zelf kleine operaties verrichten. Vanuit haar contact met de mensen geeft zij een aantal voorbeelden van adat en volksgeloof; zo onder meer de belangrijke rol van de grootmoeder, de frequent voorkomende familie-huwelijken met verrassend weinig afwijkingen bij de kinderen, de verhouding tussen de vrouwen bij polygamie, vormen van bijgeloof enz. Veel hulp ondervonden zij van de Memisa. Er is verder ook een kort bericht over de Indonesianisatie bij de zusters, onder meer over de overdracht van functies en over een pensioenfonds voor eigenlandse zusters. Over de betekenis van mgr. Van Valenberg OFM Cap. voor het missiewerk spreekt zij met veel lof.

Trefwoorden: Bisdom Sintang; Kalimantan; Bijgeloof; Geboorteregeling; Gezondheidszorg; Memisa; Polygamie; Valenberg, H.J. van; Indonesianisatie; Eigenlandse zusters.

M.M. Vissers [kloosternaam: zuster Christiana]**KMM 569**

15 augustus 1915 / interview: 31 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1952-1975.*Functie:* verzorging.

Zuster M. Christiana werkte van 1952 tot 1975 in het tegenwoordige bisdom Sintang. Van haar verschillende werkzaamheden (onder meer als overste, directrice, naaister, lerares) krijgen we korte impressies, waarbij de leiding van meisjesinternaten nog het meest uit de verf komt. Veel meer horen we over een aantal personen waarmee zij in contact kwam: de bisschop mgr. L. Van Kessel, pastoors, broeders en zusters. Ook tamelijk uitvoerig gaat zij in op de Daya-bevolking die zij beschrijft als leergierig maar arm, bang voor geesten, heksen en tovenaars. Het huwelijk is bij hen niet vrij, reden om de meisjes lang op het internaat te houden. In 1975 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Sintang; Kalimantan; Adat; Geestencultus; Internaten; Kessel, L. van.

R.M. de Vries [kloosternaam: zuster Pancratia]**KMM 578**

1 mei 1916 / interview: 24 juli 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1947-1979.*Functie:* verzorging; catechese.

Zuster Pancratia vertrok in 1947 naar het tegenwoordige bisdom Sintang. Zij was daar werkzaam in internaten en vooral in de catechese. In volgorde van de tijd die zij er in haar interview aan besteedt komen de volgende onderwerpen naar voren. Uitgebreid bespreekt zij haar werk als godsdienstlerares op school en in de kampongs. Voor het eigenlijke onderwijs gebruikte zij cursussen uit Nederland, flanelbord, platen, stempels en dia's. Dit werd aangevuld en op de praktijk afgestemd door boeken die zij zelf samenstelde en door diverse vormen van zelfwerkzaamheid. Ook werden godsdienstlessen gegeven via de radio. De nazorg van gedoopten werd langzamerhand beter georganiseerd, onder meer bij huisbezoek. Eveneens uitgebreid vertelt zij over de bevolking, in het bijzonder de Daya's. We horen over de verschillende stammen, de behuizing, ziektes, geboortenregeing, de positie van de vrouw, het huwelijk, bijgeloof enz. Tamelijk kort komt de Indonesianisatie bij de zusters ter sprake. In de 'rimboe' worden kinderen niet graag afgestaan; in de steden zijn meer kandidaten, maar er zijn ook nogal wat uittredingen. De selectiecriteria worden gaandeweg verscherpt. Nog korter wordt een aantal varia besproken waaronder internaten en de verhouding tot de protestanten.

Trefwoorden: Bisdom Sintang; Kalimantan; Catechese; Adat; Bijgeloof; Geborrteregeling; Godsdienstonderwijs; Internaten; Protestanten; Indonesianisatie.

605. J.M. Worm [kloosternaam: zuster Juliana]**KMM 605**

17 augustus 1914 / interview: 21 april 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1951-1959; Nederlandse Antillen 1965-1971.*Functie:* onderwijs.

Zuster Juliana werkte eerst in Indonesië, later in Aruba. Zij had reeds een diploma MO Engels en was bezig aan een studie Chinees in Leiden toen zij in 1951, vlak vóór haar kandidaatsexamen, benoemd werd voor het bisdom Sintang. Daar aangekomen had zij eerst enige tijd nodig om het Hakka-dialect te leren en werd toen lerares aan een Chinese school in de stad Sintang. Zij beschrijft de school en haar taak (godsdienst, Engels, muziek, tekenen), en het Chinese volksdeel waarmee zij in contact kwam (communisten en boeddhisten, hun cultuur en gebruiken bijv. bij een begrafenis). Van de zijde van de bisschop en de paters was er volgens haar weinig begrip voor het werk

dat de zusters deden. Na vier jaar werd zij plotseling overgeplaatst naar een Indonesische school in het binnenland. Uit deze periode vertelt zij vooral over drie onderwerpen: haar eigen werk in de catechese (weinig leermiddelen, lesmateriaal uit Nederland), de Daya's (stammen, behuizing, geloof aan geesten, huwelijk enz.), en de Indonesianisatie bij de zusters. In 1959 keerde zij naar Nederland terug. Over haar ervaringen in Indonesië schreef zij een aantal verhalen. In 1965 vertrok zij naar Aruba. Zij leerde Spaans en Papiamentu. Haar verhaal over deze periode is nogal kort. Zij spreekt over diverse gewoonten, over discriminatie gebaseerd op huidskleur, over de insulaire sfeer met veel geroddel, over de moeilijkheid om echt contact te krijgen. Wegens ziekte keerde zij in 1970 naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Sintang; Kalimantan; Adat; Boeddhisme; Geestencultus; Godsdienstonderwijs; Onderwijs; Nederlandse Antillen; Aruba; Indonesianisatie.

MISSIONARISSEN VAN DE H. FAMILIE (MSF)

J.B. van Beek

KMM 26

7 september 1908 / interview: 28 oktober 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1937-1967.

Functie: beleid.

Pater Van Beek vertrok in 1937 naar Indonesië. In zijn verhaal valt de vooroorlogse periode uiteen in twee delen. Aanvankelijk had namelijk de MSF nog geen eigen missiegebied op Java en werd hij aangesteld als helper van de paters jezuiten. Hij heeft dit ervaren als een goede leerschool, vooral omdat mgr. P.J. Willekens en de jezuiten een sterk accent legden op kennis van het Javaans en op regelmatige bijeenkomsten van de missionarissen. Na enige tijd kreeg de MSF een eigen gebied toegewezen op Midden-Java. Hij zelf werd missie-overste en schoolbeheerder. Hij vertelt over dit eerste begin in een sterk islamitisch gebied, over zijn ervaringen met het koloniale systeem en over het katholieke onderwijs in die tijd. Zijn relaas over de oorlog en de internering is zeer gedetailleerd. Onmiddellijk na het kamp was hij weer terug in zijn parochie op Midden-Java, en de gebeurtenissen daar hebben hem diep aangegrepen; vooral de houding van sommige Indonesische vrijheidsstrijders tegenover de missionarissen en de moord op een aantal jezuiten. Over de naoorlogse periode spreekt pater Van Beek meer dan een uur. Als voornaamste onderwerpen komen hier ter sprake: evangelisatie niet als louter 'zieltjes winnen' doch als zorg voor de hele mens, de opbloei van het katholicisme vooral na de mislukte coup van 1965, zijn motieven om te kiezen voor het Indonesisch staatsburgerschap en de procedure daarvan, de rol van de scholen in de missie, landeigen priesters enz. Om gezondheidsredenen keerde hij in 1967 voorgoed naar Nederland terug, wat hem erg moeilijk gevallen is.

Trefwoorden: Bisdome Semarang; Java; Bestuursfuncties; Pastoraat; Schoolbeheer; Willekens, P.J.; Oorlog; Internering.

M. Coomans

KMM 781

5 juni 1933 / interview: 20 januari 1984, 200 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1964-1984.

Functie: pastoraal; bisschop; beleid.

Het interview van mgr. Coomans bevat gegevens over zijn werk in de pastoraal en in beleidsfuncties, doch concentreert zich vooral op een aantal onderwerpen die breder worden uitgewerkt. Vóór zijn vertrek naar Indonesië studeerde pater Coomans missiologie in Nijmegen. In 1964 vertrok hij naar het tegenwoordige bisdom Samarinda. Hij beschrijft de situatie in het binnenland en zijn eigen werk daar: de confraters die er werkten, de verschillende staties, de dienstreizen, contacten met de bevolking. Achtereenvolgens werd hij benoemd tot provinciaal overste, leider van het centrum voor pastoraal en catechese in Samarinda, apostolisch administrator. Over deze taken geeft hij wat korte inlichtingen. Van de door hem besproken onderwerpen krijgen pastoraal en catechese de meeste aandacht. Hij vond bij veel missionarissen een grote openheid voor de ideeën van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965), mede omdat zij met theologieboek en codex niet vooruit konden en op zoek waren naar openingen. Hij licht een aantal aanpassingen in de liturgie toe en de samenstelling van een nieuw rituale; ook staat hij lang stil bij de opleiding van catechisten; dit gebeurde zowel centraal als ter plaatse in het binnenland, aangezien de plaatselijke situaties zo verschillend waren. Eveneens uitvoerig wordt de Indonesianisatie bij priesters en zusters besproken: het aanvankelijke zoeken en tasten, de diverse

ontwikkelingen. Een nieuw priesterbeeld begint volgens hem contouren te krijgen. Verder wordt een aantal politieke en economische veranderingen breder uitgewerkt. Na de mislukte coup van 1965 kwam er een nieuw élan in het missiewerk. Er trad ook een verschuiving op van caritatief werk naar ontwikkelingsprojecten. Mede door de transmigratie verlegde het zwaartepunt van de missie-activiteiten zich van het binnenland naar de kust. Het missie-onderwijs kreeg concurrentie van de regeringsscholen en de invloed van de Islam werd sterker. Tenslotte vindt men enkele gegevens over het onderhoud van het bisdom, over de bisschoppenconferentie en over toekomstplannen voor het bisdom Samarinda.

Trefwoorden: Bisdom Samarinda; Kalimantan; Aanpassing; Bestuursfuncties; Catechisten; Godsdienstonderwijs; Majelis Agung Waligereja Indonesia; Missiologie; Ontwikkelingswerk; Pastoraat; Indonesianisatie; Priesteropleiding; Transmigratie.

M.A.M. Gloudemans

KMM 176

28 februari 1904 / interview: 3 juni 1977, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1929-1958.

Functie: pastoraal.

Het arbeidsveld van pater Gloudemans lag in de tegenwoordige bisdommen Banjarmasin en Samarinda. Zijn verhaal gaat vooral over het missiewerk in de binnenlanden, waar hij vanaf 1929 lange jaren werkte. Enkele cijfers schetsen de situatie: drie missionarissen in een gebied van zestien maal Nederland; 9000 Daya's hier en daar verspreid over 1500 km langs de rivier. Uitvoerig vertelt hij over de maandenlange dienstreizen: contact leggen met de radja en het volk, zieken helpen met de meegebrachte medicijnen, godsdienstonderwijs geven en sacramenten toedienen, schooltjes oprichten die aanvankelijk slechts moeizaam van de grond kwamen; dit alles onder uiterst primitieve toestanden en veel eenzaamheid. Dan was er regelmatig tegenwerking van de regering, vooral als men op een of andere manier tegen artikel 177 gezondigd had. Hem persoonlijk kwam dat op een overplaatsing te staan. Ook pogingen tot ontwikkeling van het volk vonden weinig weerklank bij het gouvernement. Op dienstreizen werden ook posten van de oliemaatschappijen (Shell/BPM) aangedaan. Je werd er netjes ontvangen maar de invloed van de Loge zorgde ervoor dat niemand je veel hulp kon geven. De doorbraak, zo zegt hij, is eigenlijk tijdens de oorlog gekomen. Hij geeft een aantal voorbeelden om dit te illustreren, waarbij vooral de eigen clerus en de activiteit van de leken belicht worden. Over zijn werk in de stadsparochies en zijn functies als assistent van de regionale overste en van de apostolisch prefect gewaagt hij nauwelijks. Wel vindt hij dat de bemoeiingen van het congregatiebestuur in Nederland en Rome met het beleid in de missie in tal van gevallen niet erg gelukkig waren. Tijdens de oorlog was hij in Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Banjarmasin; Bisdom Samarinda; Kalimantan; Artikel 177 Indische Staatsregeling; Bestuursfuncties; Leken; Pastoraat; Regering; Vrijmetselarij.

J.H. Romeijn

KMM 442

17 februari 1906 / interview: 30 maart 1979, 240 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1933-1975.

Functie: pastoraal; bisschop; beleid.

Het interview van mgr. Romeyn heeft weliswaar een chronologisch kader waarin de geschiedenis van het tegenwoordige bisdom Samarinda en zijn eigen taak daarin geschetst worden, doch binnen dat kader staat het verhaal herhaaldelijk stil bij bepaalde onderwerpen die breed worden uitgewerkt. Deze constructie vindt men in meerdere interviews, doch is hier bijzonder opvallend. Het gevolg is dat de

onderwerpen meer naar voren komen dan de persoon. Chronologisch begint het verhaal bij de paters kapucijnen die dit gebied geopend hebben, de komst van en overdracht aan de paters MSF, zijn eigen eerste ervaringen vanaf 1933. Na de oorlog en het kamp, die slechts weinig aandacht krijgen, werd hij missie-overste. Hij bespreekt verschillende aspecten van deze functie: bewaking van het religieuze leven, personeelsbenoemingen enz. Toen Samarinda van Banjermasin werd afgesplitst, werd hij benoemd tot apostolisch vicaris en later tot bisschop. Een aantal van zijn werkzaamheden in deze functie worden kort aangeduid. Uitgebreid komen de volgende onderwerpen op tafel: 1. de adat. Hij onderscheidt hier de grote en de kleine adat en bespreekt verschillende aspecten en ontwikkelingen daarvan. Vervolgens laat hij zien hoe bepaalde gebruiken in het katholicisme konden worden opgenomen. 2. De rol van de scholen in het missie- en ontwikkelingswerk. Concrete voorbeelden van vóór en na de oorlog worden hieraan toegevoegd. Zo onder meer de uitbreiding van het aantal scholen, de uitzending van veelbelovende leerlingen naar Java en elders, een landbouwschool die mislukte en een ambachtsschool die een succes werd. 3. Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) wordt zeer uitgebreid behandeld: de officiële besprekingen, de ontmoetingen in de wandelgangen, de botsingen tussen theorie en praktijk, de Nederlandse adviseurs van de Indonesische bisschoppen, de inspanningen in Indonesië om het concilie te laten doorwerken in de praktijk enz. 4. De Indonesianisatie. Hier wordt vooral de overname van leidinggevende functies door Indonesiërs belicht. Wat de priesters betreft gaat zijn aandacht vooral uit naar het dilemma seculieren-reguleren.

Trefwoorden: Bisdom Samarinda; Kalimantan; Bestuursfuncties; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Pastoraat; Indonesianisatie; Seculieren; Reguleren; Tweede Vaticaans Concilie.

M.F. Schellekens

KMM 474

12 februari 1907 / interview: 28 oktober 1978, 225 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1939-1975.

Functie: pastoraal; priesteropleiding.

Het interview van pater Schellekens gaat grotendeels over het binnenland van het tegenwoordige bisdom Samarinda; daarnaast is er een kort verhaal over zijn werk in de priesteropleiding. Zijn missionarisleven begon in 1939 in de statie Tering. Hij beschrijft hoe men daar moest werken in uiterst primitieve omstandigheden: er waren geen wegen, alle vervoer ging per prauw, de kampongs waren klein en ver uit elkaar, de hygiënische toestand was ronduit slecht. De pastoors waren veel op reis en speelden tevens voor dokter. De bewoners van het binnenland waren Daya's die tot verschillende stammen behoorden. Zij leefden in angst voor geesten en koppensnellers. Langzamerhand richtte de missie schooltjes op, vooral langs de rivier. In de grotere plaatsen kwamen ook internaten. Uitgebreid beschrijft hij een doorbraak in de kerstening in de jaren veertig. Aanleiding was het optreden van een zekere Bo 'Djurai, ex-koppensneller, die de mensen wist te overtuigen dat ze niet langer bang hoefden te zijn voor geesten, omdat die vertrokken waren. Over de oorlog en de internering is er een verhaal met veel details. Na de oorlog had pater Schellekens een taak in de pas begonnen priesteropleiding. Hij vertelt over het zoeken en tasten om een goede vorm van opleiding te vinden, de veranderingen in huisvesting en leerprogramma, aantallen studenten en afgestudeerden enz. In 1975 keerde hij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Samarinda; Kalimantan; Bo 'Djurai; Geestencultus; Seminarie; Koppensnellen; Pastoraat; Oorlog; Internering.

H.J. Sombroek**KMM 724**

10 maart 1915 / interview: 15 maart 1983, 360 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1946-1983.*Functie:* pastoraal; archivaris.

In het verhaal van pater Sombroek over zijn opleiding horen we dat hij van pater B. Vroklage SVD een grote interesse meekreeg voor ethnologie. Dat dit onderwerp hem later is blijven boeien blijkt uit het feit dat zeker twee uur van het interview gewijd zijn aan de cultuur en de adat van de Daya's. Zijn benoeming voor Indonesië in 1946 bracht hem naar het binnenland van het bisdom Samarinda. Via een inleiding over de toestand van het bisdom bij zijn aankomst en enkele profielschetsen van confraters, belandt hij bij de 'chiliastische beweging' van Bo'Djurai. Deze ex-koppensneller onderwees dat alle geesten vertrokken waren en dat de oude adat niet meer telde. Voor velen werd dit aanleiding om over te gaan tot de katholieke godsdienst. Over die oude adat geeft pater Sombroek dan een lange uiteenzetting. Hij bespreekt de familierelaties met resten van een ouder bestel waarin matriarchaat, edelen en slaven voorkwamen; verder 'godsdienstige' mythen en ceremonies; ook vertelt hij uitgebreid over gebruiken bij geboorte, huwelijk en overlijden; over rechtspraak, de verdeling van het werk enz. Over dit alles heeft hij ook een en ander op schrift gesteld; bovendien is hij aan een woordenboek begonnen. In de loop van het interview komt ook ter sprake in hoeverre catechese en liturgie aansluiting zochten bij de adat. De rest van het interview gaat vooral over zijn werk in de pastoraal: de dienstreizen, een doorsnedagorde, de schooltjes, de inbreng van de leken, enkele voorbeelden van oecumenische samenwerking. Moeilijkheden waren er bij de opkomst van het communisme en met een commandant die alle buitenlanders uit het binnenland wilde verwijderen. Later werd hij archivaris van het bisdom en ook daarover is er een kort verhaal.

Trefwoorden: Bisdom Samarinda; Kalimantan; Aanpassing; Adat; Bo 'Djurai; Geestencultus; Godsdienstonderwijs; Leken; Oecumene; Pastoraat; Vroklage, B.

M.A. van der Vlugt**KMM 742**

18 juni 1940 / interview: 9 september 1983, 260 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1967-1980.*Functie:* pastoraal.

Pater Van der Vlugt kreeg zijn eigen priesteropleiding in Nederland in de jaren zestig, toen het op de seminaries al volop aan het gisten was. Dit heeft volgens hem invloed gehad op zijn kijk op priesterschap en missie. In 1967 vertrok hij naar Indonesië. Hij werkte daar dertien jaar in de basispastoraal in het bisdom Semarang, zowel in de desa als in de stad. In zijn verhaal worden deze twee facetten regelmatig met elkaar vergeleken. Boyoali was een echte desa-parochie. Vóór 1965 was het een bolwerk van het communisme geweest en de invloed van de Islam was er relatief gering. Er waren veel bekeerlingen, mede omdat na de coup iedereen verplicht was tot een van de erkende godsdiensten te behoren. Hij vertelt over zijn rondtrekken per jeep en te voet, over het leven in de desa, over het pastorale werk. Voor een rondtrekkende priester lag dit veel in de sacramentele sfeer, voor blijvend resultaat acht hij een goed lekenkader nodig. In dit verband spreekt hij over de rol en de begeleiding van catechisten, onderwijzers, vrouwen en meisjes uit de katholieke organisaties. Samen met enkele confraters zette hij zich in voor nieuwe ideeën en praktijken, onder andere in de liturgie. In Kudus maakte hij kennis met een stadsparochie, hoewel men ook staties in de omliggende desa's had. Twee nieuwe problemen dienden zich hier aan: de moeilijke verhouding tussen Chinezen en Javanen, en de Islam. Vooral het laatste onderwerp wordt uitvoerig besproken: het streven naar een Isamstaat, de invloed van

de Islam op het dagelijks leven, de 'wettische' instelling van veel islamieten enz. Veel informatie biedt het interview ook over verschillende aspecten van de Indonesianisatie, bijv. over de overdracht van functies, de aanwas van de eigenlandse clerus, ontwikkelingen in liturgie en geestelijk leven met meer oosterse elementen. In dit verband wordt kort de werking van het Roncalli-instituut toegelicht. In 1980 besloot pater Van der Vlucht terug te keren naar Nederland. Onder zijn motieven noemt hij de toenemende druk van de regering op buitenlandse missionarissen, de overtuiging dat de kerk (vooral op Java) rijp werd voor zelfstandigheid, het priestertekort in Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Catechisten; Islam; Leken; Liturgie; Pastoraat; Roncalli-instituut, Salatiga; Indonesianisatie; Eigenlandse clerus; Verenigingen.

J.S.A. Zwirs

KMM 718

15 december 1940 / interview: 23 februari 1983, 220 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1967-1983.

Functie: pastoraal; catechese.

Pater Zwirs kwam in 1967 naar het bisdom Samarinda en werd benoemd voor pastoraal in het binnenland. Hij maakte daar de missionering met lange dienstreizen in primitieve omstandigheden nog wel mee, maar allerlei veranderingen begonnen reeds op gang te komen. Zo werd de stad Samarinda meer en meer het middelpunt van het missiewerk, 'hervestiging van inwoners' resulteerde in grotere kampongs, transmigratie bracht Javanen en anderen naar Borneo, het aantal regeringsschoen nam toe, de oude adat verloor terrein. In een eerste verhaal bespreekt hij het werk in Laham en Tering, twee oude centra van de missie. Hij vertelt over de dienstreizen en beschrijft een doorsnee dag in de kampong. We horen hier over school- en gemeentecatechese, de bediening van de sacramenten, het bijhouden van de schooltjes, zieken helpen met medicijnen enz. Een tweede verhaal speelt zich af in Ritan Baru, een dorp ontstaan door 'hervestiging'. De situatie was hier geheel anders, onder meer omdat de bevolking minder homogeen was en ook tot verschillende godsdiensten behoorde waaronder Pinkstergemeente en Baptisten. Hier komen onderwerpen ter sprake als huwelijksopvattingen en echtscheiding, de oprichting van een polikliniek en geborrteregeling, landbouwprojecten en transmigratie. Korter wordt een aantal varia behandeld. De aandacht gaat hier vooral uit naar de opleiding van catechisten en naar de Indonesianisatie bij priesters en zusters.

Trefwoorden: Bisdom Samarinda; Kalimantan; Catechisten; Geborrteregeling; Pastoraat; Transmigratie; Indonesianisatie.

MISSIONARISSEN VAN HET GODDELIJK WOORD (SVD)

A. Bakker

KMM 18

14 november 1910 / interview: 11 juli 1979, 270 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1936-1978.

Functie: pastoraal; beleid.

Opvallend in dit interview is het grote aantal personen en onderwerpen dat ter sprake komt; bovendien bestrijkt het de gehele regio Flores. Verwonderlijk is dit niet in een verhaal over 45 jaar arbeid in tal van functies. Pater Antoon Bakker kwam in 1936 naar Indonesië; hij was er werkzaam als pastoor, deken en vicaris-generaal, als provinciaal en regionaal overste, en tenslotte als directeur van een SMA. Personen: hij heeft informatie over Sukarno, diens internering op Flores en zijn verhouding tot de missionarissen; verder over verschillende bisschoppen (mgr. H. Leven SVD, A. Thijssen SVD, W. van Bekkum SVD, G. Manek SVD) en over vooraanstaande confraters als S. Buis SVD en C. van Ierssel SVD. Onderwerpen: allereerst is daar de pastoraal waarbij de vooroorlogse situatie het best uit de verf komt: de aanpak van verschillende missionarissen, pastorale problemen in verband met de geldende adat, bezoeken aan plaatselijke gemeenschappen en de rol van onderwijzers en catechisten enz. Vervolgens worden de oorlog en de internering uitgebreid besproken; ook wordt aandacht geschonken aan het werk van de Japanse priesters en Florinese catechisten in deze tijd. Na de oorlog verschuift het accent meer naar beleidskwesties. Uitvoerig worden hier besproken de opleiding van eigenlandse SVD-broeders en van priesters (vooral de optie seculier of regulier), de relatie bisdom – provincie met zijn eigen aanpak als provinciaal, de invloed van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). Wat minder uitgebreid bespreekt hij het beleid ten aanzien van verschillende vormen van onderwijs, diverse ontwikkelingsprojecten van de missie, het werk van broeders en zusters op Flores. Tenslotte is er nog een lang verslag over de periode dat hij rector was van een SMA in Ende (vanaf 1969).

Trefwoorden: Bisdom Ende; Bisdom Ruteng; Flores; Bekkum, W. van; Bestuursfuncties; Broederopleiding; Buis, S.; Catechisten; Ierssel, C. van; Leven, H.; Manek, G.; Ontwikkelingswerk; Pastoraat; Seculieren; Regulieren; Sukarno; Thijssen, A.H.; Eigenlandse broeders; Eigenlandse priesters; Tweede Vaticaans Concilie; Oorlog; Internering.

J.P. Bot

KMM 58

19 januari 1904 / interview: 9 juli 1979, 270 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1932-1977.

Functie: pastoraal; onderwijs.

Pater Januari Bot werkte van 1932 tot 1977 in het tegenwoordige bisdom Ende (Flores), twintig jaar in de priesteropleiding, voor het overige in de pastoraal. In het interview komt de pastoraal het eerst aan de beurt. Deze wordt geplaatst in een breed kader van beschouwingen over land en volk. Uitgebreid komen hier ter sprake: de bevolking (de oerbevolking en latere immigranten), de maatschappijstructuur (grondbezit, verschillende 'standen', taakverdeling), de oorspronkelijke godsdienst, gebruiken en rituelen bij initiatie, huwelijk, ziekte, dood enz. Veelvuldig wordt dit geïllustreerd met eigen ervaringen. Tegen deze achtergrond worden uitvoerig het bekeringswerk en de zielzorg besproken: motieven tot bekering, de rol van het onderwijs, het werk van de catechisten, liturgie en sacramenten enz. Op bijna al deze punten worden ontwikkelingen aangegeven die zich in de loop der jaren voordeden; in veel gevallen worden ook aanpassingen gesignaleerd aan de aard en cultuur van het

volk. Van 1933 tot 1955 was pater Bot verbonden aan het kleinseminarie van Todabelu. In dit gedeelte worden onder meer besproken: het studieprogramma (niveau, gebrek aan maleise leerboeken, nadruk op Indonesische geschiedenis), de normen voor aanname (goede familie, intellectuele begaafdheid), de motivatie van de seminaristen, de religieuze vorming. Wat het grootseminarie (eerst in Todabelu, later Ledalero) betreft, gaat hij vooral in op de kwestie regulier of seculier. Een opvallend kenmerk van het hele interview is de ordelijke behandeling van de onderwerpen. Van de oorlogstijd wordt geen gewag gemaakt.

Trefwoorden: Bisdom Ende; Flores; Aanpassing; Adat; Seminarie; Liturgie; Pastoraat; Seculieren; Regulieren.

N. Bot

KMM 59

13 mei 1897 / interview: 10 juli 1979, 240 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1930-1977.

Functie: pastoraal.

Voor de latere activiteiten van pater Niek Bot is het van belang te weten dat hij timmerman was geweest en gestudeerd had voor bouwkundig opzichter alvorens hij naar het seminarie ging. In 1930 vertrok hij naar Flores en kreeg een benoeming in het tegenwoordige bisdom Ruteng. Hier stond hij tot 1977 in de zielzorg. Zijn verhaal maakt wat sprongen van heden naar verleden, van het ene onderwerp naar het andere en weer terug, doch alles bij elkaar levert het heel wat informatie op. In de eerste plaats over zijn bouwactiviteiten. Hij richtte een ambachtsschool op en stimuleerde de zelfwerkzaamheid van de mensen. Onder zijn leiding verrezen in de loop der jaren 62 scholen, 33 kerken, 2 klinieken en talloze huizen. Vervolgens komt de adat van de Manggarais veelvuldig ter sprake: de gemeenschappelijke aanpak, hun gedachten over God, offers, huwelijksgebruiken. Hij vertelt ook hoe sommige van hun gebruiken gekerstend werden. Kortere informatie is er over een aantal andere zaken. Wat de catechese betreft belicht hij vooral de rol van onderwijzers en catechisten; met name tijdens de internering van de priesters hebben zij grote verdiensten gehad. Dan het onderwijs: de betekenis ervan voor het missiewerk, de sterke uitbreiding van het aantal missiescholen. Vervolgens de vorming van een lekenkader: verdiepingsdagen, retraites en cursussen, vóór de oorlog hoofdzakelijk voor catechisten en onderwijzers, later voor een breder publiek. Priesterroepingen bekijkt hij uit de invalshoek van een parochiepastoor: het stimuleren van roepingen, de kandidaten helpen bij hun keuze. Ook de kwestie seculier of regulier komt hier ter sprake en hij citeert verschillende standpunten. Een lang verhaal is er tenslotte over de oorlog en de internering.

Trefwoorden: Bisdom Ruteng; Flores; Adat; Beroepsonderwijs; Catechisten; Kadervorming; Pastoraat; Priesteropleiding; Retraites; Seculieren; Regulieren; Oorlog; Internering.

F.J.J. Cornelissen**KMM 98**

16 maart 1896 / interview: 26 juli 1979, 256 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1925-1979.*Functie:* priesteropleiding.

Opmerking vooraf: het interview van pater Cornelissen vond plaats in twee sessies; het tweede gedeelte herneemt veel van wat in het eerste reeds besproken werd. Zijn leven speelde zich voornamelijk af in het bisdom Ende, Flores. Het valt uiteen in twee periodes: vanaf 1925 tot en met de oorlog was hij verbonden aan de priesteropleiding, na de oorlog was hij werkzaam in het schoolbeheer. Als kersvers missionaris kreeg hij de opdracht met enkele jongens een kleinseminarie te beginnen (het latere Todabelu). Hij vertelt over dit begin en verdere ontwikkelingen. Ook bespreekt hij het dilemma seculier-regulier en de evolutie in de gedachten hierover, de motivatie van de candidaten, en de voor- en nadelen van een besloten opvoeding. Op verschillende plaatsen in het interview komt de Indonesianisatie ter sprake in de zin van overdracht van functies aan eigenlandse priesters. Hij vindt dat dit proces op Flores goed verloopt en dat ook de verhouding tussen Florinese en buitenlandse priesters over het algemeen goed is; hij illustreert dit met voorbeelden. Voor de Florinese SVD-ers voorziet hij een missionaire taak buiten het eiland. Over de oorlogstijd heeft hij een bijzonder verhaal. Bijna de hele oorlog kon hij doorwerken op het seminarie, ook nog lessen geven aan groot-seminaristen en in de zielzorg helpen. Hij legt uit hoe dat kon en welk aandeel de Japanse priesters daarin hadden. Na de oorlog werd hij inspecteur van het onderwijs. Hij bespreekt zijn opdracht tegen de achtergrond van het onderwijscontract-Colijn. Zijn taak was deels administratief (mutaties, salarissen), deels op beleidsniveau. Hij stimuleerde vooral de opleiding van onderwijzers. Verder geeft hij een evaluatie van verschillende bisschoppen, vooral in verband met de uitbreiding van het onderwijs. Na zijn pensionering in 1970 ging hij zich bezig houden met de geschiedenis van de missie op Flores.

Trefwoorden: Bisdom Ende; Flores; Colijn, H.; Seminarie; Schoolbeheer; Eigenlandse priesters; Indonesianisatie; Seculieren; Regulieren.

129. J.C.A. van Doormaal**KMM 129**

24 juli 1911 / interview: 26 juli 1979, 602 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1946-1972; (Timor) 1946-1948.*Functie:* pastoraal; landbouw.

Een blik op de levensloop van pater Van Doormaal doet al vermoeden dat hier een bijzonder verhaal te verwachten valt: vóór de oorlog studie tropische landbouw in Wageningen, tijdens de oorlog in het verzet en in verschillende concentratiekampen, na de oorlog enkele jaren in dienst van de Nederlandse regering als landbouwconsulent voor Flores en Timor, van 1949 tot 1963 bijna doorlopend belast met het financieel beheer van de regio Flores, vanaf 1963 coördinator voor ontwikkelingsprojecten in Flores en Timor, tussendoor werkzaam in de pastoraal als pastoor en deken, en in leidende functies als assistent van de regionale overste en consultor van het bisdom. Over zijn studie in Wageningen is er een lang verhaal (hij stond aan de wieg van Agromisa); eveneens over de oorlog waarin hij tal van bekende persoonlijkheden ontmoette. Maar de hoofdmoot van het interview gaat over financieel beheer en ontwikkelingswerk met nadruk op landbouw. Uitvoerig beschrijft hij zijn taak als landbouwconsulent: de inhoud van zijn functie, oriëntatierizen en de situatie die hij op het platteland aantrof, projecten die opgestart werden enz. Zijn taak als econoom was zeer gevarieerd. Hij vertelt over de vaste en occasionele bronnen van inkomsten, over inkoop van goederen en aankoop van gronden, over scholen,

parochies, bouwwerken en projecten (waaronder een Middelbare landbouwschool, een drukkerij, diverse coöperaties). Dan volgt een uitgebreid relaas over de periode dat hij coördinator en administrator van ontwikkelingsprojecten was. Centraal staat hier het Flores/Timorplan, een pakket van projecten ter waarde van miljoenen guldens dat in samenwerking met Misereor en Entwicklungshilfe zou worden uitgevoerd. Hij geeft een gedetailleerd verslag van de voorgeschiedenis en uitvoering van het plan en knoopt daaraan een terugblik en evaluatie vast. Wat minder uitgebreid komen in het interview onderwerpen ter sprake als: de verdeling van het oorspronkelijke vicariaat van de Kleine Sunda-eilanden, de opleiding van eigenlandse broeders, het onderwijs, profielschetsen van mensen die hij gekend heeft. In 1972 keerde hij wegens ziekte naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Ende; Flores; Bisdom Kupang; Timor; Agrarische Missie Actie; Bestuursfuncties; Eigenlandse broeders; Broederopleiding; Coöperaties; Flores/Timorplan; Misereor; Ontwikkelingswerk.

D.H. Gierlings

KMM 174

12 juli 1910 / interview: 18 december 1980, 660 minuten.

Werkgebied: China 1935-1949; Indonesië (Bali/Lombok) 1949-1980.

Functie: pastoraal; beleid.

Dit is een interview van elf uur, ongeveer gelijkelijk verdeeld over de Chinese en de Indonesische periode in het leven van pater Gierlings. Een samenvatting wordt vergemakkelijkt door het feit dat er enkele grote brokken bij zijn. Verder kan worden opgemerkt dat het interview veel beschrijvingen van ‘opvallende figuren’ bevat, waaronder mgr. Weig, kardinaal Th. Tien en pater V. Lebbe uit China, en mgr. P. Sani en mgr. A. Thijssen uit Bai de meeste aandacht krijgen. Pater Gierlings vertrok in 1936 naar het diocees Tsingtao. Hij beschrijft pastoraal werk op het platteland en in de steden. Zeer uitvoerig wordt daarbij het catechumenaat besproken, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen ‘landcatechumenaat’ en ‘residentiecatechumenaat’. Ook de rol van catechisten wordt hierbij belicht. Devoties, zegeningen en sacramentalia bleken gemakkelijk aan te slaan bij het volk. Verder wordt uitgebreid gesproken over het eigene van de Chinese taal en cultuur. Een tweede hoofdonderwerp vormen politieke gebeurtenissen en de daaruit voortvloeiende moeilijkheden. Achtereenvolgens zijn dit de opmars van de Japanners, de tweede wereldoorlog en het communisme. Met veel details beschrijft hij wat het volk, de missie en hij zelf in die tijd doormaakten. In 1949 vertrok hij uit China en besloot naar Indonesië te gaan. Hier was Lombok zijn voornaamste arbeidsveld, en dit vormt dan ook de kern van het tweede deel. Maar omdat hij bij aankomst enige tijd op Flores verbleef en later overste werd van de regio Bali-Lombok, zijn er ook enkele gegevens over die gebieden; zo onder meer betreffende de priesteropleiding in Bali. Wat zijn werk op Lombok aangaat is er een lang verhaal over de oprichting en uitbouw van een ziekenhuis in samenwerking met de Chinese gemeenschap. Pater Gierlings zelf kenschetste deze periode als een veel bezig zijn met materiële beslommingen. Later kon hij weer meer de pastoraal in; dit hoofdstuk levert details op over catechumenaat, scholen en de diaspora-situatie op een eiland waar de Islam sterk vertegenwoordigd is.

Trefwoorden: Bisdom Tsingtao; China; Bisdom Denpasar; Bali; Bestuursfuncties; Catechisten; Catechumenaat; Gezondheidszorg; Islam/christendom; Lebbe, V.; Pastoraat; Priesteropleiding; Sani, P.; Thijssen, A.H.; Tien, Th.; Weig, Georg.

P.J. van der Heijden

KMM 220

27 april 1900 / interview: 27 juli 1979, 270 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1931-1947; Zaïre 1951-1962.

Functie: pastoraal; bisschop; beleid.

Mgr. van der Heijden heeft boeiende informatie over Flores, Bali, Lombok en Zaïre. Zowel in Indonesië als in Zaïre was hij werkzaam in de pastoraal en in leidende functies. Bovendien was hij vier jaar generaal assistent in Rome. Hij vertrok naar Flores in 1931, werd al spoedig belast met dienstreizen naar Bali en Lombok, kreeg vervolgens een vaste standplaats in Lombok en werd in 1940 teruggeroepen naar Flores wegens personeelsgebrek. Bali: dit verhaal is niet lang doch beschrijft wel hoe de missie daar begonnen is. Verderop in het interview komt hij nog wat uitvoeriger op Bali terug, waar hij een vergelijking maakt met Zaïre. Lombok: evenals Bali werd ook Lombok toegankelijk voor de missie door toedoen van een gouvernementsambtenaar. Onder de autochtone bevolking hadden zijn inspanningen nauwelijks resultaat. Hij maakte er wel vrienden maar geen bekeerlingen. Zij waren islamiet, hoewel er ook nogal wat godsdienstig syncretisme was. Meer succes had hij bij de Chinezen. Zij hadden geen bezwaar als hun kinderen naar zijn schooltjes gingen en gedoopt werden. Flores: dit verhaal valt uiteen in twee periodes: de beginjaren (met informatie over de missiemethode SVD vergeleken met die van SJ, over het catechumenaat, het schoolsysteem en de eerste aanzetten tot de opleiding van eigenlandse priesters en zusters), en de oorlogsjaren. Mgr. H. Leven SVD, pater F. Corneissen SVD en hij zelf als vicarius deegatus (assistent van de bisschop) werden dankzij de Japanse commandant Sato niet geïnterneerd. Uitvoerig vertelt hij over deze moeilijke periode: het werk van Duitse en Florinese priesters, van een Japanse bisschop en drie priesters die Sato uit Japan liet komen, de inzet van onderwijzers en catechisten, het grootseminarie dat kon blijven functioneren, het leed onder de burgerbevolking, bombardementen enz. In 1947 werd hij generaal-assistent in Rome. De informatie over deze periode is nogal beknopt. In 1951 ging hij naar het bisdom Kikwit in Zaïre. Een deel daarvan werd later een afzonderlijke prefectuur (Kenge) en de leiding daarvan werd aan hem toevertrouwd. Hij gaat uitvoerig in op de missiemethode van SVD, op het verschil in houding tussen het Belgische en Nederlandse gouvernement ten aanzien van de missie, op het voorspel van de onafhankelijkheid, op de pastoraal (vooral catechumenaat en huwelijk), op de eigenlandse priesters en hun opleiding en op zijn eigen taak als apostolisch prefect. In 1962 keerde hij wegens ziekte naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Ende; Flores; Bisdom Denpasar; Bali; Bestuursfuncties; Bestuursfuncties; Zaïre; Catechisten; Catechumenaat; Cornelissen, F.J.J.; Eigenlandse priesters; Seminarie; Isam; Christendom; Leven, H.; Pastoraat; Regering; Sato.

N. Kuiper

KMM 314

2 januari 1907 / interview: 11 juli 1979, 270 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1934-1960; (Java) 1960-1967.

Functie: pastoraal.

In het interview van pater Nicolaas Kuiper maken we kennis met het leven van een missionaris in het binnenland van Flores. Hij kwam in 1934 in Indonesië aan. Na een kort verblijf op het seminarie om de taal te leren werd hij geplaatst in Riung, een éénmansgebied met een eigen taal. Daar heeft hij gewerkt tot 1953, daarna nog enkele jaren in Ndona en Jakarta. Riung: het was een primitief leven, zoals duidelijk blijkt uit pater Kuipers verhaal over de wijze waarop hij leefde, over het voedsel, de behuizing, het rondreizen per paard enz. Hij informeert tevens over de sociale structuren in die streek, over gebruiken bij het volwassen worden, huwelijk, dood enz. Zijn werk bestond vooral uit rondtrekken, catechismus geven, sacramenten toedienen, kerken en scholen bouwen. Hij gaf prioriteit aan het bekeren van jongelui en daarin speelden de scholen een belangrijke rol. Ook het gouvernementsbeleid inzake onderwijs komt

hierbij ter sprake. Ndona: hier woonde hij na zijn benoeming tot 'secretaris' van het vicariaat Ende, een functie vergelijkbaar met die van een vicaris-generaal. Hij werd speciaal belast met het toezicht op de bouwactiviteiten in het vicariaat. Een aantal financiële aspecten van dit beheer wordt toegelicht. Ook vindt men hier een korte uitweiding over mgr. A. Thijssen SVD. Jakarta: vanaf 1960 had pater Kuiper een pastorale taak in de hoofdstad, vooral godsdienstlessen en contactavonden. Het was een groot verschil met Flores. Tussendoor bespreekt pater Kuiper ook zijn ervaringen tijdens de internering. In 1967 keerde hij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Ende; Flores; Aartsbisdom Jakarta; Java; Adat; Bestuursfuncties; Pastoraat; Thijssen, A.H.; Oorlog; Internering.

348. J.J. Loeters

KMM 348

31 juli 1913 / interview: 14 augustus 1980, 90 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1946-1980.

Functie: pastoraal; landbouw.

Na zijn wijding studeerde pater Loeters aan een landbouwschool in Nederland. In 1945 vertrok hij naar Indonesië als aalmoezenier; hij gaat kort op deze episode in. In 1946 kon hij naar Flores, waar hij achtereenvolgens werkte in de bisdommen Ruteng en Ende. Zijn opdracht omvatte pastoraal en landbouw. Betreffende de pastoraal krijgen we wat algemene informatie over het dagelijks zielzorgwerk. In het begin was daar erg veel dopen bij vanwege de achterstand door de oorlog. Verder bespreekt hij de samenwerking tussen zijn eerste bisschop en de geestelijkheid die soms stroef verliep. Hij ziet goede perspectieven voor de kerk in Flores. Meer gedetailleerd bespreekt hij zijn activiteiten in de agrarische sector. Enerzijds werkte hij zelf aan verschillende landbouwprojecten. Anderzijds deed hij aan opleiding met de oprichting van landbouwscholen, waarbij de nadruk werd gelegd op praktische vorming. Een aantal lagere landbouwschoenen is langzaam verlopen omdat de animo om boer te worden verminderde. Ook een poging om broeders-SVD boer te laten worden werd geen succes. Toen men meer de studierichting insloeg kwamen er meer kandidaten. Veel succes boekte hij met het terrasseren van landbouwgronden en sawah-vorming. Dit initiatief werd door de regering op grotere schaal overgenomen. Onderlinge coöperaties en een boerenbond kwamen moeilijk van de grond.

Trefwoorden: Bisdom Ruteng; Bisdom Ende; Flores; Aalmoezeniers; Beroeps-
onderwijs; Coöperaties; Hoger onderwijs; Pastoraat.

H.P.L. Lommen

KMM 349

28 mei 1913 / interview: 3 augustus 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1946-1973.

Functie: onderwijs.

Onderwijs op Flores is duidelijk het hoofdonderwerp van dit interview. Pater Lommen werd in 1946 voor Flores benoemd omdat men iemand zocht die in aanmerking kwam voor inspecteur van het onderwijs. Hij behaalde in Nederland een hoofdakte onderwijs en vertrok toen als aalmoezenier naar Indonesië. Hij werd praktisch onmiddellijk gedemobiliseerd en reisde door naar Flores. In het tegenwoordige bisdom Ende gaf hij les aan een schakelschool en werd vervolgens directeur van een normaalschool in het bisdom Ruteng. Na in Amerika het diploma Master of Arts in Education behaald te hebben werd hij in 1957 inspecteur van het onderwijs en hoofd van een scholenstichting in laatstgenoemd bisdom. Zijn verhaal over de schakelschool is kort. Uitgebreider is zijn beschrijving van het onderwijsstelsel in Indonesië, de verhouding missie – regering, de administratie en het beheer van het explosief groeiende aantal scholen, zijn taak als inspecteur enz. De meeste aandacht krijgt het catechese-

onderwijs. Hij vertelt over een catechismus die hij zelf uit het Frans vertaalde en aanpaste en zet naar aanleiding daarvan zijn ideeën hierover uiteen. Vervolgens bespreekt hij latere ontwikkelingen onder invloed van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) en van het Catechetisch Centrum in Yogyakarta. Verderop in het interview krijgt dit een vervolg als hij de catechistenopleiding bespreekt, waaraan hij enige tijd les gaf. Naast het hoofdonderwerp onderwijs is er nog een hoofdstuk over de eigenlandse priesters en bisschoppen. Hij noemt aantallen, gaat in op het dilemma seculier of regulier, op enkele aspecten van de priesteropleiding en op het functioneren van de bisschoppen. Hij is van mening dat, als het moest, de kerk op Flores zelfstandig verder zou kunnen gaan, zij het met enkele beperkingen.

Trefwoorden: Bisdom Ruteng; Bisdom Ende; Flores; Aalmoezeniers; Catechisten; Godsdienstonderwijs; Priesteropleiding; Regering; Schoolbeheer; Seculieren; Regulieren; Tweede Vaticaans Concilie; Eigenlandse priesters; Eigenlandse bisschoppen.

S. Schaper

KMM 469

28 december 1904 / interview: 4 maart 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1933-1947; (Timor) 1949-1975.

Functie: onderwijs; pastoraal.

Pater Simon Schaper vertrok in 1932 naar Indonesië. Hij werkte eerst op Flores (tegenwoordige bisdommen Larantuka en Ende) en vanaf 1949 op Timor (bisdom Atambua). Zijn hoofdtaak was pastoraal, wat ook tot uitdrukking komt in het interview. Uitvoerig vertelt hij over de eerste jaren, over dienstreizen, dopen, biechten, preken enz. Van meet af aan probeerde hij de taal en gebruiken van de bevolking goed te leren kennen. Hij benaderde hun opvattingen (bijv. over huwelijk en dodenverering) met respect. In de liturgie ging hij uit van de Romeinse liturgie, doch plaatselijk werd de vormgeving aan de levensgewoonten aangepast. Hij weidt even uit over de invloed die uitging van mgr. J. Pessers SVD en mgr. F. van de Tillaart SVD. Ook de financiële situatie van de parochies komt ter sprake. Een tweede onderwerp dat veel aandacht krijgt is het communisme. Hij geeft voorbeelden hoe zij probeerden te infiltreren, onder meer via de voorouderverering. Hij onderscheidt de 'ondergrondse communistische tijd' en de 'communistiche tijd'. Kortere informatie is aanwezig over de eigenlandse clerus; hij noemt enkele getallen, zegt iets over de opleiding, prijst de goede integratie tussen landeigen en buitenlandse priesters en memoreert de eerbied bij de bevolking voor het celibaat. Ook enkele ontwikkelingen bij zusters komen hier ter sprake. Aan zijn internering tenslotte (drie en een half jaar 'vacantie' bij de Jappen) besteedt hij slechts enkele minuten.

Trefwoorden: Bisdom Larantuka; Bisdom Ende; Flores; Bisdom Atambua; Timor; Aanpassing; Pastoraat; Pessers, J; Tillaart, F. van de; Eigenlandse clerus; Celibaat; Oorlog; Internering.

A.H. Thijssen

KMM 533

26 mei 1906 / interview: 2 juli 1980, 480 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1934-1973; (Bali/Lombok) 1973-1980.

Functie: pastoraal; bisschop; onderwijs; priesteropleiding; beleid.

Van mgr. Thijssen zijn er in feite twee interviews (samen ongeveer acht uur) die elkaar gedeeltelijk overlappen. Hij kwam in Flores aan in 1934. Vóór de oorlog werkte hij enige tijd in de pastoraal, doch al spoedig kreeg hij een taak in de priesteropleiding. Na de oorlog bekleedde hij leidende functies: provinciaal overste van Flores, apostolisch vicaris van Ende, bisschop van Larantuka en tenslotte apostolisch administrator van Denpasar (Bali-Lombok). Om het interview te karakteriseren kan een tweetal

algemene opmerkingen nuttig zijn. Ten eerste is het verhaal doorspekt met namen van mensen die zich verdienstelijk hebben gemaakt. Daaronder zijn veel paters (bijvoorbeeld S. Buis SVD en J. Kersten SVD) en broeders, doch ook Sukarno wordt als een vriend van de missie beschreven. Ten tweede moet volgens hem missiewerk zich richten op de gehele mens; misschien is dat de reden dat zo'n breed spectrum van onderwerpen aan bod komt. Het volgende overzicht van de grote lijnen kan daaraan nauwelijks recht doen. Het interview bevat veel gegevens over de geschiedenis van land, volk en kerk in Flores en Bali. Het uitvoerigst wordt daarbij de oorspronkelijke godsdienst belicht: op Flores het animisme, op Bali een vorm van hindoeïsme. Vooral op Bali waren godsdienst en gemeenschapsleven zo sterk vervlochten dat overgang naar het christendom erg moeilijk was. Diverse vormen van aanpassing aan de eigen cultuur worden toegelicht. Ontwikkelingswerk werd, vooral op Flores, reeds lang vóór de oorlog sterk benadrukt. De missie werkte niet alleen in gezondheidszorg en onderwijs doch had ook ethnologen, linguïsten en landbouwingenieurs, werkte aan de infrastructuur van het eiland enz. Veel hulp kreeg men uit Duitsland, onder andere van Misereor. Ook priesteropleiding begon op Flores al vóór de oorlog. We horen hier onder meer over criteria voor toelating, over ontwikkelingen in de opleiding en over het probleem seculier-regulier. De opleiding en de taak van catechisten komt op meerdere plaatsen uitvoerig ter sprake. Over zijn ervaringen op het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) is er een lang verhaal, waarin vooral het decreet over de missie zijn belangstelling heeft. Politieke ontwikkelingen komen eerder broksgewijs aan bod, maar beslaan toch een noemenswaard deel van het interview. Zo de situatie vóór de oorlog, de opkomst van het communisme, de mislukte coup van 1965 en de groeiende invloed van de Islam. Over zijn eigen internering spreekt hij relatief kort. Wel is er een spannend verhaal over zijn terugkeer uit Australië naar Flores op een nauwelijks zeewaardige boot met een onbevoegde bemanning.

Trefwoorden: Bisdom Larantuka; Bisdom Ende; Flores; Bisdom Den Passar; Bali; Flores; Animisme; Bestuursfuncties; Bestuursfuncties; Buis, S.; Catechisten; Hindoeïsme; Islam; Kersten, J.; Misereor; Ontwikkelingswerk; Pastoraat; Priesteropleiding; Seculieren; Regulieren; Sukarno; Tweede Vaticaans Concilie; Oorlog; Internering.

MISSIONARISSEN VAN HET H. HART (MSC)

101. P.J.F. Cranen

22 oktober 1899 / interview: 27 april 1979, 360 minuten.

Werkgebied: Filippijnen 1925-1928; Indonesië (Sulawesi) 1930-1974.

Functie: pastoraal.

Betreffende het interview van pater Cranen lijkt het nuttig enkele opmerkingen vooraf te plaatsen. Ten eerste dat hij regelmatig op een later tijdstip nog iets toevoegt aan een eerder besproken onderwerp. Vervolgens dat er veel personen in genoemd en vaak kort beschreven worden, die in zijn leven of werk een rol hebben gespeeld. Tenslotte dat zijn hoofdonderwerp pastoraal is, doch dat zijn aandacht ook uitgaat naar tal van andere zaken. Van 1925 tot 1928 werkte pater Cranen in het bisdom Surigao in de Filippijnen, van 1930 tot 1974 in het bisdom Manado in Indonesië. Over Surigao is er wat algemene informatie: de verschillende talen, de Amerikaans-geïnspireerde scholen, de moeilijkheden van het bijzonder onderwijs enz. Hoofdthema is echter het zielzorgwerk: de maandenlange dienstreizen te voet; moeilijkheden met de taal; problemen met de Aglipaya-secte; het volksgeloof met zijn voorliefde voor beelden, processies, patroonheiligen enz. Langer is zijn verhaal over het bisdom Manado. Hij werkte er in de hoofdstad, in het binnenland en op de eilanden. Hij was actief betrokken bij het bouwen van kerken. Vooral vóór de oorlog was er het probleem wáár door katholieken gemissionieerd mocht worden. Het bracht hem enkele malen in conflict met de zending en het gouvernement. Kortere spreekt hij over de bevolking, het katholieke onderwijs en verschillende ziekenhuizen. Over de internering is er een uitgebreid verhaal. In de na-oorlogse periode gaat zijn aandacht vooral uit naar de opleiding van catechisten en naar een aantal projecten (klapper- en kruidnageltuinen). Tussendoor vertelt hij over diverse pastorale ervaringen: dopen, huwelijken enz. Zijns inziens is de kerk na de oorlog te rijk geworden. In 1974 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Surigao; Filippijnen; Bisdom Manado; Sulawesi; Catechisten; Ontwikkelingswerk; Pastoraat; Protestanten; Regering; Oorlog; Internering.

H. Keet

KMM 855

18 april 1915 / interview: 14 september 1984, 240 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sulawesi) 1946-1984.

Functie: onderwijs; pastoraal; priesteropleiding.

Pater Harrie Keet werkte in Indonesië vanaf 1946. In Nederland had hij veel ervaring opgedaan in jeugdzorg, en ook zijn benoeming voor het bisdom Manado was in eerste instantie bedoeld voor jeugdpastoraat. In feite was zijn werkterrein wel wat breder dan dat: de eerste tien jaar in de pastoraal, daarna bijna dertig jaar in de opleiding (achtereenvolgens kweekschool, seminarie, catechetisch centrum). Dit levert in het interview vier chronologisch gerangschikte verhalen op, met tussendoor een aantal brokken informatie van meer algemene aard. De eerste episode speelt zich af in Tomohon waar hij parochiepastoor werd. Hij beschrijft de parochie en de mensen die er woonden en vertelt over zijn werk (bediening van de sacramenten, huisbezoek, godsdienstlessen op school). Daarnaast probeerde hij toch zoveel mogelijk aan jeugdwerk te doen (leiderscursussen, toneelstukken, jeugdblad, verkenners). In 1956 werd hij rector van de katholieke kweekschool in Tomohon. Hij verhaalt over de roemruchte geschiedenis van deze opleiding, de honderden afgestudeerde onderwijzers en hun invloed in de Minahasa. Verder informeert hij over de studie tijdens zijn

rectorschap en vooral over de oorlogstoestand in de Permesta-tijd. In 1960 werd de school gesloten. Hij werd leraar (later rector) aan het kleinseminarie van Kakaskasen. In achttien jaar heeft hij daar veel veranderingen meegemaakt; daarover horen we alsmede over de motivatie van de studenten, het niveau van de studie enz. In 1979 werd hij benoemd tot directeur van het catechetisch centrum in Lotta. Er wordt hier veel informatie verstrekt over het begin van dit instituut, over de nieuwbouw en de financiering daarvan, over de cursussen die gegeven werden (zowel op het centrum als in de kampongs), en over resultaten. Tenslotte geeft het interview wat algemene informatie over de Permesta en de coup van 1965, over het beleid in het bisdom (mgr. N. Verhoeven MSC en mgr. Th. Moors MSC) en in de congregatie, over de Islam in de Minahasa (vooral de laatste jaren).

Trefwoorden: Bisdom Manado; Sulawesi; Beroepsonderwijs; Godsdienstonderwijs; Islam; Jeugdzorg; Seminarie; Moors, Th.; Pastoraat; Permestabeweging; Verhoeven, Nico.

J.C.M. van der Made

KMM 856

17 juli 1937 / interview: 19 september 1984, 210 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Maluku) 1965-1979.

Functie: pastoraal.

Pater Van de Made maakte vanaf 1965 kennis met de pastoraal op zeer uiteengelegen plaatsen in het bisdom Amboina. Verder was hij werkzaam in de priesteropleiding en in het studentenpastoraat. Pastoraal: dit interview geeft een duidelijke indruk van de grote verschillen tussen de eilanden in het Noorden, Zuiden en midden van het bisdom. Dit wordt geïllustreerd met een aantal voorbeelden. Zo vormden op Ternate de christenen een kleine minderheid, als pastoor was men vooral binnenkerkelijk bezig, voor de Islam was men geen bedreiging zodat contacten redelijk gemakkelijk waren. Op de Kei-eilanden was er een 'echt massaal katholieke aanwezigheid'; wat de regering aan ontwikkeling en onderwijs liet liggen werd door de missie aangepakt. Ambon tenslotte was traditioneel protestant, maar vooral de stad kent de laatste jaren een grote toeloop van immigranten van diverse herkomst; dit bracht een expansie van de parochies mee, groepsvorming in ethnisch verband enz. Pater Van de Made beschrijft zijn zielzorgwerk in deze gebieden. Op enkele zaken gaat hij nader in zoals op de figuur van mevr. Van Diejen-Roemen, het pionierswerk van pater A. Van Lith MSC op de Aru-eilanden, en de politieke gevangenen op Buru. Korter bespreekt hij zijn werk op het kleinseminarie van Tual-Langgur: de herkomst van de seminaristen, hun opleiding, de resultaten en vooral de 'overdrachtsgedachte', dit is de prioriteit die gegeven wordt aan de Indonesianisatie. Enkele jaren vóór het interview plaats vond werd hij benoemd tot studentenpastor. Hij bespreekt de universiteitsproblematiek, zijn eigen activiteiten met studenten, de oprichting van een studentenvereniging (PMKRI) en van een centrum voor studenten, de invloed van de Islam enz. Tenslotte is er een korte uitweiding over de RMS (Republik Maluku Selatan).

Trefwoorden: bisdom Amboina; Maluku; Diejen-Roemen, J.M. van; Hoger onderwijs; Islam/christendom; Seminarie; Lith, A. van; Pastoraat; Perhimpunan Mahasiswa Katolik Republik Indonesia; Republik Maluku Selatan; Studentenpastoraat; Indonesianisatie.

K. Meuwese

KMM 364

23 november 1906 / interview: 21 februari 1978, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1934-1958.

Functie: pastoraal.

Het missionarisleven van pater Kees Meuwese (1934-1958) speelde zich hoofdzakelijk

af in het Mappi-gebied, gelegen in het tegenwoordige bisdom Merauke (Irian Jaya). Zijn eerste opdracht in dit pas geopende gebied was om zoveel mogelijk dorpen te bezoeken en na te gaan welke plaatsen in aanmerking zouden kunnen komen voor een schooltje en voor het missiewerk. Hij vertelt over deze verkenningstochten en hoe hij contacten probeerde te leggen met de bevolking. Uitvoerig beschrijft hij ook de volgende fasen. Allereerst het oprichten van een 'beschavingsschooltje' met behulp van onderwijzers-lekenmissionarissen uit de Kei-eilanden. In de loop van het interview komen meerdere facetten naar voren van de werkzaamheden van deze helpers. Tijdens de oorlog werden Papua's opgeleid tot hulponderwijzers. Omdat er zoveel verschillende talen waren stelde pater P. Drabbe MSC boekjes samen in het pasarmaleis. Dan kwam het eigenlijke bekeringswerk. Zijn ervaringen op dit gebied vormen het hoofdbestanddeel van het interview. Hij noemt de voornaamste problemen en welke oplossingen hij daarvoor zocht. Het geloof in geesten was een bron van veel angsten waarvan hij de mensen trachtte te bevrijden. Koppensnellen nam een centrale plaats in in hun leven; hij zocht (en vond) een vervangend 'koppenfeest'. In dezelfde geest bespreekt hij de mannen- en vrouwenhuizen, een bepaald soort zeer streng vasten, veelwijverij; ook zijn aanpak van de gezondheidszorg en pogingen om de eigen kunst te integreren in de liturgie kan men tot de problemen rekenen waarvoor hij een oplossing zocht. Achter de veranderingen die hij aanbracht hoort men zijn wikken en wegen wat voor de mensen het beste en wat haalbaar is. Voor hem zelf betekende dit leven veel eenzaamheid vooral in de eerste vijftien jaar; het was ook een hele opgave om zijn geestelijk leven wat op peil te houden. Korter bespreekt hij latere ontwikkelingen: de komst van broeders en zusters, ontwikkelingsprojecten, de toenemende participatie van de Papua's zelf. Zijn motivatie kan wellicht als volgt worden samengevat: de Blijde Boodschap brengen en dus de mensen in alles helpen, naar ziel en lichaam.

Trefwoorden: Bisdom Merauke; Irian Jaya; Aanpassing; Drabbe, P.; Geestencultus; Koppensnellen; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Pastoraat; Polygamie; Vrouwen.

H. van Oers

KMM 398

28 mei 1903 / interview: 4 april 1979, 210 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1937-1966; (Maluku) 1966-1972.

Functie: pastoraal; beleid.

Pater Henricus van Oers werd in 1937 benoemd voor Indonesië. Daarvóór was hij enige tijd leraar Duits en Latijn geweest op het kleinseminarie. Zijn arbeidsveld waren de tegenwoordige bisdommen Purwokerto en Amboina; hij werkte daar in de zielzorg, als missie-overste en in de priesteropleiding. Pastoraal: vóór de oorlog was hij werkzaam in Cilacap en Tegal. Zijn benoeming was voor Europeanen en Chinezen (daarnaast bestond een aparte benoeming tot Javanen-pastoor). Hij vertelt beknopt over de opbouw van de parochie, over contacten met de mensen via onderwijs en huisbezoek. Geheel anders was zijn pastorale taak in de Molukken vanaf 1966. Hier was ales Indonesisch en een aanzienlijk deel van de bevolking was protestant. De aanwas van katholieken verliep vooral langs de schoen en bij de bekeerlingen waren veel Chinezen. Ook dit verhaal is tamelijk kort. Missie-overste: in 1940 werd hij overste van de MSC-paters op Java. Hij beschrijft dit als "een soort bufferfunctie tussen paters en bisschop" en "een belangenbehartiger van congregatie en paters". Concreet beschrijft hij zijn, niet altijd gemakkelijke, relaties met het bisdom. Priesteropleiding: in de jaren zestig werd pater Van Oers aangesteld als leraar Latijn voor Ambonese priesterstudenten op Java. Hij slaagde erin dit werk uit te breiden tot een school voor late roepingen. Hij informeert nader over deze school en de latere sluiting ervan. In dit verband bespreekt hij ook de verschillende inzichten binnen zijn congregatie

betreffende de aanname van eigenlandse priesterandidaten. Het celibaat komt ook ter sprake in het interview; persoonlijk voelt hij wel voor de afschaffing van de verplichting daartoe en illustreert dit met voorbeelden. In 1972 keerde hij terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Purwokerto; Java; Bisdom Amboina; Maluku; Bestuursfuncties; Celibaat; Seminarie; Pastoraat; Eigenlandse priesters.

J. Rosmüller

KMM 449

19 juli 1907 / interview: 16 juni 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sulawesi) 1933-1968.

Functie: pastoraal; beleid; priesteropleiding.

Het interview van pater Johannes Rosmüller heeft drie hoofdonderwerpen: zijn ervaringen in de pastoraal, als regionaal overste en een aantal politieke ontwikkelingen. Pastoraal werkzaam was hij vóór de oorlog in het binnenland, vanaf 1957 in de stad Manado. Betreffende de eerste periode geeft hij een indruk van het dagelijks zielzorgwerk en zijn problemen; in het bijzonder gaat hij in op de moeilijke verhouding tot de protestantse zending en de praktijk van artikel 177. Ook de rol van de volksschooltjes wordt hier bekeken. Manado in 1957 verschilde hemelsbreed zowel van de stad die hij bij zijn aankomst in 1933 had aangetroffen als van zijn vroegere standplaats in het binnenland. Hij vertelt over dit 'asfaltpastoraat', ontwikkelingen in de liturgie, lekenparticipatie, katholieke verenigingen, groeiende contacten met de protestanten en een eerste aanzet tot samenwerking met de Islam. Als regionaal overste kreeg hij te maken met de verhouding bisdom-congregatie. Uitgebreid ook vertelt hij over de benoeming en werkwijze van mgr. N. Verhoeven MSC en mgr. Th. Moors MSC. Ook is er informatie over mgr. T. Lumanauw die voor een aantal paters kandidaat was en later bisschop in Makassar werd. Politieke ontwikkelingen: de oorlog en de internering worden relatief kort besproken. Meer is er over de Permesta en opstandige bewegingen tegen de centrale regering. Hij zelf was in die tijd aalmoezenier in het regeringsleger. In dit verband bespreekt hij ook de rol van de christenen, de dreiging van een Islamstaat en de gevoelens van het volk ten opzichte van de Javanen. Ruime aandacht schenkt hij ook aan de opkomst van het communisme.

Trefwoorden: Bisdom Manado; Sulawesi; Aalmoezeniers; Artikel 177 Indische Staatsregeling; Bestuursfuncties; Bisdom/congregatie; Islam; Christendom; Leken; Liturgie; Lumanauw, T.; Moors, Th.; Pastoraat; Permestabeweging; Protestanten; Verenigingen; Verhoeven, Nico; Oorlog; Internering.

W.A. Schoemaker

KMM 478

11 januari 1909 / interview: 15 juni 1978, 211 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1934-1974.

Functie: pastoraal; bisschop; beleid.

In het missionarisleven van mgr. W.A. Schoemaker kan men duidelijk twee periodes onderscheiden: de eerste begon met zijn aankomst in Indonesië in 1934, de tweede in 1949 toen hem de leiding van het tegenwoordige bisdom Purwokerto werd toevertrouwd. Betreffende de eerste periode vertelt hij over zijn indrukken bij aankomst op Java: een goed geordend land, patriarchaal koloniale toestanden, de werking van artikel 177, de MSC als 'prêtres de campagne' enz. Uitvoerig situeert hij het christendom tegen de achtergrond van de grote culturele en godsdienstige stromingen: het oude animisme, het hindoeïsme, de islam. Vervolgens spreekt hij over zijn eigen werk als pastoor in Gombong en Tegal. De nadruk valt daarbij op catechese en katholieke actie. Voor de catechese ontwierp hij een eigen cursus (later in het kamp

nader uitgewerkt), die aansluiting zocht bij de Javaanse denkwereld. De katholieke actie bewoog zich op sociaal en charitatief gebied en werd later georganiseerd in de Majakkat (Majelis Aksi Katolik). Het werk werd onderbroken door de oorlog en de internering. Zijn kampverhaal verschilt echter aanmerkelijk van de meeste anderen: het gaat slechts kort in op de ontberingen, doch uitvoerig op de contacten die hij daar legde, op de studies die hij maakte en de verhandelingen die hij op papier zette. Een lijst daarvan vindt men op het einde van het interview. Eén onderwerp, het fraternisme, heeft hij later uitgediept en bespreekt hij uitvoerig in het interview. In de tweede periode bewegen de onderwerpen zich voornamelijk op diocesaan en landelijk niveau. Allereerst is daar een korte uiteenzetting over de onafhankelijkheid en hoe de kerk zich aan die nieuwe situatie heeft aangepast. Verder een uitgebreid verhaal over de bisschoppenconferentie (MAWI, Majelis Agung Waligereja Indonesia), waarvan hij negen jaar secretaris was. Een bijzondere plaats wordt hierbij ingeruimd voor de kwestie van één of meer katholieke universiteiten. Als voorzitter van de universiteitscommissie in de MAWI was hij daar nauw bij betrokken. Eveneens uitgebreid aandacht krijgt het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) en de gevolgen daarvan in Indonesië. Verder wordt meermaals gesproken over de inheemse geestelijkheid, onder andere waarom de meesten regulier werden, het celibaat enz. Tenslotte besteedt hij aandacht aan een ander probleem: de verhouding tussen een bisschop uit een bepaalde congregatie en de congregatie waaraan zijn gebied aanvankelijk werd toevertrouwd. In 1974 keerde mgr. Schoemaker naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Purwokerto; Java; Aanpassing; Animisme; Artikel 177 Indische Staatsregeling; Bestuursfuncties; Bisdom/congregatie; Celibaat; Godsdienstonderwijs; Hindoeïsme; Hoger onderwijs; Oorlog; Internering; Katholiek Actie; Majelis Agung Waligereja Indonesia (MAWI); Majelis Aksi Katolik, Purwokerto; Pastoraat; Secuieren; Regulieren; Sociaal werk; Tweede Vaticaans Concilie.

A.P.C. Sol

KMM 838

19 oktober 1915 / interview: 1 augustus 1984, 300 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Maluku) 1946-1984.

Functie: pastoraal; onderwijs; beleid.

Mgr. Sol vertrok in 1946 naar het tegenwoordige bisdom Amboina. Hij was werkzaam in de pastoraal en in het schoolbeheer, als regionaal overste van de MSC in Indonesië en als bisschop van Amboina. Elk van deze functies roept een aantal onderwerpen op. Zijn pastorale ervaringen spelen zich vooral af op de Kei-eilanden. Hij bespreekt het dagelijkse zielzorgwerk, de verhouding tot de Islam (blijft moeilijk) en de andere christelijke kerken (van tegenwerking tot samenwerking), de godsdienstige en culturele achtergronden van de plaatselijke bevolking enz. Bij wijze van voorbeeld wordt de huwelijksproblematiek breed uitgewerkt: diverse adatbepalingen, besprekingen daarover op diocesaan en interdiocesaan niveau alsook voorstellen op Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965), de benadering van de protestanten enz. Vanuit zijn functie als schoolbeheerder bekijkt hij de geschiedenis en de rol van het katholiek onderwijs, financiële aspecten, concrete vormen van onderwijs en opleiding enz. Als regionaal overste kreeg hij te maken met de verschillende gebieden waar zijn confraters werkzaam waren. Hij becommentarieert de missionaire invalshoek van de MSC, de verhouding tot de Nederlandse provincie en tot verschillende bisschoppen, de aanwas van eigenlandse leden enz. Vanuit het bisschopsambt tenslotte richt hij zijn aandacht op een aantal ontwikkelingen binnen zijn diocees. Zo onder meer de invloed van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965), de oprichting van een diocesane pastorale raad, de ontwikkeling van kerkeraden en wijkgemeenschappen, de

priesteropleiding, de vervoersproblemen in zijn uitgestrekte bisdom. Korter memoreert hij de eigenlandse zustercongregatie van Maria Mediatrix en het werk van mevr. Van Diejen-Roemen.

Trefwoorden: Bisdom Amboina; Maluku; Adat; Bestuursfuncties; Bisdom/congregatie; Diejen-Roemen, J.M. van; Islam; Christendom; Pastoraat; Priesteropleiding; Protestanten; Schoolbeheer; Tweede Vaticaans Concilie; Eigenlandse zustercongregatie; Zusters Maria Mediatrix.

W. Thieman

KMM 530

23 maart 1904 / interview: 21 februari 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1931-1975.

Functie: pastoraal.

Pater Thieman werkte van 1931 tot 1975 vooral in het binnenland van het tegenwoordige bisdom Merauke. Het grootste deel van het interview gaat over Frederik-Hendrik-eiland waar hij tot 1948 'pionierde'. Zijn opdracht was nieuwedorpen te 'openen'. Minutieus beschrijft hij hoe en onder welke ongelooflijk primitieve omstandigheden hij die opdracht uitvoerde. Enkele voorbeelden mogen dit illustreren: bijna elk dorp had een eigen taal, zodat nieuwe contacten vaak met gebaren en geschenken gelegd moesten worden; een aantal dorpen dreef letterlijk op het moeras (drijfgras met stokken verankerd en bestreken met modder); hij was er de enige blanke en ontmoette soms éénmaal per jaar een confrater; de trektochten van dorp tot dorp waren zwaar en niet zonder risico. Hij vertelt ook over de bevolking van dit gebied: hun leefgewoonten, het gezinsverband, huwelijk, landbouw en vooral hun geloof in geesten en tovenarij. Als een dorp eenmaal geopend was kon het eigenlijke missiewerk beginnen. Ook hierover zijn er bijzonderheden: over godsdienstonderwijs en dopen, over het oprichten van schooltjes (meestal met onderwijzers uit de Keieilanden of Tanimbar), enz. Behalve als pastoor fungeerde hij tevens als dokter en tandarts; in dit verband spreekt hij met grote lof over hulp van de Memisa. Na de oorlog kreeg hij een nieuwe pionierstaak in Boven-Digul. Zijn verhaal hierover beslaat echter slechts enkele minuten. Wel wordt in het voorafgaande relaas enkele malen naar de situatie in Boven-Digul verwezen bij wijze van vergeijking. Tenslotte zijn er wat korte gevarieerde onderwerpen. Zo onder meer de oorlog (hij evacueerde naar Australië), eigenlandse zusters, lekenapostolaat en zijn verwachtingen omtrent de toekomst.

Trefwoorden: Bisdom Merauke; Irian Jaya; Adat; Geestencultus; Pastoraat; Eigenlandse zusters; Lekenapostolaat.

N. Verhoeven**KMM 555**

2 juni 1896 / interview: 8 juni 1977, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1923-1936; Indonesië (Sulawesi) 1947-1969.*Functie:* pastoraal; bisschop; beleid.

Mgr. Nico Verhoeven is twee periodes in Indonesië geweest: vóór de oorlog als pionier in Nieuw-Guinea, nà de oorlog als bisschop in Celebes. Dit levert twee zeer verschillende verhalen op. Daartussen was hij in Nederland werkzaam in beleidsfuncties die hem op visitatie naar verschillende missiegebieden brachten; op dit punt is het interview echter kort. In 1923 arriveerde hij in het tegenwoordige bisdom Merauke. Hij schildert de situatie die hij daar aantrof: de bevolking en hun gebruiken, de moeizame pogingen van de missie (onder meer de paters P. Vertenten MSC en J. Verschueren MSC) om openingen te scheppen in dit ontoegankelijk gebied, de samenwerking met het gouvernement in het bijeenbrengen van mensen in dorpen en het oprichten van 'beschavingsschooltjes'. Dan vertelt hij over zijn eigen werk als woudloper: pastorale werkzaamheden waren er weinig, het ging er vooral om uit te vinden waar mensen waren. Uitgebreid vertelt hij over zijn tochten, onder meer naar Boven-Digul waar de regering in 1926 een verbanningsoord oprichtte. In 1950 bracht hij nog een bezoek aan dit gebied en constateerde veel veranderingen ('van wild land naar beheerd land'). In 1947 werd hij benoemd tot apostolisch vicaris (later bisschop) van Manado. Zijn verslag over deze periode bevat drie hoofdonderwerpen: de priesteropleiding, het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) en de oecumene. Wat het eerste onderwerp aangaat is er onder meer informatie over de (weder)opbouw en uitbreiding van de opleidingsinstituten, over het dilemma seculier of regulier en moeilijkheden met Rome daarover, over het studieprogramma en resultaten. Het Tweede Vaticaans Concilie krijgt eveneens veel aandacht: zijn eigen ervaringen in Rome, de samenwerking met het Nederlandse episcopaat, de rol van de Paus en een aantal curieleden enz. Het derde onderwerp tenslotte gaat vooral over de Minahasa, waar het protestantisme traditioneel sterk aanwezig was; hier bespreekt hij onder meer de kwestie van de 'dubbele zending'. Na de oorlog werden de relaties geleidelijk aan beter; hiervoor wordt een aantal redenen genoemd.

Trefwoorden: Bisdom Merauke; Irian Jaya; Bisdom Manado; Sulawesi; Bestuursfuncties; Oecumene; Onderwijs; Pastoraat; Priesteropleiding; Regering; Seculieren; Regulieren; Tweede Vaticaans Concilie; Verschueren, J.; Vertenten, P.

A. Vriens**KMM 577**

18 maart 1923 / interview: 5 maart 1978, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Irian Jaya) 1949-1978.*Functie:* pastoraal.

Pater Ari Vriens werkte vanaf 1949 in het tegenwoordige bisdom Merauke, eerst in het binnenland, en sinds 1970 in een vormingscentrum. Zijn interview bevat een aantal passages van 'beschouwende' aard en enkele concrete beschrijvingen. Het meer theoretische gedeelte gaat in op de principes die ten grondslag lagen aan het missiewerk in het binnenland van Nieuw-Guinea. Zij werden op basis van wetenschappelijk onderzoek en van pastorale ervaring geformuleerd door C. Meuwese MSC, J. Verschueren MSC, P. Drabbe MSC en dr. J. van Baal. Kernwoorden zijn hier onder meer: 'zelfstandigheid en zelfwerkzaamheid', 'behoud van eigen culturele en godsdienstige waarden', 'een milieu waarin je als christen kunt leven'. Pater Vriens liet zich door deze gedachten inspireren, zoals blijkt uit een aantal uitgebreide beschrijvingen van concrete situaties. De eerste gaat over het pastorale werk in het Mappi-gebied. Hierin komt een uitweiding voor over het werk van onderwijzers uit de

Kei in Nieuw-Guinea, met onder andere de voor- en nadelen daarvan. Een tweede verhaal gaat in op de aanpak van bestaande gebruiken. Ter illustratie vertelt hij over een feest ter vervanging van het koppenfeest, het 'inzingen' van huizen gekoppeld aan inzegenen, het gebruik van vuur als symbool enz. Tenslotte beschrijft hij enkele aspecten van kadervorming. Hier wordt allereerst de vorming van catechisten besproken; maar de aandacht gaat vooral uit naar het vormingscentrum, waaraan hij sinds 1970 verbonden was. Hij legt de opzet van de cursussen uit en de indeling in een kerkelijke en een sociale richting. Er wordt gestreefd naar zelfwerkzaamheid, bewustwording en het naar boven halen van de eigen rijkdommen. De cursisten worden op hun beurt weer betrokken in cursussen voor buurtparochies enz. Voor de vorming van vrouwen wordt nog naar wegen gezocht. Naast de bovengenoemde hoofdonderwerpen vindt men in het interview wat korte informatie over de verhouding tot protestanten en islamieten, over Papua-zusters enz.

Trefwoorden: Bisdom Merauke; Irian Jaya; Aanpassing; Baal, J. van; Drabbe, P.; Kadervorming; Meuwese, K.; Pastoraat; Verschueren, J.

MISSIONARISSEN VAN SCHEUT (CICM)

T. Berkenbosch

KMM 34

4 januari 1923 / interview: 30 april 1979, 170 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sulawesi) 1951-1971.

Functie: priesteropleiding.

Pater Tjeerd Berkenbosch vertrok in 1951 naar Indonesië. Nog in hetzelfde jaar kreeg hij een taak op het seminarie van Makassar (Ujung Pandang). Daarnaast had hij enkele belangrijke nevenactiviteiten, namelijk als studentenpastor en in de media. Hiermee zijn meteen de voornaamste onderwerpen van het interview aangeduid. Begin: zijn eerste benoeming was tot leraar aan een SMP in het binnenland. Hij bespreekt deze school en de rol van het onderwijs in het algemeen; voorts ook zijn contact met de bevolking via de kinderen van het internaat. Priesteropleiding: als leraar en later als rector van het kleinseminarie maakte hij de ontwikkelingen op dit terrein van nabij mee. Hij vertelt over de werving van kandidaten, de selectiecriteria, de motivatie van de seminaristen, de staf, het niveau van het onderwijs enz. Verderop in het interview komen hier nog beschouwingen bij over de optie seculier of regulier, de celibaatsverplichting en de overdracht van functies. Studenten: van 1963 tot 1973 was pater Berkenbosch moderator van de PMKRI. De data zijn belangrijk want juist in deze periode drong het communisme op, mislukte een staatsgreep en speelden de studenten een belangrijke rol in de overgang naar de Nieuwe Orde. Op al deze gebeurtenissen gaat hij in, alsmede op de ideeën en methodes van pater J. Beek SJ. Media: een korter verhaal is er over een primitieve radiozender waarmee hij in 1968 voor het eerst de ether inging, wat uitgroeide tot een flink radiostation dat tien uur per dag in de lucht is. Hij zelf werd bovendien bisschoppelijk gedelegeerde voor de media. Pater Berkenbosch was ook aanwezig bij het Tweede Vaticaans Concilie. We horen hoe hij daar terecht kwam en welke indrukken hij er op deed.

Trefwoorden: Bisdom Ujung Pandang; Sulawesi; Beek, J.G.; Celibaat; Seminarie; Onderwijs; Perhimpunan Mahasiswa Katolik Republik Indonesia; Seculieren; Regulieren; Studentenpastoraat; Tweede Vaticaans Concilie.

C.H. Brouwer

KMM 637

3 december 1937 / interview: 1 oktober 1981, 232 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sulawesi) 1964-1981.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Brouwer maakt een overzichtelijke indruk, waarschijnlijk omdat bijna alle behandelde onderwerpen in duidelijke relatie tot één hoofdthema staan: basispastoraal. Pater Brouwer kwam in 1964 naar het aartsbisdom Makassar (Ujung Pandang). Hij kreeg al spoedig een benoeming voor Messawa. Dit gebied was sinds 1952 praktisch ontoegankelijk geweest voor missionarissen vanwege de ongeregelde heden. Hij beschrijft de christengemeenten die hij hier aantrof (zeer trouw gebleven aan het geouf, leken die de diensten leidden enz.); verder ook zijn eigen taak (diensttreizen, catechese, sacramenten toedienen, medicijnen verstrekken enz.). Onbevredigend vond hij dat een aantal plaatsen eigenlijk niet vaak genoeg bezocht konden worden. Dit werd één van de redenen waarom zijn gedachten in de richting van meer lekenparticipatie gingen. In Manilla en Nederland ging hij enige jaren catechese en pastoraal studeren. Hij ontmoette een andere pater die iets aan landbouw wilde gaan doen. Samen ontwierpen zij toen plannen voor een agrarisch-catechetische cursus. De uitvoering van dit project wordt uitvoerig toegelicht: de bouw van een centrum, selectiecriteria, de cursus van twee jaar waar godsdienstige vorming

gecombineerd werd met theorie en praktijk op land- en tuinbouwgebied, het functioneren van de eerste afgestudeerden in hun eigen gemeenschap, kortere cursussen die later werden toegevoegd enz. Zijn volgende arbeidsterrein lag in de stad Makassar. Ook hier stond hij in de pastoraal; daarnaast was hij lid van een catechetisch team en gaf hij les op het seminarie. Deze drie aspecten krijgen ruim aandacht. Zo horen we onder meer over het verschil tussen stadspastoraal en werk in het binnenland, over het catechetisch team als service-instituut voor pastores, parochies en missieposten, over zijn specialiteit in het team en op het seminarie (audio-visuele media). Hij gaat ook nader in op de priesteropleiding met de optie seculier of regulier, en op de stichting en uitbouw van de Tarekat Frater Hamba-Hamba Kristus, een eigenlandse broedercongregatie.

Trefwoorden: Bisdom Ujung Pandang; Sulawesi; Beroepsonderwijs; Broederopleiding; Godsdienstonderwijs; Seminarie; Leken; Pastoraat; Seculieren; Regulieren; Eigenlandse broedercongregatie; Tarekat Frater Hamba-Hamba Kristus.

Antoon Denissen

KMM 112

13 april 1922 / interview: 5 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sulawesi) 1950-1978.

Functie: pastoraal.

Pater Denissen was tweemaal in Indonesië; in de tweede periode verschilden zowel de algemene situatie als zijn werkkring sterk van die bij zijn eerste verblijf. Van 1950 tot 1963 was hij leraar aan een middelbare school in het binnenland van het bisdom Makassar. Hij vertelt over de lessen die hij daar gaf en over het internaat dat aan de school verbonden was. Van de leerlingen was slechts circa 15% katholiek. Op de verhouding tussen missie en zending vóór en na de oorlog gaat hij nader in. In 1963 werd hij naar Nederland teruggeroepen om rector te worden van het CICM-studiehuis in Nijmegen. Toen hij in 1970 opnieuw naar Indonesië kwam was de situatie daar sterk gewijzigd: de Nieuwe Orde was begonnen, het communisme was verdwenen, de Islam was in opkomst en ook de andere toegestane godsdiensten sloegen hun vleugels uit; binnen de kerk werd de invloed van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) merkbaar. Een aantal onderwerpen wordt in dit deel uitvoerig besproken. Allereerst diverse beperkende maatregelen van de regering inzake toegestane godsdiensten, 'proselitisme', buitenlandse hulp; tegen sommige van deze maatregelen ondernamen katholieken en protestanten gezamenlijk actie. Verder signaleert hij ontwikkelingen in het zoeken naar een dialoog met de Islam, aanpassing van de liturgie aan de eigen cultuur (zij het op Ceebes minder snel dan op Java en Flores), een veranderende houding ten aanzien van scholen (verschillende scholen werden gesloten of aan de regering overgedragen). Tussendoor horen we over een meningsverschil in de bisschoppenconferentie over de toekenning van projecten. Tenslotte vertelt hij uitvoerig over zijn eigen werk in deze periode. Hij was eerst directeur van een vormingscentrum, waar leerkrachten een catechetische opleiding met een sociale dimensie kregen. Vervolgens werd hij secretaris van de bisschop en maakte de overdracht van de leiding aan een Indonesische bisschop mee. En de laatste jaren gaf hij als rector leiding aan de groot-seminaristen van zijn bisdom die op Midden-Java vanuit een eigen convict de regionale priesteropleiding volgden.

Trefwoorden: Bisdom Ujung Pandang; Sulawesi; Aanpassing; Bestuursfuncties; Catechisten; Seminarie; Internaten; Islam; Christendom; Majelis Agung Waligereja Indonesia; Oecumene; Onderwijs; Pastoraat; Tweede Vaticaans Concilie.

Fr. van Roessel

KMM 439

16 december 1917 / interview: 13 oktober 1977, 138 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sulawesi) 1951-1977.

Functie: secretaris van de bisschop; beleid.

Pater van Frans Roessels hoofdfuncties waren secretaris van de bisschop en vicaris-generaal in het bisdom Ujung Pandang (Makassar). Van zijn nevenfuncties bespreekt hij vooral het onderwijs en de leiding van een eigenlandse broedercongregatie. Hij arriveerde in Makassar in 1951 en werd leraar aan een SMA. Onderwijs vormt dan ook het eerste lange verhaal. Hij beschrijft zijn werk in de school en contacten die hij opbouwde buiten de school. Veel van de leerlingen waren Chinezen, wat aanleiding geeft tot een reflectie over de positie van de Chinezen in de Indonesische maatschappij. Ook de waarde van de scholen voor het missiewerk en het systeem van godsdienstonderwijs onderwerpt hij aan een kritische beschouwing. In 1952 werd hij secretaris van het bisdom. Hij informeert over de 'kantoor'-bezigheden die bij zo'n taak horen. Doch daarnaast was hij ook betrokken bij de besluitvorming op diocesaan en landelijk niveau. Elk jaar ging hij mee naar de bisschoppenconferentie en fungeerde daar (als doctor in het kerkelijk recht) regelmatig als juridisch adviseur. Ook woonde hij het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) bij en was hij betrokken bij de Indonesische reactie op *Humanae Vitae*, bij de oprichting van de hiërarchie en bij de overdracht van het bisschopsambt aan een Indonesiër. Een derde belangrijk onderwerp vormt de eigenlandse broedercongregatie Tarekat Frater Hamba-Hamba Kristus, die door mgr. N.M. Schneiders CICM werd opgericht en waarvan de leiding aan pater Van Roessel werd toevertrouwd. Hij vertelt uitvoerig over het ontstaan en de ontwikkeling, het doel en de structuur van deze congregatie, over postulaat, noviciaat en verdere geestelijke begeleiding. In dit verband richt zijn aandacht zich ook op de eigenlandse priesteropleiding; hij legt onder meer uit waarom in het dilemma seculier of regulier zijn voorkeur uitgaat naar de vorming van een diocesane clerus. Tenslotte zijn er nog wat gevarieerde onderwerpen zoals ontwikkelingswerk in het bisdom, de participatie van leken enz.

Trefwoorden: Bisdom Ujung Pandang; Bestuursfuncties; Eigenlandse broedercongregatie; Broederopleiding; Geboortenregeing; Godsdienstonderwijs; Hiërarchie; Leken; Majelis Agung Waligereja Indonesia; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Priesteropleiding; Schneiders, N.M.; Seculieren; Regulieren; Eigenlandse broedercongregatie; Tarekat Frater Hamba-Hamba Kristus; Tweede Vaticaans Concilie.

N.M. Schneiders

KMM 476

24 augustus 1903 / interview: 2 juni 1977, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sulawesi) 1938-1973.

Functie: pastoraal; bisschop; beleid.

Mgr. N.M. Schneiders werd in 1938 benoemd tot pastoor in Makassar, vanaf 1948 had hij als vicaris (later aartsbisschop) de leiding over wat tegenwoordig aartsbisdom Ujung Pandang heet. Het interview kent een drietal hoofdonderwerpen. Allereerst is dat de pastoraal. Hij bespreekt het vooroorlogse parochiewerk onder de Europeanen, doch vooral het bekeringswerk onder de Toradja's. Bij de laatstgenoemde activiteit kwam het regelmatig tot problemen met de protestantse zending en met het gouvernement in verband met artikel 177. Hij vertelt over de animistische godsdienst van de Toradja's, hun adat en met name hun dodencultus. Hier en elders in het interview komen aanpassingen in de liturgie en dergelijke ter sprake. Een tweede hoofdonderwerp is het onderwijs. Dit lag hem na aan het hart en als bisschop gaf hij hieraan prioriteit; hij legt uit waarom. In dit kader vertelt hij over de oprichting van volksschooltjes vóór de oorlog, over moeilijkheden rond financiering en subsidies, over de scholen als springplank naar de kampongs enz. Het derde onderwerp kan men

omschrijven als de opbouw van de zelfstandige kerk in Indonesië. Hier bespreekt hij de vorming van eigenlandse priesters, de opleiding en het werk van catechisten, de eigenlandse broeder-congregatie die hij oprichtte (Tarekat Frater Hamba-Hamba Kristus), de groeiende participatie van de leken (vooral na de indeling van parochies in kleinere eenheden met een eigen bestuur), de sociale dimensie van het missiewerk in allerlei ontwikkelingsprojecten enz. Over zijn ervaringen tijdens de oorlog en de internering is hij kort; wel wordt enige aandacht besteed aan het optreden van R. Westerling in Celebes.

Trefwoorden: Bisdom Ujung Pandang; Eigenlandse broedercongregatie; Aanpassing; Adat; Animisme; Artikel 177 Indische Staatsregeing; Bestuursfuncties; Leken; Onderwijs; Pastoraal; Eigenlandse priesters; Priesteropleiding; Protestanten; Tarekat Frater Hamba-Hamba Kristus; Westerling, R.; Oorlog; Internering.

D.J. Stokman

KMM 506

15 mei 1908 / interview: 27 juni 1979, 420 minuten.

Werkgebied: China 1935-1948; Indonesië (Java) 1949-1954; (Irian-Jaya) 1949-1954; Haïti – bisdom Cap Haïtien 1954-1979.

Functie: aalmoezenier; pastoraal.

Dit is een lang interview over een gevarieerd missionarisleven: dertien jaar China, vijf jaar als aalmoezenier in Indonesië en vanaf 1955 in Haïti. China: na een uitvoerige inleiding (voorbereiding, reis, taalstudie in Peking, eerste indrukken) komt pater Stokman bij zijn hoofdonderwerp: pastoraal in het toenmalige vicariaat Soei Yuan (tegenwoordig Hohou), gelegen in Oost-Mongolië. Verschillende aspecten hiervan worden indringend belicht. Zo de financiële basis van de parochies: grondkerken, subsidiekerken, zelfs opiumkerken. Verder de methode van missioneren: het catechumenaat, de rol van de catechisten, de dienstreizen. In dit verband komen ook kwesties ter sprake als de verhouding tot het confucianisme, voorouderverering en de ritenkwestie. Korter bespreekt hij de rol van de gezondheidszorg, de scholen en de weeshuizen (later voorwerp van verdachtmakingen). Een tweede onderwerp vormen de Chinese priesters, hun opleiding, hun functioneren in de pastoraal enz. Nauw hiermee verbonden was de overdracht van functies aan landeigen krachten: de benoeming van Chinese bisschoppen in 1920 en later, de rol van Rome hierin en vooral van pater V. Lebbe. Verder horen we veel over politieke strubbelingen: de ‘warords’, de communisten en de Japanse inval. Aan zijn internering wijdt hij een lang verhaal. Tenslotte zij opgemerkt dat in de loop van het interview profielschetsen voorkomen van bisschoppen, paters en anderen die hij gekend heeft. Indonesië wordt tamelijk kort besproken. Volgens zijn eigen verklaring is hij nauwelijks in contact geweest met de Indonesische kerk. Hij vertelt over de problemen die hij als aalmoezenier op Java en Nieuw-Guinea tegenkwam. Haïti: vanaf 1955 werd het diocees Cap Haïtien zijn werkterrein. Haïti, zegt hij, is geen missie in de eigenlijke zin van het woord. Wel vertoont de godsdienst er bepaalde karakteristieken. Pater Stokman gaat vooral in op de invloed van de Voodoo zowel op de godsdienst als op het dagelijks leven. Eveneens uitvoerig bespreekt hij de politieke toestand en de houding van de kerk tegenover het regiem. Korter behandelde onderwerpen zijn: parochie-ervaringen, ontwikkelingswerk (liefst kleinere projecten) en de verhouding tot de protestantse kerken. Voor het volk van Haïti heeft hij een grote sympathie gekregen.

Trefwoorden: Bisdom Soei Yuan; China; Aalmoezeniers; Catechisten; Catechumenaat; Confucianisme; Lebbe, V.; Pastoraat; Bisdom Cap Haïtien; Haïti; Voodoo; Voorouderverering Oorlog; Internering.

MONTFORTANEN (SMM)

R.F. Dijker

KMM 141

29 november 1914 / interview: 15 februari 1980, 480 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1952-1976; (Java) 1976-1979.

Functie: pastoraal; priesteropleiding.

Het interview van pater Dijker neemt ongeveer acht uur in beslag. Hierbij moet worden aangetekend dat het veeleer om twee interviews gaat, waarbij het tweede de gehele materie van het eerste uitgebreider herneemt. Verder zij opgemerkt dat zijn missionarisleven door een lange afwezigheid uiteenvalt in twee periodes, die in het gesprek elk een eigen hoofaccent hebben. Na zijn doctoraal exegese in Nijmegen behaald te hebben vertrok pater Dijker in 1952 naar het bisdom Sintang op West-Borneo. In deze eerste periode werkte hij hoofdzakelijk in de zielzorg in het binnenland. Dit arbeidsveld wordt uitgebreid belicht: de dienstreizen per roeiboot, roeiend van kampong naar kampong, de medicijnenkist altijd bij de hand; 's-avonds waren er gesprekken met de mensen, op centrale punten werden scholen opgericht. Hij raakte sterk geïnteresseerd in catechese, de voorbereiding op het Doopsel en aanpassing aan de plaatselijke adat. Vanuit zijn ervaringen is hij in die tijd ook gaan publiceren over catechumenaat en aanpassing; in 1959 gaf hij er op een congres in Nijmegen een voordracht over. Verder brengt hij ook de ontwikkeling van de scholen ter sprake ("niet gebruikt als fuik voor de kerk"). Toen zijn bisschop naar Rome ging voor het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) werd hij gevraagd mee te gaan. Hierover bericht hij uitvoerig met bijzondere aandacht voor de decreten over de missie en de liturgie. Na het concilie doceerde hij enige tijd aan theologica in de Verenigde Staten en Nederland. De tweede missieperiode begon in 1966. Het voornaamste aandachtsveld wordt nu kadervorming. Daartoe kan men rekenen zijn informatie over eigenlandse priesters en zusters, maar de hoofdmoot wordt toch gevormd door beschouwingen over de opleiding en de vorming van gemeente-oudsten, pastorale werkers en catechisten. Hij zelf had daar een actief aandeel in. De cursussen en trainingen worden beschreven, de criteria en de problemen, een vergelijking met de opleidingen van Malang, Yogya enz. Naast dit hoofdthema horen we nog wat gegevens over de ontwikkeling van de kerk in Sintang, de benoeming van mgr. I. Doera, de komst van twee nieuwe congregaties in het bisdom (OMI en CM) en dergelijke. Tenslotte was pater Dijker nog enkele jaren docent exegese in Bandung. Dit levert een korte beschrijving op van de priesteropleiding in West-Java.

Trefwoorden: Bisdom Sintang; Kalimantan; Bisdom Bandung; Java; Aanpassing; Adat; Catechisten; Catechumenaat; Doera, Isak; Godsdienstonderwijs; Eigenlandse priesters; Eigenlandse zusters; Seminarie; Kadervorming; Pastoraat; Tweede Vaticaans Concilie.

L. van Kessel

KMM 284

8 september 1912 / interview: 3 maart 1978, 165 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1939-1973.

Functie: pastoraal; bisschop; beleid.

Het interview van mgr. Lambert van Kessel behandelt in hoofdzaak vier onderwerpen, waarvan drie uitvoerig. De meeste tijd wordt toebedeeld aan een beschrijving van het tegenwoordige bisdom Sintang, waar hij vijftientig jaar de leiding had. De beschrijving omvat gegevens over de geografie, het klimaat, de gebrekkige infrastructuur, de bevolkingsgroepen, en spitst zich dan toe op de Daya's. Van deze groep komen verschillende stammen ter sprake met hun zeden en gebruiken. Zo onder

meer de functie van het koppensnellen bij ziekte en rouw, vormen van bijgeloof en magie, huwelijksgebruiken en de positie van de vrouw. Dit alles wordt met concrete voorbeelden geïllustreerd. Bij dit eerste onderwerp sluit een tweede nauw aan, nameijk het missiewerk. Hier wordt informatie gegeven over het inhaken op het magisch denken van de Daya's, over financiële aspecten van het werk, over catechese en prediking, over lekenparticipatie die moeizaam van de grond kwam, over onderwijs en het werk van de zusters. De missie deed daar baanbrekend werk in een door de regering verwaarloosd gebied. Zeer kort komt hier ook de vorming van een eigenlandse clerus ter sprake. Zijn verwachtingen omtrent priesters-romeinse-stijl uit deze streek zijn niet erg hoog. Tenslotte zijn eigen taak als bisschop en de verhouding met Rome. Het derde onderwerp haakt hierop in, doch is niet zo uitgebreid. Hij bespreekt hier zijn ervaringen tijdens het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). Zijn interesse gaat hier vooral uit naar het type priester dat vele missiebisschoppen voor ogen stond: goede leiders van hun volk, niet noodzakelijk met de klassieke opleiding van het Westen, mogelijk gehuwd. Ook zijn ontmoeting met paus Joannes XXIII en de Nederlandse bisschoppen wordt kort gememoreerd. Een uitgebreid relaas is er tenslotte over de oorlog en de internering.

Trefwoorden: Bisdom Sintang; Kalimantan; Bestuursfuncties; Bijgeloof; Celibaat; Godsdienstonderwijs; Johannes XXIII; Koppensnellen; Leken; Pastoraat; Eigenlandse clerus; Priesteropleiding; Tweede Vaticaans Concilie; Vrouwen; Oorlog; Internering.

J.C. Linssen

KMM 344

19 juni 1900 / interview: 13 augustus 1979, 240 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1938-1974.

Functie: onderwijs; pastoraal.

Pater Linssen was reeds enige tijd onderwijzer en zelfs al benoemd tot hoofd der school toen hij besloot om priester te worden. Zodoende was hij 38 jaar oud toen hij in 1938 aankwam in het tegenwoordige bisdom Sintang, West-Borneo. Hij was daar werkzaam in de pastoraal en deed op zijn rondreizen nogal wat medisch werk. Een opvallende trek van het interview is dat het doorspekt is met inlichtingen over de verschillende Daya-stammen waaronder hij gewerkt heeft: kleding, taal, adat, geloof en bijgeloof worden breed uitgemeten. Wat de zielzorg betreft vertelt hij over de lange dienstreizen in het binnenland per prauw of te voet, over het activeren van leken en de opleiding van catechisten, over inspelen op plaatselijke gebruiken, eigenlandse roepingen enz. Dit alles meer als verhalen uit de praktijk dan als theoretische beschouwingen. De nood van de mensen bracht hem tot medische hulp zoals medicijnen verstrekken, gebroken benen zetten, tanden trekken (ongeveer 15.000 !), voor brillen zorgen enz. Deze interesse zorgt soms voor een bepaalde invalshoek. Hij let op de hygiënische situatie, veel voorkomende ziektes, vitaminetekorten in het voedselpakket en dergelijke. Veel hulp ontving hij van de Memisa. Het interview bevat ook een verhaal over de oorlog en de internering, doch dit is relatief kort. In 1974 keerde hij terug naar Nederland.

Trefwoorden: bisdom Sintang; Kalimantan; Adat; Bijgeloof; Catechisten; Gezondheidszorg; Leken; Memisa; Pastoraat; Eigenlandse roepingen; Oorlog; Internering.

J.M.L. Nijssen

KMM 395

18 april 1914 / interview: 18 augustus 1980, 330 minuten.

Werkgebied: Colombia 1937-1948; Indonesië (Kalimantan) 1949-1969; Colombia 1971-1980.

Functie: technische school; econoom.

Dit is een uitgebreid interview, vol details uit een lang missionarisleven in twee werelddelen. Broeder Nijssen werkte vanaf 1934 in Colombia (Vaupés), Indonesië (bisdom Sintang) en opnieuw Colombia (Vichada). Zijn eigen activiteiten lagen vooral op het terrein van bouwen en technisch onderwijs, doch ook andere gebeurtenissen in de betrokken gebieden krijgen ruim de aandacht. Vaupés-missie: het uitvoerige verslag over de reis erheen geeft een goed beeld van de geïsoleerde ligging van dit gebied. Zijn eigen taak in de werkplaats wordt nogal summier besproken. Veel meer gaat zijn aandacht uit naar de Indianen: de verschillende stammen, gebruiken bij geboorte, huwelijk en dood, jacht en visvangst, geesten en tovenaars, drankmisbruik enz. Van het missiewerk worden vooral het catechumenaat en de bescherming van de Indianen toegelicht. Als officieel aangestelde beschermers van de Indianen oefenden de missionarissen de openbare rechtspraak uit en rapporteerden gevallen van uitbuiting en mishandeling door de (meest blanke Braziliaanse) rubberappers. Dit leidde tot valse beschuldigingen en uiteindelijk tot het (gedwongen) vertrek van een aantal missionarissen, waaronder ook broeder Nijssen. Indonesië: in 1949 werd hij naar Sintang uitgenodigd om er een technische school te beginnen. De bouw, inrichting, staf, resultaten enz. van deze school bespreekt hij uitvoerig. Betrekkelijk kort worden andere onderwerpen behandeld, zoals de peper- en rubbercultuur en verschillende aspecten van de Indonesianisatie. Vichada-missie: in 1971 keerde hij terug naar Colombia omdat men ook daar een technische school wilde opzetten. Na een rondreis door het gebied kwam hij tot de conclusie dat een agrarische school meer zin zou hebben. Dit project wordt van alle kanten bekeken. Naast de bouw en de inrichting van de school wordt een aantal nevenactiviteiten genoemd die er uiteindelijk een vorm van kaderopleiding van maakten: mensen uit het volk die in hun eigen streek voorlichting kunnen geven bij landbouw en veeteelt, doch tegelijk werken aan catechese en bewustwording van de Indianen. Tegenwerking was er van de kant van blanken die de missionarissen voor revolutionairen uitmaakten. Broeder Nijssen was ook enige tijd econoom van het bisdom wat een apart verhaal oplevert, onder meer over diverse ontwikkelingsprojecten. Vergelijkingen tussen de drie gebieden waar hij gewerkt heeft duiken herhaaldelijk op.

Trefwoorden: Bisdom Sintang; Kalimantan; Beroepsonderwijs; Colombia; Bestuursfuncties; Catechumenaat; Geestencultus; Indianen; Colombia; Kadervorming; Ontwikkelingswerk; Plantages; Indonesianisatie.

ONGESCHOEIDE KARMELIETESSEN (OCD)

M.A. Goedermondt [kloosternaam: zuster Stefanie]

KMM 178

21 oktober 1915 / interview: 9 mei 1980, 210 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1939-1946; (Flores) 1953-1980.

Functie: moniale; beleid.

Het leven van zuster Stefanie als contemplatief missionaris in Indonesië valt duidelijk uiteen in twee periodes. De eerste periode begon in 1939 toen zij, zelf nog novice, het eerste Carmelitesenklooster in Indonesië hielp oprichten. Dat was in een koestal in Lembang, nabij Bandung. Toen de zusters eenmaal goed en wel naar een nieuw gebouw verhuisd waren, brak de oorlog uit. Moeilijkheden, oorlog en internering vormen dan ook de hoofdmoot van haar eerste verhaal. Na de oorlog moest zij op doktersadvies terug naar Nederland. In 1953 vroeg mgr. Thijssen om Carmelitesen voor Flores en begon voor haar een tweede periode. Het kloostereven in Bajawa verschilde sterk van dat in Lembang, o.a. was er veel meer contact met de buitenwereld. Zuster Stefanie zelf had het meest te maken met de vorming van Indonesische kandidaten en vertelt daar uitgebreid over. Over de moeilijkheden, zoals het vinden van goede geestelijke begeleiders voor deze specifieke vorm van kloosterleven, het probleem om als westerling karakter en motivatie van de kandidaten te doorgronden, hun nauwer contact met de eigen familie en de daaruit voortvloeiende verplichtingen, spanningen tussen verschillende bevolkingsgroepen. Doch ook over de lichtpunten: een gevoel voor gebed en arbeid bij de kandidaten, steeds meer en betere lectuur over spiritualiteit in het Indonesisch, hulp van het grootseminarie in Ledalero en van het Roncalli-instituut. Om deze en andere redenen ziet zuster Stefanie de toekomst met vertrouwen tegemoet.

Trefwoorden: Bisdom Bandung; Java; Bisdom Ende; Flores; Contemplatieven; Roncalli-instituut, Salatiga; Thijssen, A.H.; Zusteropleiding; Oorlog; Internering.

PASSIONISTEN (CP)

B. van Dam

KMM 105

10 september 1939 / interview: 16 oktober 1978, 214 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1968-1978.

Functie: pastoraal.

Pater Ben van Dam had ruim de gelegenheid gekregen zich voor te bereiden en te oriënteren toen hij in 1968 aan de slag ging in het bisdom Ketapang, West-Borneo. Dat er toch nogal wat zaken tegenvielen wijt hij aan het verschil in visie en andere factoren in en buiten hem. Hij vertelt over de pastorale aanpak die hij aantrof en zijn eigen manier van werken. In dit kader weidt hij uit over zijn voorkeur voor sociaal opbouwwerk. Veel aandacht besteedt hij ook aan het thema adat en kerstening. Hij geeft voorbeelden van gebruiken rond ziekte, dood enz., en hoe pastoraal en liturgie daarop kunnen inspelen. Ook bespreekt hij de catechese: er wordt hier onderscheid gemaakt tussen onderricht op de scholen en in de dorpen. Hij informeert over de rol, vorming en bijscholing van de catechisten. Periodieke bijscholing was er ook voor andere plaatselijke leiders die in regelmatig gehouden weekeinden worden gevormd tot een eigenands kader. Sprekend over het onderwijs belicht hij de samenhang met het pastorale werk en andere aspecten. Tenslotte blikt hij terug op tien jaar pastoraal en sociaal werk en bespreekt uitgebreid zijn verwachtingen en plannen voor de toekomst.

Trefwoorden: Bisdom Ketapang; Kalimantan; Aanpassing; Adat; Catechisten; Godsdienstonderwijs; Kadervorming; Pastoraat; Sociaal werk.

H.Th.M. Dullaert

KMM 136

31 december 1914 / interview: 11 december 1980, 240 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1946-1980.

Functie: pastoraal; onderwijs; beleid.

Pater Dullaert vertrok in 1946 naar het tegenwoordige bisdom Ketapang, West-Borneo. De eerste jaren van zijn verblijf daar vormen om meerdere redenen een verhaal apart: hij behoorde tot de eerste passionisten die dit gebied van de kapucijnen zouden gaan overnemen, de onzekere politieke situatie bracht allerlei problemen mee, en het missiegebied lag in een moeilijk begaanbare streek met weinig communicatiemiddelen. In dit verhaal horen we over de bevolking (Maleiers, Daya's, Chinezen) en hun onderlinge tegenstellingen, over dienstreizen per prauw, per fiets en erg veel te voet, over het pastorale werk in de kampongs. Een tweede groot verhaal wordt geleverd door zijn observatie van de adat, vooral bij de Daya's: een feodale structuur, gebruiken die samenhangen met geestenverering of zich concentreren rond de rijstbouw enz. Hij voegt hieraan voorbeelden toe van gebruiken die gekerstend werden. De huwelijksadat wordt bijzonder belicht. In latere jaren moesten traditie en adat min of meer beschermd worden tegen een al te grote vernieuwingsdrang onder de jeugd. Een derde onderwerp vormen de scholen. Hij schetst de explosieve groei van het onderwijs van een primitief begin (een leerling van de zesde klas fungeerde soms als onderwijzer) tot een gevarieerd aanbod van lager, middelbaar en beroepsonderwijs. Hij was zelf jarenlang directeur van een Lagere Technische School en geeft daar details over. Deze ontwikkeling bleek ook belangrijk voor kadervorming onder de katholieke leken, onder meer onderwijzers en catechisten die een grote inbreng kregen in het pastorale werk. Naast deze hoofdthema's komt een aantal andere zaken kort ter sprake. Zo onder meer het werk van de zusters, de benoeming van een Indonesische bisschop, enkele politieke gebeurtenissen enz.

Trefwoorden: Bisdom Ketapang; Kalimantan; Adat; Beroepsonderwijs; Catechisten;

Geestencultus; Kadervorming; Pastoraat.

P.J. van Haaren

KMM 192

13 december 1919 / interview: 28 augustus 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1950-1980.

Functie: pastoraal.

Pater Van Haaren werkte vanaf 1950 in de tegenwoordige bisdommen Ketapang en Sanggau. Zijn interview vormt een min of meer doorlopend verhaal over zijn verschillende parochies met tussendoor enkele uitweidingen over onderwerpen van meer algemene aard. Tenslotte zijn er korte profielschetsen van drie bisschoppen die hij gekend heeft, namelijk mgr. H. van Valenberg OFMCap., mgr. W. Sillekens CP en mgr. B. Pujaraharja. Wat het parochiewerk betreft beperkt hij zich niet tot een zuiver pastorale invalshoek. Hij spreekt ook over de bevolking, de soms grote verschillen in de sociaal-economische situatie en over het onderwijs. Bij het laatste thema gaat de meeste aandacht uit naar de oprichting en uitbouw van een ambachtsschool. Van de meer algemene onderwerpen krijgen kadervorming en catechese de meeste tijd toebedeeld. Aanvankelijk was er weinig inbreng van de leken en stonden slechts zeer beperkte catechetische hulpmiddelen ter beschikking. Langzamerhand kwamen er aanpassingen in de liturgie, er werden vormingsdagen en cursussen voor leken georganiseerd, een moederclub ter voorbereiding op de Eerste Communie groeide uit tot een actieve vrouwelijke apostolische groep, parochieraden werden gekozen die op hun beurt weer retraites en vormingsweken volgden enz. Veel aandacht heeft het interview ook voor de opleiding van catechisten en voor hun taak. Onder meer trekken zij van parochie tot parochie om leiding te geven aan de gemeente-oudsten. Dankzij het regeringsbeleid groeide het aantal schoen snel en werden Florinese onderwijzers aangetrokken. Deze zijn over het algemeen apostolisch ingesteld en beschikbaar voor buitenschoolse activiteiten. Wat minder uitgebreid komt een ander onderwerp ter sprake, namelijk de verhouding tot de protestanten ("gaat wel"), en de invloed van de Islam ("is agressief aan het worden").

Trefwoorden: Bisdom Ketapang; Bisdom Sanggau; Kalimantan; Beroepsonderwijs; Catechisten; Godsdienstonderwijs; Islam; Christendom; Kadervorming; Pastoraat; Protestanten; Pujaraharja, B.; Retraites; Sillekens, W.; Valenberg, H.J. van.

J.H. Knippenberg

KMM 296

27 juni 1915 / interview: 26 augustus 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1946-1980.

Functie: pastoraal.

Pater Knippenberg behoorde tot de eerste groep passionisten die in 1946 in Indonesië gingen missioneren. Zij werden goed opgevangen en begeeid door de kapucijnen van wie zij een gebied zouden gaan overnemen, te weten de tegenwoordige bisdommen Ketapang en Sanggau. In het interview komen naast zijn persoonlijke ervaringen nogal wat persoonsbeschrijvingen voor. Zo gaat hij tamelijk uitvoerig in op persoon en werk van mgr. Van Valenberg, mgr. W. Sillekens CP en mgr. B. Pujaraharja. Zijn eigen werkkring lag aanvankelijk in de stad Ketapang, later in het binnenland. In de stad had hij voornamelijk te maken met Chinezen. De materiële voordelen die het christendom hun bieden kon speelden hier soms een rol. Ondanks de vrees van sommige confraters voor syncretisme probeerde hij zo veel mogelijk Chinese gebruiken en opvattingen te eerbiedigen, bijv. op het stuk van voorouderverering. Verder was hij jarenlang directeur van de technische school, waarvan hij de opbouw en betekenis beschrijft. In de stad waren veel Islamieten. Het beleid was om op een afstand te blijven en geen directe missionering aan te gaan. Volkomen anders waren zijn ervaringen in het

binnenland. Hier woonden meest Daya's, verspreid over vele kleine kampongs, met eigen zeden en gebruiken. Er moest enorm veel gelopen en gevaren worden om hen te bereiken. Ook hier trachtte hij de mensen met eerbied voor hun eigen cultuur tegemoet te treden. Van de pastorale methodiek bespreekt hij een aantal aspecten. Allereerst de rol van de scholen die voor velen de weg naar de kerk geopend hebben. Dan de indeling van een bepaald gebied in centra waardoor het werk overzichtelijker werd en beter kon worden aangepast aan de plaatselijke situatie. Het aantal priesterroepingen is vooralsnog teleurstellend, doch de inbreng van catechisten, onderwijzers en andere actieve leden biedt goede perspectieven die men verder wil gaan ontwikkelen.

Trefwoorden: Bisdom Ketapang; Kalimantan; Beroepsonderwijs; Catechisten; Isam; Christendom; Pastoraat; Pujaraharja, B.; Sillekens, W.; Valenberg, H.J. van; Voorouderverering.

J. Verbeek

KMM 549

29 november 1940 / interview: 27 november 1978, 300 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Kalimantan) 1970-1978.

Functie: pastoraal.

Toen pater Johan Verbeek op het grootseminarie was, begon het in de priesteropleiding al aan alle kanten te 'rammelen'. Hij zette door onder meer in de hoop dat hij in de missie tot zijn recht zou kunnen komen. In 1970 vertrok hij naar het bisdom Ketapang 'met een praktische instelling'. Ontwikkelingswerk vormt dan ook een van de hoofdthema's van het interview. In dit verband is er een verhaal over een middelbare school waar landbouwonderwijs met praktijk in eigen groentetuin aan het leerprogramma werd toegevoegd. Verder is er een lange uiteenzetting over een 'wegenplan' dat hem duidelijk zeer na aan het hart ligt. Een netwerk van wegen en bruggen zou vele voordelen hebben: economisch (bijv. nieuwe markten scheppen), sociaal (meer contacten enz.), en zou ook de opbouw van de kerkgemeenschap bevorderen. Ook andere projecten, met mee- en tegenvallers, worden besproken. Wat de pastoraal betreft biedt het interview een mengeling van ervaringen en ideeën. Ervaringen met confraters die in de pastoraal werkzaam waren. Ervaringen met catechisten: een aantal doorsnee-mensen en enkele uitschieters die harmonie wisten te scheppen tussen adat en christendom. Ervaringen met het activeren van leken, wat soms moeizaam verliep. Ervaringen ook met de bevolking, met Daya's en Chinezen, elk met hun eigen gebruiken en hun onderlinge tegenstellingen. Ideeën zijn er onder meer over de functie van de scholen. Hier ziet hij meer heil in praktische cursussen in het dorp zelf dan in scholen die een cultuur-vervreemdende trek naar de stad bevorderen. Ideeën ook over de mogelijkheden van samenwerking tussen verschillende groepen passionisten.

Trefwoorden: Bisdom Ketapang; Kalimantan; Beroepsonderwijs; Catechisten; Leken; Ontwikkelingswerk; Pastoraat.

PATERS VAN DE H.H. HARTEN (SSCC)

C. Bruijns [kloosternaam: broeder Antonius]

KMM 81

17 augustus 1901 / interview: 8 maart 1979, 540 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1924-1975.

Functie: landbouw.

Broeder Antonius Bruijns kwam in 1924 met de eerste groep missionarissen van de Congregatie van de Paters van de H.H. Harten naar Bangka om dit gebied over te nemen van de paters kapucijnen. Hij werkte er meer dan vijftig jaar en vertelt daarover in een interview van ongeveer negen uur. Toch blijft het geheel redelijk overzichtelijk. Er zitten namelijk twee hele grote verhalen in (zijn levenswerk de pepercultuur, en de oorlog met de internering), voorafgegaan en gevolgd door twee kortere verhalen (de eerste jaren, en een slotoverzicht). Tussendoor vindt men vele verwijzingen naar het werk van paters, broeders en zusters die hij gekend heeft. 1. De eerste jaren maakte hij kennis met land en volk. De invloed van de tinmijnen was groot, er woonden zeer veel Chinezen op het eiland, hij leerde de gebruiken en het bijgeloof kennen van de bevolking enz. Over zijn eigen werk in deze periode vertelt hij weinig. 2. De missie bezat op Bangka een grote rubberplantage. Broeder Antonius werd al spoedig naar Sumatera gestuurd om de rubbercultuur te bestuderen. Omdat op Bangka de resultaten tegenvielen schakelde hij over op pepercultuur. Dit werd zijn levenswerk. Wel hielp hij daarnaast ook bij de bouw van scholen en dergelijke doch dit wordt eerder terloops verteld. Aan de ups and downs van zijn pepertuinen vóór en na de oorlog echter besteedt hij enkele uren van het interview. We horen hoe hij het vak leerde, over de arbeiders, over financiële mee- en tegenvallers, plantenziektes, het verval tijdens de oorlog en de wederopbouw enz. Later kwam er een huis voor retraites en vacaties van de confraters. Er zijn in het verhaal enkele uitweidingen over persoonlijke lotgevallen. 3. Het verhaal over de oorlog is eveneens zeer uitgebreid. Ook de eerste maanden na de bevrijding op Bangka worden daarin beschreven. 4. Tegen het einde van het interview is er een soort terugblik op een halve eeuw missiewerk op Bangka. Daarbij wordt vooral de inbreng van de broeders SSCC belicht. Van sommige broeders wordt een schets van leven en werk gegeven. In 1975 keerde hij om gezondheidsredenen naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Pangkalpinang; Sumatera; Bijgeloof; Plantages; Retraites; Oorlog; Internering Oorlog; Internering.

H. van Dijk

KMM 791

2 april 1919 / interview: 20 februari 1984, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1946-1965.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Harry van Dijk is in hoofdzaak een verhaal over pastoraal in de Riau-archipel. Of beter gezegd: twee verhalen. Want de eerste jaren op de eilanden Karimun en vooral Moro speelden zich onder zulke primitieve omstandigheden af dat het interview er met recht bijzonder aandacht aan besteedt. Op Karimun waren bij zijn aankomst in 1946 nogal wat militairen, de bevolking was merendeels Chinees; op Moro woonde en leefde hij tussen zeer arme vissers. Van alle kanten worden deze eerste vijf jaar van zijn missionarisleven bekeken: het geïsoleerde leven, het armzalige wonen en eten, het moeizame aanleren van de Chinese taal, de vermoeiende dienstreizen, de ziektes die hij er opliep (van malaria tot melaatsheid). Toch was voor hem deze arbeid onder de armsten der armen de mooiste tijd van zijn leven en reminiscenties eraan duiken ook later in het gesprek telkens weer op. In 1951 werd hij

benoemd voor het veel grotere Tanjung Pinang. Hij kreeg de zielzorg voor dit eiland en werd bovendien directeur van de regio Riau-eilanden. In dit hoofdstuk schetst hij een aantal ontwikkelingen in de pastoraal: tamelijk besloten Chinese parochies groeiden uit tot open parochiegemeenschappen met veel inbreng van buitenaf, het Indonesisch werd overal de voertaal, de scholen ontplooiden zich, vernieuwingen deden hun intrede vooral na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965), er werd gewerkt aan kadervorming, met de protestanten kwam men tot vormen van samenwerking enz. In Tanjung Pinang was ook een marinebasis, waar hij als aalmoezenier fungeerde. In 1963 kreeg hij een benoeming voor Bangka. Hier was duidelijk de dreiging van het opkomende communisme voelbaar; hier maakte hij ook de coup van 1965 mee. In hetzelfde jaar vertrok hij om gezondheidsredenen naar Nederland. Tenslotte zij opgemerkt dat in het interview een profielschets gegeven wordt van mgr. N. van der Westen SSCC.

Trefwoorden: Bisdóm Pangkalpinang; Sumatera; Aalmoezeniers; Kadervorming; Pastoraat; Protestanten; Tweede Vaticaans Concilie; Westen, N. van der.

J.J.M. van Dongen

KMM 126

21 januari 1922 / interview: 10 januari 1980, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1951-1972; (Java) 1972-1980.

Functie: pastoraal; priesteropleiding.

Pater van Dongen kwam in 1951 in Indonesië aan. Hij was werkzaam op Bangka en Belitung in de zielzorg en in sociaal werk, daarna in Bandung (Java) als docent op het grootseminarie. In het kader van zijn pastorale activiteiten bespreekt hij onder meer godsdienstonderwijs aan volwassenen en het catechumenaat, verschillen tussen Bangka en Bandung, verschillen tussen katholieke gemeenschappen in Indonesië en basisgroepen in Zuid-Amerika. In 1965 werd hem gevraagd zich meer te gaan toeleggen op sociaal werk. Hij begon met een project om de levensstandaard van de vissers op Bangka te verbeteren. Hij beschrijft dit project, waarbij ook de vorming van vakbonden in Indonesië kort ter sprake komt. Vanuit zijn ervaring in de priesteropleiding belicht hij vooral drie onderwerpen: 1. Moet men in de concrete omstandigheden van Indonesië de vorming van een diocesane clerus stimuleren of heeft de binding aan een bepaalde orde of congregatie de voorkeur? Voor- en nadelen van beide opties worden besproken. 2. De Indonesianisatie. In het licht onder andere van een afnemende Europese aanwezigheid moeten kadervorming en overdracht van bestuurlijke functies aan Indonesische priesters sterk worden bevorderd. Dit punt wordt breed uitgewerkt. 3. 'Kampongpriesters', 'weekendpriesters' en dergelijke. Is het nodig dat voor alle gebieden eenzelfde hoge standaard van ontwikkeling van de priesters geëist wordt? Gedacht wordt aan priesters die in een bepaalde kampong wonen, werken en voorgaan. Zij zouden door rondtrekkende priesters in hun taak begeleid kunnen worden. In dit verband wordt ook het celibaat besproken.

Trefwoorden: Bisdóm Pangkalpinang; Sumatera; Bisdóm Bandung; Java; Basisgroepen; Catechumenaat; Celibaat; Seminarie; Indonesianisatie; Kadervorming; Pastoraat; Pastoraat; Seculieren; Reguleren; Sociaal werk.

A. Meijer [kloosternaam: pater Isfridus]

KMM 366

19 september 1893 / interview: 17 september 1980, 120 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1924-1928; Singapore 1928-1934; Indonesië (Sumatera) 1934-1936; Singapore 1936-1966.

Functie: pastoraal.

Pater Isfridus vertrok op 9 juli 1924 samen met pater Theodosius Herckenrath, pater Marcellinus van Soest, broeder Antonius Bruijns en broeder Gerard Jeanson naar

Sumatera in Indonesië om het missiegebied Bangka, Billiton en de Riau-eilanden (samen circa 1400 eilanden) van de paters kapucijnen over te nemen. Het interview van pater Isfridus maakt een wat ongeorganiseerde indruk, omdat zijn verhaal regelmatig sprongen maakt naar een andere periode of onderwerp. Wel kan men zeggen dat hij de meeste aandacht schenkt aan de vooroorlogse periode. Hij kwam in 1924 met de eerste groep missionarissen van de Congregatie van de Paters van de H.H. Harten op Bangka aan om dit gebied van de paters kapucijnen over te nemen. Hij werd pastoor van de hoofdstatie Sambong en tevens hoofd van de Hollands-Chinese school. Hij legt de rol van de scholen uit bij het bekeringswerk en de methode van godsdienstonderwijs. Ook het werk van broeders en zusters op Bangka krijgt de aandacht, evenals de oprichting van nieuwe staties. Hij verbleef enige tijd in Malakka en China om Chinees te leren. Het langst was hij in Singapore. Hij werkte daar voor de katholieke Nederlanders, had de zorg voor doorgaande missionarissen en was tevens belast met de zielzorg in een groot deel van de Riau-archipel. Voor deze laatste taak moest hij veel dienstreizen maken. Over de oorlog en de internering is hij zeer kort. Wat de naoorlogse periode betreft gaat zijn aandacht vooral uit naar de Indonesianisatie, meer in het bijzonder bij de Zusters der Voorzienigheid. Ook geeft hij uitgebreid zijn visie op het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965), met een nadrukkelijk accent op wat er toen en bij de daaropvolgende vernieuwingen zoal verkeerd is gegaan. In 1969 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Pangkalpinang; Sumatera; Singapore; Godsdienstonderwijs; Onderwijs; Pastoraat; Indonesianisatie; Tweede Vaticaans Concilie; Oorlog; Internering.

K. Molenkamp

KMM 789

3 augustus 1923 / interview: 13 februari 1984, 339 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1950-1981.

Functie: pastoraal; beleid.

Het stramien van dit (lange) interview ziet er ongeveer als volgt uit: pater Kees Molenkamp heeft in het bisdom Pangkalpinang op vier plaatsen gewerkt en aan elk daarvan is een bijzonder verhaal verbonden. Daarna volgt een aantal gevarieerde onderwerpen. Zijn eerste standplaats was Belinyu op Bangka. Het bijzondere van deze episode is het Chinese milieu op dit teneiland. Hij vertelt over zijn studie van de Chinese taal, de catechese in het Chinees, de grote scholen, het oudemannenhuis, alles Chinees. Dan volgt hij de groeiende communistische invloed op deze gemeenschap en (vooral na 1965) de noodzaak van integratie in de Indonesische samenleving. In dit deel wordt meermaals gewezen op de verdiensten van de wereldheer Boen Thiam Kiat. In 1959 verhuisde hij naar Sungailiat; hieraan verbindt hij een verhaal over sociaal werk. Hier, zegt hij, leerde hij arme Indonesiërs kennen en zij waren Islamiet. Breedvoerig zet hij zijn ideeën uiteen over sociaal apostaat en illustreert dit met concrete voorbeelden van ontwikkelingsprojecten, zoals een cursus voor jonge vissers. In 1971 werd Billiton zijn werkterrein. In deze episode valt de aandacht vooral op voorlichtingswerk: campagnes die hij hield met diaserieën over hygiëne, babyverzorging, huwelijk bij de Islam enz.; ook werden alfabetiseringscursussen gegeven. Vanaf 1978 tenslotte werkte hij in de Riau-archipel; hoofdonderwerp zijn hier de kampen voor Vietnamese bootvluchtelingen waar hij gewerkt heeft. Bij de gevarieerde onderwerpen krijgt het Pastoraal Concilie dat in de jaren zeventig gehouden werd een prominente plaats. Hij spreekt hier van decentralisatie in de parochies, van vorming van plaatselijke leiders, van een ontwikkeling van hiërarchische kerk naar volkskerk. Een tweede punt vormt zijn functie als provinciaal overste (1964-1971); hier horen we over de verhouding congregatie – bisdom (met een

profielchets van mgr. N. van der Westen SSCC, en enkele inlichtingen over de plannen van mgr. R. Reichenbach SSCC), over de priesteropleiding, over financiële hulpbronnen (onder meer de pepertuinen). Eveneens tamelijk uitvoerig wordt de mislukte coup van 1965 besproken, de gevolgen daarvan voor de kerk en de visumproblemen voor buitenlandse missionarissen.

Trefwoorden: Bisdom Pangkalpinang; Sumatera; Bejaardenzorg; Bestuursfuncties; Boen Thiam Kiat; Ontwikkelingswerk; Pastoraal Concilie; Pastoraat; Plantages; Priesteropleiding; Reichenbach, R.; Westen, N. van der.

L.C. Peters**KMM 819**

24 december 1912 / interview: 15 mei 1984, 115 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1950-1976.*Functie:* pastoraal; beleid.

Pater Peters werkte van 1950 tot 1976 in het tegenwoordige bisdom Pangkalpinang, voornamelijk in de pastoraal doch ook enige tijd in leidende functies. Wat het zielzorgwerk betreft gaat het langste verhaal over zijn vijf jaar op de Riau-eilanden. Hij was vaak op dienstreis naar verschillende eilanden; een confrater had dezelfde taak maar dan naar plaatsen waar Chinees nodig was. De overheersende godsdienst was de Islam, de katholieken waren meest ambtenaren en import. Catechisten waren er in die tijd nog niet, wel had hij hulp van het Maria Legioen. Hij vergelijkt dan de situatie in de Riouw met zijn latere ervaringen op Bangka. Hier waren veel meer Chinezen en was het boeddhisme sterk vertegenwoordigd. Bangka was ook het centrum van de missie, alles was daar beter geregeld, overal waren broeders en zusters. Daar kwamen later de catechisten bij, waarvan hij een aantal functies bespreekt. In de tijd na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) werd de inbreng van de leken groter en werd de catechese vernieuwd. Hij prijst de catechese-cursus en andere godsdienstige lectuur in het Indonesisch, vooral verzorgd door jezuiten en franciscanen. Een tweede verhaal gaat over de pepertuinen van de missie in Pangkalpinang, waar hij jarenlang de administratie verzorgde, toezicht hield, en zielzorg uitoefende in de omgeving. In de buitenkampongs deed hij ook wat aan medische zorg, waarover een aantal details gegeven wordt. In 1973 werd hij regionale overste. Ook deze periode wordt ruim besproken: de inhoud van zijn functie, de verhouding tot de bisschop, zijn kijk op het kloostereven in de missie en op het belang van een familiegeest. Na drie jaar achtte hij het beter ruimte te maken voor een jongere kracht. Bovendien ging zijn gezondheid achteruit. Een verlof in Nederland in 1976 werd een definitieve terugkeer.

Trefwoorden: Bisdom Pangkalpinang; Sumatera; Bestuursfuncties; Boeddhisme; Catechisten; Maria Legioen; Pastoraat; Plantages; Tweede Vaticaans Concilie.

H. Reichenbach**KMM 794**

17 juni 1929 / interview: 23 februari 1984, 98 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1958-1961.*Functie:* pastoraal.

Pater Hans Reichenbach heeft drie jaar op Bangka en Billiton (bisdom Pangkalpinang) gewerkt; een deel daarvan werd besteed aan Chinees leren. Zijn interview is niet alleen aan zijn eigen werk gewijd, doch strekt zich ook uit tot meer algemene informatie over het missiewerk ter plaatse. Zijn voornaamste onderwerp is pastoraal en wel in het bijzonder zielzorg onder het Chinese volksdeel. Hij vertelt over karakteristieke eigenschappen van de Chinezen, over het belang van scholen en godsdienstonderwijs voor de missie, over individuele catechese in de dorpen (er waren nog heel weinig catechisten), over het Maria Legioen, over de financiering van het werk (onder andere door de pepertuinen). Ook geeft hij een profielschets van mgr. N. van der Westen SSCC en vertelt over het werk van verschillende confraters in parochies, sociaal werk enz. Het algemene doel van de pastoraal na de oorlog was het zelfstandig worden van de locale kerk; op Bangka en Billiton was dit bijzonder moeilijk vanwege de sterke emigratie, met name van de jeugd. Ook over het werk van broeders en zusters geeft hij wat informatie (onderwijs, gezondheidszorg, oudemannenhuizen); zo ook over de priesteropleiding en zijn contacten met de wereldheer Boen Thiam Kiat. Tenslotte is er aan het begin en aan het einde van het interview een verslag over zijn studie missiologie in Nijmegen. In 1961 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar

Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Pangkalpinang; Sumatera; Bejaardenzorg; Boen Thiam Kiat; Godsdienstonderwijs; Maria Legioen; Missiologie; Pastoraat; Sociaal werk; Westen, N. van der.

W. Rovers

KMM 790

28 september 1918 / interview: 13 februari 1984,90 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1948-1965.

Functie: pastoraal.

Pater Walther Rovers bespreekt in zijn interview vooral de situatie op het eiland Bangka zoals hij die aantrof bij zijn aankomst in 1948 en enkele ontwikkelingen daarna. Zijn voornaamste werkterrein was pastoraal in Belinyu. Toen hij daar kwam was de meerderheid van de bevolking Chinees en hij kreeg dan ook de gelegenheid om zowel Chinees als Indonesisch te leren. Er waren ook veel Nederlanders maar de bisschop had liever dat zij daar niet te veel mee in aanraking kwamen, want “we waren er voor de missie”. In de volgende tien jaar trokken veel Nederlanders en Chinezen weg en kwamen er soms moeilijke tijden voor degenen die bleven. Ook hij zelf heeft daar onder te lijden gehad. Van de andere kant vertoonde het missiewerk een gestadige groei. Het aantal eigenlandse katholieken nam toe, het godsdienstonderwijs op scholen en bij de mensen thuis breidde zich uit evenals het jeugdwerk, het Maria Legioen beleefde een opbloei. Door zijn congregatie werd de intronisatie van het H. Hart gestimuleerd. Chinezen mochten hun traditionele huisaltaartjes behouden en daarop werd het H. Hart geïntoniseerd. Wat kortere informatie geeft het interview over het werk van broeders en zusters in het onderwijs en de gezondheidszorg, en over de Indonesianisatie bij zusters en priesters. Om gezondheidsredenen keerde hij in 1965 naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Pangkalpinang; Sumatera; Pastoraat; Jeugdzorg; Maria Legioen; Indonesianisatie.

PRIESTERS VAN HET H. HART VAN JEZUS (SCJ)

J.W.N. Wouters

KMM 797

13 april 1902 / interview: 20 maart 1984, 360 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1929-1939; (Java) 1945-1950.

Functie: *pastoraal.*

Vooraf zij opgemerkt dat dit interview in twee keer is opgenomen. In het tweede gesprek wordt een aantal zaken hernomen die eerder ook aan de orde waren. Pater Wouters werkte vóór de oorlog in Sumatera (Palembang en Tanjungkarang) in de pastoraal; na de oorlog was hij nog geruime tijd in Indonesië als legeraalmoezenier. In Palembang had hij vooral te maken met Europeanen, in Tanjungkarang telde de katholieke gemeenschap ook veel Chinezen. Hij vertelt over het dagelijkse zielzorgwerk, de diensten, de schoen, godsdienstonderwijs, katholieke verenigingen, enz.; verder ook over het leven in een congregatie, de verhouding tot de bisschop (mgr. H. Mekkelholt SCJ). Voorts algemene onderwerpen, zoals het leven van Europeanen in de kolonie, de invloed van de Loge, zeden en gebruiken van de Chinezen, hun overwicht in de handel. In 1939 ging hij op verlof en kon hij door de oorlog niet meer terug. Over zijn ervaringen als aalmoezenier (onder meer tijdens de politionele acties) spreekt hij uitgebreid. Hij knoopt daaraan een aantal beschouwingen vast over het koloniale tijdperk, over de soevereiniteitsoverdracht, over bekende mensen die hij ontmoet heeft (waaronder president Sukarno en generaal S.H. Spoor), over de behandeling van het KNIL door de Nederlandse regering enz.

Trefwoorden: Bisdom Palembang; Bisdom Tanjungkarang; Sumatera; Aartsbisdom Jakarta; Java; Aalmoezeniers; Mekkelholt, H.M.; Pastoraat; Politionele acties; Spoor, S.H; Sukarno; Verenigingen; Vrijmetselarij.

SECULIERE PRIESTERS

I. Doera

KMM 121

26 september 1931 / interview: 1 juni 1980, 120 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Flores) 1959-1966; (Java) 1966-1968; (Kalimantan) 1968-1980.

Functie: pastoraal; bisschop; beleid.

Mgr. Isak Doera werd geboren op Flores, waar zijn vader een van de eerste catechisten was. Tijdens zijn opleiding voor het priesterschap koos hij bewust voor de diocesane clerus. Hij was daarin een van de eersten en heeft heel de discussie over de voor- en nadelen van seculier of regulier meegemaakt. Een groot deel van het interview is dan ook gewijd aan de ontwikkeling van een diocesane clerus op Flores en elders, de spanningen die er aanvankelijk bestonden, en de rol van pater N. Boumans SVD, die de eerste rector werd van een afzonderlijk convict voor seculieren. Na zijn wijding in 1959 werkte hij enkele jaren in de pastoraal in het bisdom Ende, doch zijn verslag hierover is kort. Uitbreider vertelt hij over zijn werk als legeraalmoezenier op Java. Hij geeft een uiteenzetting over het ontstaan en de taak van miitaire catechisten en vertelt over zijn eigen werk, onder andere voor politieke gevangenen. In 1968 werd hij als aalmoezenier overgeplaatst naar Kaimantan. Hij signaleert daar enkele grote verschillen met Flores: in Kalimantan kreeg hij te maken met Chinese katholieken, wat een eigen problematiek meebracht die hij in Flores nauwelijks gekend had. Ook de godsdienstige praktijken verschilden, omdat op Flores vele oude Portugese devoties voortleven. De hoofdmoot van het interview wordt gevormd door zijn ervaringen en ideeën als bisschop van Sintang op Kalimantan. Naast de montfortanen werken daar ook diocesane priesters, lazaristen en oblaken in goede harmonie. Zeer hoopgevend is de missionering onder de Daya's, waarbij catechisten belangrijk werk doen. Andere onderwerpen die wat beknopter behandeld worden zijn: de financiële onafhankelijkheid van de kerk in Indonesië, de vastenactie, de rol van de leek enz. Het interview eindigt met een terugblik op zijn leven, waarin een uitweiding voorkomt over pater F.J.J. Cornelissen SVD, die een belangrijke rol gespeeld heeft in de priesteropleiding op Flores en in het leven van mgr. Doera.

Trefwoorden: Bisdom Ende; Flores; Aartsbisdom Jakarta; Java; Bisdom Sintang; Kalimantan; Aalmoezeniers; Bestuursfuncties; Boumans, N.; Catechisten; Cornelissen, F.J.J.; Leken; Pastoraat; Priesteropleiding; Seculieren; regulieren.

URSULINEN VAN DE ROMEINSE UNIE (OSU)

J. van der Aalst [kloosternaam: zuster Jeanne]

KMM 2

26 april 1909 / interview: 19 juni 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1932-1940; Thailand 1940-1980.

Functie: verpleging.

Zuster Jeanne werkte enkele jaren in Indonesië en meer dan veertig jaar in Thailand. In 1932 begon zij in Bandung haar noviciaat samen met drie novicen uit Java. In dezelfde stad kreeg zij een opleiding tot verpleegster en werkte zij in een weeshuis. Over al deze episodes is er korte informatie. In 1940 werd zij gevraagd voor Thailand. Gezondheidszorg werd daar haar voornaamste taak, van meet af aan echter gekenmerkt door een bijzondere aandacht voor de armsten en meest hulpbehoevenden. Kort vertelt zij over haar eerste jaren in een ziekenhuis in Chiang Mai, de armoede die zij zag in de krottenwijken, het werk van de zusters in onderwijs en verpleging. Eveneens kort is haar verslag over de oorlog en de internering. Na de oorlog werd Bangkok haar vaste standplaats; deze stad is tevens plaats van handeling voor haar langste verhaal. Diverse activiteiten waarbij zij betrokken was komen hier uitvoerig ter sprake. Allereerst de hulp aan slachtoffers van de Burma-spoorlijn. Dan de oprichting van enkele huizen voor ongeneeslijk zieken die niet meer in een ziekenhuis terecht konden. Daarna een school voor gehandicapten en een ambachtsschool voor wezen en half-wezen. Ook trok zij de 'slums' in en begon er met een kliniek. Bij al deze werken ontmoette zij veel ellende maar ook veel levensmoed. Tenslotte is er een kort relaas over haar werk in een opvangkamp voor Cambodjaanse vluchtelingen. Nadenkend over haar motivatie gedurende al die jaren komt zij tot de conclusie dat zij niet zozeer haar kracht vond in het verlangen om mensen te bekeren, maar veeleer in de Heer die gezegd heeft 'Bemin uw naaste als u zelf'.

Trefwoorden: Bisdom Bandung; Java; Gezondheidszorg; Bisdom Chiang Mai; Thailand; Sociaal werk; Wezenzorg; Oorlog; Internering.

I.G.M. van den Berg [kloosternaam: zuster Julie]

KMM 627

12 januari 1920 / interview: 17 augustus 1981, 270 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1947-1963; (Flores) 1963-1975.

Functie: onderwijs; beleid.

Het leven van zuster Julie in Indonesië vertoont een duidelijke ontwikkeling: van onderwijs en internaatswerk (vooral op Java) naar sociaal werk (vooral op Flores), en op het eind van het interview een eerste aanzet naar begeleiding van geloofsverdieping onder de leken. Als karakteristiek voor het interview zij verder opgemerkt dat er heel veel namen genoemd worden van personen die zij in haar werk of anderszins ontmoette. Onderwijs en internaatswerk: dit begon bij haar aankomst in 1947 en speelde zich voornamelijk af in de grote steden van Java (Bandung, Surabaya, Jakarta). Zij vertelt beknopt over diverse scholen van de zusters Ursulinen en uitgebreid over internaten waar telkens een groep meisjes aan haar was toevertrouwd. Zij gaat in op de achtergrond van de kinderen, persoonlijke begeleiding, godsdienstige vorming enz. In 1963 werd zij benoemd voor Flores en had ook daar, enige tijd als overste, te maken met scholen en internaten in de bisdommen Ende en Ruteng. Hier horen we meer over bouwactiviteiten en de daarmee samenhangende financiële problemen, en over toenemende contacten met de bevolking. Sociaal werk: haar ervaringen bij deze contacten waren mede aanleiding om in Bogor een cursus te gaan volgen in community development. Wat ze daar leerde werd op Flores in praktijk gebracht en levert een van de langste verhalen van het interview op. Besproken worden onder

meer: cursussen voor vrouwen en meisjes (hygiëne, naaien enz.), gezondheidszorg, haar taak als assistente van de deegatus socialis (belast met sociaal beleid in het bisdom), lessen aan het seminarie en begeleiding van de seminaristen bij een hun opgedragen taak in de desa. Geloofsverdieping: haar werd gevraagd zich in te zetten voor retraitswerk. Zij besloot een cursus te gaan volgen op het Roncalli-instituut in Salatiga. Zij beschrijft en evaleert deze cursus. Daarnaast maakte ze op Java ook kennis met Marriage Encounter. Zij hoopt dit alles te gaan benutten op Flores. Tenslotte komen in dit (lange) interview nog enkele varia min of meer uitgebreid ter sprake: de mislukte coup van 1965, het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) en het kloosterleven, de opleiding van eigenlandse zusters enz.

Trefwoorden: Bisdom Bandung; Bisdom Surabaya; Aartsbisdom Jakarta; Java; Bisdom Ende; Bisdom Ruteng; Flores; Internaten; Leken; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Retraites; Roncalli-instituut, Salatiga; Tweede Vaticaans Concilie; Eigenlandse zusters.

H.W. Hilhorst [kloosternaam: zuster Amadea]

KMM 226

9 april 1917 / interview: 12 juli 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1940-1966.

Functie: onderwijs.

Zuster Amadea werd in Indonesië geboren als kind van Nederlandse ouders. In haar verhaal wordt zeer veel aandacht besteed aan de lange reeks van politieke verwickelingen die de missie telkens weer voor nieuwe moeilijkheden plaatsten: de oorlog, de internering, het begin van de Republiek, de Nieuw-Guinea kwestie, de mislukte staatsgreep van 1965, de moeilijkheden in de jaren zeventig onder druk van de Islam. Ook vertelt zij uitgebreid over Sukarno, wiens vrouw en dochter zij goed gekend heeft. Haar taak lag in het onderwijs en lange tijd was zij directrice van een SMA en van een kweekschool. In dit kader schetst zij de wederopbouw van het katholiek onderwijs na de oorlog, de rol van de catechese in het onderwijs en haar taakopvatting als directrice. Wat haar Orde betreft bespreekt zij vooral de Indonesianisatie en de verhouding van de Indonesische provincie tot het moederland. In 1971 kwam zij voorgoed naar Nederland.

Trefwoorden: Aartsbisdom Jakarta; Bisdom Bandung; Bisdom Surabaya; Java; Godsdienstonderwijs; Islam; Christendom; Sukarno; Indonesianisatie.

307. P. Kraakman [kloosternaam: zuster Petronella]

KMM 307

20 februari 1899 / interview: 13 juli 1979, 90 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1927-1957.

Functie: verpleging.

Zuster Petronella Kraakman vertrok in 1927 naar Indonesië en werkte daar dertig jaar. Volgens haar eigen zeggen verbleef zij bijna al die tijd in een besloten groep, kwam zelden buitenshuis en is nooit op verlof geweest. Zij spreekt dan ook liever niet over allerlei ontwikkelingen in kerk en samenleving, doch beperkt zich tot informatie over de twee werkterreinen die zij gekend heeft. Haar eerste taak was in Malang. De zusters Ursulinen hadden daar een pensioonaat voor Europese meisjes uit de gegoede stand, een weeshuis en een aantal scholen. Zij werd aangesteld als surveillante en ziekenzuster. Dit laatste leerde zij door de praktijk, waarbij zij ook medicijnen leerde maken uit allerlei kruiden. Haar tweede werkring was als ondernovicenmeesteres in Bandung. Zij vertelt over haar ervaringen met Javaanse en Chinese novicen, het milieu waaruit de kandidaten afkomstig waren, doch het relaas is nogal summier. Haar langste verhaal betreft de oorlog, de internering en de eerste maanden daarna. Zij besluit dit verslag met de opmerking dat zij het kamp toch niet gemist zou willen hebben. In 1957 kreeg

zij, zeer onverwacht, een benoeming in Nederland.

Trefwoorden: Bisdóm Malang; Bisdóm Bandung; Java; Wezenzorg; Zusteropleiding; Internering; Kamp.

W.D.A. Louwerens [kloosternaam: zuster Willie]**KMM 350**

17 september 1915 / interview: 11 juli 1979, 135 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1937-1950.*Functie:* verpleging.

Zuster Willie Louwerens was in Indonesië van 1937 tot 1950. Kort na aankomst werd zij ook nog ziek. Echt normale tijden heeft zij dus nauwelijks meegemaakt. Haar langste verhaal gaat dan ook over de oorlog en de internering. Wat haar werk vóór en na de oorlog betreft: zij had een diploma verpleegster A, en heeft enige tijd in het ziekenhuis gewerkt in Cirebon en Jakarta. Doch de meeste tijd was zij ziekenzuster in het klooster. Haar verslag hierover is beknopt. De grote teleurstelling in haar leven is dat zij nooit echt missiewerk heeft kunnen doen. In 1970 is zij nog eens anderhalf jaar terug geweest in Indonesië. Zij vertelt over de veranderingen die zij toen opgemerkt heeft: het toegenomen aantal eigenlandse zusters, Europeanen die zich zelf bewust overbodig trachtten te maken, een sterkere financiële positie enz. De toekomst van de kerk in Indonesië ziet zij dan ook met optimisme tegemoet.

Trefwoord: Bisdom Bandung; Aartsbisdom Jakarta; Java; Gezondheidszorg; Eigenlandse zusters.

352. S.M. Lutter [kloosternaam: zuster Laurence]

13 maart 1902 / interview: 12 september 1979, 160 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1924-1979.*Functie:* onderwijs; beleid.

Zuster Laurence Lutter werd geboren op Oost-Java in Indonesië. Zij maakte haar studies bij de zusters Ursulinen, behaalde haar hoofdakte en trad bij dezelfde zusters in. Haar eerste benoeming kreeg zij in 1926 voor de lagere school en het weeshuis in Madiun. Over dit werk en eigenlijk over de gehele vooroorlogse periode vertelt zij relatief weinig. Veel meer aandacht krijgt de oorlogstijd en het begin van de Republiek, toen de Indonesische zusters er praktisch alleen voor stonden. Het hoofddaccent in het interview valt echter op de periode na de oorlog en op haar werk in Malang, dat blijkbaar zeer gevarieerd was. Zo beschrijft zij werk in een polikliniek, waar ook drugsverslaafden kwamen; regelmatige bezoeken aan een vrouwen-gevangenis en aan politieke gevangenen; opbouwwerk in de kampongs. Ook ontwikkelingen binnen de katholieke kerk en haar eigen congregatie krijgen volop aandacht; zo bijv. de Indonesianisatie in het religieuze leven, het gebed, de liturgie en het onderwijs; pastorale assistentie door zusters in de parochies; een voortschrijdende samenwerking met de protestanten, met daartegenover een moeilijke relatie tot de Islam. Voor de toekomst heeft zij een aantal wensen, vooral op het gebied van de kleinschalige ontwikkelingshulp.

Trefwoorden: Bisdom Surabaya; Bisdom Malang; Java; Aanpassing; Islam; Christendom; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Protestanten; Wezenzorg; Indonesianisatie.

C.J.B. Min [kloosternaam: zuster Judith]**KMM 372**

1 oktober 1902 / interview: 12 juli 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1930-1967; Australië 1967-1973.*Functie:* onderwijs.

Zuster Judith Min vertrok naar Indonesië in 1930. Vóór de oorlog was zij werkzaam in het onderwijs; na de oorlog bekleedde zij diverse bestuurlijke functies, doch haar verhaal gaat ook dan hoofdzakelijk over de scholen van de zusters Ursulinen. Zo vertelt zij over de verschillende typen van middelbaar onderwijs in Malang en

Bandung, waar zij voor de klas stond, en in het bijzonder over de kweekschool in Malang. We horen over Europese en Javaanse scholen, over schoolgeld, inspectie, subsidie, vernieuwing in het onderwijs, godsdienstonderwijs enz. In Bandung was zij ook enige tijd directrice van een weeshuis, waarover ze kort vertelt. Na de oorlog was zij betrokken bij het sluiten van sommige soorten scholen, vooral de Europese, en het oprichten van andere. Ook bij opleiding van Indonesische zusters voor een taak in het onderwijs; nu kregen ook meer zusters een academische opleiding. Aan dit alles voegt zij een tamelijk uitvoerige beschouwing toe over de invloed van de katholieken in de Indonesische samenleving en het aandeel van de scholen daarin. In de oorlog maakte zij ook de internering mee; zij geeft daarover een uitvoerig verslag. Tenslotte: vanaf 1967 werkte zij nog enkele jaren op scholen in Australië, doch haar verhaal hierover is kort en wordt onderbroken door reminiscenties aan Indonesië.

Trefwoorden: Bisdom Malang; Java; Bestuursfuncties; Godsdienstonderwijs; Onderwijs; Wezenzorg; Australië.

C.M.A. van Well [kloosternaam: zuster Christine]

KMM 587

24 februari 1912 / interview: 6 april 1979, 290 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1935-1976.

Functie: onderwijs.

Volgens zuster Christine kreeg zij een sterke interesse voor de missie mee uit een familie met veel missionarissen; daarnaast was onderwijs haar vak en haar hobby. Deze combinatie verklaart mogelijk de enthousiaste ondertoon die doorklinkt in haar verhaal over veertig jaar onderwijs op Java. Zij kwam in Indonesië aan in 1935. Zorgvuldig chronologisch geordend vertelt zij over haar ervaringen, beginnend met het noviciaat in Bandung. De novicen, 24 in getal, waren vooral van Indo-Europese afkomst, daarnaast enkele Indonesische en Nederlandse. Dit bracht soms problemen mee, doch had ook zijn voordelen. Na de professie begon haar werk in het onderwijs. Gedetailleerd bespreekt zij de Europese scholen in Madiun en Bandung, waar zij vóór de oorlog les gaf. Via allerlei nevenactiviteiten kwam zij overigens ook in contact met Indonesische kinderen en leerde zij toen reeds wat Javaans. De periode van 1940 tot 1947 was erg moeilijk. Zo waren er spanningen rond de Duitse zusters in de gemeenschap, later kwamen de oorlog, de internering en de bersiap-tijd. Haar verhaal over dit alles is zeer uitvoerig. Na de oorlog werkte zuster Christine aan scholen in Surabaya, Jakarta, Malang en Bandung. Zij gaat in op een aantal verschillen met de vooroorlogse situatie, zoals de taal, de leerlingen, de Indonesianisatie op de scholen en in haar orde. Aan bod komen ook de moeilijke financiële situatie in het onderwijs met de soms kwalijke gevolgen daarvan zoals corruptie, de ontwikkelingen in het godsdienstonderwijs binnen en buiten de school, de mislukte coup van 1965 en inspanningen voor politieke gevangenen. In 1976 keerde zij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Bandung; Bisdom Surabaya; Aartsbisdom Jakarta; Bisdom Malang; Java; Godsdienstonderwijs; Indo-Europeaanen; Onderwijs; Indonesianisatie; Zusteropleiding; Internering; Staatsgreep.

ZUSTERS ONDER DE BOGEN

E.A. van Bommel [kloosternaam: zuster Timothee]

KMM 28

21 april 1910 / interview: 1 september 1980, 225 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1936-1971.

Functie: onderwijs.

Zuster Timothee vertrok in 1936 naar Indonesië en wel naar het tegenwoordige bisdom Palembang. Opvallend in het interview is, dat zij haar verhalen graag opbouwt rond personen. Zo maken we uitgebreid kennis met mgr. H.M. Mekkelholt SCJ en mgr. J.H. Soudant SCJ, hun werkwijze en hun relatie tot de zusters. Ook vele andere paters en zusters die zij gekend heeft komen min of meer uitvoerig ter sprake. De voornaamste onderwerpen van het interview zijn onderwijs en kloosterleven. Van beide bespreekt de zuster de gang van zaken vóór de oorlog en na de oorlog. Onderwijs: vóór de oorlog gaf zij les aan een 'wilde' Hollands-Chinese school en aan een MULO. De voertaal was Nederlands, de voornaamste bekommernis was gelijkstelling c.q. subsidie, en het maken van bekeeringen. Na de oorlog was er aanvankelijk wat wrijving tussen mensen als zuster Timothee, die vonden dat men zo snel mogelijk naar een volledig Indonesisch onderwijs toe moest, en anderen die het liever op Nederlandse leest geschoeid hielden. De zuster was verder betrokken bij een bouwprogramma van Indonesische scholen en kwam daarbij in botsing met haar overheid die alles vanuit Nederland wilde regelen. Kloosterleven: vóór de oorlog leefde men in een gesloten gemeenschap, waar men op elkaar was aangewezen. Na de oorlog veranderde langzaam de mentaliteit: er kwam meer contact met de bevolking en de zusters werden meer ingeschakeld bij pastoraal en sociaal werk. Ook hier vindt men een uitgebreid relaas over oorlog en internering. Na de bevrijding moesten de zusters in het kamp blijven vanwege het gevaar van de kant van de bevolking. Het heeft haar veel pijn gedaan dat de mensen, waarvoor je eigenlijk gekomen was, nu tegen je waren. Doch toen zij in 1949 na een lang verlof weer op Sumatera terugkwam was er van vijanuarigheid vrijwel niets meer te bespeuren. In 1971 keerde zij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Palembang; Sumatera Kloosterleven; Mekkelholt, H.M.; Onderwijs; Soudant, J.H.

J. van de Bogaard [kloosternaam: zuster Petronina]

KMM 50

24 januari 1916 / interview: 31 januari 1980, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1948-1977.

Functie: verpleging.

Na een ruime ervaring als verpleegster in Nederland vertrok Zuster Petronina in 1948 naar Indonesië en werd benoemd voor het Sint Carolus Ziekenhuis in Jakarta. Zij beschrijft de overgang van dit oorspronkelijk Europese ziekenhuis naar een eigenlands en de veranderingen die dit meebracht: andere instanties, andere patiënten (waaronder hooggeplaatste Indonesiërs als de vrouw van Sukarno), steeds meer eigenlands personeel. Veel aandacht is er in haar verhaal ook voor de ontwikkelingen binnen de eigen Congregatie: het toenemend aantal eigenlandse roepingen en de problemen die dit meebracht, in het bijzonder de tegenstellingen tussen Javaanse en Chinese kandidaten; ontwikkelingen ook in de praktijk van gebed en geestelijk leven en de invloed daarop van het Roncalli-instituut; de plaats van Nederlandse zusters nu en in de toekomst; de financiering van de werken. Een benoeming voor Bandung betekende ander werk en meer contact met de bevolking via poliklinieken op het platteland. Tenslotte vertelt zij waarom zij in 1977 besloot in Nederland te blijven.

Trefwoorden: Aartsbisdom Jakarta; Java; Gezondheidszorg; Kloosterleven; Roncalli-instituut, Salatiga; Sint Carolus Ziekenhuis; Eigenlandse roepingen.

H.W. Joosten [kloosternaam: zuster Cassilda]

KMM 268

11 augustus 1912 / interview: 21 juli 1980, 270 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1935-1951; (Sumatera) 1951-1975.

Functie: verpleging.

Zuster Cassilda vertrok in 1935 naar Indonesië. Zij kreeg een verpleegstersopleiding in Jakarta en heeft daarna praktisch altijd in de gezondheidszorg op het platteland gewerkt, eerst enige tijd op Java, daarna bijna 25 jaar in het tegenwoordige bisdom Palembang. Dit werk krijgt dan ook de hoofdrol in haar verhaal. Zij vertelt over poliklinieken en trektochten door de dorpen, over gewoonten en gebruiken bij de inheemse bevolking, over transmigranten uit Java, over de macht van de 'dukuns', over geboortenregeing, hulp van de Memisa en Miva enz. Als nevenactiviteit heeft zij veel aan catechese en parochiewerk gedaan, en ook dat krijgt een ruime plaats in het interview. Zo hielp zij bij het activeren van leken en in de vrouwenbeweging; ook gaf zij godsdienstles in samenwerking met de pastoor. Van de priesters die zij ontmoette geeft zij soms een korte schets, zo bijv. van mgr. H.M. Mekkelholt SCJ en mgr. J.H. Soudant SCJ. Ook zuster Cassilda heeft de oorlog en de internering meegemaakt en ook zij geeft een uitgebreid reas over haar ervaringen. In 1975 keerde zij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Bisdom Jakarta; Bisdom Bandung; Java; Bisdom Palembang; Sumatera; Adat; Gebortteregeling; Gezondheidszorg; Gezondheidszorg; Godsdienstonderwijs; Leken; Memisa; Mekkelholt, H.M.; Missie Verkeersmiddelen Actie (MIVA); Soudant, J.H.; Transmigratie.

A.C. Jurgens [kloosternaam: zuster Denisio]

KMM 271

20 januari 1909 / interview: 28 februari 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1949-1953; (Java) 1953-1962; (Sumatera) 1962-1976.

Functie: onderwijs; beleid.

Zuster Denisio had reeds een lange ervaring als onderwijzeres in Nederland achter de rug, toen zij in 1949 benoemd werd voor Indonesië. Zij werkte achtereenvolgens op Sumatera, Java en weer Sumatera. In het interview geeft dit herhaaldelijk aanleiding tot vergelijkingen tussen deze twee werkterreinen. In haar eerste standplaats Lahat was er volop werk: gebouwen en onderwijs moesten praktisch van de grond af aan herbouwd en opnieuw georganiseerd worden. Er waren echter ook negatieve factoren: als overste had zij een moeilijke taak, contact met de bevolking was tijdens de politionele acties nauwelijks mogelijk, bovendien kenden de zusters aanvankelijk te weinig van de taal. Na vier jaar leek een verandering raadzaam en kreeg zij een taak in het onderwijs op Midden-Java. Hier werkte zij vooral op Chinese scholen. Uitvoerig vertelt zij over haar goede contacten met de Chinese bevolkingsgroep in het algemeen en de scholen in het bijzonder. Verder krijgen ook de recrutering en vorming van eigenlandse zusters ruime aandacht, met een uitweiding over de status van de vrouw in Indonesië. Na een tiental jaren op Java ging zij opnieuw naar Sumatera waar het missiewerk intussen grote voortgang had gemaakt. In 1976 keerde zij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Bisdom Palembang; Sumatera; Bestuursfuncties; Onderwijs; Onderwijs; Poitionele acties; Vrouwen; Eigenlandse zusters; Zusteropleiding.

W.C. Leijser [kloosternaam: zuster Damiënne]**KMM 339**

20 juli 1921 / interview: 9 februari 1980, 133 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1950-1976.*Functie:* verpleging.

Zuster Damiënne werkte van 1950 tot 1976 in twee grote katholieke ziekenhuizen, namelijk in Bandung en Jakarta. Haar interview is niet zo zeer chronologisch ingedeeld als wel naar aandachtsvelden. De voornaamste zijn: 1. het ziekenhuis van Bandung, de organisatorische structuur ervan, de verhouding tot de regering (aanvankelijk minder goed, later beter), de katholieke signatuur die echter geen proselitisme onder patiënten of staf inhield, het streven naar financiële onafhankelijkheid hoewel hulp van bijv. de Memisa zeer welkom was, de verpleegstersopleidingen, inheemse gewoonten vooral bij de behandeling van ziektes enz. 2. Medische ethiek. Vooral twee onderwerpen worden hier uitvoerig besproken, namelijk geborrtregeling en abortus. We horen over verschillende standpunten in katholieke kringen, de houding van de Islam, haar eigen overwegingen en ervaringen. Aan dit onderwerp knoopt zij een uitbreiding over huwelijksmoraal vast en over huwelijkstradities onder islamieten. 3. De Indonesianisatie binnen haar congregatie. Als lid van een vormingsteam voor jonge zusters en in de dagelijkse omgang met een sterk groeiend aantal Indonesische medezusters maakte zij veel veranderingen mee. Voor een deel waren die echter ook gevolg van nieuwe ideeën na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). Zij gaat ook in op de aanpassing en innerlijke motivatie die dit alles eiste. In 1976 keerde zij om gezondheidsredenen naar Nederland terug.

Trefwoorden: Aartsbisdom Jakarta; Bisdom Bandung; Java; Abortus; Geborrtregeling; Gezondheidszorg; Islam; Memisa; Regering; Tweede Vaticaans Concilie; Indonesianisatie; Zusteropleiding.

M.M. van Thienen [kloosternaam: zuster Theodoro]**KMM 526**

3 juli 1912 / interview: 28 juli 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1938-1977.*Functie:* verpleging; pastoraal.

Zuster Theodoro werkte van 1938 tot 1977 in Indonesië. Plaats van handeiding was steeds Jakarta, doch het speelde zich af op verschillende werkterreinen. Met haar diploma verpleegkunde lag het voor de hand dat haar eerste aanstelling voor een ziekenhuis was. Het was voor haar een teleurstelling dat het allemaal zo Europees was en totaal geen armoede. Armoede en primitieve toestanden ontmoette zij wel bij tijdelijk werk in het Burgerziekenhuis voor minderbedeelden. Haar verhaal over dit alles is zeer beknopt. Uitgebreider is haar informatie over de oorlog en de internering. Hierbij weidt zij enigszins uit overcontacten met de zusters Ursulinen en mgr. Willekens. Na de oorlog moest zij wegens hongeroedeem op verlof. Als zij in 1953 naar Jakarta terugkeert begint voor haar een nieuw leven. Zij begint haar relaas over deze periode met wat informatie over het Indonesische noviciaat van haar congregatie. Dat bestond al vanaf 1932. Zij schetst de uitbouw ervan en een aantal problemen zoals verschil van mening over de toelatingscriteria, moeilijkheden van de kant van de ouders vooral bij Chinese meisjes, de onderlinge verhouding tussen Javanen en Chinezen enz. Tenslotte volgt haar grote verhaal over Klender, een overwegend islamitische kampong, waar zij werkzaam was in de gezondheidszorg en in het retraitshuis. De gezondheidszorg daar ontstond uit de wens van haar congregatie meer te gaan doen voor de arme bevolking. Het werk groeide en er ontstond een druk bezochte polikliniek en een katholieke parochie. In 1967 werd een retraitshuis geopend en de leiding ervan toevertrouwd aan pater J.G. Beek SJ, met wie zij tien jaar

heeft samengewerkt. Hier begon een bijzonder soort retraites, bekend onder de naam Khasebul (Khalwat Sebulan), retraite van een maand. De zuster beschrijft het doel als kadervorming voor jonge intellectuelen en noemt onder de middelen een ijzeren discipline, onverbiddelijke gehoorzaamheid, conferenties en meditatie door pater Beek en lezingen door vooraanstaande mensen op het gebied van godsdienst en politiek. Er kwam nogal wat kritiek op de aanpak, doch uit heel Indonesië werden kandidaten gestuurd, ook door verschillende bisschoppen. In 1977 keerde zuster Theodoro terug naar Nederland omdat ze vond dat het tijd werd om plaats te maken voor anderen.

Trefwoorden: Aartsbisdom Jakarta; Java; Beek, J.G.; Gezondheidszorg; Kadervorming; Khalwat Sebulan; Willekens, P.J.; Zusteropleiding.

ZUSTERS VAN DE GODDELIJKE VOORZIENIGHEID

J.W. van Hagen [kloosternaam: zuster Apollonis]

KMM 194

1 november 1900 / interview: 26 februari 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1937-1970.

Functie: onderwijs.

Zuster Apollonis vertrok in 1937 naar Indonesië. Praktisch haar gehele missionarisleven heeft zij in het onderwijs gestaan in Bandung, slechts onderbroken door enkele jaren Semarang na de internering. Een tweede constante in haar leven is, dat zij voornamelijk onder de Chinese bevolkingsgroep gewerkt heeft. Beide feiten vinden een verklaring in haar verhaal over de geschiedenis van haar congregatie in Indonesië. De zusters kwamen naar Bandung op uitnodiging van mgr. J. Goumans OSC met de uitdrukkelijke bedoeling om scholen op te richten voor Chinese kinderen om via hen de ouders beter te bereiken. Zuster Apollonis behoorde tot een van de eerste groepen. Dit zwaartepunt blijkt in het vervolg van haar verhaal langzamerhand te verminderen vooral na 1950, doch het verklaart mede het grote percentage Chinese zusters in haar congregatie. Behalve over de congregatie vertelt de zuster ook veel over haar eigen werk: over haar taak in het onderwijs en op het internaat, over godsdienstonderwijs, over de gestadige groei van de scholen. Verder een uitgebreid relaas over haar beevenissen tijdens de oorlog en de internering. Ook schetst zij beknopt een aantal van haar nevenactiviteiten: haar medewerking aan retraitswerk, aan de uitgave van het tijdschrift *Utusan*, aan een kleine kliniek in samenwerking met enkele medische studenten. In 1970 keerde zij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Bandung; Java; Godsdienstonderwijs; Goumans, J.; Internaten; Onderwijs; Retraites; *Utusan* (maandblad).

H.J. de Laat [kloosternaam: zuster Jeanette]

KMM 324

14 maart 1912 / interview: 9 oktober 1978, 167 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1938-1961.

Functie: onderwijs; verzorging.

Zuster Jeanette vertrok in 1938 naar Indonesië. Over die reis heeft zij een dagboek bewaard, zodat zij haar belevenissen nauwkeurig kan navertelen. Haar eerste benoeming was voor een weeshuis in Semarang. Zij geeft hierover een uitvoerig verslag: dat de weeskinderen niet altijd wezen waren, aantallen en leeftijden, de opvoeding en opleiding die de kinderen kregen, het werk van pater S. Beekman SJ voor het weeshuis enz. Uitgebreid is ook haar verhaal over de oorlog en de internering. Over haar werk na de oorlog is de zuster zeer beknopt. We horen iets over haar taak op een kleuterschool in Jakarta, en ook dat zij in die jaren vaak ziek is geweest. Meer vertelt zij over andere ontwikkelingen in het nieuwe Indonesië: over het toenemend aantal eigenlandse roepingen en over de verhouding tussen Nederlandse, Javaanse en Chinese zusters; over de overname van leidende functies door Indonesische zusters en de veranderingen in het kloosterleven. De toekomst ziet zij met vertrouwen tegemoet. In 1961 keerde zij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Bisdom Bandung; Aartsbisdom Jakarta; Java; Beekman, S.; Kloosterleven; Wezenzorg; Eigenlandse roepingen.

H. Pieper [kloosternaam: zuster Gregoris]

KMM 416

13 mei 1895 / interview: 14 maart 1979, 133 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1937-1959.

Functie: onderwijs; beleid.

Het interview van zuster Gregoris heeft drie hoofdmomenten: haar ervaringen in het weeshuis van Semarang vóór en na de oorlog, de oorlog zelf, en haar laatste jaren in Bandung. Toen zij in 1937 naar Indonesië vertrok was zij reeds 42 jaar. Haar eerste benoeming aan een fraaie school in Semarang beantwoordde niet bepaald aan haar idee van missie en na korte tijd werd zij op eigen verzoek overgeplaatst naar het weeshuis. Daarover gaat haar eerste lange verhaal: over pater S. Beekman SJ en zijn inspanningen voor het weeshuis, over het slag kinderen daar, hun opvoeding en opleiding, over godsdienstige vorming en dagorde, over de moeilijkheden in het begin van de oorlog. Na de oorlog was zij opnieuw enkele jaren in Semarang, en zij vertelt over de veranderingen in het weeshuis. Haar tweede verhaal gaat over de oorlog en de moeilijke situatie in de bersiap-tijd. Bijzonder is hier dat haar congregatie veel Duitse zusters had, wat in 1940 onaangename consequenties meebracht. Haar laatste missiejaren bracht zij door in Bandung. We horen niet veel over haar werk daar, doch wel over de veranderingen in haar congregatie. Er waren nu ook Javaanse en Chinese zusters in de communiteit en dat leidde soms tot spanningen; er kwam verandering in de levensstijl; plannen werden gemaakt voor een onafhankelijke Indonesische provincie. In 1959 besloot zij terug te gaan naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Bisdom Bandung; Aartsbisdom Jakarta; Java; Beekman, S.; Bestuursfuncties; Wezenzorg.

C.A.G. Slangen [kloosternaam: zuster Christini]

KMM 491

10 mei 1907 / interview: 9 oktober 1978, 137 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1938-1950; Nederlandse Antillen (Aruba) 1955-1958.

Functie: onderwijs.

Zuster Christini was van 1938 tot 1950 in Indonesië en van 1955 tot 1958 op Aruba. De eerste periode speelde zich voornamelijk af in Semarang. Zij vertelt kort over de heen- en terugreis en uitgebreid over haar werkterrein: het weeshuis en de daaraan verbonden scholen. Haar congregatie had dit werk op zich genomen op verzoek van pater S. Beekman SJ. Zij informeert over de toestand van de gebouwen en de gestadige uitbreiding daarvan, over de opvoeding en opleiding van de kinderen, over godsdienstige vorming en bekeringen, over weesmeisjes die later bij de zusters intraden enz. De zuster heeft ook ongeveer een jaar les gegeven in Bandung doch kon daar niet aarden en keerde terug naar Semarang. Breed uitgesponnen is ook haar verhaal over de oorlog en de internering. Na de capitulatie van Japan durfde men aanvankelijk het kamp niet te verlaten uit vrees voor Javaanse extremisten. De Arubaanse periode wordt korter geschetst. Zuster Christini gaf les aan een lagere school in St. Nicolaas. Het was een school voor armen uit de zwarte bevolking. Zij vergelijkt haar ervaringen in Semarang en op Aruba, de verschillen in bevolking, godsdienst, gewoonten, onderwijs. In 1958 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Semarang; Java; Beekman, S.; Onderwijs; Nederlandse Antillen; Aruba; Onderwijs; Wezenzorg.

D.P. Stoffels [kloosternaam: zuster Aniëla]

KMM 508

8 augustus 1901 / interview: 1 januari 1977, 110 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1938-1948.

Functie: beleid.

Zuster Aniëla was in het bezit van een hoofdakke en had bovendien reeds enkele jaren ervaring in het onderwijs in Nederland toen zij in 1938 voor Indonesië benoemd werd. Haar interview is grotendeels een verhaal over het weeshuis van pater S. Beekman SJ in Semarang. Op diens aanvraag begon haar congregatie in 1938 een nieuwe stichting met acht zusters ten behoeve van het weeshuis. We leren uit haar verhaal dat dit

bestemd was voor Chinese kinderen en dat naast het internaat een grote Hollands-Chinese school was die ook bezocht werd door de weeskinderen. Zij zelf werd hoofd van de school en overste van het klooster. Veel details over dit werk worden vermeld: zo de financiering door pater Beekman, met steun uit Nederland (petekinderen) en vanuit haar eigen congregatie; details ook over het onderwijs op de school. Deze was niet erkend, doch de resultaten deden volgens haar niet onder voor die van de gouvernementsscholen. De eigenlandse onderwijzeressen waren zeer ijverig en toegewijd. De oorlog vormt een apart hoofdstuk. Als Duitse hoefde zij niet naar het kamp. Samen met enkele eigenlandse zusters heeft zij geprobeerd de zaak draaiende te houden; ook de school, al was dat officieel door de Japanners verboden. Om aan de toenemende financiële moeilijkheden het hoofd te bieden werd een wasserij opgericht. Haar missionaire motivatie vond zij in de overtuiging dat haar werk een middel was om het evangelie ingang te doen vinden. Moeilijkheden bleven haar daarbij niet bespaard. Tenslotte spreekt de zuster op verschillende plaatsen over eigenlandse roeping. Aanvankelijk waren dat Chinese meisjes, doch op aandrang van mgr. Soegyapranata richtte men zich later ook op Javaanse kandidaten. In 1948 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdome Semarang; Java; Beekman, S.; Bestuursfuncties; Onderwijs; Eigenlandse onderwijzeressen; Soegyapranata, A.; Wezenzorg.

M.M. Winarto Tanuwidjaja [kloosternaam: zuster Margaret]

KMM 602

3 juli 1928 / interview: 3 mei 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1945-1980.

Functie: onderwijs.

Zuster Margaret werd geboren uit Chinese ouders, afkomstig uit Singapore. Zij was ongeveer tien jaar oud toen de familie van het Boeddhisme overging naar het Christendom. Zeer uitgebreid beschrijft zij boeddhistische riten en gebruiken bij geboorte, huwelijk, ziekte en dood. Wegens financiële problemen thuis kwam zij in een weeshuis o.l.v. zusters, waar zij ook de oorlog meemaakte. Zij vertelt over haar leven daar en hoe het voorbeeld van de zusters bijdroeg tot haar kloosterroeping. In de beschrijving van haar werk als religieuze in het onderwijs gaat haar aandacht vooral uit naar twee punten: pastoraal onder de jeugd en de vorming van eigenlandse zusters. Wat het eerste punt betreft is zij zelf actief in het godsdienstonderwijs, retraitewerk, gezamenlijke meditatie en diverse religieuze oefeningen in kleine groepen. In dit verband beschrijft zij ook de cursussen van pater J. Beek SJ en het pastorale werk aan de Katholieke Universiteit Parahyangan in Bandung. Een missionaire training in Nijmegen bevestigde haar keuze voor deze vorm van apostolaat. Betreffende het tweede punt wijst zij op de problemen die ontstaan uit de verschillende landaard (Europeanen, Javanen, Chinezen), op de noodzaak van versnelde Indonesianisatie door kadervorming, op nieuwe vormen van geestelijke oefeningen, en op de grotere betrokkenheid van de hedendaagse zusters bij sociaal werk.

Trefwoorden: Bisdome Semarang; Bisdome Bandung; Aartsbisdome Jakarta; Java; Beek, J.G.; Boeddhisme; Godsdienstonderwijs; Hoger onderwijs; Jeugdzorg; Parahyangan-universiteit, Bandung; Retraites; Wezenzorg; Indonesianisatie; Eigenlandse zusters.

ZUSTERS VAN DE H. JULIE POSTEL

27. J.M. ten Beitel [kloosternaam: zuster Veronica]

KMM 27

18 november 1909 / interview: 7 juni 1978, 160 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1935-1973.

Functie: verpleging.

Zuster Veronica was vanaf 1935 in het bisdom Malang werkzaam in de verpleging. Twee facetten daarvan leerde zij van nabij kennen: het ziekenhuis in de stad Malang, dat vóór de oorlog in feite een Europees ziekenhuis was, en poliklinieken op het platteland voor de inheemse bevolking. Dit laatste stemde het meest overeen met haar missie-ideaal. Uitvoerig beschrijft zij het begin van de Japanse bezetting, de kampen waar zij geïnterneerd was (Solo, Muntilan, Banyubiru) en de troebelen tijdens de politionele acties. Na de oorlog begon geleidelijk de omschakeling van Europees naar eigenlands. In de ziekenhuizen leverde dit weinig problemen op; in de congregatie plaatste de concrete situatie haar regelmatig voor moeilijkheden. Het was één van de redenen waarom zij in 1973 naar Nederland terugkeerde.

Trefwoorden: Bisdom Malang; Java; Gezondheidszorg; Politionele acties.

J.G. Hulsmeyer [kloosternaam: zuster Anastasia]

KMM 247

22 augustus 1902 / interview: 28 mei 1977, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1930-1967.

Functie: verpleging; beleid.

Zuster Anastasia was zowel vóór als na de oorlog werkzaam in de gezondheidszorg, in beide periodes in de stad en op het platteland. Dit levert allerlei tegenstellingen op die in het interview belicht worden. Haar werk begon in de stad Malang in 1930, maar evenals vele collega's vond zij dit nauwelijks missiewerk, gezien de patiënten merendeels Europese dames waren. Wel was het allemaal wat primitiever dan in Nederland. Over dit alles vertelt zij uitvoerig. Zo ook over haar latere werk op het platteland. Het ging hier om een polikliniek die nauw verbonden was met een onderneming: de patiënten waren dan ook vooral plantagewerkers en hun familie. We horen dan over de uitbreiding van dit werk, over de meest voorkomende ziektes, over inheemse geneesmiddelen en toverdokters enz. Dit alles werd afgebroken door de oorlog en de internering, waarover zij gedetailleerd vertelt. Na de oorlog werkte zij korte tijd aan de oprichting van een weeshuis, doch al spoedig was zij terug in het ziekenhuis van Malang. Nu was echter alles geheel anders geworden: de staf, de patiënten, en niet minder haar eigen taak als overste en directrice wat in deze tijd bijzondere problemen meebracht. Daarna weer op het platteland waar zij veel hulp ontving van de Memisa; haar verhaal gaat nu echter meer over de veranderde situatie in Indonesië in het algemeen. In 1967 keerde zij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Malang; Java; Bestuursfuncties; Gezondheidszorg; Memisa; Plantages; Wezenzorg.

J. Pierik [kloosternaam: zuster Gregoria]

KMM 417

8 oktober 1907 / interview: 22 juli 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1931-1977.

Functie: beleid.

Zuster Gregoria ging in 1931 naar Indonesië, gewapend met een diploma verpleegkunde en een van jongsaf gekoesterd ideaal om onder de bevolking daar te gaan werken. Het was dus wel een teleurstelling toen zij in het ziekenhuis van Malang

alleen Europese dames te verplegen kreeg en “’s morgens kon beginnen met alle verpotjes klaar te zetten”. Tot haar vreugde werd zij later benoemd voor een desaziekenhuis. Doch over het geheel genomen beviel haar de koloniale periode maar matig en haar verhaal hierover is kort. Veel uitvoeriger vertelt zij over de oorlog en de internering. Bijzonder boeiend is haar relaas over de eerste maanden van de Republiek: op eigen risico verliet zij met nog enkele zusters de bescherming van het kamp en keerde terug naar Malang, waar de toestand zeer gespannen was. “Na de oorlog is eigenlijk ons missiewerk begonnen”, aldus begint zij aan de hoofdmoot van het interview. Aan dit werk had zij deel als verpleegkundige en in bestuurlijke functies. Wat het eerste betreft vertelt zij vooral over werk en leven in de desa’s, het bijgeloof daar, de primitieve toestanden en hoe zij zelf soms voor dokter moest spelen en noodoperaties verrichtte. In dit verhaal krijgt de mislukte coup van 1965 een plaats en de invloed die pater G. Lohuis O.Carm. heeft gehad. In bestuurlijke functies kreeg zij te maken met de gestadige uitbreiding in leden en werken van haar congregatie. Er werd veel gebouwd, ontwikkelingsprojecten werden opgezet, cursussen gestart enz. Als provinciaal overste was zij nauw betrokken bij het proces van de Indonesianisatie. In 1977 keerde zij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdome Malang; Java; Bestuursfuncties; Bijgeloof; Gezondheidszorg; Lohuis, G.; Ontwikkelingswerk; Indonesianisatie.

A.E. Saris [kloosternaam: zuster Alberta]

KMM 464

15 april 1909 / interview: 7 juni 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1931-1971.

Functie: verpleging; beleid.

Zuster Alberta vertrok in 1931 naar Indonesië en werd benoemd voor het ziekenhuis in Malang. Uitvoerig beschrijft zij het reilen en zeilen van zo’n vooroorlogs ziekenhuis: de verhouding van de zusters tot staf en patiënten en de onderlinge verhoudingen in de kloostergemeenschap. Eveneens uitvoerig is haar verhaal over de oorlog, de internering en de troebelen in de eerste jaren daarna. Na de oorlog werd zij overste. Zij evalueert deze moeilijke periode, waarin zij begon in het traditionele patroon van vóór het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) en vervolgens alle aanpassingen, veranderingen, uittredingen enz. moest zien te begeleiden. De Indonesianisatie bespreekt zij vooral vanuit de invalshoek van haar taak als novicenmeesteres: de motivatie van eigenlandse kandidaten, de criteria voor een roeping, de grotere openheid van het noviciaat vergeleken met vroeger, de mogelijkheden voor persoonlijke ontplooiing en aanpassing van het religieuze leven aan de Indonesische mentaliteit. Tenslotte volgen enkele reflecties van een teruggekeerd missionaris over de kerk van Nederland.

Trefwoorden: Bisdome Malang; Java; Aanpassing; Gezondheidszorg; Tweede Vaticaans Concilie; Indonesianisatie; Eigenlandse zusters; Zusteropleiding.

M.J.G. Zengerink [kloosternaam: zuster Josephine]

KMM 611

12 januari 1900 / interview: 7 maart 1979, 125 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1929-1947.

Functie: verzorging.

Het missionarisleven van zuster Josephine speelde zich praktisch geheel af vóór de oorlog en wel in Malang, Oost-Java. In die tijd was het parool: “’t slot op de mond en werken”. Buiten het klooster en het ziekenhuis is zij zo goed als nooit geweest. Des te meer weet zij te verhalen over het reilen en zeilen binnen de muren. Zij behoorde tot de eerste zusters van Julie Postel die in 1929 naar Malang kwamen en daar een klein ziekenhuis overnamen. Haar eigen taak werd keuken en huishouding. Zij vertelt over

haar werk, over haar contacten met personeel en patiënten en de moeilijkheden die zij daarbij ondervond, vooral veroorzaakt door onvoldoende kennis van de taal en door het verschil in gewoonten. Ook pastoors die zij gekend heeft worden vermeld. Uitvoeriger gaat zij in op het kloosterleven in die tijd, het Europese stramien daarvan en de lichte wijzigingen die werden aangebracht toen de eerste Indonesische kandidaten intraden. Uitgebreid ook is haar verhaal over de oorlog, de internering en de moeilijke jaren daarna. In 1947 keerde zij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Malang; Java; Gezondheidszorg; Kloosterleven.

ZUSTERS VAN DE VOORZIENIGHEID

P.M.A. Boonekamp [kloosternaam: zuster Generosa]

KMM 52

13 februari 1909 / interview: 4 april 1979, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1948-1970.

Functie: onderwijs.

Zuster Generosa kwam in 1948 op Bangka aan. Zij gaf daar naai- en handwerkles, onder andere op een vakschool in Mentok. Dit vormt het hoofdmotief in haar verhaal, maar al vertellend begeeft zij zich regelmatig op zijpaden naar tal van zaken die zij gehoord of gezien heeft. Wat de vakschool betreft horen we wat voor leerlingen daar kwamen, hoe het lesgeld geregeld was, over het godsdienstonderwijs (“geen zieltjeswinnerij”), over hulp uit Nederland in de vorm van handwerkmateriaal en modebladen, over de grote waarde die de mensen hechtten aan diploma’s van missiescholen, over de groei van de vakschool enz. Van de ‘varia’ wordt er eigenlijk geen enkele echt uitvoerig besproken. Er is wat informatie over de bevolking (Bangkanezen, Chinezen, Bataks), over de middelen van bestaan (tin, tuinbouw, visvangst), over een project voor vissers door de missie. Iets meer tijd toebedeeld krijgt een aantal verhalen over bijgevoef, gewoonten en gebruiken vooral rond huwelijk en dood. In 1970 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdome Pangkalpinang; Sumatera; Adat; Beroepsonderwijs; Bijgeloof; Godsdienstonderwijs.

124. Th.J. Donders [kloosternaam: zuster Dominico]

KMM 124

26 juli 1898 / interview: 29 oktober 1977, 175 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1925-1968.

Functie: onderwijs.

Zuster Dominico was van 1925 tot 1968 onderwijzeres aan, geruime tijd ook hoofd van, verschillende lagere scholen op het eiland Bangka. In het interview vormt alleen haar verhaal over de oorlog en de internering een aaneengesloten geheel. Wat haar werk in het onderwijs betreft zijn er heel wat gegevens aanwezig, maar men moet ze van her en der bijeengaren. Zij vertelt namelijk honderduit over allerlei zaken die zij op Bangka heeft meegemaakt. Zij behoorde tot de eerste groep van haar congregatie die in Indonesië kwam werken. Het vooroorlogse onderwijs had een sterk Nederlands cachet; van de kant van de inspectie ondervonden de katholieke scholen nogal wat tegenwerking; dit bemoeilijkte ook het verkrijgen van gelijkstelling en subsidie, na de oorlog had men veel minder moeilijkheden van de kant van de regering; zowel vóóral na de oorlog was de school toegankelijk voor alle godsdiensten; haar eigen doelstelling was: de kinderen de weg naar de hemel wijzen en een goede baan bezorgen. Buiten de school gaf zij godsdienstles aan volwassenen. Voor het overige zit het interview vol met korte stukjes informatie over van alles en nog wat: de tinmijnen, de Chinese koelies en wat er vóór en na de oorlog van hen geworden is; de Islamieten, Ramadan, de positie van de vrouw; inheemse medicijnen en wonderdokters; bijgeloof, gewoonten rond het uithuwelijken van kinderen enz. Iets ruimere inlichtingen zijn er betreffende het werk van de paters en vooral over de oprichting van een autochtone zuster-congregatie (Keluarga Suci). In 1968 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdome Pangkalpinang; Sumatera; Bijgeloof; Godsdienstonderwijs; Onderwijs; Regering; Vrouwen; Zusteropleiding; Zusters van Keluarga Suci.

H.M. Goddijn [kloosternaam: zuster Micheline]

KMM 177

29 november 1906 / interview: 3 april 1979, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1937-1971.

Functie: onderwijs.

Zuster Micheline was van 1937 tot 1971 werkzaam in het lager en middelbaar onderwijs op het eiland Bangka. Een groot gedeelte van het interview is aan dit werk gewijd. Zij vertelt over de vooroorlogse situatie, de leerlingen, het schoolgeld naar vermogen, lastige inspecties van overheidswege, geen subsidies. Ook over de 'herstelscholen' onmiddellijk na de oorlog, de grote toevloed van leerlingen nadat men was overgeschakeld op Indonesisch onderwijs, het probleem dat het aantal Chinese leerlingen een bepaald percentage niet te boven mocht gaan enz. Vooral vergelijkt zij het godsdienstonderwijs van vóór en na de oorlog, en de boeken die daarvoor gebruikt werden. Haar verhaal over de oorlog en de internering is uitgebreid. Verder bevat het interview een aantal gevarieerde onderwerpen die kort besproken worden. Allereerst is daar de situatie op Bangka vóór de oorlog: de tinmijnen, decontractkoelies waaronder veel Chinezen, het oudemannenhuis voor ex-koelies. Verder komen ook de pepertuinen van broeder Antonius ter sprake. Ook vertelt zij over allerlei gebruiken en vormen van bijgeloof. Uit de na-oorlogse periode krijgt vooral het ontstaan van een autochtone zuster-congregatie (Keluarga Suci) de aandacht. Tamelijk veel tijd wordt ook besteed aan de mislukte coup van 1965. Van de toekomst van de kerk in Indonesië heeft zij positieve verwachtingen.

Trefwoorden: Bisdome Pangkalpinang; Sumatera; Antonius, broeder; Bejaardenzorg; Bijgeloof; Godsdienstonderwijs; Onderwijs; Plantages; Zusteropleiding; Zusters van Keluarga Suci.

H.A. Oostdam [kloosternaam: zuster Francisca]

KMM 401

10 januari 1897 / interview: 5 april 1979, 90 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1931-1971.

Functie: verzorging.

Zuster Francisca werkte van 1931 tot 1971 op het eiland Bangka, hoofdzakelijk als keukenzuster. Daarnaast gaf zij ook kooklessen en had diverse werkzaamheden in de huishouding en de kapel van het klooster. In haar verhaal horen we over allerlei soorten voedsel die gebruikelijk waren, over inkopen doen op de markt, over het zeer armoedige leven van de zusters in de beginjaren, over de dagorde in het klooster, het klimaat enz. Ook vertelt zij over medezusters, paters en broeders die zij op Bangka aan het werk gezien heeft. In een uitweiding over haar motivatie wijst zij op de noodzaak van geregeld gebed en op het belang van een goede zorg voor de priesters. Haar relaas over de oorlog en de internering is relatief kort. In 1971 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoord: Bisdome Pangkalpinang; Sumatera; Huishouden; Kloosterleven.

O.M. Siemonsma [kloosternaam: zuster Ignatius]

KMM 487

22 december 1899 / interview: 29 oktober 1977, 120 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1931-1969.

Functie: onderwijs.

Het interview van zuster Ignatius gaat vooral over kleuteronderwijs op het eiland Bangka, over de oorlog en de internering, en over het Indonesianisatie -proces. Zij was reeds enkele jaren werkzaam geweest in het Fröbelonderwijs in Nederland, toen zij in 1931 een benoeming kreeg voor de missie. Zij vertelt over haar werk in Mentok: het waren vooral kinderen van Chinese mijnhoofden met nog enkele Europese kinderen; alle leerlingen werden verondersteld Nederlands te kennen of althans te leren, maar er waren volop taalmoeilijkheden. In het voorbijgaan spreekt zij kort over de protestantse zending op Bangka. Na tien jaar verhuisde zij naar Belinyu, waar zij zowel vóór als na

de oorlog in een weeshuis werkte. Vóór de oorlog werd daar veel Chinees gesproken; haar pogingen om wat van die taal te leren werden onderbroken door de oorlog en het kamp, waarover zij uitgebreid vertelt. Eveneens uitvoerig spreekt zij over de indonesianisatie bij de zusters. Haar congregatie nam aanvankelijk wel eigenlandse kandidaten aan, doch beperkte zich later tot de begeleiding van een autochtone congregatie-in-oprichting, en trok zich tenslotte zelf geheel terug. Over deze ontwikkelingen zijn er veel details. In 1969 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Pangkalpinang; Sumatera; Onderwijs; Wezenzorg; Zusteropleiding; Eigenlandse zusters; Indonesianisatie.

J.C. Valentijn [kloosternaam: zuster Didica]

KMM 540

20 juni 1896 / interview: 5 april 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1931-1946.

Functie: onderwijs.

Zuster Didica vertrok in 1931 naar Indonesië om te gaan werken op Bangka. Het interview biedt beknopte informatie over de situatie daar, vooral over de invloed van de tinmijnen en de aanwezigheid van duizenden Chinese koelies, waarvan velen zonder gezin. Tegen deze achtergrond speelde zich haar missionarisleven af in een meisjespensionaat en aan een lagere industrieschool. Dit pensionaat in Muntok was vooral bestemd voor dochters van Chinese mijnhoofden. Vanuit haar contact met de meisjes kan zij vertellen over gebruiken bij de huwelijksluiting, over polygamie, de macht van de grootmoeder in de familie enz. Wat de nijverheidsschool betreft horen we iets over haar lessen in handwerken en dergelijke en over haar inspanningen om van de meisjes goede huismoeders te maken. Verder ook over het godsdienstonderwijs door paters van de H.H. Harten. Bijna de helft van het interview is gewijd aan de oorlog: het begin ervan zoals zij dit meemaakte in Bangka en haar internering op Java. In 1946 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Pangkalpinang; Sumatera; Adat; Beroepsonderwijs; Godsdienstonderwijs; Internaten; Polygamie.

C. Vogel [kloosternaam: zuster Cassiana]

KMM 572

7 juni 1917 / interview: 4 april 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1948-1970.

Functie: onderwijs.

Het voornaamste onderwerp van zuster Cassiana is het lager en middelbaar onderwijs op het eiland Bangka na de oorlog. Haar verhaal vormt daarmee een aanvulling op de interviews van haar medezusters die vooral het onderwijs in de vooroorlogse periode bespreken. Zij kwam op Bangka aan in 1948 met een contract voor drie jaar om andere zusters de kans te geven op verlof te gaan. Het werd 22 jaar. Haar werk begon in 'herstelscholen', waar Europese kinderen de verloren kamptijd zouden moeten inhalen. Doch reeds in 1949 werd overgeschakeld op Indonesisch onderwijs. Er waren geen boeken en nauwelijks papier. In plaats daarvan dienden leien en griffels. Zij vertelt over dit moeilijke begin en over latere ontwikkelingen. Ook over godsdienstonderwijs en welk beleid daarachter stond, over schoolgeld naar inkomen, over de mogelijkheden voor de leerlingen om elders verder te studeren, over haar lessen, collega's enz. Naast dit hoofdonderwerp komen nog wat andere zaken op tafel. Zo onder meer de middeven van bestaan, en in dat kader ook de pepertuinen van broeder Antonius Bruijns en een project voor vissers. Verder een aantal details over de plaatselijke adat. Tenslotte komen enkele ervaringen in de persoonlijke en kloosterlijke sfeer ter sprake. In 1970 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Pangkalpinang; Sumatera; Antonius, broeder;

Godsdienstonderwijs; Onderwijs; Plantages.

E. Weel [kloosternaam: zuster Ludwien]

KMM 585

19 oktober 1908 / interview: 5 april 1979, 60 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1948-1975.

Functie: verpleging.

Dit is een betrekkelijk kort interview met slechts één hoofdonderwerp, te weten gezondheidszorg op Bangka na de oorlog. Zuster Ludwien ging in 1948 naar Indonesië om zusters na de kamptijd te vervangen. Zij bleef tot 1975. Zij kreeg een taak in de polikliniek van Belinyu. Het aantal patiënten steeg van jaar tot jaar. De voornaamste ziektes waren malaria, tuberculose en naveltetanus. Vooral in het begin waren er ook veel gevallen van ondervoeding. De kliniek ontving veel steun van de Memisa en uit Amerika. In haar werk kreeg zij te maken met ethische problemen rond geboortenregeing en abortus. Naast deze en soortgelijke informatie over de polikliniek zijn er nog enkele korte uitweidingen over de situatie op Bangka in het algemeen, de invloed van de tinmijnen, de bevolking, het pastorale en sociale werk van de missie enz.

Trefwoorden: Bisdom Pangkalpinang; Sumatera; Abortus; Geborrteregeling; Gezondheidszorg; Memisa.

ZUSTERS VAN HET ALLERHEILIGSTE HART VAN JEZUS

A.W. Saris [kloosternaam: zuster Marie Johanna]

KMM 463

6 januari 1905 / interview: 28 januari 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1928-1966.

Functie: onderwijs.

Zuster Marie Johanna stond vanaf 1928 bijna veertig jaar in het onderwijs in de tegenwoordige bisdommen Palembang en Tanjungkarang. Met uitzondering van een lang relaas over de oorlog en de internering gaat het interview dan ook hoofdzakelijk over scholen. Uitweidingen over andere onderwerpen zijn hier opvallend zeldzaam. Vóór de oorlog werkte zij vooral in de steden Palembang en Telukbetung. Zij bespreekt de scholen die daar aan haar congregatie waren toevertrouwd. Er waren scholen voor (Indo)Europese en voor inheemse kinderen; de verhouding tussen die groepen was niet altijd goed. Vooral in het begin was het leven van de zusters erg armoedig en hadden de scholen een schromelijk gebrek aan leermiddelen. Doch het aantal zusters groeide, zij werden financieel minder afhankelijk van het vicariaat en de scholen werden beter. Pogingen werden ondernomen om gelijkstelling te verkrijgen. Zij beschrijft ook haar eigen vakken (steno, typen, spreekles) en buitenschoolse activiteiten als toneel, muziek en sport. Na de oorlog kwam zij in het onderwijs in Metro. Haar verhaal hierover is eerder kort en gaat vooral over de moeilijke jaren vijftig toen alles moest worden gereorganiseerd. In Metro werden ook de eigenlandse novicen opgeleid, wat aanleiding geeft tot een korte uitweiding over de Indonesianisatie. Zij heeft wat twijfels over de toekomst, onder meer vanwege de jeugdige leeftijd van de eigenlandse zusters en de financiële afhankelijkheid van Nederland. In 1966 keerde zij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdom Palembang; Bisdom Tanjungkarang; Sumatera; Indo-Europeanen; Onderwijs; Eigenlandse novicen; Indonesianisatie.

M. Schaap [kloosternaam: zuster Margaretha]

KMM 466

23 april 1901 / interview: 12 maart 1980, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1930-1970.

Functie: onderwijs; beleid.

Zuster Margaretha werkte van 1930 tot 1970 voornamelijk in het lager onderwijs in de tegenwoordige bisdommen Palembang en Tanjungkarang. Haar interview betreft vooral het onderwijs vóór de oorlog. Enkele na-oorlogseontwikkelingen op dit terrein zijn in dit verhaal verwerkt. Zij beschrijft de situatie die zij in 1930 aantrof, de werken van de zusters en het kloosterleven. Verder de verhouding tot de paters; moeilijkheden leidden tot een scheiding van de financiën. Maar vooral vertelt zij over de scholen; over de leerlingen, de leerkrachten en hun salarissen, de vakken die gegeven werden met daarbij uitgebreid de geschiedenis en aardrijkskunde van Nederland, over lastige inspecteurs enz. Ook over de oorlog en de internering doet zij uitvoerig verslag. Haar verhaal over de na-oorlogse periode is veel beknopter. De meeste aandacht krijgt hier de Indonesianisatie in haar congregatie, waaraan zij naast pluspunten ook negatieve kanten ziet. Verder worden beknopt nog enkele andere onderwerpen aangestipt, bijv. hygiëne en gezondheidszorg, de hulp van Memisa en Miva enz. In 1970 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Palembang; Bisdom Tanjungkarang; Sumatera; Memisa; Missie Verkeersmiddelen Actie (MIVA); Onderwijs; Indonesianisatie.

ZUSTERS VAM JEZUS, MARIA, JOZEF (JMJ)

J.P. Hendriks [kloosternaam: zuster Elisa]

KMM 655

23 mei 1926 / interview: 21 december 1981, 316 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1968-1972; Indonesië (Irian Jaya) 1972-1981.

Functie: pastoraal; sociaal werk.

Zuster Elisa had een opleiding tot onderwijzeres toen zij in 1968 benoemd werd voor het bisdom Mwanza in Tanzania. Als taak kreeg zij huishoudelijk werk en hulp in de pastoraal (parochiekerk, huisbezoek, gevangenisbezoek en catechese). Zij vertelt over dit werk met nadruk op het godsdienstonderwijs. Als secundaire onderwerpen komen ter sprake: de activiteiten van haar medezusters in onderwijs en gezondheidszorg, de bevolking met speciale aandacht voor de ondergeschikte rol van de vrouw, het werk en de houding van de eigenlandse priesters, de overdracht van het werk aan een Afrikaanse congregatie, de Ujamaa-gedachte. Omdat haar opdracht in Tanzania in een eindstadium verkeerde gaf zij in 1972 gehoor aan een oproep voor Irian Jaya in Indonesië. Uitvoerig beschrijft zij de twee taken die haar in het bisdom Jayapura werden toevertrouwd. Ten eerste was dit de begeleiding van Irianese zusterkandidaten. Zij vertelt over de problemen die zich daarbij voordeden en die in eerste instantie tot een mislukking leidden. Een volgende poging had meer succes, hoewel sommige knelpunten bleven bestaan. Haar tweede taak lag op het terrein van sociaal werk: Indonesische zusters trainen voor sociale activiteiten en zelf cursussen geven (gezinstraining, naaien, koken, emancipatie van de vrouw enz.). Deze taak had ook een pastorale dimensie in zover haar team ook godsdienstlessen gaf, gebedsdiensten hield en huisbezoek deed. Korter worden besproken: verschillende stammen, de adat, de opleiding van catechisten en priesters, en politiek (de verhouding Javanen-Papua's, de onafhankelijkheidsgedachte bij de Papua's enz.).

Trefwoorden: Bisdom Mwanza; Tanzania; Bisdom Jayapura; Irian Jaya; Catechisten; Emancipatie; Godsdienstonderwijs; Eigenlandse priesters; Priesteropleiding; Sociaal werk; Ujamaa-gedachte; Zusteropleiding.

G.M.A. Kluijtmans [kloosternaam: zuster Consolata]

KMM 293

14 september 1904 / interview: 27 oktober 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sulawesi) 1934-1969.

Functie: onderwijs.

Zuster Consolata werkte van 1934 tot 1969 in het bisdom Manado. Haar interview besteedt aandacht aan het onderwijs, aan haar taak als novicenmeesteres en aan allerlei politieke gebeurtenissen die zij heeft meegemaakt. Het verhaal over het onderwijs is het kortste van de drie. Zij schetst vooral de situatie die zij aantrof bij haar aankomst in Manado en gaat van daaruit terug naar 1898, het begin van het werk van haar congregatie in de missie. Zij voegt een evaluatie toe van de resultaten in onderwijs, kloosterleven en indigenisatie. Verder geeft zij wat korte informatie over de houding van het gouvernement. Ook over de periode na de oorlog is zij kort: de heropening van de scholen, veranderingen in mentaliteit en onderwijssysteem. Eigenlandse zusters had haar congregatie al sinds 1924. Zuster Consolata kreeg in 1957 de leiding van het noviciaat. Zij vertelt over de kandidaten en hun opleiding, over veranderingen in het kloosterleven in de jaren zestig, een accentverschuiving naar meer rechtstreeks apostolaat enz. Ter vergelijking kijkt zij naar de opleiding van eigenlandse priesters en broeders. Hoe politieke verwickelingen ingrepen in haar leven vormt een belangrijk onderdeel van het interview. Zo is er een zeer gedetailleerd verhaal over de oorlog, de internering en de moeilijkheden in de eerste jaren na de oorlog. Dan een verslag over

belevissen tijdens de opstand van de Permesta. Tenslotte spreekt zij over de opkomst en ondergang van het communisme.

Trefwoorden: Bisdom Manado; Sulawesi; Broederopleiding; Onderwijs; Permestabeweging; Eigenlandse zusters; Zusteropleiding.

A.M.F. van Mierlo [kloosternaam: zuster Amabilis]

KMM 368

22 maart 1912 / interview: 2 april 1979, 240 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sulawesi) 1934-1969; (Java) 1971-1976.

Functie: onderwijs; beleid.

In grote lijnen kan men zeggen dat zuster Amabilis voor de oorlog werkzaam was in het onderwijs in Makassar, en na de oorlog in leidende, c.q. administratieve functies op diverse plaatsen in Celebes en in Jakarta. Bij haar aankomst in 1934 werd zij onderwijzeres aan een Europese Lagere School. Zij vertelt gedetailleerd over dit werk: een school met zeven klassen, uitsluitend zusters als leerkrachten, volledig gesubsidieerd, alleen Europese en Indo-Europese leerlingen, beperkt godsdienst-onderwijs. Hieraan wordt wat korte informatie toegevoegd over andere vormen van lager onderwijs en over de omschakeling na de oorlog. In de jaren zestig kreeg zij opnieuw met scholen te maken doch nu als overste. In dit kader vertelt zij over haar inspanningen om het lot van leken-onderwijskrachten en van ex-studenten te verbeteren. Een tweede onderwerp dat veel aandacht krijgt is haar ervaring met eigenlandse zusters. Zij maakte allerlei geleidelijke verschuivingen mee: een toenemend aantal Indonesische zusters per gemeenschap, de overdracht van leidende functies, een verandering in levensstijl. Overigens signaleert zij ook verschillen tussen zusters uit de Minahasa en uit Toradjaland. Een derde lang verhaal is er tenslotte over de oorlog en de internering, gevolgd door belevenissen tijdens de vooral op Celebes moeilijke jaren na de oorlog. Tussen deze verhalen door horen we hier en daar iets over zeden en gebruiken bij de bevolking. In 1977 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Ujung Pandang; Bisdom Manado; Sulawesi; Aartsbisdom Jakarta; Java; Bestuursfuncties; Godsdienst-onderwijs; Indo-Europeanen; Onderwijs; Eigenlandse zusters.

W.M. Muller [kloosternaam: zuster Gabriëla]

KMM 385

21 maart 1920 / interview: 28 oktober 1978, 170 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sulawesi) 1947-1962; (Java) 1962-1974.

Functie: onderwijs; beleid.

Zuster Gabriëla was van 1947 tot 1974 in Indonesië. Zij heeft gewerkt in Noord-Celebes en West-Java, op beide plaatsen in het onderwijs en in de melaatsenzorg. Wat het onderwijs betreft is haar verhaal eerder summier. We horen iets over de kweekscholen waar ze les gegeven heeft en over de opleiding van onderwijzers in het algemeen; ook over internaten waar ze gewerkt heeft, doch dit alles wordt niet erg uitgediept. Zeer gedetailleerd is daarentegen het relaas over haar werk onder melaatsen. Zij vertelt over de houding van de samenleving ten opzichte van melaatsen en hoe zij geprobeerd heeft daar verandering in te brengen; over haar eigen persoonlijke ervaringen met melaatsen en hun gevoelens van getekend te zijn. Uitvoerig is ook haar beschrijving van het centrum Marfati (Maria van Fatima) in Tangerang, West-Java. Zij zelf was daar vooral betrokken bij de rehabilitatie van ex-melaatsen. Diverse ondernemingen werden daarvoor op touw gezet zoals kleine fabriekjes, een orchideeënkwekerij, kleine landbouwprojecten en dergelijke. Zuster Gabriëla zelf werd leidster van een confectiebedrijf. Moeilijk waren de fondswerving en het vinden van afzetmarkten. Zij geeft voorbeelden van tegenslagen en successen. Een ander onderwerp dat haar blijkbaar na aan het hart ligt is de Indonesianisatie

waarbij zij vooral doelt op de overdracht van functies aan eigenlandse krachten. Zij heeft de bereidheid daartoe ook bij haar medezusters zien groeien, zij het soms moeizaam. Ook constateert zij verbeteringen in de selectiecriteria bij het aannemen van Indonesische zusters. Meer terloops komt nog een aantal andere onderwerpen ter sprake; zo bijv. haar taak als overste, verschillen tussen Celebes en Java, de inspirerende rol van mgr. L. Sukoto SJ. In 1974 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdome Manado; Sulawesi; Aartsbisdome Jakarta; Java; Bestuursfuncties; Marfati-centrum, Tangerang; Melaatsen; Onderwijs; Onderwijs; Sukoto, L.; Indonesianisatie; Indonesische zusters.

A.J.M. Schats [kloosternaam: zuster Paula]

KMM 470

29 oktober 1903 / interview: 2 april 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sulawesi) 1938-1978.

Functie: verpleging.

Opmerkelijk in het interview van zuster Paula is dat zij zelden afdwaalt van haar onderwerp. Vanaf 1938 werkte zij veertig jaar in de gezondheidszorg in het bisdom Manado en daarover gaat nadrukkelijk haar verslag. Het ziekenhuis in Tomohon was de langste tijd haar arbeidsterrein. Gedetailleerd informeert zij hierover: de zustercommunity en het kloosterleven, de patiënten (veel arme mensen), de verpleegkosten (voor wie kon betalen), de ziektes, de medische en godsdienstige opleiding van verpleegsters, de relatie tot het gouvernement en het bisdom, uitbreidingen van gebouwen en faciliteiten enz. In 1972 werd zij overgeplaatst naar een klein ziekenhuis in Langoan. Zij werd daar hoofd en moest de werkzaamheden regelen. Bijzonder in deze periode is haar zorg voor baby's van overleden moeders totdat adoptie door familie geregeld was. Een tweede hoofdonderwerp wordt gevormd door de oorlog, de internering en de eerste maanden na de bevrijding. Ook besteedt zij veel aandacht aan de strijd tussen de centrale regering en de Permesta-beweging. Rond Tomohon woedde een zware slag. Zij vertelt over dit alles, over bommen op het ziekenhuis en gewonden van beide zijden die zij verpleegd heeft. Op voorstel van de bisschop week een aantal zusters uit naar Nederland, doch zij bleef. In 1978 moest zij, ernstig ziek, voorgoed naar Nederland.

Trefwoorden: Bisdome Manado; Sulawesi; Gezondheidszorg; Kloosterleven; Permesta-beweging; Regering; Wezenzorg.

ZUSTERS VAN LIEFDE, SCHIJNDEL

C.M. Pijnappels [kloosternaam: zuster Margaretha]

KMM 423

23 november 1903 / interview: 30 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1928-1968.

Functie: onderwijs.

Zuster Margaretha werkte vanaf 1928 tot aan de oorlog in Bagansiapi-api in het tegenwoordige bisdom Padang. Over deze periode bevat het interview een lang verhaal, waarin haar eigen werk in het onderwijs de meeste aandacht krijgt. Zij gaf les aan, en werd later hoofd van een Hollands-Chinese lagere school. Over deze school vertelt zij, over de regionale functie ervan, over de lessen, de inspectie van regeringswege enz. Daarnaast horen we ook over de stad en de streek en wat er zoal omging. Bagansiapi-api was een vissershaven. Er woonden veel Chinezen, die voor het merendeel boeddhisten waren. Er kwam echter ook een geheime communistische groep aan het licht. Diverse Chinese gebruiken, onder meer rond dood, begrafenissen en voorouderverering, passeren verder de revue. Een tweede grote verhaal gaat over de oorlog en de internering. Na de oorlog kwam zij opnieuw in het onderwijs, nu in de opleiding van onderwijzers te Pematang Siantar. Doch haar verhaal hierover is summier. Hetzelfde geldt voor een aantal andere onderwerpen. De Indonesianisatie in haar congregatie wordt nog enigszins toegelicht, doch allerlei politieke en andere ontwikkelingen komen slechts zeer kort ter sprake. In 1968 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Padang; Bisdom Medan; Sumatera; Boeddhisme; Onderwijs; Voorouderverering; Indonesianisatie.

ZUSTERS VAN LIEFDE, TILBURG

C.A.H. Boekhorst [kloosternaam: zuster Aquine]

KMM 45

18 november 1908 / interview: 15 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1935-1974.

Functie: beleid.

Zuster Aquine stond bijna veertig jaar in het onderwijs op Sumatera, voornamelijk in Sibolga, Nias en Padang. In het interview beschrijft zij haar ervaringen in de scholen van haar congregatie. Het begin vóór de oorlog was moeilijk: de zusters hadden weinig financiële armslag, de Batakse en Chinese leerlingen waren arm, er was tegenwerking van de kant van de protestantse zending, het peil van het onderwijs was aanvankelijk laag enz. Met veel aandacht voor details vertelt zij hoe dit povere begin werd uitgebouwd, vooral na de oorlog: meer scholen, meer leerlingen, aanpassing van het onderwijs. Haar twaalf jaar op Nias worden hierbij het uitvoerigst belicht. Verder is er een kort verhaal over haar taak als novicenmeesteres. Na de oorlog kreeg zuster Aquine van haar overheid de opdracht een Indonesisch noviciaat te beginnen. Er waren moeilijkheden en spanningen maar ook troostvolle resultaten. Ook is er een zeer uitvoerig relaas over de oorlog en de internering. In 1974 keerde zij voorgoed naar Nederland terug; op haar motieven voor dit besluit gaat zij tamelijk uitgebreid in.

Trefwoorden: Bisdom Sibolga; Bisdom Padang; Sumatera; Onderwijs; Protestanten; Zusteropleiding.

C.A.H. van Schaik [kloosternaam: zuster Melchiada]

KMM 467

9 oktober 1897 / interview: 7 oktober 1978, 165 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1930-1967.

Functie: onderwijs; beleid.

De ervaringen van zuster Melchiada liggen op het gebied van het lager en middelbaar onderwijs zowel vóór als na de oorlog, én in leidende functies na de oorlog. De tegenwoordige bisdommen Padang en Sibolga waren haar werkterrein. Zij kwam in Indonesië aan in 1930. Deze periode tot aan de oorlog levert het langste verhaal op. We horen hier over de lagere school en de MULO waar zij les gaf: de leerlingen (Europese waaronder veel uit KNIL-kringen, Chinese, Indonesische), de lessen, de plaats van de godsdienst op school, de verhouding tot de andere congregaties en tot de regering enz. Daarnaast vertelt zij over het missiewerk; zo bijv. over de opvattingen van mgr. Brans OFMCap. inzake het dopen van islamieten en inzake Chinese gebruiken bij het huwelijk. Over de oorlog en de internering is er een uitgebreid verslag. Na de oorlog duurde het tot 1954 voor zij aan de beurt was voor verlof. Daardoor heeft zij informatie over de situatie in Sumatera in de eerste jaren na de oorlog. Zij beschrijft het als een moeilijke periode. Aanvankelijk werden er 'poolscholen' opgericht, maar al spoedig begon de omschakeling naar Indonesisch onderwijs. In deze tijd werd zij ook Indonesisch staatsburger, en zij legt uit waarom sommigen dat wel deden en anderen niet. Na enkele malen plaatselijk overste te zijn geweest werd zij algemeen overste van de zusters in Indonesië. Nauwkeurig beschrijft zij wat die taak inhield: administratie, benoemingen, uitbreiding van de werken en de daarmee samenhangende onderzoeken en beslissingen, leiding geven aan de zusters, opvang en begeleiding van eigenlandse kandidaten enz. In 1967 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bisdom Sibolga; Bisdom Padang; Sumatera; Bestuursfuncties; Brans, L.T.; Islam; Christendom; Onderwijs; Regering; Eigenlandse zusters.

ZUSTERS VAN O.L. VROUW, AMERSFOORT

M. van der Knaap [kloosternaam: zuster Myriam]

KMM 294

22 april 1911 / interview: 6 augustus 1979, 100 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1934-1979.

Functie: onderwijs; verzorging.

Zuster Myriam kwam in 1934 in Indonesië aan. Twee dingen vielen haar onmiddellijk op, ook in het klooster: de koloniale houding t.o.v. de Javanen en de tegenstellingen tussen Javanen en Chinezen. Zij werd benoemd voor Probolinggo met een tweevoudige taak: handwerkles op de lagere school en helpen op het internaat. Over dit laatste onderwerp spreekt zij uitvoerig. Oorlog en internering krijgen eveneens veel aandacht. Na de oorlog kwam het probleem van de Indonesianisatie. Zuster Myriam is tot de overtuiging gekomen dat de aanwezigheid van Nederlandse zusters vooralsnog gewenst wordt, onder andere voor financieel beheer. De vooraanstaande posten zijn in feite al overgedragen aan Indonesische zusters en er is een aanpassingsproces op gang gekomen aan oosterse gebruiken. Tenslotte geeft zij enkele voorbeelden hoe haar Congregatie begonnen is met sociaal en pastoraal werk in de desa's.

Trefwoorden: Bisdom Malang; Java; Aanpassing; Internaten; Kloosterleven; Onderwijs; Sociaal werk; Indonesianisatie; Indonesische zusters.

A. Lurvink [kloosternaam: zuster Borromeo]

KMM 351

23 juni 1901 / interview: 5 juli 1979, 150 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1934-1979.

Functie: onderwijs; beleid.

Zuster Borromeo had in Nederland reeds haar hoofdakte behaald toen zij in 1934 naar Indonesië vertrok. Zij werd benoemd voor Probolinggo en werkte daar gedurende 37 jaar. Zij beschrijft haar werk daar en de ontwikkelingen in het onderwijs zoals zij die van dichtbij heeft meegemaakt: eerst als onderwijzeres op achtereenvolgens Europese, Javaanse en Indonesische scholen, later als lid van het missiebestuur speciaal belast met schoolzaken en als missie-econome. Haar werk werd onderbroken door de oorlog, de internering en de troebelen daarna, waarover zij uitgebreid vertelt. Na de oorlog werkte zij ook enige jaren in het bisdom Surabaya. In het interview ook aandacht voor de Indonesische zusters: de eerste kandidaten kwamen uit de internaten voor Indonesische meisjes die de zusters reeds vóór de oorlog beheerden; in de na-oorlogse ontwikkeling ziet zij als positieve factor o.a. de vorming van een Indonesisch kader dat leiding kan geven. Daarbij spelen het Roncalli-instituut en de nauwe samenwerking van de verschillende congregaties in het bisdom Malang een belangrijke rol.

Trefwoorden: Bisdom Malang; Java; Bestuursfuncties; Kadervorming; Onderwijs; Roncalli-instituut, Salatiga.

Fr. Mistien [kloosternaam: zuster Franciska]

KMM 373

25 juli 1914 / interview: 6 juli 1979, 50 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1914-1979.

Functie: verzorging.

Zuster Franciska werd in Malang geboren in een Islamitisch gezin. Via een Zusterschool werd zij op veertienjarige leeftijd katholiek en trad in 1936 in het klooster. Zij werd benoemd tot keukenzuster in Probolinggo en gaf daarnaast handwerkles aan internaatsmeisjes. Haar verhaal is om verschillende redenen belangwekkend: zo vertelt zij uitvoerig over haar lotgevallen als Javaanse zuster toen de Nederlanders in het kamp zaten en over de samenwerking met Javaanse priesters en

Javaanse, Duitse en Franse zusters om het werk zoveel mogelijk op gang te houden. Ook vlak na de oorlog, toen de Nederlanders nog niet terug konden naar Proboinggo, waren het de Javaanse zusters die probeerden de scholen terug te krijgen en begonnen met les geven. Interessant is ook hoe zij vanuit het Islamitische denken van haar familie naar het katholicisme kijkt, naar kloosterleven, westerse godsdienstige gebruiken enz. Tenslotte besteedt zij aandacht aan haar bezinningstijd in het Roncalli-instituut te Salatiga.

Trefwoorden: Bisdome Malang; Java; Internaten; Islam; Onderwijs; Roncalli-instituut, Salatiga.

J.A.M. Schut [kloosternaam: zuster Josine]

KMM 483

17 mei 1904 / interview: 19 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Java) 1930-1967.

Functie: onderwijs.

Zuster Josine vertrok in 1930 naar Indonesië. Haar eerste standplaats was Probolinggo, waar zij meteen al benoemd werd tot waarnemend hoofd van een Hollands-Chinese school. Zij vertelt over haar aanvankelijke moeilijkheden: grote klassen en een onvoldoende kennis van de taal. Zij had verder moeite met de wijze waarop schoolkinderen katholiek werden: soms twijfelachtige motivatie en onvoldoende voorbereiding; bovendien bleven de ouders dikwijls niet-katholiek. Probolinggo had vóór de oorlog al een grote gemeenschap van ongeveer dertig zusters en een scala van scholen en internaten, die in goede samenwerking met de Fraters van Utrecht tot grote bloei kwamen. Door de oorlog en de internering kwam hieraan een abrupt einde, waarover zuster Josine uitgebreid vertelt. In 1947 ging zij weer terug naar Probolinggo met de opdracht een middelbare school op te richten met Indonesisch als voertaal. Het begin (met zeven kinderen) was ook nu weer moeilijk, doch groeide opnieuw uit tot een groot scholencomplex. Ook in Surabaya was zij enige tijd werkzaam in het onderwijs. Haar eigen congregatie krijgt in het interview ruime aandacht. Zij signaleert vooral twee ontwikkelingen: 1. de Indonesianisatie na de oorlog, waartoe volgens haar de inspanningen van de Javaanse zusters tijdens de oorlog veel hebben bijgedragen; 2. een uitbreiding van de werken van haar congregatie, die aanvankelijk geheel gericht was op het onderwijs, doch zich na de oorlog ook begaf op het terrein van de gezondheidszorg en sociaal werk op het platteland.

Trefwoorden: Bisdome Malang; Bisdome Surabaya; Java; Onderwijs; Sociaal werk; Indonesianisatie.

ZUSTERS VAN SINT JOZEF, AMERSFOORT

Helena van den Berg [kloosternaam: zuster Martina]

KMM 31

23 april 1916 / interview: 2 april 1979, 130 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1966-1979.

Functie: verpleging.

Zuster Martina was bijna vijftig jaar oud en had reeds een lange loopbaan als verpleegster en als directrice van een hogere verpleegstersschool achter de rug toen zij in 1966 naar Indonesië vertrok. Het interview gaat voornamelijk over de gezondheidszorg in het bisdom Medan. De eerste vijf jaar werkte zij in Sidikalang. Een polikliniek met praktisch niets werd uitgebouwd tot een druk bezochte polikliniek met een centrumfunctie voor de hele streek. Zij vertelt over de moeilijkheden, ook financiële, die overwonnen moesten worden voor het zover was. Haar volgende taak lag in het ziekenhuis Harapan in Pematang Siantar, waar zij directrice werd. Ook dit levert een lang verhaal op. Het ziekenhuis werd gebouwd met hulp van de Nederlandse regering. Het had een intercongregationele staf en het beleid was gericht op overname door eigenlandse krachten. Zij vertelt over het dagelijks werk in het ziekenhuis, de contacten met de patiënten, volksziektes en hun behandeling enz. Ook bespreekt zij het preventieve werk van een rondtrekkend team dat in de dorpen voorlichting geeft over hygiëne, geborrteregeling enz. Bij het laatstgenoemde onderwerp wordt ook de katholieke opvatting hierover betrokken. Tenslotte spreekt zij over haar motivatie om dit werk te doen en er nog enige tijd mee door te gaan. Zij beschouwt het als een bijdrage om het volk op een hoger peil te brengen en als een dienst aan de kerk. De mensen daar en de zusters wensen dat zij nog blijft. Van haar kant wil zij proberen haar taak ordelijk over te dragen.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Geborrteregeling; Gezondheidszorg – Sumatera; Harapan-ziekenhuis, Eigenlandse zusters.

J.M. Blom [kloosternaam: zuster Melchiada]

KMM 42

3 april 1915 / interview: 18 oktober 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1937-1978.

Functie: onderwijs; beleid.

Zuster Melchiada werkte vanaf 1937 steeds in het tegenwoordige bisdom Medan, doch haar activiteiten daar waren zeer gevarieerd. Onderwijs en internaat: vóór de oorlog had zij een taak in een school en internaat voor Klingalese kinderen. Zij vertelt hierover, over haar contacten met de Indiase kampong en over zeden en gebruiken in deze Hindoe-gemeenschap. Na de oorlog breidde het aantal katholieke scholen in Medan zich snel uit en werkte zij aanvankelijk aan een huishoudschool, onder meer als hoofd en lerares naaivakken. Ook gaf zij een cursus costumière aan vrouwen en meisjes. Zelf doof geworden trok zij zich het lot aan van doven en blinden. Zij vertelt over het eenvoudige begin van dit werk en hoe het met hulp uit binnen- en buitenland uitgroeide tot een internaat en school. Zusteropleiding: als postulantenmoeder en overste had zij in de jaren vijftig en zestig veel te maken met de opleiding van eigenlandse zusters. Dit vormt het op één na langste verhaal uit het interview. Alleen haar verslag over oorlog, internering en bevrijding is uitgebreider. Zij bespreekt de criteria voor aanname, de vorming en praktische opleiding, de verschillen in culturele achtergrond van de kandidaten enz. Langzamerhand ontstond er samenwerking op dit gebied tussen de verschillende congregaties, wat uitmondde in gezamenlijke cursussen en een gemeenschappelijk vormingscentrum. In dit kader komt ook de overdracht van bestuurlijke functies aan eigenlandse zusters ter sprake. Tenslotte is er informatie over

de communistische dreiging vóór en tijdens de mislukte coup van 1965 en over de spanningen in de verhouding tot de Islam.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Beroepsonderwijs; Bestuursfuncties; Blinden; Doofstommen; Hindoeïsme; Indiërs; Islam; Christendom; Eigenlandse zusters; Zusteropleiding.

A.R. Boersen [kloosternaam: zuster Gaudentia]

KMM 47

15 december 1909 / interview: 10 april 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1939-1970.

Functie: onderwijs.

Zuster Gaudentia werkte van 1939 tot 1970 in het lager onderwijs in de stad Medan op Sumatera. Het interview toont een scherp onderscheid tussen de vooroorlogse en naoorlogse situatie. Vóór de oorlog gaf zij nameijk les aan een school met voornamelijk kinderen van Indiase immigranten. Zij vertelt over deze bevolkingsgroep, waarvan de meerderheid hindoe doch een klein gedeelte van huis uit katholiek was. Uitgebreid besteedt zij aandacht aan de school en het internaat, de dagorde, het godsdienstonderwijs, de contacten met de protestanten enz. Vervolgens is er een lang relaas over de oorlog en de internering. Circa tien minuten hiervan komt niet duidelijk door op de geluidsband. Na de oorlog werd op aanraden van de bisschop praktisch onmiddellijk overgeschakeld op Indonesisch onderwijs. In dit verhaal worden vooral details gegeven over uitbreidingen van het aantal scholen en klassen, veranderende voorschriften, schoolgelden en dergelijke. Hier komt ook onderwijs aan blinden en doofstommen ter sprake, maar het is niet duidelijk in hoeverre zuster Gaudentia daar zelf bij betrokken is geweest. Verder is er nog een korte uitweiding over de toename van het aantal Batakse zusters. Om gezondheidsredenen en ook wel omdat zij zich minder thuis begon te voelen keerde zij in 1970 naar Nederland terug.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Blinden; Doofstommen; Godsdienstonderwijs; Hindoeïsme; Indiërs; Internaten; Onderwijs; Protestanten.

M.E. Bruens [kloosternaam: zuster Wulfranna]

KMM 73

3 april 1907 / interview: 18 oktober 1978, 172 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1936-1969.

Functie: onderwijs.

Zuster Wulfranna vertrok in 1936 naar Indonesië. Haar ervaringen liggen voornamelijk bij het lager onderwijs; vóór de oorlog aan kinderen van Indiase immigranten in Medan, na de oorlog aan Indonesische kinderen in Medan en Pasoburan. Betreffende de eerste periode vertelt zij over haar werk op de school, de dagorde, de resultaten; ook over contacten met de Indiase bevolkingsgroep, en over pater F. van Loon OFMCap. die hun vertrouwensman was. Na de oorlog komen geheel andere problemen aan bod: de bouw van nieuwe scholen voor een snelgroeiend aantal leerlingen, de samenwerking met Indonesische onderwijzers, de financiële situatie van deze onderwijzers, concurrentie van regeringsscholen, naturalisatie van de missionarissen enz. Verder is er een korte bespreking van de Indonesianisatie binnen haar eigen congregatie, met daaraan vastgeknoopt een kleine uitweiding over de priesteropleiding in Pematang Siantar. Tussen de twee genoemde periodes in maakte zij de oorlog en de internering mee; deze leveren het langste aaneengesloten verhaal van het interview op. In 1969 keerde zij om gezondheidsredenen voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Indiërs; Loon, F. van; Onderwijs; Priesteropleiding; Indonesianisatie; Oorlog; Internering.

W.M. van Gaalen [kloosternaam: zuster Euphrasia]**KMM 163**

26 mei 1907 / interview: 17 oktober 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1933-1977.*Functie:* beleid.

In het interview van zuster Euphrasia vindt men weinig algemene beschouwingen. Des te rijker is het aan voorvallen uit het dagelijks leven van een missiezuster en aan verhalen over mensen die zij ontmoet heeft; bekende mensen als pater Siegfried van Dam OFM Cap, doch ook kleine luiden als Blinde Trees en Hanziris de Griek. Zij kwam in Medan op Sumatera aan in 1933 en werkte daar eerst enige tijd in een internaat voor Indiase kinderen. Zij beschrijft haar werkzaamheden, de gemeenschap van Indiase immigranten, en het leven in het klooster. Later werd zij overgeplaatst naar een internaat voor Europese kinderen, wat aanleiding geeft tot vergelijkingen. Zeer uitgebreid is vervolgens haar relaas over de oorlog en de internering. Na de oorlog was zij behalve in Medan ook werkzaam in andere plaatsen. Zo onder meer in het kleinseminarie van Pematang Siantar, waarbij zij over de staf en de seminaristen vertelt. Verder in Pasoburan, wat een verhaal oplevert over rebellen uit de bergen en een ander over tuintjes die de zusters aanlegden en die een voorbeeld werden voor de bevolking. Tenslotte een uitgebreid bericht over haar werk in een sociaal centrum, vooral over de kliniek en de bejaardenzorg daar. Op verschillende plaatsen was zij ook overste en kreeg zij te maken met een toenemend aantal eigenlandse zusters. Ook deze herinneringen krijgen her en der een plaats in het interview. In 1977 keerde zij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Bejaardenzorg; Bestuursfuncties; Dam, Siegfried van; Indiërs; Internaten; Seminarie; Eigenlandse zusters.

G.H.M. Leferink [kloosternaam: zuster Ladislaus]**KMM 331**

26 april 1913 / interview: 6 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1938-1977.*Functie:* apotheek; onderwijs.

Voor zuster Ladislaus vormt de oorlog een duidelijke scheidingslijn in haar missionarisleven. Vóór de oorlog was zij vier jaar lang werkzaam in een internaat voor Chinese kinderen in Medan. Haar verhaal over deze periode is betrekkelijk kort; zij vertelt over het werkterrein van haar congregatie in Medan en hoe arm ze waren, over haar eigen leven in een internaat, zonder contact met de buitenwereld. Het was “zoiets als een klein kloostertje”. Pas het kamp bracht haar in aanraking met andere mensen: “Wat dat betreft is de oorlog een zegen geworden”. Over deze oorlog en de internering informeert zij zeer uitvoerig. Na de oorlog begon zij onmiddellijk Indonesisch te leren en verdiepte dit met een cursus tijdens haar verlof in Nederland. Daarna begon een gevarieerd leven, eerst in een Fröbelschool, daarna als overste op verschillende plaatsen, onder andere van de communiteit die op het kleinseminarie van Pematang Siantar de huishouding verzorgde. De laatste jaren kon zij goed werk doen in de gezondheidszorg; zij hielp in kleine poliklinieken, dikwijls onder moeilijke omstandigheden. Over dit alles vertelt zij uitvoerig. Tenslotte is er een verhaal met veel details over de Indonesianisatie in de congregatie: het aantal Indonesische zusters nam toe, de Nederlandse zusters kregen van hogerhand aangezegd zich aan te passen. In de praktijk betekende dit eenvoudig leven, geen brood meer doch alleen rijst, een tijd lang zelfs geprobeerd op matjes te slapen maar dit bleek niet vol te houden. Zuster Ladislaus heeft goede hoop voor de toekomst van de kerk en de congregatie in Indonesië. In 1977 keerde zij om gezondheidsredenen naar Nederland terug.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Bestuursfuncties; Gezondheidszorg; Internaten; Seminarie; Indonesianisatie.

M.van der Zweep [kloosternaam: zuster Cajetana]

KMM 615

1 maart 1904 / interview: 17 oktober 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Indonesië (Sumatera) 1933-1971.

Functie: beleid.

Zuster Cajetana werkte bijna veertig jaar in de stad Medan, vóór de oorlog in een internaat, nà de oorlog vooral in leidende functies. Toen zij in 1933 in Indonesië aankwam was haar congregatie daar pas twee jaar werkzaam. Zij waren daar gekomen voor de Indiase immigranten en hadden een school en internaat in de Indiase parochie. Zuster Cajetana kreeg evenwel een taak in een internaat voor Europese jongens. Bijna drie kwartier zijn gewijd aan een gedetailleerde beschrijving van haar ervaringen: het kloosterleven zoals in Nederland doch zeer arm; zij konden nauwelijks rondkomen van het kostgeld vooral als de kinderen op vakantie waren; de dagorde van het internaat; de kinderen, die vooral van plantages afkomstig waren; haar eigen taak in de keuken, de naaikamer, bij het huiswerk van de kinderen enz. Aan dit alles kwam een abrupt einde door de oorlog en de internering, waarover zij ook uitgebreid bericht. Na de oorlog was zij geruime tijd missie-overste. In die tijd begon haar congregatie zich intensief bezig te houden met de opleiding van Indonesische zusters. Dit vormt tevens haar voornaamste onderwerp uit deze periode. Zij bespreekt het aanvankelijke zoeken en tasten, de noodzakelijke aanpassingen bij diverse ethnische groeperingen, de ontwikkeling van de toelatingscriteria, de overdracht van functies enz. Later kwam er een gezamenlijke opleiding van verschillende congregaties in het bisdom Medan. Bij dit hoofdonderwerp hoort een wat korter verhaal over de gestadige uitbreiding van het werkterrein van haar congregatie. Dit bracht een grotere diversificatie mee in de opleiding van de zusters; zo onder meer tot onderwijzeres, verpleegster, vroedvrouw, gespecialiseerde taken in de blinden- en doofstommenzorg, catechese enz. In 1971 keerde zij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Aartsbisdom Medan; Sumatera; Bestuursfuncties; Blinden; Doofstommen; Indiërs; Internaten; Zusteropleiding.

belangstelling getoond voor de werkwijze en resultaten van het KMM-project.⁴ Ook in Nederland zelf mogen de KMM-banden zich verheugen in een sterk groeiende interesse van wetenschappelijke onderzoekers.⁵

Hoezeer deze ontwikkeling ook wordt toegejuicht, want daar was het uiteindelijk allemaal om begonnen, toch mag de Stuurgroep hierdoor niet de ogen sluiten voor het feit, dat zij dient te waken voor een zorgvuldige bewaring van de bronnen. Zij wil niet in de verleiding komen, lichtvaardig om te springen met de kostbare schat aan documentatie die zij beheert. Het vertrouwen van zovele missionarissen die bereid zijn gebleken hun meest persoonlijke belevenissen op de KMM-banden in te spreken, onder de stellige verzekering dat hiervan een prudent gebruik gemaakt zou worden, schept verplichtingen. Verder dient de Stuurgroep ervoor te zorgen dat deze banden ook door toekomstige generaties beluisterd kunnen worden. Naar haar oordeel kan deze uitgave ertoe bijdragen, dat deze ogenschijnlijk tegenstrijdige doelstellingen van ontsluiting en openbaarheid enerzijds en vertrouwelijkheid en bescherming anderzijds elkaar juist ondersteunen in plaats van uitsluiten.

De bronnen van het aloude missie-verhaal zullen met nieuwe banden kunnen worden aangehaald en kunnen doorklinken in de geschiedenis van oude en jonge kerken. Missiegeschiedenis is van oudsher een wezenlijk deel van de kerkgeschiedenis. Het is echter ook bij uitstek 'oral history': een geschiedenis die het sinds onheuglijke tijden vooral van mondelinge overlevering heeft moeten hebben, van *traditie* in de oorspronkelijke betekenis van het woord. Met deze banden wil de KMM bij die traditie aanknopen, om aldus door middel van deze moderne informatiedragers tot in lengte van jaren of zelfs eeuwen te kunnen verhalen van een historisch missie-uur uit de twintigste eeuw.

Gemert / Nijmegen, juni 1989

J. Hogema CSSp., voorzitter van de KMM-Stuurgroep

Jan Roes, secretaris.

⁴ Van de zijde van het in Lyon gevestigde CREDIC (Centre de recherches et d'échanges sur la diffusion et l'inculturation du christianisme) is inmiddels aangedrongen op een internationalisering van de doelstellingen van de KMM.

⁵ Met genoegen heeft de Stuurgroep verder geconstateerd, dat de KMM-activiteiten in positieve zin de aandacht hebben getrokken van de landelijke Verkenningcommissie Godgeleerdheid.

Toestemming raadpleging KomMissieMemoires KMM

Ondergetekende verzoekt om verlof voor het raadplegen van het KMM interview

Velden gemarkeerd met een * zijn verplicht.

Achternaam *

E-mail *

Bevestig e-mail *

Adres *

Postcode *

Woonplaats *

Telefoon *

Organisatieonderdeel

Functie

KMM interview nummer *

Onderzoeksthema *

Doel van het onderzoek *

Over beeld- en geluidscollecties

Raadpleging

Producten bestellen

Afbeeldingen

Films

Prentjes

Videobanden/DVD's

Audiocassettes

Geluidsbanden

Grammofoonplaten

Beeldmateriaal KDC via Geheugen van Nederland

KomMissieMemoires

Audiovisuele catalogi